

НОВА ГРОМАДА

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ПІД РЕДАКЦІЄЮ СЕМЕНА ВІТИКА

ЛЮТИЙ—КВІТЕНЬ

II—IV

ВІДЕНЬ

1924

Зміст:

	стор.
С. Вітик: Ленін і Україна	1— 8
С. Вітик: Своїм чи чужим (кінець)	9— 21
А. Харченко: Листи до емігрантів	22— 31
Др. І. Цьокан: Радянський цивільний кодекс	32— 37
Г. Лукомський: Спогади про Нарбута	38— 40
В. Романенко: „Новий етап“ В. К. Винниченка й революційна дійсність	41— 51
І. Городинський: Під знаком „радянщини“	52— 55
А. Прутський: Сменовеховщина	56— 67
С. Ужський: Вибори на Прикарпатській Україні	68— 83
Проф. Ю. Лукомський: Українське мистецтво	84— 88
Г. Слободянський: Петлюрівщина	89—100
За зєднання з Радянською Україною	101—109
Делегація Радянських Республік і справа Бесарабії та Буковини	110—116
А. Севрюк: Лист до „Нової Громади“	117
Дописи	118—131
Діяльність Українського Червоного Хреста в 1922/1923 р.	132—134

Хроніка.

Радянська Україна.

Політичне життя	135—141
Економічне життя	141—146
Культурне життя	146—153
Українські землі під Польщею	153—162
Польща	163—164
Проти білого терору в Польщі	165—166
З петлюрівського багна	167—168
Бібліографія	169—172
Книжки і журнали надіслані до редакції	172
Оголошення	

НОВА ГРОМАДА

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ПІД РЕДАКЦІЄЮ СЕМЕНА ВІТИКА.

Рік II.

ЛЮТИЙ—КВІТЕНЬ

Ч. 2—4.

С. ВІТИК.

Ленін і Україна.

Міліони людей ждали день і ніч в Москві, щоб віддати останню прислугу Володимирі Ілічу Леніну.

Сотки тисяч прапорів похилилися, щоб поклонитись в останнє своєму вождові.

І як в Москві, так і на всіх просторах давньої Росії, всі працюючі, всі народи взяли участь в останньому пращанню.

Але й ціла Європа і цілий світ, чи воріг, чи прихильник, усі на вість про смерть Леніна станули якби під вражінням елементарного потрясення в природі, каже німецький есдек, професор Макс Адлер.

Карл Кавтський називає Леніна героєм пролетарської революції і колюсом, яких тільки невеличка горстка в історії людства. Між володарями великих держав нашого часу, каже Кавтський, є тільки один, що до нього дещо наближається, а саме Бісмарк. Розуміється, цілі їх були діаметрально ріжні: в одного всесильність династії Гогенцолернів у Німеччині, у другого пролетарська революція. Це протиставлення води й огню. Як мала була ціль у Бісмарка, так велична вона в Леніна.

Буржуазний світ Європи в своїх найбільших світових журналах порівнює Леніна з величию Олександра Македонського, Юлія Цезаря, Наполеона або Петра Великого, інші з Кромвелем, Робеспієром, Маратом.

В чому лежала ця елементарна сила імени Леніна?

На розвалинах старого світу, серед загального хаосу, по упадку царату, по прогнанні десятків більших і менших королів, по вбиваючій всі народи світовій війні, посеред мандрівок народів з усіх фронтів, посеред шалючої революції на Сході, яка обняла 180 мільйонів душ, став Володимир Іліч Ленін і як дороговказ показав блукаючим, взаємно себе вбиваючим масам: Туди ваш шлях!

Винищення й усунення всіх пережитків царизму, безоглядне зметення поміщицтва й буржуазії, створення нових форм державних організмів, спертих на пануванні працюючих, безпощадне викорчування пересудів, інституцій старого світу, — все це є твір Володимира Іліча Леніна. Створенням Радянських Республік, спертих на владі рад робітників і селян, Ленін поставив підвалини перебудови світу.

Сучасні свідки великих боїв революції не бачать ще може величчї нового твору Леніна, але чим далі віддалятися буде час від години його смерті, в тим більш яскравому сяєві стане величчї його імені.

- * * *

Ще як молодий хлопець він бачив, як царські посіпаки захопили в свої кіхті його брата-революціонера і як глибокою ненавистю загорів його молодий ум до царського ладу, так зродилася в його душі найбільша пошана до перших революціонерів, що клали своє життя в боротьбі з царатом.

Організатор робітництва, засланий на Сибір, ще в молодому віці видає вартісні наукові праці; гонений царськими посіпаками тиняється по еміграції цілими роками, поглиблює свої студії і пише нові цінні праці. Улюбленою його студією були твори Маркса й Енгельса.

Криваві лекції парижської комуни, а ще більше прожитий на території царської Росії час посеред огню революції, якої він сам був не тільки свідком, але й пружиною, дав йому товчок заналізувати причини упадку революції 1905 року.

І коли після розгрому революції 1905 року меншевики кликали, що революція це хаос, це страшний блуд, що не треба було хапатись за зброю, то Ленін, одинцем майже стоячи, писав: „Ви взагалі цього руху не зрозуміли. Це була Велика Революція, а не хаос. Велика Революція не ізза маніфесту з 16. жовтня (царського), не ізза заспокоєння буржуазії, а тільки тому, що був, хоч і розгромлений, збройний виступ робітників у Москві, тому, що в Петербурзі на очах пролетаріату цілого світу на протязі цілого місяця держався совіт робітничих депутатів. І революція знову прийде, воскреснуть совіти і совіти переможуть“.

Аналізуючи причини невдачі революції, Ленін прийшов до висновку, що до повалення царату, поміщиків і буржуазії владу робітників належить сперти на тісній злуці з селянством, допомагаючи їм знищити поміщицьке панування, та що тільки влада працюючих міста й села може принести визволення всіх поневолених.

Послідовний, непримиримий ворог царату, він одинокий із своєю партією поборює імперіалістичну війну і від часу її вибуху, коли члени II. Інтернаціоналу станули по стороні своїх імперіалістів, кидає всім соціялістам в очі закид зради поневолених.

З надзвичайною відвагою Ленін і партія більшовиків проголошують у своїм маніфесті з дня 1. жовтня 1914 року:

„Переміна сучасної імперіалістичної війни в горожанську війну, це одинока правильна розв'язка світової війни.“ — І в цім дусі працюють цілий час війни Ленін і його товариші.

І чи завівся Ленін? Чи світова війна не перейшла в гомогенську?

В цім сміливім передбачуванні, на підставі критичного аналізу, лежить ціла велич Леніна.

Ленін разом із своєю партією підняв прапор безоглядного звільнення народів зпід імперіялістичного і колоніального гніту.

* * *

Ще далеко до війни партія російських більшовиків підняла й оборонювала право самовизначення націй аж до відокремлення. Ленін у своїх працях обстоював послідовно це право, поборюючи дуже гостро і Бауера і Кавтського і Реннера і меншевиків і бундівців, які стояли на позиції „культурної автономії“ націй в буржуазнім устрою.

Особливо завзято й послідовно ставив він як гасло пролетарських мас царської Росії боротьбу з шовінізмом за рівноправність націй.

В 1913 році в праці „Про право націй на самовизначення“ Ленін на сторони 67, прокладаючи політику царської Росії, каже:

„Такий стан річей ставить пролетаріатові Росії двояке або вірніше двостороннє завдання: боротьбу з всяким націоналізмом, в першу чергу з великоруським націоналізмом, признання не тільки повної рівноправности всіх націй взагалі, але й рівноправности що-до державного устрою, то є права націй на самовизначення, на відділення“.

Полемізуючи з Рибалкою (Юркевичом) і поборюючи його вузкість націоналіста, Ленін у статті „Замітки по національному питанні“ говорить:

„Так само й великоруський марксизм скотиться в болото націоналізму, не тільки буржуазного, але й чорносотенного, як хочаб на одну мінуту забуде домагання повної рівноправности Українців або їх право на створення самостійної держави“.

Ленін взиває всіх пролетарів до зєдинення і підняття успішної боротьби із всяким шовінізмом.

Громлячи великодержавну російську політику, він у своїй праці „Про право націй на самовизначення“ стор. 66 каже:

„В російській політиці панують Пуришкевичі і Кокошкіни. Їх ідея царат, вони тровлять іногородців за „сепаратизм“ і за думки про відділення, вони ведуть тровлю в Думі, школах, церквах, казармах і тисячах газеток“.

Словами найбільшої погорди бичує Ленін, розглядаючи на початку світової війни всю реакцію Англії і Франції, її слуг, великоруську буржуазію і тих соціалістів, що пішли на службу ката Миколи Романова. Пятнуючи т. зв. національну гордість Великоросів, він в газеті „Соціалдемократ“, ч. 35 з дня 12. грудня 1914 року, протиставляючи тій національній гордості всієї реакції Великоросії гордість російського пролетаріату, кличе до робітників:

„Чи чуже нам, великоруським свідомим пролетарям, почуття національної гордості? Звичайно, ні! Ми любимо свою мову і свою батьківщину, ми більш усього працюємо над тим, щоб підняти її трудові маси (себто $\frac{9}{10}$ її населення) до свідомого життя демократів і соціалістів. Нам найбільш болючо бачити і відчувати, якому насиллю, гнетові й нарузі піддають нашу прекрасну батьківщину царські кати, дворяне і капіталісти. Ми гордимось тим, що це насильство викликало спротив із нашого середовища, з середовища Великоросів, що саме те середовище видвигнуло Радішева, декабристів, революціонерів—„разночинців“ 70-их років, що великоруська робітнича кляса створила в 1905 році могутню революційну партію мас, що великоруський селянин почав у той час ставати демократом, почав скидати попа і поміщика.

„Ми тямимо, як півстоліття тому назад великоруський демократ Чернишевський, віддаючи своє життя справі революції, сказав: „Жалюгідна нація, нація рабів, з верхів до низів — усе раби“. Це були слова справжньої любови батьківщини, любови, яка страждала ізза відсутності революційності в масах великоруського населення. Тоді її не було. Тепер є її мало, та все таки є. Ми повні почування національної гордості, бо великоруська нація також створила революційну клясу, також доказала, що вона в силі дати людству величні зразки боротьби за волю і за соціалізм, а не лишень великі погроми, ряди шибениць, „застенки“ (комнати для жандармських знущань), великі голодівки і велике раболіпство перед попами, царями, поміщиками і капіталістами.

„Ми повні почування національної гордості і саме тому ми особливо ненавидимо своє рабське минуле (коли поміщики-дворяне вели на війну селян, щоб давити свободу Мадярщини, Польщі, Персії, Китаю) і свою рабську сучасність, коли то тіж самі поміщики, піддержувані капіталістами, ведуть нас на війну, щоб давити Польщу й Україну, щоби приборкувати демократичний рух у Персії і в Китаю, щоби скріпити осоромлюючу наше великоруське національне достоїнство шайку Романових, Бобринських, Пуришкевичів. Ніхто не винен, що він рабом родився; та раб, який не тільки що відказується від змагання до своєї волі, але ще й оправдує та прикрашує своє рабство (приміром називає давлення Польщі й України „обороною отчизни“ Великоросів), такий раб є хамом, який викликає законне почуття негодовання, погорди й омерзіння.

„Для революції пролетаріату конечно довге виховання робітників у дусі повної національної рівності і братерства. Значиться, з точки погляду інтересів власне великоруського пролетаріату необхідне довге виховання мас у змислі найбільш рішучого, послідовного, смілого, революційного обстоювання повної рівноправності і права самовизначення всіх націй, придавлених Великоросами“.

В безчисленних працях у пресі чи у виступах на мітингах і на з'їздах Ленін у смертельній боротьбі з царським режимом виступає в обороні поневолених націй, стає й оборонцем України.

Він говорив, що кожда поневолена нація повинна сказати: мало мені рівноправности, я домагаюсь допомоги розвиткові; не право, не рівноправність а всебічна допомога поневоленому народові, — це завдання робітничої кляси.

По зваленню царату, в боротьбі з буржуазним Тимчасовим Правительством являється він горячим речником соціального і національного визволення України. Універсал Центральної Ради з 11. червня 1917, хоча дуже мізерний у своїм бажанні „не відділяючись від усієї Росії, не відриваючись від російської держави“ — всеж таки викликав цілу бурю гніву у російських буржуазних меншевицьких і есерівських міністрів, політиків та в ріжних російських газетах. Тільки одна партія більшовиків станула в обороні домагань Центральної Ради. Ленін, п'ягнувши в газеті „Правда“ з 17. червня 1917 року в статті під заголовком „Україна і поразка пануючих партій в Росії“ політику Керенського й демаскуючи поведення Тимчасового Уряду супроти Центральної Ради, каже:

„Ес-ери і меншевики толерували те, що Тимчасове Правительство кадетів, то є контрреволюційної буржуазії, не сповнило свого елементарного демократичного обов'язку, не заявило, що воно є за автономією і за повною свободою відділення України. Українці, як сповіщає сьогодні в „Деле Народа“ міністр Чернов, домагались незрівняно менше, іменно, щоб Тимчасове Правительство окремим актом оголосило, що воно не є проти права українського народу на автономію“. Це — вельми скромне і законне домагання, як скромні і дальші домагання: Україна вибирає місцевим населенням одного представника центрального російського уряду; наскільки скромне це домагання, вказує той факт, що Великоросів нараховувалось у Росії в 1897 р. 43% населення, а Українців — 17%, значить, Українці моглиб домагатись не одного міністра на 16, а шістьох!!“

І Ленін, вказуючи на велику скромність домагань української демократії з Центральної Ради, тим більш бичує правлячу більшість кадетів, ес-ерів і меншевиків, яка й ці домагання обіцянки автономії безсоромно відкидає.

Він пише в дальшому:

„Спротив Тимчасового Правительства тим вельми скромним і законним домаганням був нечуваною безсоромністю, дикою зухвалістю контрреволюціонерів, дійсним проявом політики великоруського „держки-морди“, — і ес-ери з меншевиками, кепкуючи із своїх власних партійних програм, толерували це в правительстві і боронять цього тепер у своїх газетах!!“

Ленін кличе під адресою соціалістів, які разом з кадетами були при владі:

„Ви безглузді стали від страху, панове ес-ери і меншевики, піддавшись контрреволюційним благанням великоруських поміщиків і капіталістів з Родзянком і Мілюковим, Львовим і Терещенком, Некрасовим і Шингарйовим з Ко. Ви зовсім уявляєте собою вже тепер людей, застрашених зароджуючимися (і „притаївшимися“) Кавеніяками.*)

І Ленін констатує банкрутство політики Тимчасового Правительства:

„Ес-ери і меншевики, як правлячі партії, потерпіли поразку в українському питанню, бо піддалися контрреволюційним кадетським Кавеніякам.“

Особливо різко розправляється Ленін із правительственным органом „Речь“.

В 82-му числі „Правди“ з 15. червня 1919 р. він у статті п. з. „Україна“ так п'ятує становище російської буржуазії:

„Газета озлоблених, півбожевільних від люті, буржуазних контрреволюціонерів, „Речь“, дико обурюється на Українців, на їхнє „самовільне“ рішення. Вчинок Українців — мовляв — є просто злочином проти закону, що визиває проти себе негайне примінення суворих законних кар'. Додавати що-небудь до цього нападу озвірілих буржуазних контрреволюціонерів — зайве. Геть контрреволюціонерів буржуазії! Хай живе свободний союз вільних селян і робітників вільної України з робітниками і селянами революційної Росії!“

І яка іронія! Труслива українська демократія в своєму страху перед російською буржуазією і Тимчасовим Правительством здобулась ледви на це, що просила обіцяти їй автономію тоді, коли Ленін із своєю партією так громив цілу російську демократію, стаючи в обороні повного самовизначення України.

В тій самій статті він звертається під адресою російської демократії:

„Ні один демократ, не згадуючи вже соціаліста, не рішиться перечити цілковитій законності українських домагань. Ні один демократ не може також перечити праву України на свободне відділення від Росії: якраз безумовне признание цього права одиноким дає можливість агітувати за вільним союзом Українців і Великоросів“.

І далше:

„Проклятий царизм зробив з Великоросів катів українського народу, всіми способами кормив у ньому ненависть до тих, які забороняли навіть українським дітям говорити і вчитися рідною мовою.“

„Революційна демократія Росії, якщо вона хоче бути дійсно революційною, дійсно демократичною, повинна зірвати з тим минулим, повинна вернути собі, робітникам і селянам Росії

*) Кавеніяк — французький генерал, який крайню жорстоко здавив повстання робітників у червні 1848 р.

братерське довір'я робітників і селян України. Цього не можна зробити без повного визнання прав України, отже і права на свободне відділення.“

Одним з перших актів Ради Народніх Комісарів Росії під головуванням Леніна було визнання самостійності України з її Урядом — Центральною Радою.

До творців радянської влади на Україні він кликав:

„Не забувайте, що ви, українські революціонери, — будівничі і творці революції не тільки на Україні, а й далеко за її межами; не забувайте, що українська революція не національна, але є звеном міжнародньої революції.“

Тим він вказував, що українські маси можуть зберегти свою незалежність тільки в спільній боротьбі всіх поневолених, наступаючи спільним фронтом проти світової контрреволюції.

В часі боротьби з Денікіном та українськими прислужниками контрреволюції Ленін у своїм „Листі до робітників і селян України“ писав:

„В Росії поміщицьку посілість знесено цілковито, на Україні мусить бути те саме. Радянська влада українських робітників та селян мусить перевести остаточне усунення поміщицької посілості та закріпити повне визволення українських робітників і селян від усякого поміщицького панування.“

А розбираючи форми майбутнього відношення між Росією та Україною, Ленін каже даліше:

„Це розуміється само собою і загально признане, що тільки українські робітники та селяне самі на своєму Всеукраїнському Радянському Конгресі можуть рішити і рішать, чи Україна зіллється з Росією, чи стане самостійною і незалежною республікою.“

В часі тяжкої боротьби революційного пролетаріату з польськими поміщиками Ленін заєдно і цілою душею інтересувався революційною боротьбою в Галичині. Справа визволення Галичини, Бесарабії й інших поневолених українських земель була для Леніна справою визвольної боротьби всіх поневолених народів як Європи, так і Далекого Сходу.

Ленін мав для широких мас України те саме революційне значіння, як революційна поезія Шевченка.

Шевченко бачив Україну в кайданах неволі, Ленін помогав закованим українським масам рвати ці кайдани.

Ленін у своїм революційнім розгоні бажав звільнити не тільки поневолені народи царської Росії, але визволити також поневолені народи Далекого Сходу і збудити в пролетаріаті цілої Європи революційного духа.

* * *

Поява Леніна на світовій арені вяжеться з народинами нової епохи людства. Він появився на перехресних стежках старих і нових часів і повів мільйони пригнічених на новий

шлях панування праці і визволення народів із неволі міжнародного капіталу та середньовічної влади поміщицтва.

Навіть сторонники II-го Інтернаціоналу признають, що якби не було радянських республік, не був би сьогодні при владі в Англії ні Мекдонельд ні Партія Праці.

В розгарі тяжких боїв революції поповнив Ленін не одну помилку. І до цих помилок він охоче признавався. „Мудрий є не цей, що не робить ніяких помилок; таких людей немає. Мудрий є цей, що робить не дуже великі помилки, які він швидко і легко може справити“. І як неможливим та строго послідовним був Ленін в боротьбі за визволення поневолених, так знов у підшукуванні тактичних методів був незвичайно гнучким політиком і дипломатом, не завагався поступитись крок назад, коли konieczність заставляла творити приміром „нову економічну політику“.

Страшна праця і хвороба повалили передчасно Володимира Іліча Леніна. За його домовиною поспішали мільйони, бо він проголосив і створив новітнє царство не для себе, але для працюючих усього світу, він поставив на найвищому педесталі маєстат праці й визволення народів.

Розпочате діло творення нових держав на основі панування праці понесуть трудові маси всіх народів на своїх прапорах. І в процесі визволення народів сяятиме ім'я Леніна так, як сяють імена інших великих піонерів людства.

Певна річ, що Ленін міг вирости тільки на ґрунті великих революційних подвигів, які відбувалися під пануванням царату. Певна річ, що ім'я і праця Леніна появились після великих жертв інших чільних революціонерів царської Росії. Певна річ також, що Ленін міг вказувати шлях, маючи за собою історію революційних подвигів пролетарських мас міста і села та спіраючись на революційний розмах тих мас і на поміч першорядних умів, озброєних усім багатством новітнього знання, великої праці і посвяти.

Кожен, хто шанує пам'ять великих революціонерів і творців нового життя, мусить вшанувати і схилити чоло перед величною постатю Володимира Іліча Леніна.

Можна не любити, можна оспорювати, поборювати, — але тільки нужденний плазун спроможеться на опльовування пам'яті Великого Вождя Революції.

На жаль і на стид українській публіцистиці львівський „Літературно-Науковий-Вістник“ у статті Донцова і Назарук в американських „Січових Вістях“ намагалися сплямити це ім'я, дарма, що ледви чи хто знайдеться сьогодні, який поважився би плямити ім'я Гуса, Марата чи Бабефа.

Всупереч голосам цих плазунів ім'я Леніна, його революційний дух, що тіло рвав до бою — наводить глибоку пошану в серцях трудящих усього світу, в тому числі й у серцях українських мас.

С. ВІТИК.**Своім чи чужим?**

(Кінець.)

В попередньому числі подали ми, спіраючись на голосах найзавзятіших ворогів Радянської України, історичні факти, з яких виходить, що самі українські маси проганяли з України всі дрібно-буржуазні уряди, а підпирали більшовиків і допомагали їм будувати Радянську Владу.

За останні роки велика частина української еміграції повернулася на Радянську Україну, але залишилися за кордоном ще окремі політики й угруповання емігрантів, які в різних формах прямують до повалення теперішньої влади Радянської України.

Недобитки українського панства ще далі підпирають царського флігель-адютанта Скоропадського, петлюрівські міністри, на яких тяжить уже пятно Каїна, працюють тепер у тому напрямі, щоб у спілці з генералом Фльореску і Савінковим встромити ніж у серце українського народу Бесарабії і Буковини, який загибає під чоботом румунських бояр, а Винниченко й Шаповал працюють і далі над створенням єдино-національно-демократичного фронту та ріжними способами примушують українських емігрантів ставати в ряди цього фронту.

„Єдиний національний фронт“ Винниченка і Шаповала вживає найчорніших красок, щоби змалювати теперішню владу Радянської України.

„Революція на Україні завалилась, скостеніла, перевертається у свою протилежність“ — кличе Винниченко.

Чи справді революція на Україні загинула?

Пригляньмося ближче цій справі.

Неоспоримим фактом є, що українські селяне боролися сотками літ за землю і це, що було прагненням українських мас від соток літ, — це довершилося в теперішній революції на Україні.

Побороти ворожу силу панів, великої буржуазії і всієї староросійської реакції можна було тільки революційним шляхом і тільки зі зброєю в руках.

Чи робила це Центральна Рада, чи може гетьман, чи Директорія?

„Центральна Рада в соціально-економічному відношенню виразно стояла на ґрунті недоторканости буржуазного, капілістичного ладу. Вернувшись до влади, вона зразу ж відновила зруйноване більшовиками право приватної власности на засоби продукції й маєтку“,

а гетьманщина

„тільки виразно, отверто сказала те, про що Центральна Рада унікала говорити. І тільки в цьому ця ріжниця“, ¹⁾ признає Винниченко.

¹⁾ В. Винниченко: Відродження нації, т. III., стор. 24—25.

А і другий прем'єр міністрів Директорії, І. Мазепа, стверджує, що аграрну революцію на Україні почали серйозно переводити в життя українські селяне тільки тоді, коли

„Рада Народніх Комісарів в Москві оголосила декрет про скасування власности на землю і про передачу всіх поміщицьких, казенних та монастирських земель до розпорядження безземельних комітетів на місцях“.²⁾

Чи дивуватися отже, що коли:

„українська влада гальмувала революційну роботу, затримувала революційний захват землі селянством, — українське революційне селянство та робітництво в своїй революційнім піднесенню і нестримнім бажанню як найскорше відновити більшовицькі порядки та повернути до своїх рук панські землі, не тільки відійшли від Директорії, але й активно допомагали російським більшовикам в їх боротьбі проти неї“.³⁾

Ці визнання обидвох відповідальних керівників української націоналістичної, буржуазної по змісту влади є цінним документом, що пояснює нам, чому самі селянські маси поборювали і проганяли їх поза межі України.

Так само й робітництво було змушене валити дрібно-буржуазні українські уряди Центральної Ради і Директорії, бо ці уряди,

„вертаючи клясі капіталістів у повній мірі право приватної власности, мусіли вернути і право експлуатації робітництва, без чого існування самих капіталістів неможливо“.⁴⁾

Тільки Радянська Влада України, як влада селян і робітників, у висліді боротьби з російським та польським поміщицтвом закріпила за українськими масами панування над землею, як також віддала працюючим усі фабрики, прогнавши чужих капіталістів.

І цей акт віддання всієї поміщицької землі в руки українського селянства, — це найбільша перемога українських селян. А коли додамо до того й факт віддання фабрик і заводів у руки робітництва, то ці великі акти Жовтневої Революції перевисшують усі акти давніх європейських революцій. І французькі і німецькі революції валили тільки панування поміщиків та звільнювали селян із кріпацтва; самі поміщики одначе залишалися і тільки мусіли ділитися владою з наростаючою буржуазією. Революція на Україні, як також в Росії і на всіх царських землях знищила зовсім не тільки підпірану царатом владу поміщицтва, але усунула й саме поміщицтво, зруйнувала панування великої буржуазії, а всі скарби землі і всі фабрики віддала працюючим масам міста й села.

І колиб тільки цього одного доконала Радянська Влада України, то її заслуга перед історією України не має рівної.

²⁾ І. Мазепа: Три періоди революції, „Вільна Україна“, 1921, стор. 37.

³⁾ І. Мазепа: Три періоди революції, „Вільна Україна“, 1921, стор. 37.

⁴⁾ В. Винниченко: Відродження нації, т. III., стор. 27.

Порівняймо умовини життя українських мас під окупацією фєвдальної Польщі, де з дня на день зростає страшний голод землі, де польська влада торгує українськими селянами як бидлом, посилаючи їх до французьких копалень на найгірші роботи серед найтяжчих умовин праці, де кольтонізацією винищується корінь українства; порівняймо жорстокі знущання румунських бояр над українськими масами в Бесарабії і на Буковині, або згадаймо соціальну й національну нужду українських мас на Закарпатській Україні, то стане нам ясно, чому, не дивлячись на всякі наклепи Винниченка, Шаповала, галицьких радикалів та інших капіталістичних слуг, українські маси всіх окупованих територій тяготіють і зітхають до цієї безпанської Радянської України.

Українські маси тямлять добре, як то Радянська Влада України серед найтяжчих умовин зберігала і зберігла землю, цей найцінніший клейнод української нації, і цього, в кривавих боях добутого, найбільшого скарбу не розторговувала й не розпродувала, як це робили всі дрібно-буржуазні українські уряди, віддаючи українські території чи то Польщі, чи Румунії, чи Чехословаччині.

І чи цей великий акт перемоги українських мас можна назвати заваленням революції?

Ні! Революція на Україні не загинула, а затріюмфувала тріюмфом визволення українських мас з віковичної неволі, створила підвалину розвою України й поставила ґранітний фундамент під українську державність.

Програли перед своїм народом тільки контрреволюційні українські уряди.

* * *

До сього твердження про „занепад революції“ Винниченко додає, що радянська влада Росії, що „російські непокомуністи“ вели й ведуть супроти України політику старої, царської Росії, що вони, „як царська Москва, убивають до смерті українську націю, що дула московських гармат звернені просто в серце українського народу“.

Чи справді Рада Народніх Комісарів Росії виступила супроти України як „отвертий окупант“? Чи справді політика абсолютного централізму Ради Народніх Комісарів, як за царської Росії, „звела державну самостійність України в нівець“?

Рада Народніх Комісарів, створена Жовтневою Революцією, була першою владою Росії, що збурила царську тюрму народів. Проголошуючи всім народам Росії рівність та суверенність, вона одною з перших визнала самостійність Української Народньої Республіки, не дивлячись на це, що влада її була тоді в руках дрібно-буржуазної Центральної Ради.

„Вони з самого початку затвердження своєї влади в Росії устами Ради Народніх Комісарів заявили про своє признання Української Народньої Республіки, про стан федерації,

про право кожної нації самоозначитись так, як вона вважає для себе найкращим“.⁵⁾

Натомісць Центральна Рада, яка допрошувалась у Керенського в Петербурзі тільки обіцянки автономії для України і на домагання Тимчасового Правительства піддержувала російсько-антантський фронт та прийняла покірно ганебну „Інструкцію“, — поставилася ворожо до визнання робітниче-селянської влади в Росії, Ради Народніх Комісарів, а для рятування поваленого буржуазно-поміщицького Тимчасового Правительства жадала навіть скликання Всеросійських Установчих Зборів; а потім за всяку ціну намагалася протиставити Радянській Владі — „демократичний“ Всеросійський Уряд.

Коли на перший ультимат, у яким Рада Народніх Комісарів признає без обмежень і безумовно незалежність Української Народньої Республіки, Центральна Рада відповіла виминаючо, тоді Рада Народніх Комісарів вислала другий ультимат із заявою, що висилає його тільки тому, „що Центральна Рада підпирає контрреволюцію буржуазії, кадетів і Каледіна, звернену проти влади заступників селян, робітників і салдатів“. Для скорого переведення й успішного довершення переговорів Рада Народніх Комісарів вислала до Центральної Ради спеціальну делегацію, але Центральна Рада своєю відмовою викликала війну з Совітською Росією.

І в Берестю, в часі мирових переговорів з Німцями, Делегація Ради Народніх Комісарів кілька разів проголосила, що вона в цілковитій згоді із засадничим признанням права кожної нації на самоозначення аж до цілковитого відокремлення, а в першу чергу визнає таке право самовизначення за Україною.

Але дрібно-буржуазна влада України далася взяти на підмову Черніна й Кільмана і станула вдруге по стороні ворогів Робітничо-Селянської Влади Росії, ба навіть закликала на Україну проти свого власного народу німецькі окупаційні війська.

Другий дрібно-міщанський український уряд — Директорія — не мав у собі цієї моральної сили, щоб підняти й оборонювати клич самостійности і зєдинення всіх українських земель, клич, що його несли на своїх прапорах революційні українські маси. Директорія віддала Бесарабію і Буковину Румунії, Петлюра зрікся 8 мільйонів українського населення в користь Польщі, а Петрушевич віддавав усю Наддніпрянщину царському генералу Денікінові. І хоч Уряд Совітської Росії в умові, підписаній Леніном і Чічеріном, признавав суверенність уряду Української Народньої Республіки, Директорія воліла звязатись із французькими відділами антанті, які організували й піддержували армії Денікіна і Колчака, направлені антантою для повалення Радянської Влади і відбудови єдиної-неділимої Росії. На приказ французького командування виповіла Директорія Совітській Росії війну

⁵⁾ В. Винниченко: Відродження нації, т. II., стор. 136.

і не соромилася просити французських генералів, щоби Франція взяла на себе заряд України в області воєнній, дипломатичній, фінансовій, економічній і в області судівництва так довго, як довго буде продовжатись війна з більшовиками.

* * *

Оттак то виглядає в світлі фактів „московсько-більшовицька окупація України“.

До поневолення і до окуповання України чужоземними ворожими силами приводила кожен раз „національна“ влада під керуванням Петлюри, Винниченка й ин. „патріотів“, що будують нині на еміграції різні фронти проти Радянської України. А трудові українські маси визволялись від гніту, будували незалежну державність України під проводом саме оцих зненавиджених еміграцією більшовиків, під керівництвом Радянської Влади.

Радянська Влада і провідники Жовтневої Революції за піддержкою українських мас виконали успішно те, чого не здатні були виконати такі „патріоти“, як Петлюра й Винниченко, а саме — послідовне національно-соціальне визволення українського народу.

* * *

Як отже творилася ця „окупаційна“ влада Радянської України?

Велика стихія селянських мас, які Центральна Рада завела в надіях на закріплення їх соціальних і економічних здобутків, великий зрив народніх мас по усуненню тяжкого каменя царського гніту бачив усю правду тільки по стороні більшовиків. І під впливом тої стихії виїхали до Харкова для творення радянського керуючого центру України разом з більшовиками і представники лівої течії УСДРП., ліві незалежники, яких обурювало до краю контрреволюційне поведення правих есдеків і есерів. Головою першого Виконавчого Центрального Комітету, який утворився по зїзді в Харкові, був український лівий есдек Медведів. А в склад першого Народнього Комісаріату, який зачав боротьбу проти Центральної Ради, увійшли крім більшовиків: Скрипника, Затонського, Коцюбинського також і члени лівої течії української соціал-демократичної партії (Неронович).

Для оборони і здержання походу окупаційного німецького війська утворився Воєнний Виконавчий Комітет, в якого склад входили: Затонський, Коцюбинський, Приймаків і Скрипник. Цей Комітет сформував перший курінь Червоного Козацтва, який став завязком Червоної Армії на Україні. Це козацтво складалося майже виключно з українських повстанців проти гетьмана — Тарасанців та ин.

Під напором Німців усі установи Радянської України перенесли до Таганрогу, куди зіхались також представники орґа-

нізацій Київ, Полтави, Чернигова, Катеринослава, Харкова, Херсона, а крім того представники місцевих революційних організацій Правобережжя і Лівобережжя. Прибули туди й українські ліві с.-д., між іншими Медведів, Буценко, Врублевський, Слинко, Коропчук. При участі цих активних українських соц.-демократів утворено Комуністичну Партію України (КПБУ).

Найбільше впливова на Україні — Українська Партія Соціалістів Революціонерів переходить туж еволюцію, що й Українська Соціал-Демократична Робітнича Партія. На зїзді УПСР 15. травня 1918 року ліва частина партії (боротьбисти) одержала перемогу над правою. Центральний Комітет очистив партію від несоціалістичних елементів і заявив, що вступає в рішучу боротьбу проти гетьманщини, приступає до акції збройного повстання, а як одинокую платформу приймає владу рад робітників і селян. На чолі боротьбистів стояли: Михайличенко, Блакитний, Приходько, Заливчий, Ковалів, Литвиненко, Головка й інші.

Проти Директорії підняла найзавзятішу боротьбу частина Центрального Комітету УСДРП і, сперта на великій частині робітників, внесла проєкт стати на становищі влади рад та диктатури пролетаріату і зеднатись з КПБУ. Більшість відкинула це внесення і вибрала новий Центральний Комітет, який став на лінії Директорії. Тоді відкололась від нього ліва група з Мазуренком на чолі і виступила з партії. Ліва частина УСДРП (незалежники) разом з УПСР (боротьбистами) вела боротьбу проти Директорії. В найбільшій мірі ці партії, що мали величезний вплив і безпосередній зв'язок з українськими революційними масами, спіраючись на збройну українську силу (війська Григорієва, Зеленого) — саме оці українські партії й український люд, що йшов за ними, вигнали Директорію та її прибічників з України, вигнали як силу „буржуазну“, ворожу Україні і змаганням українського народу.

В серпні 1919 року ці дві українські партії — боротьбистів і українських лівих соціал-демократів об'єднуються в одну „Українську Комуністичну Партію (боротьбистів)“; ціла партія залишається підчас наступу Денікіна й Петлюри на Україні і веде партизанську війну з ворогами України, притягає на бік Радянської Влади цілі військові частини з рядів Петлюрівщини (Волох, окремі частини галицькі).

Спільна боротьба проти спільних ворогів працюючих мас міста й села неминує вела до тісної злуки всі активні, послідовно-революційні керуючі партії.

На IV. Конференції КПБУ в Харкові 17. березня 1920 року українські комуністи-боротьбисти устами Блакитного зложили заяву, що їх партія зливається з КПБУ і творить разом одну революційну комуністичну партію.

Цей крок УКП (боротьбистів) довершив діла злуки українського пролетаріату міста й села, довершив будову єдиного фронту українських сільських і міських працюючих мас.

Довга, спільно проведена горожанська війна, війна зі всіма найзніжками й окупантами дала Україні остаточно форму влади сільського і міського пролетаріату.

І як в 1918 році перші ліві незалежники устами Слинька заявили тісну злуку українського робітництва і батрацтва з робітництвом великих центрів України, так і дальші групи давньої УСДРП прийшли по хитаннях і блуканню остаточно до визнання пролетарської влади України. Так в 1920 році сильна вже і сперта на широких масах селянства Українська Комуністична Партія, зливаючись з Комуністичною Партією більшовиків України, завершила будови України з владою робітників і селян.

* * *

Чи серед такого творення Української Держави з низів, з самих селян і робітників України, можна говорити про московсько-більшовицьку окупацію?

І чи можна дивуватися, що для охорони перед наступом усіх капіталістичних наємних армій, по досвіді з Денікіном, Колчаком, Вранглем, Пілсудським, Петлюрою Радянська Влада України вступила в Союз із іншими радянськими республіками?

Чи може хто заперечити революційне право українських мас вязатися з російськими масами для охорони здобутків революції?

Винниченко пише:

„Особливо виразно, загрозливою рисою в розпочатий Москвою майже отвертий, систематичний наступ на українську національність.

„Яскравою і грізною ілюстрацією цих цілей є щотільки утворений і проголошений Союз Соціалістичних Радянських Республік“.)

Щож таке цей Союз?

Союз Соціалістичних Радянських Республік уявляє собою величезну світову силу, а Україна займає в ній друге місце.

Союз Соціалістичних Радянських Республік є протиставленням Ліги Націй, яка становить експозитуру капіталістичних держав і є твором версальського договору побідних держав антанті.

Українські маси, поневолені чи то Румунією, чи Польщею, чи вкінці Чехословаччиною, на перекір усій контрреволюційній українській еміграції, всю надію покладають тільки на Союз Соціалістичних Республік.

Поневолені народи і робітники цілого світа бачать і знають добре, що тільки Союз несе їм визволення.

Союз Соціалістичних Радянських Республік — це сходяча зоря нових соціальних і національних констеляцій світа. Це початок правдивого зєдинення і братнього співжиття народів.

*) В. Винниченко: „Єдиний революційно-демократичний національний фронт.“ „Нова Україна“, 1923, ч. 1—2, стор. 59.

Ми можемо тільки пишатися тим, що одно з перших місць у новій епосі людства зайняла недержавна досі, поневолена, вичеркнута з категорії вільних держав, столітньою неволею прибита — Україна.

* * *

Всупереч усім пророцтвам контрреволюції Радянські Республіки, а з ними й Радянська Україна, удержались уже сім літ, так, що капіталістичні держави змушені одна за одною визнавати Радянські Республіки. Нема отже мови про шукання „почесного виходу із трагічної ситуації“, як радується Винниченко.

Ніхто не заперечить ріжних хиб і ріжних відємних сторін, які є нероздільними товаришами у творенні нових державних організмів та ще в таких умовах, як будівництво Радянської України на розвалинах царату.

І ніхто інший не є таким острим самокритиком, як самі керманічі Радянської України. Ніхто не підносить так яскраво негативних сторін радянського будівництва, як радянська преса, як самі члени Радянського Уряду. Цю самокритику підхоплюють сквапливо всі чорносотенні органи на еміграції, як „Нова Україна“ й ин. Але не розуміють вони й не хочуть зрозуміти, що критика відповідальних керівників сучасної України є найкращою запорукою і забезпеченням нормального розвитку України, є найкращим доказом щирости й упевнености в своїх силах її діячів.

Під керівництвом цих загартованих, відданих робітничій клясі провідирів („окупантів“ по Винниченку), духове визволення селянських і робітничих мас із пут усякого рабства, боротьба з неграмотністю, втягування селян, робітників і жінок до громадського життя, завоювання науки трудовими верстами, — все це стає трівкою підвалиною природної „українізації“ недавно ще зовсім поневоленої України, що була зросійщена наскрізь відомою русифікаторською системою царського режиму. Всі ці прояви будівництва Радянської України, недавньої кольонії царської Росії, повинна бачити й „Нова Україна“, а тим більше Винниченко. Але вони взяли собі за завдання малювати все чорними красками.

„Колишній мікроб совбура в температурі „Непа“ буйно розплодився у справжню нову буржуазію, яка виявляє максимум славного хижакства, брутальности, цинізму, якими раз-у-раз характеризується період первісного скупчення капіталу“, — кличе Винниченко.

І цей закид не видержує критики.

„Неп“, нову економічну політику, створила Радянська Влада тільки для піднесення підупавшої селянської господарки. Є це дозвіл на вільний обмін товарів. І так, у противенстві до часів т. зв. воєнного комунізму, селянин може тепер вивозити свої продукти на ринок, свобідно продавати й купувати. Так само вільний є товарообмін іншими предметами щоденної потреби.

Цей крок зроблено тому, що скрізь поза Радянськими Республіками панує ще буржуазний лад, який не дозволяв інакше на ввіз до Радянських Республік різних товарів, як лише на підставі фінансової господарки.

Рівночасно з непом заведено регуляцію валюти на підставі золотих червінців, які тепер є ліпшою вимінною валютою, як різні монети в демократичних державах, прим. у Польщі, Німеччині, а навіть в такій імперіалістичній державі, як Франція.

Дуже отже почорнів Винниченко, коли каже, що „фінансовий стан Радянських Республік є розпучливий“. Неп або нова економічна політика, це безперечно деяке відступлення від комунізму, але Радянська Влада зважилася і на цей крок, щоб лише піднести знищену війною господарку.

Поза дозволом на приватну господарку Радянські Влади не допускають розпаношуватися великому хижацькому капіталові, як це діється в Польщі, Чехословаччині, Латвії, Фінляндії, як це було за царської Росії, або як це бажала вчинити Директорія чи інші дрібно-буржуазні уряди, віддаючи цілу Україну на поталу Франції, Англії, Польщі й Румунії.

Ціла велика індустрія на Україні є строго націоналізована і під контролею робітниче-селянської влади. Колиж чужий капіталіст дістає дозвіл виконувати підприємство на території Радянських Республік, то круг його ділання обіймає тільки дотичну фабрику, яка по скінченні контракту переходить назад на власність народу; в надзірних радах мають увесь час більшість голосів працюючі маси. Приватна власність у великій промисловості не існує. Посередників у торгівлі усувають чимраз більше, торгівля опинюється в руках кооперації.

Радянська Влада робітників і селян виконує отже дуже строгу контролю над промисловістю і не дозволяє хижацьким капіталам опановувати життя працюючих мас. Під цєю контролею робітничих мас підноситься промисловість до передвовинного стану. У протилежності до твердження Винниченка, що „господарство зруйноване в шент“, що „дрібна промисловість згортується що дня“, що „добувальна доходить до нулі“ — зростає гірнича промисловість у Донбасі, Катеринославі і т. д. Продукція південносталі зросла в 1924 році до 80%. Зростає і наладжується і цукрова промисловість. Не має стійності й закид Винниченка, що „пролетаріят знесилено, розпорошено“, бо хоч які тяжкі злидні переходив пролетаріят України, то всеж таки число його росте чим далі, а платня також усе збільшується і часом перевищує навіть платню робітника в Німеччині, Польщі, Румунії або й інших „демократичних“ державах.

Певна річ, що господарство переходить кризи, але Радянська Влада заходиться ці кризи регулювати. Через кооперативи вдержується звязок із селом, яке об'єднується в організації неможливі селяни. Стан сільського господарства кращає з дня на день, збільшується посівна площа і — що особливо радісно підкрес-

лити — село переходить до більш інтенсивних форм господарювання.

* * *

Так отже нове економічне життя Радянської України відбудовується в інтересі нового хазяїна — широких українських мас. І як на полі економічної господарки Радянська Влада підносить отверто всі хиби й недостачі, так і на інших ділянках нового будівництва не щадить для себе найострішої критики та завзято поборює всі наслідки сумної пам'яті царської політики.

Одною з найбільш наболілих справ, підношених самими членами Радянської Влади України, було і є русотяпство, як вислід довголітніх русифікаторських заходів і змагань царської влади. На поклик Леніна розпочалася війна з „русотяпством“. І на всіх недавніх всеукраїнських з'їздах виступали проти русотяпства не тільки українські, але й російські комуністи. Видано гасло українізації. І ця українізація переводиться послідовно в усіх урядах, по всіх школах та установах.

Винниченкові аж підозрілою видається ця українізація.

Бо ані Центральна Рада, ані Директорія не були в силі перевести українізації. Царська русифікація запустила своє коріння на Україні надто сильно. За Центральної Ради в усіх урядах сиділи царські чиновники, а в Генеральному Штабі Директорії Денікінці трясли усім державним апаратом.

Для цієї українізації, для праці на Радянській Україні, треба багато сил, багато інтелігентних одиниць.

Ці нові сили дає і підготовляє новий робітничо-селянській Україні само селянство й робітництво. Нова, вільна від забобонів інтелігенція виховується по робітничих факультетах і вищих школах, очищених від ворожих українським масам елементів, — справжня трудова інтелігенція, що виходить із самих глибин українських народніх мас. А додають сили і зміцнюють ґрунт для розвитку України ті представники старої інтелігенції, що повернули й повертають з еміграції до свого народу, не для високих посад і не для боротьби й руїни, а для впертої важкої праці разом зі своїм народом, який вибрав собі певний шлях до дальшого розвитку.

* * *

Проти „азіятсько-бюрократичного комунізму“, проти „єдиного національного руського фронту“, проти „замаху на політичну і державну самодіяльність“, проти „замаху на визволення українських мас, на нищення їх культури та проти насильства, що твориться над українською нацією“, — закликає Винниченко українську еміграцію творити „єдиний, національний фронт української трудової демократії.“ Цей єдиний фронт має виступити проти об'єднаного руського національного фронту, цей фронт має протиставити силу, здатну спинити наступ руського імперіалізму.

Вартість „трудової демократії“ описав сам Винниченко у „Відродженню нації“ і в „Новій Добі“ аж надто яскраво. А другий оснудатель єдиного національного фронту, Григоріїв, так характеризує українську дрібну буржуазію:

„Державна політика була надзвичайно невиразна і хаотична... Про ясність, постійність і певний напрямок її не можна навіть говорити... Реальної політики будування не було. Через те ми бачимо, що і на Великій Україні і в Галичині українська політика весь час йшла без керми і вітрил, а лиш як одрух сьогоднішнього дня.

„Цим політикам ніхто не повірив, ніхто серйозно не допоміг, бо ніхто не бачив у їхній політиці нічого серйозного, опріч щоденної крутанини, яка могла тільки стверджувати московський погляд про „коварство хахла.

„Нераз бувало й так, що ті самі люде одною рукою робили одне, а другою друге; одною будували, другою руйнували. Досить згадати клясичні приклади про те, як уряд Республіки призначав послами монархістів і то в республіканські держави. Якаж республіка могла вірити в республіканізм Українців, коли перед її очима Українців репрезентував монархіст?“⁷⁾

І ці самі групи мають тепер „знайти в собі не тільки холодне, тверезе розуміння великої небезпеки для нашого народу, але й певну готовість перетворити в акцію це розуміння, певну емоцію самовідданости загальним цілям“! І то після того, як величезна більшість тих партій і груп, з яких вони походять, працює саме в лавах Радянської Влади!

Від цього єдиного національного фронту виключає Винниченко Петлюру й петлюрівських отаманів, але коли приглянемося до „програми“ цього „єдиного фронту“, то побачимо, що недалеко відійшов він від звичайної Петлюрівщини.

Григоріїв, обговорюючи в „Новій Україні“ зовнішню політику єдино-національного фронту, каже, що „українська нація свої самостійної політики провадити не може“ й тому „в міжнародній політиці мусить прилучитися до котроїсь із світових сил“.

Єдиний національний фронт не може спертись на Німеччину, бо вона підтримує Московщину. Польща неприязна Українцям, хоча від Польщі українське господарство може дещо здобувати (мануфактуру, вугілля). Для Григорієва „краще стоїть справа з Румунією. Тут перш за все немає таких міцних історичних традицій захоплення українських територій, а ті, які існують, ще цілком не скріпленні, та ще Румуни зазіхають на менші території, як Польща.“ А вже найкраще представляється справа з Чехословаччиною. Григоріїв думає, що Україні найкраще сховатися під опікунчі крила Чехословаччини, бо „Чехословаччина не має фізичної змоги, хочаб і хотіла, не має вона історичних

⁷⁾ Н. Григоріїв: Підстави української національно-державної політики. „Нова Україна“, 1923, ч. 4. стор. 76-77.

традицій до примусової державної колонізації українських територій“.

„Колонізаційні змагання на Україну хоч є, але такі, які можуть бути використані для задоволення потреб самої України“.

Отжеж п. Григорієв видумав добродійну колонізацію. Не оригінальна це думка, бо такими колонізаторськими добродіями України уважають Петлюрівці Польщу й Румунію, а Григорієв і спілка Чехословаччину.

Денікінець Крамарж і москвофіл Кльофач та французько-мілюковський приятель Бенеш — це у Григорієва вправді Денікінці, єдинонеділимці, але . . . з романтизму.

„Чехословаччина вправді москвофілка, але виключно з теоретичного романтизму“.

Панові Григорієві байдуже, він навіть радий, що чехословацькі аграрники роблять скандальні гешефти на Прикарпатській Україні, що винищують український елемент. Він радий, що Чехи колонізують Прикарпаття, бо ця колонізація для нього навіть корисна.

„Та навіть коли допустити, що Чехословаччина захотілаб денационалізувати Прикарпатську Україну, то з боку національних інтересів у загальному масштабі це менше лихо“, — декретує Григорієв.

Чому ні? — Шаповал годиться на автономію під чужими державами, розуміється, „демократичними“, хорони лише, боже, перед теперішніми радянськими!...

„На Чехословаччині українська еміграція здобула собі допомогу для української культури“ — признається Григорієв.

І ця допомога від чехословацького уряду — це не гнила ковбаса, ні, ласкавий пане, Григорію Наш?!

Це не служба чужому капіталові й чужим панам, не зрада своєму народові?

Вибачте, панове! Якраз різниця між Петлюрою і Винниченком, між Петлюрівщиною і єдино-національним фронтом?

Хіба ця, що Петлюра і його міністри дістають допомогу від польської держави, а єдиний фронт Винниченка-Шаповала-Григорієва — від чеських колонізаторів. І може ще в цьому різниця, що Петлюра хотів би „панувати“ на Україні як головний отаман під штиками польських та румунських військ, а Винниченко бажав би стати сам на чолі нової Директорії під „ноганом“ чехословацької армії, усунувши цього зненавидженого „бухгалтера“.

Але всіх їх погодить чобіт французького генерала Фоша. Бож відома річ, що і Польща і Румунія і Чехословаччина стоять під приказом та контролею добродійки антанті, яка у всіх тих, створених Клемансом нових державах держить кулак у виді французьких генеральних штабів.

В поході на Україну за Бесарабію, за Східню Галичину погодить Фош і Польщу і Румунію, а якийсь Енно або Фрайденберг поставить і Винниченка і Петлюру на відповідні їм місця.

Петлюра йде проти Радянської України до спілки з єдиномеділимцем Савінковим.

А Винниченко й Шаповал?

Таж публичною тайною є, що крамаржівщина, Кльофачівщина, чеські аграрники поставили Шаповала і Винниченка в безпосередню залежність від російських есерів і Керенського.

Шаповал, Винниченко, Григоріїв та інші одержують свою допомогу на „культурні“ ціли, на „Нову Україну“ й на „Громадський Комітет“ для того, щоб мовчати про жакливу кольонізацію Прикарпатської України. І тому єдиний фронт приплескує русифікації і кольонізації Прикарпатської України, тому Винниченко з ненавистю пише про Радянську Україну, тому Шаповал та вся його компанія так уперто твердять, що стан у Польщі й у Радянських Республіках для Українців однаковий.

Але ви всі, панове, Винниченки, Шаповали й Петлюри, робите рахунок без господаря.

Прибитий, притиснений, голодний народ Прикарпатської України бризнув вам в очі й вибираючи, не дивлячись на страшний терор, самих майже комуністів, показав вам явно і твердо, що його дорога веде до Радянської України.

Увесь український народ, здушений сильними сплетами боаконстріктора польсько-румунсько-чеської винушуючої сили, бачить іскру надії лише в допомогі Радянської України.

І кожна рука повинна стати до допомогі і на службу своїм власним українським масам, які з таким трудом будують Радянську Україну, а яких тільки мільонів під чужими окупаціями ще не визволених.

„Не може бути ніяких середніх позицій, — або антанта з її слугами глядіторами, або революційна соціалістична Радянська Україна в союзі з Совітською Росією.

Хто мобілізує й організує дебудь і якібудь сили для боротьби з Радянською Україною, той є зрадник своєї нації, той є ворог української державности, той є злочинець супроти свого народу“.

Такий вирок видав Винниченко в „Новій Добі“ 1920 року.

А тепер той самий Винниченко мобілізує й організує разом з Шаповалом, Григорієвом та іншими єдиний національно-демократичний фронт проти Радянської України.

Ми з погордою переходимо до порядку над усіма лайками „Нової України“ і йдемо вперед із тим святим переконанням, що служимо своєму українському народові.

А. ХАРЧЕНКО.

Листи до емігрантів.

II.

Не до вас, бувші українські дідичі, великопанські демократи, гетьманці-хлібороби, не до вас лине моя думка. Шкода вас, що ви так кепсько доживаєте свій вік, але нічого не вдіяти. Сумно, — я знаю, — ой, як сумно у віденській каварні за холодною кавою. Хіба можна порівняти щось з минулою сливянкою, запіканкою, спотикачами? Але — так уже судилося. Не кидайте гордої і мудрої пози, зберігайте її: це єдине, що у вас залишилось і сидить собі по всяких там Балканах, Румуніях, Віднях, сидить до віку. Вас ніхто не згадає, життя наше про вас міцно і назавжди забуло. Навіть почуття помсти за ті десять копійок, що заробляв я малим хлопцем на ваших полях, збираючи бурякові кузки, за десять копійок у день, довгий як сто років, — навіть цього почуття злорадості у мене до вас немає. Немає, бо й вас уже ніде нема.

І не до вас мої слова, бучні, буйні, галасливі, псевдо-героїчні постаті державної доби Центральної Ради і Директорії. Добре вам у польського пана у Варшаві, гріє, ласкає він вас? Ну, то й дякуйте долі. І шануйтеся і будьте послідовними до кінця. І бійтесь, щоб не впустить у своє серце іскри сумління. Не дивіться в той бік, де велично біжить сивий і древній Дніпро, не слухайте вістей з Великої України, не дивіться, не слухайте, бо . . . бо не будете спати в ночі, бо панська ласка не буде звеселяти вас, бо панський хліб буде тяжчий од каменю стопудового.

Сумно і непривітно в Берліні, тісно у Празі, далеко до блискучого Парижу, алеж із вами, — дивіться, — які яскраві сподини! За вами — яка минувшина! Ви не можете, не хочете, не в силі впірнути в наші будні; ви не можете забути своїх днів слави; ви не прощаєте тим, хто збив вас з „вершка слави“. — Щож? Нехай так і буде. Збирайтеся, сходьтеся, згадуйте, творіть пляни повернення назад минулих років. Тільки — не дивіться в той бік, де біжить Дніпро, тікайте од звісток з України.

До вас мої думки, до вас моє серце, бідні, обдурені, засліплені козаки з таборів інтернованих, до вас, тисячі урядовців і студентської молоді, викинутих на чужині на позорище, до вас, що шукаєте шляхів на Україну, що при згадці про неї хапаєтеся за серце, і до вас, мої далекі друзі, що так просили мене при розставанні присилати вам звістки і вражіння з рідної сторони. Так тремтіли ваші слова, так сяяли ваші засмучені очі . . . І до вас, хто щиро шукає правди і соціальної справедливості, у кого боліє душа за наш бідний і темний народ, хто не втратив сили і бажання послужити йому, стати на працю нарівні зо всіма у нашій Республіці Праці.

Нині мені здається, що вже багато-багато проминуло років, коли я був укупі з вами, українські емігранти. Бачив я ваше життя, пережив усе те, що переживає бездомна бродяча собака, яку всі гонять і бють, на яку всі кричать. Був у тім одчаї, коли хотілося вити вовком. Пережив той жах, коли почував, як незримий тисяченогий спрут висмоктує всі ваші думки, почуття, серце, душу, мозок, коли ви стаєте живим трупом...

Ох, і далека-ж та тяжка дорога од Київa до Львова, через Тарнів, Варшаву, Париж, Берлін і до Київa! Я бачив вас і жив із вами вкупі, бідні, нещасні емігранти українські, і це накладає на мене моральний обов'язок не забувати вас і подавати вам звістки з України, розказувати про наше життя.

Я уже вдома, в Київі. Одержую ваші листи і мені од них хочеться плакати. Тож дозвольте, що гарно, сердечно, щиро, правдиво поговоримо. Перше з вами, мій друже, що питаєте мене про громадське і політичне життя на Україні.

* * *

Дорогий мій! Не будемо лякатися правди. Вона не страшна, коли розуміти дійсність і вгадувати, почувати перспективи, бути в них певним.

Дозвольте висловити кілька думок, які здадуться вам єретичними, од яких ви будете одмахуватись і за які, як і колись раніше, скажете знову, що неначе мене хтось підминив.

Як ви знаєте, на старовинних географічних мапах те місце, де тепер Україна, звалось Диким Полем. Колись і я, разом з вами, вірив, що в нашій історичній минувшині були часи української волі і слави; колиж хтось мені тепер скаже, що те Дике Поле колись цвіло, я вже не повірю йому. Україна ніколи не знала свого цвіту. Народ наш ніколи не мав волі, не зазнав правди і справедливості, не був господарем свого життя і краю. Та й не міг він їх знати й мати, бо... бо тільки по казенних історіях народів, історіях типу Іловайського чи Карамзина, ті або інші народи досягали часом великого культурного розвитку, слави, могутності, багатства. Ви добре знаєте, що все це чиста брехня: слави, могутності й багатства досягали в окремих державах — пануючі верстви суспільства, а народ завжди був у неволі, злиднях, темряві. Так воно було й у нас і не могло бути инакше, бо історія народів починається з історії соціальних революцій. А всі соціальні заворушення нашого народу в минулому були задушені.

Наша минувшина... Наша славна, козацька минувшина, — скажете ви. Скільки людей за нею зітхало з жалем та ще й тепер за нею тужить! А що в ній було, крім неправди, кривди, панського гніту і дикої сваволі, козацької крові, жіночих сліз, татарської неволі?

Гетьманська булава, блискуча козацька шабля, корогви, бунчуки, червоні жупани! Невже за ними будемо жалкувати?

Перед ким вони схилюлись? Або колиб козацька шабля і гетьманська булава стали переможцями в нашій історії, що вони тоді могли принести українському селянинові?

Було — Дике Поле в житті соціальнім. Над Диким Полем пролетіла грізна, закрівавлена соціальна революція. Але вже не Диким Полем лежить Україна перед нами тепер. Починають рости нові рослини, де пройшов безжалісний плуг соціальної революції; закладено підвалини нового життя. Але — які ще великі кругом нас простори погорілих, чорних, порожніх руїн, які непроходимі нетри, буряни . . .

* * *

Сучасне українське суспільне життя . . . Чи доводилося вам бути живцем похованим в тісній печері, в смертній самотині? Чи кричали ви од чорного, гарячого, задушливого жаху? Чи знаєте оце, коли ваш божевільний крик падає камяною горою на ваші груди, розриває череп, виринає очі? Чи можете уявити собі, відчувати, пережити психічний стан живого — в домовину похованого?

І чуєте, що коло вашої домовини десь там, зверху, вільно дихає вільне життя і йде своєю дорогою і байдуже йому до вас.

Скільки-ж тепер нас, що колись так гордовито носили ім'я українського громадянина, живе в домовині — вільній чи невільній?

Померло, прибито, поховано старе українське громадське життя. Що будемо робити? Тужити, сумувати, ридати? Ні! О, ні! Збережемо про нього міцний, яскравий спомин, вивчемо ті дорогі сторінки історії, щоб знати, куди нам іти, чого хотіти, як працювати, за що боротись. І найважніше — як повернутися до життя, як розкидати домовину, що в ній вільно чи невільно живемо, як видертися з неї. Щоб внести в життя, що тільки починаємо, яке мусимо почати, коли ми ще не мертвяки, внести, кажу, в життя, в світопочуття, в думку, вчинки, — ясність, ясність остаточну, доведену до крайнього краю, ту ясність, що мусимо передати нашим заступникам, молодій зміні нових поколінь. І ще — категоричність, категоричність найгострішу, найсуворішу, без вагань-хитань, без умовчання, ухилення, без компромісів.

Ясність і категоричність світопочуття — думки — вчинків . . .

* * *

Українське громадське життя, як і життя політичне, ділиться на Київ і Харків. Харків — червона, соціалістична столиця України. Центр державний, адміністративний, політичний. Центр диктатури пролетаріату, комуністичної думки, комуністичних рішень і вчинків. Харків для соціалістичної України — це одна з пересадочних станцій у напрямку до Соціалістичної Вітчизни

людства, тієї соціалістичної вітчизни, якою має стати наша планета, але якої ще нема ні на одній сучасній географічній мапі.

Київ, кажуть, душа і серце України. Якої України? України колишнього „громадського життя“, України історичної, з давніми подіями, що вирішували долю всієї України, прагненнями, з великим і славним минулим, з великими досягненнями і з тяжкими гріхами поруч з хрестними муками. Та й годі? І на цьому кінець Київу? Ні, ні: і з великим, ясним майбутнім у новім житті нової соціалістичної України.

Був короткий час, коли Київ і Харків вважали за антиподів українського державно-політичного життя. Київ і Харків були неначе як два соціальні символи. Здавалося, що Харків увесь в майбутнім, Київ — у минулім, що перший — столиця пролетарська, другий — столиця національної культури, столиця селянства й українського громадянства.

Так тоді вважали, так воно до де-якої міри й було. Але Київ почав будувати нову революційну культуру й у багатьох справах випередив Харків, а Харків — столиця пролетарська, без національного обличчя, місто без минулого, без історії, не захотів таким залишитись і надалі і став намагатися стати не тільки столицею пролетарською, але й — українською. Так і досі одбувається герць між цими двома містами. В питаннях культурно-мистецьких, вже в галузі нової революційної культури, Київ узав першенство над Харковом. І це явище показне і важне. Київ — душа і серце України революціонується. Революційна стихія нашого життя приносить уже свої здобутки. Про них почасти розказав я в попередньому своєму листі (див. „Н. Г.“ ч. 1 за 1924 р.).

Напрошуються паралелі, до яких я і хотів довести вашу думку. Був період неподільної диктатури пролетаріату. Тоді селянство було далеким од революції. Паралельно: Харків — місто пролетарське — став столицею, Київ — місто селянської культури — одійшов на другий план. Перехід од натхненої соціалістичної абстракції до живого, реального соціалістичного життя привів до зєднання пролетаріату з селянством, села з містом, Київа — з Харковом.

* * *

Ви ще може не зовсім розумієте, до чого я веду, але майте терпеливість і слухайте далі.

Грізний і страшний, відповідальний і тяжкий момент в соціяльній революції — прийшов. Нехай припинилося, нехай на якийсь час спинився величний хід світової соціальної революції, хоч цьому і суперечать сучасні події в Західній Європі, нехай видимо і наочно начеб то і не переходить вона за нові межі державних і національних кордонів, але з силою неупинною, непереможною проходить вона в глибину, до самого коріння нашого життя, захоплює в свою огненну сферу і селянство.

Пам'ятаєте, П. Тичини: „Чорнозем підвівся і дивиться в вічі і кривить обличчя в кривавий свій сміх...“ А сьогодні: підвівся соціалістичний селянський чорнозем і пішов стихійно в революцію, часом глибоко-свідомо, часом — сам того не помічаючи.

От через що — момент для нашої соціальної революції більш важкий і відповідальний, ніж справа соціальної революції в Німеччині, од якої вона все одно не втече. Соціальна революція завоює тепер величезну державу — селянську.

Ми бачили з вами, що в перший період соціальної революції в авангарді її йшло пролетарське місто, фабрика, завод. Міське життя, ідеологія, побут, психологія — кипіли, горіли в огні революції. А село, село міцно ще спало, село зарилося в землю. Село чогось чекало. Часом, од причин зовнішніх, сліпо, несвідомо загорялось і тоді тяжко і жорстоко било і наліво і направо, і по революції і по реакції. В перший період соціальної революції боротьба двох ворожих світів — соціалістично-революційного і буржуазно-реставраторського — звелася до одної мети — до завоювання села. На чийм боці стала перемога, — ми бачимо. А село так і залишилося було осторонь од соціальної революції. Але од громів її воно прокинулося. Пройшло кілька років. Село вже не спало. А сьогодні воно вже остаточно і безповоротно йде в соціально-революційне життя і боротьбу.

Мені здається, що червоний пролетаріят не зовсім був приготівився до приходу села в революцію, до зустрічі революційного селянства на порозі соціалістичного життя. Але поріг той треба йому переступити. І тепер це дуже тяжко, бо для соціально незрілого селянства практика нової економічної політики не зовсім сприяє свідомому засвоєнню ідей і тактики соціального життя радянських республік, соціальної боротьби, фаз її і остаточних наслідків. От через що, кажу, при новій економічній політиці особливо і надзвичайно важко перетворити селянство із стихійних у свідомих революційних борців, зєднатися пролетаріатові з селянством.

Ви чули вже давно про так звану „смичку“ між пролетаріатом і селянством, про зєднання міста, фабрики, заводу з селом. Реставратори, гробокопатели, що ніяк не можуть забути смердючих трупів минулого життя, розуміють це зєднання як одход пролетаріату назад у війні з буржуазним світом, зменшення, звуження революційної амплітуди, обміління революційної повени, поворот назад аж до кордонів буржуазного, в кращім випадку, демократичного ладу.

Звичайно, справу зєднання селян з робітниками треба розуміти по иншому, звичайно, окремі випадки калічення цього безмірно важкого гасла нашого революційного дня засуджено на невдачу. Період революційної вівісекції уже проминув без повороту, нині провадиться органічне революційне будівництво у всіх ділянках життя. Через те у мене нема сумніву, що спроби

анахронічних революційних вівісекторів, як і надії реставраторів політичного ладу чекає загибель.

* * *

Велика революція на Сході пішла іншими шляхами, ніж можна було сподіватися. Дивіться: Загрова соціальної революції швидче охопила по війні національно-революційний Схід, ніж революційно-класовий Захід. Соціальна революція, визрівши в революційно-класовій сфері, покотилася до більш первісної епохи громадсько-політичного життя — до сфери революційно-національної (Росія, Україна, Кавказ, Індія, Китай, Болгарія), — щоб обидві сфери, різні по епохам, зєднати в одну соціально-революційну атмосферу.

Це явище Л. Троцький у статті „Мысли о партии“ оцінює так: „Коли успіх нашої революції залежить од правильного співробітництва пролетаріату і селянства, то успіх світової революції залежить, в першу чергу, од правильного співробітництва західно-європейського пролетаріату з селянським національно-революційним Сходом“. Ці думки набули ще ширшого розвитку на XII Зїзді Комуністичної Партії весною цього року.

Тепер ви розумієте, відкіль походить гасло про зєднання пролетаріату з селянством і який треба вкладати в нього зміст?

* * *

Так в соціальну революцію прийшло й українське селянство як національно-революційна стихія. І тепер серед факторів революційного руху існує вже не тільки пролетаріат, а й селянство, не тільки визвольне прагнення до „соціалістичної отчизни“, але й визволення отчизни національної. Од нині революцію уже творять не тільки пригнічені класи; в революцію вступили і пригнічені нації.

Недавнє минуле соціальної революції уявляло собою однородну замкнуту єдність (диктатура пролетаріату), сьогодні ми вже бачимо розрив цієї єдності й одноманітності і перетворення її в розвинену різноманітність: пролетаріат і селянство, класи і нація, Схід і Захід, диктатура і громадське життя. Стихійне революційне життя цих, здавалось би, протилежностей провадить їх до розвиненої, різноманітної єдності і творить дальший розвиток, нову фазу, майбутність світової соціальної революції.

В цьому зміст та істота зєднання пролетаріату з селянством, в цьому відповідь і політичним реставраторам з їх мріями і сподіваннями і, разом з тим, наука для політичних керівників сучасності.

Згадаємо одну аксіому: всі явища звязано між собою, ідеальне кличе реальне, причини — наслідки, наміри і рішення ведуть до певних вчинків; і вони в житті зароджуються, втілю-

ються, затверджуються; життя стояти не може на однім місці, бо воно — життя.

Згадаємо цю аксіому і ходімо далі.

* * *

Пролетаріят і селянство. Кляса і нація. Схід і Захід. Диктатура і громадське життя. Сходяться протилежності і творять нову революційну сферу.

Прихід селянства в революцію, революційне зеднання пригніченої кляси з пригніченою нацією для України має свій вираз і втілення в українізації.

Українізація — великої ваги справа, велетенський крок вперед по шляху соціальної революції. Українізація є засіб для соціальної боротьби, стежка до високих досягнень людства, гостра зброя для світової революції.

Українізацію не можна розуміти лише механічно, технічно. Це не тільки знання мови, вміння читати, писати, говорити по українському. Українізація — менше всього є соціальний компроміс і не є уступка українському націоналізму; українізація для нашої республіки означає — нове соціалістичне життя, нову українську революційну культуру. В розуміння українізації треба вкладати найширший зміст. Нехай це здається парадоксом, але треба українізувати все старе українське життя, всю стару українську культуру. Українізація є прихід на Україну соціальної революції, але вже не в кривавім образі горожанської війни, а в формі будування нового життя, нової культури на руїнах минулого. І кого лякає революція духа, думки і культури і затвердження її в житті, того мусить лякати й українізація.

Рационально, твердо і глибоко поставлена і проведена в життя українізація — скільки вимете сміття з наших незміримих українських смітників!

* * *

Проблема українізації і розв'язання та здійснення її є проблемою нового життя на відродженій Україні. Рационально, твердо і глибоко треба її ставити і не одкидати нічого, що допомогає її здійснити.

І знаєте: в житті культурно-мистецьким нове наше життя має яскраві і многонадійні прояви. Маємо енергійних і багато обдарованих революціонерів мистецтва: Нестора Городовенка, Леся Курбаса, Марка Терещенка. Перший підніс на небувалу височінь нашу вокальну музику в утвореній ним державній капелі „Думка“, останні два творять новий, яскравий, безмежно динамічний український театр.

І от, кажу, в сфері культурно-мистецькій у нас бадьоро, яскраво і надійно. В житті-ж нашим громадським... є громадське життя у мас народніх, буває воно в комнезамах, профспіл-

ках, організаціях молоді. А „старе громадянство“ . . . Правду кажете ви в своїм листі, що „кожний в свого бога не вірить, а чужого ненавидить“. Але не можна-ж так жити! Життя громадське мусить народитись. І воно народиться, тільки треба підвести під нього міцні соціальні підвалини.

А єдиними підвалинами громадського життя можуть бути тільки — соціально-революційна ідеологія, соціально-революційна культура і мистецтво.

Дозвольте повторити з вами ще раз те, про що ми часто говорили на чужині.

Хто не знає, що хід історичного життя всього світу безупинно провадив людство до поділу на два ворожих табори — на пролетаріят в найширшому розумінні і на визискувачів?

Сучасна доба наша є початком великої боротьби, змагання на смерть цих двох ворожих таборів, де одні проти одних у лютім герці стялися — гнобителі і паразити людства з борцями за соціальне і культурне визволення. Борються два світи! І боротьба вже захопила не тільки сферу соціально-матеріальну, а перекинулась і в сферу боротьби зо всією старою буржуазною культурою.

Знищуються старі фетиші, різні закам'янілі, умовні цінності, переглядаються і переоцінюються не тільки політичні та соціальні форми історичного життя світу нашого, а всі основи культури, ідей, моралі, етики і всієї психіки старого, дореволюційного людства. А на місце їх стають, творяться нові, живі цінності, нове світопочуття, нова культура, новий політичний та соціальний лад.

Борються два світи: старий у злобній судорозі вмирає, новий, молодий переможно вступає в життя.

Чи будемо стояти осторонь, чи вступимо і ми в бій на якомусь боці? Не думайте, що коли ви опинилися на чужині і стоїте збоку од життя, то ви не належите ні до одного з ворожих таборів. Ви пасивні, ви склали руки і дивитеся на бій і нікому не допомагаєте і нікому не шкодите? Це нічого не значить: свій вибір ви зробили. Бо кожна пасивна індивідуальність чи суспільство, пасивна в часи смертельного герцю, кожний виходець життя, кожний дезертир з поля соціального бою вже по одній своїй пасивності належить до старого, буржуазно-капіталістичного, гнобительського табору. Всі активні особи і верстви суспільства можуть належати або до стану борців-реставраторів, або до борців-революціонерів, борців за визволення праці, до творців нового, прийдешнього життя. Середини між цими двома ворожими протилежностями нема, не може бути і не повинно бути. Як каже мій один знайомий: „Або — або . . .“

* * *

Доля України органічно й історично зв'язана з майбутністю соціальної революції. Та й як воно инакше могло бути? Наша

вітчизна є країною працюючого народу, наша культура є культурою поневоленої нації. Нація і кляса у нас сполучається в одно розуміння. Отже соціальне визволення України і культурне наше відродження можливе тільки через перемогу революційного світу над старим — капіталістичним.

Льогічно виходить, що кожний український громадянин, кожний борець на полі політично-соціальнім, кожний працівник на полі української культури, як культури працюючого народу, антибуржуазної по самій природі своїй, — неминуче належить до борців за перемогу нового світу, нового соціально-політичного ладу на Україні.

Так виходить льогічно, але чи може належати до борців за революційну будуччину України Українець неутральний політично, навіть діяч культури ради самої культури, без дальших перспектив і льогічних висновків, не кажучи вже про громадян пасивних? Розуміється, ні: ця група українських громадян по своїй істоті належить до стану старого світу, що був майже знищив Україну, разом з тим вони, свідомо чи ні, належать до ворогів соціального визволення України і культурного її визволення. Так і тільки так мусимо ставити питання про українське громадянство.

Те, що тепер бачимо в житті української „старої“ інтелігенції: розпорошеність, розгром, руїна в політично-громадськім житті, різноманітність соціально-політичних і культурно-національних ідеологій громадянства, протиріччя і взаємне закреслення ідеології та переконань більших чи менших політично-громадських груп і окремих індивідуальностей, нарешті, життєва потреба заповнення пустого місця й організації нового політично-громадського і культурного життя України, — все це ставить нас, синів нової України, перед konieczністю утворення і виховання нового, революційного українського громадянства.

Якіж шляхи простелимо ми в думці своїй перед цим новим громадянством? Шлях перед ним один: шлях соціальної революції. Воно категорично, до кінця, без вагання і без жадних передумов і застережень стає на роботу в таборі соціально-революційнім, в таборі борців за визволення праці, вступає в боротьбу за нове життя й культуру, приймає всі соціально-економічні та історично-культурні передумови, перипетії й майбутність світового революційного руху. Словом, нове українське революційне громадянство вступає в активну і доведену до останку боротьбу за всесвітню революцію зо всім її грандіозним розмахом, страшними катастрофами і наслідками.

Без цього не варто йому і на світ народжуватися.

* * *

Скажу ще раз: доля України залежить од долі і майбутности соціальної революції у світовім розмірі і вирішиться вона не на території України. Долю України вирішує тепер всесвітнє революційне робітництво.

В цій революційній сфері вирішується і визволення Галичини, Волині, Холмщини, Прикарпаття, Буковини й інших українських земель з неволі капіталістичних держав разом із справою збудування соборної української соціалістичної республіки. Обидва ці завдання не можуть і не повинні бути самоцільлю. Я дивлюся на них як на етап по дорозі до світової революції.

Так само і питання української державности, економічного життя і культурно-національного відродження і розвитку. Все це треба вважати лише засобом для соціальної боротьби, стежкою до утворення світової семі працюючих. Через те національний шовінізм та імперіялізм різних держав і народів, стаючи на перешкоді справі світової революції, шкодить і українській визвольній проблемі. З цими ворожими явищами мусіло боротися українське революційне громадянство, боротися в площині війни зо старим світом і старою культурою.

Загрозу світовій революції і смерть українському народові, його визволенню й культурному життю несе кожний крок назад на соціально-політичному фронті, всяка політична реставрація і компроміс; з цього виникає ще одно завдання для нового українського революційного громадянства: боротьба зо всякими реставраторськими намірами і вчинками, боротьба з непом в політично-соціальному і культурному житті, війна з світовим і місцевим фашизмом і шовінізмом. А в боротьбі воно мусить стояти поруч, плечем до плеча, з тією державною владою, яка провадить туж саме боротьбу, яка йде до революції зо всіма її завоюваннями.

Дивно, як ми всі ще й до цього часу не можемо ясно уявити, що залежність історичної долі України од майбутности й успіхів світової революції провадить Україну до того, що вона увесь час мусить бути негасимим огнищем світової соціальної революції і що нове українське революційне громадянство мусить стояти на варті цієї найбільшої од початку світу справи і давати моральну і матеріальну підтримку, провід і науку в революційній боротьбі працюючому народові інших країн, в боротьбі за свої права і за своє місце в світовім розвитку людства.

Без соціальної революції не булоб України. Без соціальної революції не буде її.

І колиб ми розуміли були це хочаб в році 1918, багато подій пішлоб по иншому. Колиб ми розуміли були це тоді, то вам не прийшлосяб сидіти на чужині, а мені — писати цього листа.

Київ, квітень 1924 р.

ДР. ІЛЬКО ЦЬОКАН.

Радянський цивільний кодекс.

Від 1. січня 1923. р. до сьогодні обов'язує в РСФСР. цивільний кодекс, прийнятий на IV. сесії ВЦИК-а. Пізніше прийняв тойсамий кодекс із невеличкими змінами Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет, а далі всі інші радянські республіки, так, що тепер обов'язує він на цілій території СРСР.

Еволюція, яку пройшло радянське законодавство від жовтневої революції 1917. р. аж до нинішнього кодексу — інтересна і для соціалістичного будівництва характеристична. Дня 24. листопада 1917. р. появився „декрет про суди“, яким знесено було всі дотеперішні суди і намічено головні принципи нового судівництва. Вслід за цим появився дня 21, лютого 1918. р. „декрет про судівництво“, який приніс уже точніші приписи про устрій судів і судове поступовання. Ці два декрети були основою судівництва в перших часах радянської влади. Як бачимо, це було тільки формальне право (про суди і їх організацію).

В справі матеріального права постановляла тільки стаття 5. вище цитованого декрету з 24. листопада 1917. р., що всі дотеперішні закони, оскільки вони не були радвладною скасовані, мають бути примінені лише остільки, оскільки їх зміст не противиться „революційній совісті і революційному почуттю права.“

Ст. 7. тогож декрету давала окрім цього самим судам право уласкавлювання, так, що можна сміло сказати, що єдиним критерієм справедливости була „революційна совість“ суддів. Такий стан не міг, очевидно, довго тривати. Пекучим потребам дня запобігала влада що-раз то новими декретами. Тих декретів намножилося з часом так багато, що розібратися в них було тяжко не лише звичайним громадянам, але й суддям, ба навіть і ученим юристам. Назрівала потреба кодифікації всіх окремих декретів і розпорядків в один закон, вільний від суперечностей. Ту потребу принагнала т. зв. нова економічна політика („НЕП“) радянської влади, яка допустила вільну внутрішню торгівлю, внесла нове життя і робила кожного дня нові правові відношення, які треба було упорядкувати законом.

Цій потребі відповів ВЦИК. на IV. сесії IX. скликання дня 31. жовтня 1922. р., який прийняв нинішній кодекс, з обов'язковою силою від 1. січня 1923. р. Сама поява писаного кодексу цивільних законів у соціалістичних республіках дала буржуазному світові причину до тріюмфу, що, мовляв, „соціалістична влада капітулює перед життям і вертає до буржуазного правового ладу.“

Пригляньмося тому цивільному кодексові, чи дійсно уявляє він собою якийнебудь відворот від будування соціалістичного ладу в радреспубліках.

„НЕП“, по словах Леніна, уявляє собою перехід від воєнного комунізму до мирного будівництва народного хазяйства. Це

дійсно уступка для приватної ініціативи, зроблена однак лише в ім'я розвитку творчих сил радянських республік. Але це ще далеко не відворот від соціалізму. Це „передішка“ для скріплення економічних сил соціалістичної суспільності. Радянська влада поклала міцну руку на всі живчики господарського життя й вона радо піддержує приватну ініціативу, коли ця співділає з нею, але коли ні, то якраз цивільний кодекс дає їй повну можливість ту приватну ініціативу придавити.

З формального боку радянський кодекс єсть переріркою старого російського „гражданського закона“, очевидно переріркою по суті, як це далі побачимо. Він складається із слідуєчих частей:

I. Загальна частина: 1. Основні постанови, 2. Субъекти прав (особи), 3. Объекти прав (майно), 4. Чинности правні, 4. Процесове задавнення.

II. Річеве право: 1. Право власности, 2. Право забудови, 3. Право заставу.

III. Право облігаційне: 1. Загальні постанови, 2. Зобовязання, що впливають із договорів, 3. Маєтковий наєм, 4. Купно-продаж, 5. Заміна, 6. Позичка, 7. Доставка (підряд), 8. Поручка, 9. а) Мандат, б) Повновласть, 10. Товариство (спілка): а) тиха спілка, б) явна спілка, в) командитна спілка, г) товариство з обм. пор., г) акційне товариство. 11. Обезпечення (асекурація), 12. Зобовязання, що впливають із неправного збогачення, 13. Зобовязання, що повстають внаслідок заподіяння другому шкоди (відшкодовання).

IV. Право спадкове.

Ці чотири части розпадаються на 435 статей (параграфів).

Як бачимо, нема там родинного права, яке є унормоване в окремім законі, т. зв. „кодексі законів про акти горожанського стану, про право сопруже, родинне й опікунче“ з дня 27. листопада 1921. р. Натомісць знаходимо там торговельні товариства, які деінде належать до торговельного закона.

Коли отже поглянути на цей кодекс із зовнішнього боку, то він дійсно похожий на перший ліпший буржуазний цивільний кодекс.

Але що так не єсть, про це переконає нас уже перша стаття цього кодексу:

Ст. 1. „Горожанські права охороняються законом з виключенням тих випадків, коли вони здійснюються в противенстві до їх соціально-господарського призначення“. Хто і що має рішати, чи здійснення конкретного суб'єктивного права стоїть „в противенстві до його соціально-господарського призначення“, чи ні, про це мовчить радянське право. Про це рішати має отже і на далі „революційна совість“ судді.

Докладчик цивільного кодексу на IV. сесії ВЦИК-а, Гойхбарг, говорить про це ось що:

„Коли всі ці права, представлені приватним особам і спілкам, все те притягнення приватної ініціативи має на цілі ви-

ключно розвиток творчих сил республіки, співділення з робітничо-селянською державою, то само собою розуміється, що, якщо ці права будуть у практиці використовувані для протилежних цілей — вони не будуть охоронятися законом. Коли н. пр. в якійнебудь місцевості властитель млина не хоче пускати його в рух і тим ставить населення в безвихідне положення — то млин буде йому відібраний і переданий іншому.“

Бранденбурзький, визначний теоретик радянського права, пише про це ось що: „Оскільки НЕП не означає повороту до попередніх дореволюційних економічних відносин, постільки наш новий цивільний кодекс не реставрує старого буржуазного права. Обмежений характер приверненого капіталізму накладає свою печать на наше право взагалі, а на цивільне право з окрема. Цим наше право різко і характеристично відрізняється від цивільного права сучасних держав.“

Бачимо з цього, що т. зв. суб'єктивне право, яке по буржуазній теорії права є ненарушиме, коли воно було набуте в межах закону, по радянському праву має інший характер, воно визначається оглядом на загальне добро і може все бути порушене, коли інтерес суспільності і держави цього вимагає.

Поодиноких постанов цивільного кодексу не будемо тут розбирати. Хочемо тільки звернути увагу на постанови найбільш характеристичні, які різко відрізняють цей кодекс від цивільних кодексів буржуазних держав.

Загальна частина. Правоздібність суб'єктів прав, т. є. здібність мати цивільні права й обов'язки дається всім горожанам радеспублік без огляду на пол, расу, національність, віросповідання і походження. Всі горожане мають отже свободу руху, поселення і переселення, вибору заняття і професії, набування і позбування маєтку, заключування всяких договорів, організування промислових і торговельних підприємств, очевидно в границях окремих законів, які все це регулюють (ст. 4 і 5).

Правну дієздібність, т. є. здібність своїми діланнями набувати права й обов'язки дістають фізичні особи з досягненням повнолітності, т. є. 18. року життя (ст. 7 і 8).

Зовнішню торгівлю вести можна лише за посередництвом Наркомзовнішторгу. Випадки, в яких можна самостійно виступати на зовнішньому ринку, очевидно під контролею держави, є вказані в окремій законі (ст. 17).

Державні підприємства, переведені на хазяйський розрахунок, виступають в обороті як самостійні юридичні особи, не зв'язані з казною. За їх довги відповідає лише їх маєток, який знаходиться в їх вільному розпорядженні (ст. 19). В той маєток не входить отже земля, будинки, машини, весь подвижний інвентар, а також сирівці. Лишаються отже лише продукти тих підприємств, оскільки вони ще не продані, які відповідають за довги підприємства (ст. 21 і 22).

Про це читаємо в докладі Гойхбарга: „У нас є така спеціальність, якої нема ні в одній буржуазній державі. За границею можна сказати, що кожний державний орган, оскільки він виступає в обороті, тимсамим накладає відповідальність за свою діяльність на цілу державу. У нас не можна цього сказати. У нас ціла держава не поносить відповідальности за окремі помилки і промахи різних галузів промисловости, лише їх маеток, який знаходиться в їх вільному розпорядженні“.

Ця стаття ставить отже державні підприємства в дуже вигідне, упривілейоване положення: із заключених договорів вони набувають права повністю, а за зобов'язання відповідають обмежено.

Річове право.

Право власности розрізняє ст. 52 трояке: а) державна власність (націоналізована і муніципалізована), б) кооперативна, в) приватна.

Поділ цей зроблений з огляду на предмети права власности. „Земля, нідри, ліси, води, залізні дороги загального вжитку, їх подвижний інвентар і летничі апарати можуть бути виключно державною власністю“ — каже ст. 53.

„Предметом приватної власности можуть бути: немуніципалізовані будівлі, торговельні і промислові підприємства, які мають наємних робітників у кількості, що не перевищує передбаченої окремими законами (20), знаряддя і средства продукції, гроші, вартісні папери й інші цінности, в цьому числі золоті і срібні монети та загранична валюта, предмети домашньої потреби, хазяйства й особистого вжитку, товари, котрих продаж не забороняється законом і все майно не виключене із приватного обороту“ — читаємо в ст. 54.

Право власности кооперативних організацій може обнимати всі предмети приватної власности, а крім цього промислові підприємства, незалежно від числа зайнятих в них робітників (ст. 57), отже і понад 20 робітників.

Окрім цього існує ще т. зв. власність по концесії. Вона може обнимати підприємства, в котрих кількість наємних робітників вища від установленної законом, телеграф і радіотелеграф, а також інші заведення, що мають державне значіння — все це однак не инакше, як на основі концесії, одержаної від правительства (ст. 55).

Зміст права власности очеркує ст. 58 так: „Властитель має в границях, установлених законом, право посідання, користування і розпоряджування майном“.

У Бранденбурзького „Характерные особенности нашего гражданского кодекса“ читаємо: „Що таке по нашому кодексу право власности? Есть то безмежне, святе, вроджене, ненарушиме і т. д. право власности, яке знає буржуазний правопорядок? В ніякім разі. Право власности, по нашому кодексу, за-

ключає в собі два істотні обмеження. По перше, і це точно сформульовано в кодексі, власитель має, в границях установлених законом, право посідання, користування і розпоряджування майном. По друге право власности, як і всяке приватне право, мусить необхідно заключати в собі елемент соціальної хосенности.“

Реквізиція майна у власників дозволена лише в порядку, установленим декретом про реквізиції і конфіскації майна приватних осіб і товариств за винагородженням власителя по середніх риночних цінах (ст. 69).

Конфіскація допустима лише як кара у випадках і в порядку, установленим законом (ст. 70). Бувши власники, яких майно було експропріоване на основі революційного права, або взагалі перейшло в посідання працюючих до 22. мая 1922 року, не мають права жадати звороту того майна (прим. 1. до ст. 59).

В радянським річевім праві єсть цікава інституція, т. зв. право забудовання (застройки). Вся земля, як знаємо, єсть націоналізована, згл. муніципалізована і лише держава, згл. муніципія має право ставити на цій землі будівлі. Щоб однак побороти мешканеву кризу, дає закон приватним особам право заключати в місцевими органами влади, які завідують землею, договори на забудовання земельних парцель в містах і селах на час до 49 літ максимум для кам'яних будівель, а до 20 літ для інших будівель (ст. 71). Увесь цей час єсть будуучий власителем будівлі і має право користування і розпоряджування нею з правом позбування і гіпотечного обтяжування включно. За це право забудовання платить аренду по умові.

Право облігаційне обнимає інституції, відомі всім буржуазним кодексам, однак в самій основі воно від них ріжниться. Про це читаємо у Бранденбургського: „В буржуазній науці вся концепція права побудована на індивідуалізмі, з чого слідує, що договір межи двома приватними особами являється нічим іншим, як згодою волі обох сторін. Радянський кодекс рішуче зірвав із старою точкою погляду безумовної оборони того, що буржуазне право називає „свобідною волею сторін“. Радянський цивільний кодекс дає державі право анулювати такі взаїмвідношення, що повстали на основі договорів, які об'єктивно приносять явну шкоду пролетарській державі, як господарському організмові.“

Бранденбургський покликається на теорію професора Дюгі з Бордо, яка каже, що приватне право не повинно нічим ріжнитися від права публичного. Радянське право перевело ту теорію в практиці, бо воно дало державі право вмішуватися у всі приватні взаїмвідношення, хочби вони й не противилися об'єктивному праву, але в конкретнім випадку є для держави шкідливі.

Та не лише охорону інтересів держави мали радянські законодавці на увазі. Вони подбали також про охорону інтересів економічно слабких осіб перед визиском сильніших.

Ст. 33 постановляє: „Коли особа під впливом крайньої нужди вступила в явно не вигідне для себе договірне відношення

до інших осіб, то суд, на жадання потерпівшої сторони і відповідних державних органів та суспільних організацій, може або признати ту чинність недійсною, або припинити її силу на будучий час.“

Очевидно, поняття „явно невідгідна чинність“ єсть дуже пливке і тут знов рішати буде революційна совість судді.

Наслідки невиконання договорів є більш-менш такі самі, як у всіх буржуазних законах.

Право спадкове є обмежене як що-до осіб, які можуть бути спадкоємцями, так і що-до вартости спадщини.

Ст. 416 допускає спадкоємство по закону і на основі завіщання. Спадкоємцями в обох випадках можуть бути тільки прямі десценденти, т. є. діти, внуки і правнуки помершого, далі його переживший сопруг, а також нетрудоспосібні особи, які нічого не посідають і які фактично находилися на повнім утриманню у помершого неменше одного року до його смерти (ст. 418).

Загальна вартість усієї спадщини в обох випадках не може перевищати суми 10.000 золотих карбованців, по відчисленню всіх довгів. Права, що впливають з договорів, заключених органами держави із приватними особами (із договорів арендних, концесійних і т. д.), переходять на спадкоємців помершого без обмеження їх вартости.

Наслідство по завіщанню має все першенство перед законним наслідством.

При законнім спадкоємстві ділиться спадщина на всі особи, управнені до спадку, по рівній часті.

При спадкодавстві у формі завіщання може спадкодавець ділити вище обмежену спадщину довільно. Він може також когонебудь або і всіх управнених до спадку видідичити, але тоді частина, що припадає на видідиченого, не приростає до частей інших спадкоємців, лише переходить на державу.

Оце булиб найважніші постанови радянського цивільного кодексу, на котрі ми хотіли звернути увагу.

Не дає цей кодекс тієї „правної певности“, не знає він того фетишизму „святого права власности“, що ним просякнене буржуазне право, але для працюючих мас, які мають владу у своїх руках, він дуже вигідний і цілком повно регулює господарчі взаємовідносини в періоді непа, забезпечуючи приватній ініціативі можливість розвитку на користь держави.

Г. ЛУКОМСЬКИЙ.

Спогади про Нарбута.

Коли в 1921 році Нарбут перейшов до мене жити на Василівський Острів, він на передодні одержав спішне й корисне замовлення, яке треба було віддати вже вранці. Я не можу сказати, щоб знав його тоді хочби приблизно, а тому зараз першої ночі, даремно ждучи на його приїзд до другої години, ляг я спати, дивуючись його легкодушності.

Валізки лежали ще нерозпаковані: Нарбута не було дома цілий день.

Та не встиг я заснути, як з'явився Єгор Іванович; він був у веселому настрою.

— Ти забув, у Тебе робота, замовлення.

— Не забув, відповів Нарбут по російськи з сильною українською вимовою, майже співаючи.

— Зараз улаштую стіл. А чай є?

— Очевидно, що нема, дівчина спить давно.

— Ну, хай спить Твоя дівчина, я сам заварю. І він подався до кухні.

Потім почав возитися з фарбами, вештався, довго розтинав папір і довго-довго, флегматично мішав ложечкою чай. Я все дивувався, що він не береться за роботу і так і заснув коло третьої години під монотонний звук ложечки, якою він мішав чай.

Нарбут засів за роботу й рано замовлення було готове (краще: коли я прокинувся на другий день вранці, замовлення було готове). Терпеливість, витривалість і продуктивність його були незвичайні.

Оттакі були мої перші вражіння про процес його творчости.

Однаке поруч з малюванням він багато читав (і коли тільки він це міг робити?), вдивлявся і перекидав сторінки, а що раз побачив, памятав назавше.

Пам'ять він мав феноменальну, і не лишень зорову. Переглянувши одного разу альбом рисунків до підручника перспективів Макарова, який студенти академії ледве могли подолати в два-три тижні, він за один вечір і то на все життя навчився перспективи й міг будувати найскладніші комбінації.

Він знав також геральдику, палеографію, історію і знаменито розумів бібліографію у всіх питаннях, що його цікавили.

Деж він учився? Ось питання, яке йому часто ставили.

— А ніде, відповідав він, посміхаючись цілим обличчям. По-троху у всіх.

І ніколи його не тягнуло до школи, до академії.

— Чого? Адже часу треба багато стратити.

Від Білібіна, від Тройницького, від Рериха, від мого брата, від Модзалевського набирався він знання історії порцеляни, археології й архітектури.

Словом, він був талан тогож роду, що Пушкін, Шевченко . . .

І якаж жахлива доля видатних людей зі світу творчості! Такою ранньою смертю загинула ця визначна людина й мистець.

Рівного йому графіка й ілюстратора нема й не скоро буде на Україні.

Та він і як діяч був розумний та симпатичний.

Талан Нарбута особливо розвинувся в роки війни, коли він малював славні „алегорії“. Він почав уже переходити до картин. Малий розмір став йому тісним. Композиції з накопиченими будівлями, руїнами, фантастичні краєвиди, щось подібне до тих картин, що він їх бачив у Мінхені, досягали майже сили Мемлінга. Але з другого боку вони лякали мене урочистим підходженням до нетутешнього світу, що відчувався вже в передсмертних творах Чурляніса й у видіннях Врубля. Проникання на той бік було в цих речах майже містичне. Заломлення, наче в якихсь далеких дивних зеркалах, життя на нетутешній планеті, далекі, повні передчування, астрологічні привиди хвилювали душу, а якість дивного виконання яскраво перевищувала всіх графіків Європи 1850—1920 років.

І як дивно мало, болюче мало й незаслужено мало відомий був Нарбут в Європі!

Такої графічної лінії, такого вміння все намалювати, такої краси і вміння писати літери до сьогодні ніхто в світі не має.

І це не перебільшення. Ось приклад. Треба було тільки Балієву в Парижі поставити в „Лилику“ по картинці до діточих казок, які з такою охотою ілюстрував Єгор Іванович (він сам мав двох гарненьких дітей-жовніриків), як цей мотив підхопили всі „кабаре“ і всі театри Парижа.

Але хто знав, що це Нарбут, що це його знання гри красок, увага й ласкавість до всього найвного?

* * *

В 1912 році Нарбут у травні місяці поїхав до Києва. Він виїхав на свою батьківщину, яку все таки любив більше за Ленінград. Батьківщині-ж він віддав і свої останні сили.

Тут він показав себе неабияким адміністратором та ініціатором.

Питання охорони старовини, педагогічні (академія) цікавили його дуже.

І в 1918—1919 рр., до самої смерти, він — працює для розвитку рідного мистецтва.

Лекції, видавництва, справи музеїв, реформи навчання і ремонтнування київських храмів (їхніх ризниць), — усе те його цікавило.

Бурлива, невтомна діяльність. Праця творча в тяжких умовах 1919 року, яка всеж таки не зломила його сил.

Разом з В. Модзалевським, живучи в захисному стильному помешканні в Георгіївському переулкові, вікна якого виходили на Святу Софію, він працював повним темпом.

І ця робота не зломилася його сили.

Випадково піднялась недуга. Він захворів на тиф. Потім видужав, але не беріг себе. І знова поворотний тиф, і не стало дорогого товариша „Нарбутенка“, великого українського мистця.

* * *

Сутеніло. Рожевим ніжним сявом світило небо крізь зелене листя білостовбурних беріз. Останні черешні на гілочках, перші темно-червоні сливки. Червоні ягоди порічок.

Біля сірого паркана кущі агресту. Висока-висока пишна трава. Ми в садочку біля дому на Татарському переулкові. Хазяїн Бойчук гостить нас варениками з вишнями. Їмо собі й ніяк не можемо скінчити: надто вже добра сметана. А горільчаного немає нічого. Одеколон — і той випито давно. То було лихо-ліття, літо 1919 року.

Нарбут хотів напиться, добув десь води в криниці, а в цій воді й були бацилі тифу...

* * *

Останній раз бачив я Нарбута, коли прийшов з ним попрощатися. Худий, вийшов він до мене в халаті.

— Продаю, випродуюсь, нема за віщо жити. Купи мої книжки, ось порцеляна, мебель корельська, хочеш портрети — все продаю. Каталог уложив, ціни означив, — ось подивись.

Кровю серце точилось.

— Як оце ти свій музейчик продаєш з Модзалевським? На віщо?

— А деж заробити? Добровольці нічого не дають на академію, скасували її, немає праці ні заробітку, а їсти треба, діти...

Я вийшов до Константинополя і вже ніколи не бачив Нарбута. Де його могила? Який на ній пам'ятник? Чи на ній квіти?

Час подумати про це. І монумент повинен бути не простий, а треба, чи то буде обеліск чи плита, взяти його з одного з малюнків самого Нарбута. Ось хочби з його малюнків до байок Крилова. Або — які дивні його арки, плити, надмогильники, написи... І літери, котрими буде вирите його ім'я, мусять бути тими літерами, якими вирізано на арках Риму імена великих представників людскости.

Відень, 10. квітня 1924.

В. РОМАНЕНКО.**„Новий етап“ В. К. Винниченка й революційна дійсність.****I.**

Передовсім — застереження. В нашій статті не йде мова про новий період літературної творчості Винниченка, а про новий етап його політичної діяльності; про його нову спробу оживити з мертвих недоношений „єдиний революційно-демократичний національний фронт“ української емігрантської протиреволюції. І тільки в цьому змислі, в „формально-хронологічному“ розумінню, можна назвати цей „етап“ чимось дійсно „новим“ у діяльності Винниченка: бо суттєво він нічого нового не дає, будучи лише кволим продовженням „ліній“ і політики „Нової України“ з минулих років.

Межею цього „нового етапу“ В. Винниченка, а разом із цим і його „єдиного фронту“ мав бути доклад нашого „бувшого“ укапіста, який відбувся в перших днях лютого в Празі. Доклад про „сучасний політичний момент і завдання української демократії“. А що В. Винниченко все, що робить, робить те ж для історії, то і для „єдиного фронту“ треба було сконструувати якунебудь „історію“ — і доклад Винниченка мав бути тільки льогічним закінченням історії півторарічного будування „національного фронту“ і рівночасно — передісторії нового „революційно-демократичного союзу“, якого народження проклямував урочисто Винниченко з трибуни в пражському „Обецному Домі“.

Передісторія ця мала виглядати ось як: По довгій, мало не дволітній мовчанці, протягом якої у В. Винниченка згоряли надихи революційного комунізму і творився перехід до соціалістичного ревізіонізму, він знайшов розв'язку проблеми української революції. Ось яку розв'язку: українську незалежність та революцію не вратує ні московський імперіал-комунізм, ні петлюрівська отаманщина, а тільки українська „демократія“, себто — Шаповали et consortes. Знайшовши розв'язку, В. Винниченко „став активним“ і почав пропаганду „демократичного національного фронту“. Наслідком півторарічної діяльності в цьому напрямі — здійснена була ідея „єдиного фронту“ й довкола „Н. України“ згуртувалися чотири партії, що репрезентують українську демократію. Цим кінчається перший етап; чотири партії скупчуються й утворюють „революційний союз“ (на зразок протигетьманського союзу!) і цей новий союз означає перехід від пропаганди до „чину“, стає носієм і керманичем нової сили в українській революції. Це другий етап, якого межею мав бути реферат Винниченка.

На щастя, дійсність далеко не відповідає цій гарній схемі. Дійсність, навпаки, говорить цілком щось інше. Винниченкова акція „єдиного фронту“ закінчилася фіаском. Півтора року

потребували Винниченко з Шаповалом для об'єднання „української демократії“ — і які з того результати? Сяк-так склеєний союз чотирьох закордонних калік-недобитків з трьох колишніх партій, а фактично союз складається з пражської групи есерів + Винниченко + Антонович + Левинський. І фактично — поза союзом осталися наддніпрянські есдеки, соц. федералісти, самостійники, хлібороби й інша „демократична братія“; далі галицькі праві есдеки, більшість радикалів, галицькі трудовики. І коли Винниченко з Шаповалом не встигли за півтора року об'єднати навіть еміграційну т. зв. демократію, то що й говорити про їхні дальші гучні обіцянки? Замість створити єдиний фронт, вони викликали ще одно національно-буржуазне роз'єднання; і звичайно, не тому, що, мовляв, Мазепа (с. д.) не демократ — (він цілком їхній!), але просто тому, що еміграція безсила й на ніщо інше, як на театральні фрази неспроможна. І нехай в сотий раз заявляє Винниченко тоном універсалу Ц. Ради: „Ми, Р. Д. Союз, переймаємо керму нації в свої руки“, то нічого з цього не вийде. Все піде по старому: далі виходитиме „виключно з грошей передплатників“ формально шаповалівська, а по духу петлюрівська „Нова Україна“, доки не вичерпаються пособія „благодійних чужинців“, далі оброблюватиме свої чисті ділячки пражський Гром-Ком і далі перебігатимуть, то по одному, то купками, вірні громкомівці до „смени вех“, чим сповнюватиметься приказка „пастир овци свои не познаша“. А там, може й відгукнеться десь на Україні якийнебудь навернений Винниченком „Саул“ і попрохає „моральної підтримки“, повідомляючи про це одночасно агентів батька Петлюри. Це й усе, на що спроможеться винниченківський „союз“. Такі об'єктивні умовини. Народившись з безсилля, він може бути лише карикатурою колишнього об'єднання української демократії. Тут скриваються ці безсумнівні елементи комізму, які так ярко виявилися при нагоді винниченківського „докладу“. Дарма, що в особистій ситуації Винниченка відчувуються нотки глибокого і щирого, а навіть трагічного, внутрішнього переживання. Однак інтенції людей не все покриваються з вислідами їхньої роботи. Що суб'єктивно, для поодиноких учасників, чи навіть інспіраторів „союзу“ може бути предметом важного переживання, те об'єктивно, як практичний вислід їхніх аспірацій, є проявом явної нещироти та пустої, комічної театральності, котра ставить на одну дошку „повітового трагіка“ й комедіянта Шаповала з Винниченком. Звідси висновок, що трагізм часто межує з комізмом. У такій ситуації і знаходиться емігрантська „демократія“.

II.

Безсилля цієї „демократії“ стане перед нами в іще яркішому світлі, коли ми приглянемося до „партій“, які складають новий „союз“. Але передтим ще один веселий і характеристичний епізод.

Обговоривши сучасне політичне й економічне положення України та Росії і обґрунтувавши гасла „української визвольної програми“, Винниченко заявляє, воістину, тоном універсалу! — з трибуни Обецного Дому, що керму нації бере в свої руки новозаснований „революційно-демократичний союз“. На салі здивування і констернація. Особливо ворущаться Петлюрівці. Від них виступає горесоціалдемократ Мазепа. „Як це? Ми-ж нічого не знали! Це скандал! Якийсь заговор!“ (Так і чується, що „союз“ починає конкурувати що-до „пособій“). Шаповалівці задоволено посміхаються. Мазепі відповідає Винниченко зі злобною посмішкою збиточного хлопчачка: „А хібаж ми вас — просим до нас? Хіба ви маєте монополь? Ми собі тільки „організуємось“. Цеж зовсім невинне діло!“

Оцей веселий епізод був приводом до того, що Винниченко відхилив рубець конспіративної занавіси „союзу“ й вичислив „партії“, які туди входять. Аж чотири цілі партії.

Зачнім від тих найневинніших. Найневинніших не тому, що на них тяжить найменше провин перед революцією та пролетаріяттом; а просто тому, що це т. ск. ембріони партій, яким ніколи не довелося розвинутися і які ніколи не виходили поза двері пражської чи віденської каварні. Передовсім, це „партія українських незалежних соціал-демократів“. „Партія“, котра повстала дослівно в пражській каварні й ніколи на своєму віку не вийшла за її поріг; партія, котра складається з 2 і 1/2 членів, бо молодого Чернуху цілим „незалежником“ ще рахувати не доводиться. Крім Чернухи є там бувший міністр неіснуючого мореплавства У. Н. Р., а тепер професор мистецтва в українському університеті в Празі — Антонович і п. Галаган, святої памяти член Ц. Ради. Ця партія не має нічого спільного з бувшими українськими „незалежниками“ і не стоїть до них у ніякому, ані формальному, ані ідейному звязку. Це кволий плод старечого кохання, а не епігони колишньої доби квасу в соціал-демократичних рядах. Словом — вона дійсно „незалежна“, не тільки від соціалізму, але й від усякої реальности, лишаючись комплексом вражінь кількох, залежних від чеської допомоги, здесперованих емігрантів. Будучи відломком старої У. С. Д. Р. П., ці панове поділяють усі гріхи своєї матері, з лона якої вийшли.

„Партія укапістів“. Цілком фалшива фірма. Не мають нічого-гісінько спільного з ніодною формацією краєвих укапістів і справжні укапісти відмахуються від неї, як чорт від свяченої води. Складається теж із трьох членів: Винниченка, Паламаря(?) і Левинського, котрий по непорозумінню назвав себе колись у 1920-ому р. „комуністом“, сам того не хотівши й котрому тепер за цей „гріх минулого“ неприємно. Це група, що видавала колись в добі квасу та петлюрівсько-есерівського „Katzenjammer-у“ „Нову Добу“ у Відні й випустила отвертий лист „до всього соціалістичного світу“ з приводу повороту Винниченка за кордон. Ці люде вже давно „переорієнтувалися“ на 2-ий

Інтернаціонал і тільки „тактичні моменти“, а ще більше — „почуття фалшивого стиду“ здержували їх увесь час від злиття з есдеками. Правда, в своїому рефераті Винниченко соромливо повідомив про їх недалеке злиття з „незалежниками“; він сподіється від цього злиття позитивних результатів, усупереч даним математики, по котрим, як відомо, з додачі нулі до нулі виходить знов таки — нуля. Зрештою, закордонні укапісти від давна компаніони Шаповала й несуть відповідальність за всі його протисоціалістичні авантюри.

Третя партія, що входить у склад „союзу“ — це галицькі радикали. Що правда, далеко не вся, а тільки незначна частина, ті, що „держать звязок“ з Шаповалом та видають „Громадський Голос“. Це вже цілком чудна собі партія. Хоч маленька, та важенька. Особливо-ж має багату історію. Заложена під впливом Драгоманова, мала спершу соціалістичний характер, котрий потім втратила, ставши партією радикально-селянською. В передвоєнних роках творила ліве крило галицьких „народніх демократів“. Підчас революції (період З. У. Н. Р.) була прибічною партією „диктатора“ Петрушевича і її лідери проповідували перехід до Денікіна. Після цього, під польською окупацією, частина її пішла на угоду з польською владою, частина маніпулює між кількома стільцями, а рештка — переорієнтувалася на п. Шаповава і творить його галицьку есерівську філію. Розуміється, це не заваджає членам її Ц. К. бути співробітниками донцівської „Заграви“ та брати близьку участь у всій фашистичній роботі. Теперішні радикали — це партія, яка переконує галицьких мужиків про те, що їхній природі не відповідає „комуністична система“, а за те пропагує серед тих мужиків антисемітизм у найгрубшій формі („Гром. Голос“ з лютого) та ідею „єдиної української національної, вільної від пересудів і забобонів (!), автокефальної церкви!“ („Гром. Голос“) Словом — гарна собі партійка!

Четверта партія, й одночасно „стовп“ союзу — це шаповалівські есери! Виключно емігрантська група. Ворогує з групою Грушевського й не має ніяких основ на самій Україні. Практика українських есерів доволі знана й зайво булоб її оцінку повторювати. Пригадаємо тільки те, що це найбільш зажерта, цинічна та скомпромітована група української контрреволюції. Коли всякі соціалісти роблять помилки, то ця партія помилково навіть називається соціалістичною. Це відноситься в повній мірі до групи Шаповала, якої єдина об'єктивна заслуга лежить в тому, що вона все і всюди, на кожному кроці, тяжко компромітує т. зв. „українську демократію“, якої виродком вона є. Її теорія? Псевдо-„учона“ галяматія, яку важко деінде здибати, і грубий зоологічний націоналізм. Її практика? Цинізм та істерія. А корінь безсилля цієї групи лежить у безсиллю „демократії“, як ідеологічної шірни сучасного українського дрібного міщанства, серед сучасних умовин. Добродію Шаповале! Ви, як завше, приходите не в свій час!

III.

Трагедія української „демократії“ власне в цьому, що вона не приходила й не могла прийти своєчасно. Все прийшли події, що перебили гладку (бо примітивно сконструовану) схему. Завдяки своїй природі вона (демократія) не могла стати керманічем революційної течії, мужно та вперто провести в життя історичні завдання революції. Але й тепер, рахуючи на хвилю майбутньої протиреволюції, вона повторює свою шабльоновою оцінкою похибки минулого. Не розуміючи механіки соціальних сил, вона рахує на чуже конто й сідає на „білого коня“, на якому дійсно сидів би хто інший. Тут уже й Петлюра — по титулу подлости — має далеко більші шанси. І ця перспектива „білого коня“ позбавляє українську „демократію“ реалізму, такого потрібного в практичній політиці.

Зразковим приміром у цьому відношенні був сам реферат Винниченка. Добра $\frac{1}{3}$ цього реферату була присвячена розглядові й оцінці економічної та політичної ситуації в Рад-Республіках. Ви може думаєте, що „укапіст“ Винниченко спромігся на (бодай трохи) марксівський аналіз цієї ситуації, а коли ні, то, принаймні, на розумно-міщанський спосіб оцінки? Ні одно, ні друге!

Старі, заязлені, вульгарні фрази про „крах економіки“, „зруйнування сільського хазяйства“, „неможливість смички“, про „терор, як єдину підставу, на якій держаться совіти“, про „безмежну ненависть усього населення“, про „впадок і здекласовання пролетаріату“, „розклад ком-партії“, „крах диктатури“ і т. д. Словом — Винниченко згустив фарби ad absurdum, даючи не тільки кривий, але й карикатурно-комічний образ дійсності. І все в суперлативах, щоб переконати слухачів про те, що Рад-Республіки стоять уже на передодні свого 9-го термідора.

Всі спостереження, твердження та висновки Винниченка з цього приводу мали одначе ще одну „маленьку недостатку“: вони ні трошки не оригінальні, будучи тільки поганою копією поганих взірців. Все це річі, яких ми наслухалися аж до гидоти з брукових буржуазних та другорядних соціалдемократичних часописів, в яких так ярко висловлювалася ненависть і обскурантизм буржуазії та її льокаїв. Але з другого боку ми бачили, що серйозні соціалдемократи й реалістично думаючи буржуа закинули від якогось часу ці плоскості й почали глибше вдумуватися в поодинокі фази революційного процесу. До цього примусила їх дійсність, той факт, що обіцований що днини „крах совітів“ не приходив, що 9-ий термідор радянської влади їм прийшлося відкласти, рахуючися з ним хіба тільки як з результатом довгого, складного процесу, а не як з явищем тижнів чи місяців.

Серйозні міщани й серйозні есдеки відказалися вже від цих „абсолютних істин“ а la „prorocstwa Wernyhory“ й на місце за-

ялосених плоскостей приходить більш об'єктивний, реалістичний спосіб оцінки. Це помічається навіть на руській контр-революційній еміграції, особливо на її т. зв. „соціалістичній“ частині. „Руль“ і „Russ-Union“ — стають виїмками. Однак це не вадить українській „демократії“ на чолі з „укапістом“ Винниченком стояти ще й досі на рівні „Руля“ і потішати себе „близьким упадком совітів!“

Правда, багато з Винниченківських „пророцтв Вернигори“ треба віднести на карб демагогії, требаж було чогонебудь для піднесення серць та скріплення бойової відваги пражських „фронтовиків!“ Але треба дуже сумніватися про доцільність такого стратегічного маневру: це вже не 1918—19 рр. і самим криком нічого не вдіяти!

І хіба не смішно, що закинена європейською буржуазією метода самообману, обріхування свого власного „війська“ — стала такою „надійною“ зброєю в руках „укапіста“ Винниченка?

Ще смішніше стоїть у закордонних „фронтовиків“ справа інформації про українські відносини. А одночасно це справа, на якій найяскравіше виявляється відсутність політичного реалізму, безпорадність та безсилля „української демократії“.

Перед роком приблизно появилася в шаповалівській „Новій Україні“ обширна стаття В. Винниченка, присвячена харківському „Червоному Шляхові“. Читачі „Нової України“ певне запитали, що побіч програмової статті у 1-ому ч. „Н. У.“ це єдина політичного характеру стаття пера В-а за весь період „єдиного українського фронту“. Зразу насувається питання: для чого така релятивно дрібна подія, як поява журналу, викликала таку обширну та горячкову статтю „самого“ В. Винниченка? І таке питання стане тимбільше зрозумілим, коли взяти під увагу те завзяття та істеричну поспішність, з якою взявся Винниченко поборювати ненависний харківський журнал. Наче казкового змія, що прибрав хитру подобу молодій невинній дівчини.

Однак незадовго виявилось, проти кого власне виступив В. Винниченко, які саме сили скривалися в подобі невинної дівчини, щоб загрожувати плянам української закордонної „демократії“. Незадовго показалося, що ані „Червоний Шлях“ сам по собі, ані те, що його видає „окупаційна влада“, не були приводом Винниченківської статті. Привід дало цілком щось інше: факт участі в „Черв. Шляху“ широких кругів української некомуністичної інтелігенції. Ось що дало причину для хрестоматійного походу проти харківського журналу!

Емігрантським кругам напевно відомо, яким способом боровся Винниченко проти ненависного факту. Зі „смілістю, вартою кращої справи“, він почав твердити, що виключно тактичні міркування були товчком для участі української крайової інтелігенції у „яничарському журналі“, перемовляючи її одночасно, щоб вона закинула цю небезпечну дорогу й задержувала

„на далі“ лінію строгої „принципової“ та „безкомпромісової“ боротьби з „московським окупантом“.

Однак незабаром виявилось, що даремні були всі „перемовлювання“ Винниченка, що даремно він підсував українській інтелігенції сумнівної вартости валенродівські методи. Бо на всі ці заклики українська інтелігенція відповіла рішучою й отвертою співпрацею з українською радянською владою. А емігрантичні лишилися тільки дві дороги: або даліше повторювати казочку про „виключно тактичні міркування“, або без довгої надуми наклеювати величезну більшість української крайової інтелігенції, як зрадників, „ренегатів національної справи“ і т. п. Недаром-же біля пражського Гром-Кому згуртувалися спеціалісти-знавці „по модерному москвофільстві“. І „діячі“ „єдиного національного фронту“ таки справді пішли цим шляхом, уживаючи одночасно обох (!) методів, то раз клеймуючи Грушевського й Тичину „ренегатами“, то знов підсовуючи їм „виключно тактичні міркування“, втішаючи тим свою легковірну публіку. Але в цім обріхуванні своєї „еміграції“ ми бачимо якраз прояв слабости та безсилля цих емігрантських „діячів“. Кидати малій кучці розбитих утікачів клеймо „ренегатства“ на величезну більшість свого народу, і то лише для того, щоб забрехати фактичний стан, — це справді ризиковно — навіть для ливоскоків а la Шаповал.

А одночасно це факт, який кидає ярке світло на безпорадність фронтової „демократії“, на її невміння глянути прямо ввічі життю та його вимогам, на її сліпу, маленькою злобою кермовану, немічну й авантюрицьку політику.

IV.

Якіж є головні лінії та напрямні цієї емігрантської „політики?“ Передовсім — творці „рев.-дем. союзу“, на спосіб усіх статочних міщан, глибоко незадоволені історією, незадоволені до теперішніми вислідами російської та української революції. Жовтнева революція не тільки що не посунула вперед, але й перешкодила побідному розвитку революційних сил; реставруючи капіталізм („неп“) і самодержавіє („союз“), більшовики ліквідували успіхи революції та підготували ґрунт для реакції. Потрібна нова, третя революція, яка збереже соціальні та національні здобутки українського народу й охоронить їх перед грізною навалою чорної сотні.

Хто переведе цю третю, „правдиву“ революцію? Хто зуміє, всупереч чорним силам з права і з ліва — зберігти здобутки українського народу? Тимбільше тепер, коли радянська влада невідклично вступила в епоху свого 9-го термідора?

Винниченко й Шаповал мають уже готовий рецепт: цю силою буде „рев.-дем. союз“, об'єднуючий всю українську демократію. Він візьме на себе тяжке завдання зберігти те, що залишилося корисного під режимом більшовиків і не допустити до того, щоб революція перевернулася у своє противенство: царат.

І тому українська демократія вже тепер почне відвойовувати в більшовиків їхні позиції, перебираючи в свої руки всі приступні та можливі до досягнення місця державного, господарчого та культурного апарату, входячи в ради та армію, не для задержання та дальшого розвитку цих монструозних азійських форм, не для піддержування радянської держави, а для, по можливості, найбільше безболісної їх ліквідації, для рішучої і завзятої боротьби з „московськими окупантами“. Така тактика уможливить найменше кровавий та найлекший перехід до „дійсної“ революції, котра матиме своїм наслідком створення української незалежної демократичної республіки (Винниченко), на візріць польської, чеської, литовської і т. д.

Ось головні напрямні програми „рев.-дем. союзу“, цеї галяматії дійсних інтенцій, брехливих фраз та дитинячих ілюзій закордонної „демократії“.

Винниченко заповідає більшовикам безпощадну боротьбу через те, що вони, мовляв, реставрують капіталізм. Прекрасно. Щож заведе Винниченко на місце „капіталістичного непа“? Може приверне епоху „воєнного комунізму“? — Чи українську демократичну й буржуазну республіку!

Винниченко проти більшовиків, бо вони відновлюють „самодержавіє“. А що виставить на місце сучасного „самодержавного“ Союзу? Єдиний фронт українського міщанства, якого головною ролею об'єктивно може бути тільки поміч російській протиреволюції, себто, вкінці кінців, дійсному старому самодержавію...

Винниченко буде боротися проти соціального „реакціонерства“ більшовиків та проти „реставрації капіталізму на Сході Європи.“ Яким робом? Будуючи єдиний національний фронт української контрреволюції, яка якраз і розійшлася з більшовиками (і Винниченком!), завдяки своєму справжньому соціальному реакціонерству та контрреволюційності.

Винниченко сформував „трагедію українського комуніста“: бути більшовиком, твердив він, значить відрікатися від українства, роздерти себе в непримиримому протиріччі. І сам-же він „примирих оті елементи“ й усунув своє „протиріччя“ тим робом, що привернувся назад до українського націоналізму, відрікшися від комунізму.

Що так, а не инакше стоїть справа з Винниченковим „комунізмом“, про це вже не може бути сумніву. Про це свідчить і програма „дем. союзу“ („укр. дем. реп.“), і передовсім його вступ до „єдиного національного фронту“, котрий в і може бути тільки об'єднанням української буржуазної протиреволюції.

Правда, Винниченків „фронт“ носить назву „революційно-демократичного“. Але, дивним дивом, вислідом змагань цього „революційно-демократичного“ фронту мав бути У. Н. Р., себто заперечення революції і демократії.

Правда, Винниченко „не допускає“ до цього обєднання „Петлюрівців“. Але, о „sancta simplicitas“! Хібаж Петлюра не є законною дитиною української „демократії“? Хотіти в сучасних умовах — „демократії“ без петлюрівства, це те саме, що хотіти буржуазної родини без проституції. Петлюрівщина — найконсеквентніший і, разом з тим, найцінічніший вислів української демократії. І ставлячи в свою програму У. Н. Р. без петлюрівства, Винниченко нагадує доброго міщанина, котрий відрікається своєї власної подоби, свого другого „я“, котре живе життям шинків, проституції та шахрайства. Винниченко не хоче „Петлюрівців“, але ставить таку програму, яку може підписати кожний найреакційніший буржуа, і котру мусить висміяти кожний дійсний соціаліст.

Двічі знайшовся Винниченко в спільному фронті із своєю „нацією“. І цікаво, кожний раз на ґрунті протиреволуції! Перший раз — в боротьбі проти жовтневого перевороту за У. Н. Р., другий раз — в боротьбі проти радянської влади — знов за У. Н. Р. Двічі українська реакція приймала поміж себе „більшовика“ Винниченка; але завше за високу ціну відречення від свого власного я.

Правда, оба рази Винниченкові не важко було зректися свого я: в 1917—18 рр. він вірив рецептам російських меншевиків і не уявляв собі інших форм революції, як тільки буржуазні. А нині він „зневірівся“ у лінії більшовиків і вірить в остаточну перемогу російської „буржуазної революції.“ А коли справді так, то нічого жаліти за своїм власним минулим і легше зійтися на ґрунті цієї буржуазної революції з буржуазними національними партіями.

Але, віруючи в поступ революції, Винниченко помилявся, передбачаючи, що вона виллється в форми бурж. демократії; яка-ж запорука, що він не помиляється і тепер, дожидаючи цих форм, як тих, в яких виразиться опадаюча хвиля революції? Де дані?

Жовтневі дні перебили гладку (бо примітивну) схему меншевізму. П.п. Черновим і Керенським ще довго доведеться ждати. Але не можна закривати деякі загрози з їхнього боку. Звичайно, не їхнього „соціалізму“, чи їхньої „демократії“.

Побідити вони можуть лише як слуги Мілюкових і Маркових.

Але „українська демократія“? Які її вигляди? Чи „упадок совітів“ мусів би і її всадити на сідло? І чи перемога руської буржуазії мусить довести анальоґічно теж до побіди української дрібноміщанської демократії? Чи може, навпаки, вона буде рівнозначна з новим періодом великої руїни для українського народу?

Українська контрреволюція спіраласяб на дрібноміщанську стихію, котрої ідеолоґічною шірмою в періоді

опадаючої революції, в періоді реставрації, не могла б бути „демократія“; Винниченко й Шаповал тоді можливі тільки як „ліве крило фашизму“, як отверті прислужники реакції. І що тичиться Шаповала та його „партії“, то вони вже тепер до цієї ролі цілком підготовлені.

А покищо, заки ще сповняться „proroctwa Wernyhory“, Шаповал стоїть на становищі „принципової ворожнечі до більшовицьких окупантів“ і допомагає, чи бодай має „сильну й не-примушену волю“ — руйнувати радянську революцію, а разом із нею і ті основи української державности, які вже покладені . . .

Клясові антагонізми розділяють людей і партії на радянців і революціонерів з одного боку, та на „демократів“ і контр-революціонерів — із другого. Ненависть дрібного буржуа до революції говорить з уст п. Шаповала. Вона й моделює його „національний ідеал“, дарма, що він вірить у „незалежність вільного духа одиниці“; якраз таких „незалежників“ воліче найбільше за чуба окружуюча їх реальність!

V.

Резюмуємо: Винниченківсько-шаповалівський „союз“ — це тільки карикатура колишнього об'єднання української демократії. Він безсилий і відіграє лише роль „лівої“ прищипки до реакційних сил, які борються проти пролетарських держав Союзу. „Ліве крило фашизму“ — ось його справжнє значіння.

Як такий, „революційно-демократичний союз“, серед даних умовин, не є небезпечний. Прогнози і „добрі сподівання“ української демократії не варті печеної цибулі: ще довгенько прийдеться підіждати п.п. Винниченкові й Шаповалу! Бо покищо, слово ще належить російському й українському пролетаріату. А Винниченківський „союз“ може тепер жити хіба тільки з поодиноких помилок та промахів радянської влади . . . І кожна поправка, яку вносить комуністична партія у свою розв'язку національної справи на Україні, кожний крок до дальшого успішного вирішення цієї проблеми — наносить смертельний удар Винниченківському „єдиному фронтові“. Хібаж не припадково, просто з боєм, кричала протиреволюційна еміграція з приводу „українізації“! Глибоко правдиво відчув це Тичина, адресуючи на неї слова:

„Лучше кулями влучай нас,
А не голосами!“

Винниченківський „демократичний фронт“ — це прояв безсилля протиреволюційної емігрантщини. І йому не прийдеться, либонь, навіть дождити „9-ого термідора“; убо його сам хід подій, сам час. Уб'ють його широкі верстви українського селянства та інтелігенції, які гуртуватимуться під прапором радянської влади, убо його правильна комуністична розв'язка націо-

нальної справи на Україні, будівництво української пролетарської держави.

„Демократична“ емігрантщина безсила; але тільки тому, що комуністична партія зуміла задовольнити, бодай у найголовнішому, життєві потреби широких мас українського трудового люду, вміла знайти правильну розв'язку соціальної і національної проблеми. І чим тяжший, чим затяжніший процес революції, тим ширші круги мусить зискати для себе радянська влада, тим пильніше вона мусить прислухатися до потреб мас. Небезпечний не шаповалівський „фронт“, не кумедна „українська демократія“; небезпечне збочування з правильної лінії, не досить глибокий зв'язок із масами, не доволі вважливе відношення до українських умовин! Ось що булоб небезпечне для комуністичної революції, ось чого бажали собі з усього серця Шаповал і сор., котрих побожна надія в тому, що ми загинемо від власних помилок. І для того — далі, далі вперед, по правильному шляху!

Прага, березень 1924 р.

ІВАН ГОРОДИНСЬКИЙ.**Під знаком „радянщини“.**

„Радянщина“ — це ті настрої, які сьогодні панують серед усього з малими виїмками українського дрібно-міщанства по цей бік риського кордону. „Радянщина“ — це найкраще означення цієї орієнтації, якою під сучасну хвилину живе український збанкрутований дрібно-буржуазний табор у Східній Галичині.

Радянщина, це сьогодні найбільш популярне поняття у Східній Галичині. По довголітньому ожиданні на ласкавий жест із сторони всевладної антанти, по різних всеможливих орієнтаційних спробах то в один то другий бік, які, як знаємо, скінчилися повною невдачею, українська східногалицька дрібна буржуазія повернула куди инде і на інший об'єкт повернула всі свої державно-політичні сподівання. Захід її завів, захід приніс їй немилу несподіванку у формі признання Східної Галичини Польщі, тому тепер черга на Схід. Як-раз цей самий Схід, який підношено до знаменника негациї не тільки правно-державного становища України, але навіть існування України, тепер цей саме Схід стає найбільш пожадливым об'єктом, краєугольним каменем усеї політичної мудрости української дрібної буржуазії.

Хто знає перипетії розвитку української політичної думки на терені Східної Галичини за останніх кілька десятків літ, того напевно не подивує цей новий зворот у настроях, як з другої сторони не стане він добачувати в тім якогось епохального випадку, що рішити може напр. про дальшу долю Східної Галичини, або виллятися може у важний фактор революційного процесу на Сході. Українська політична думка, вплив невироблення й опізнення, все йшла такими шляхами. Все йшла по лінії найменшого опору, набірала вправи пристосовування до обставин, виховувана в почекальнях австрійських імператорів, ставала запереченням якоїбудь, хочби поверховної, самостійности чи активности, словом, — була радше впливом омертвіння, аніж справжнього політичного життя української нації. Ця пасивність, нерішучість вбивала всяку здорову ініціативу, примушувала нераз робити навіть протинаціональні кроки, ставити справу династії і престолу вище народніх інтересів, коритися і вгинатися, вистерігатися всіх вчинків, які не малиб санкції Відня.

Для ілюстрації всього сказаного можна навести безліч прикладів і фактів, фактів неоспоримих і дуже драстичних, але це вже давно зроблено, так, що зайва річ піддавати ретроспективній аналізі критики це, що було, натомісць важним являється в далеко більшій мірі те, що тепер твориться.

Український дрібно-буржуазний табор у Східній Галичині представляє собою образ цілковитого банкрута. Банкрута, з яким ніхто сьогодні не числиться, який для нікого не представляє ніякої вартости. Були моменти, що польсько-шляхот-

ський уряд радо бажав балакати з представниками української дрібно-буржуазії, вислав своїх політичних емісарів для нав'язання переговорів і заключення пакту поза плечима антантського ареопагу. Роблено це тоді з огляду на неясне становище антанти, з огляду на міжнародний характер східно-галицької справи. Сьогодні Польща перейшла над українським питанням до дневного порядку.

Присуд антанти був дуже страшним ударом для української дрібної буржуазії. Страшним не своїми наслідками, але тим, що за одним махом перекреслив він усі надії і сподівання, що повалив останнього бога, якого так поважала українська дрібна буржуазія, в честь котрого голосила вона такі бундючні дитирамби й ціле своє майбутнє поклала в його руки. По присуді вона опинилася на безпросвітньому розпутті, сама не знаючи, куди їй тепер рванутися і що далі чинити. Присуд антанти став для диктаторсько дрібно-буржуазної концепції ще більшою катастрофою, ніж пропамятний перехід за Збруч.

Навіть постороння людина, необізнана як слід з умовами східно-галицького життя, може дуже легко і скоро скласти собі виразну картину всього того, що твориться тепер у Східній Галичині. Українські міщанські партії нічого собою реального не представляють, нікого майже не репрезентують, не заступають ніякої плятформи. Хтонебудь мігби вказати на велику кількість часописів, бо аж двох, майже що не трьох міщанських щоденників і безліч тижневиків. На перший погляд воно так виглядає, але коли зважимо, що це органи обмеженого числа читачів, а найголовніше, що змістом своїм є вони вірним відбиттям існуючих проявів хаотизму, гімназійного дилетанства і місцем для поміщування особистих інвектив, — тоді переконаємося, що до теперішньої східно-галицької преси не можна привязувати великої уваги і приписувати їй великого значіння. Преса — це голос партії. І тільки тоді ця преса може собою щось представляти, коли ця партія, яку вона репрезентує, на самому ділі є чимсь. Міщанські-ж партії Західньої України можуть у цю хвилю бути тільки праобразом цілковитого упадку і відсутности всіх цінностей, без яких немислиме існування якої-небудь політичної групи.

Перейдім по черзі політичні угруповання українського міщанського табору. Невеликий це труд, бо партій тих небагато.

Християнські суспільники. Ні сліду по тій партії, хоч великою і впливовою вона ніколи не була, являючися радше штучним твором, ніж реальною вимогою українського життя. Остало кількох придворних мамутів, які нікого собою не репрезентують, тільки час до часу появиться якась патріотична відозва, підписана батьком і сином, і на тім кінець.

Трудовики. Найбільша колись числом українська політична партія. Сьогодні бездомний бастард, що тиняється з кутка в кут, шукає способів, щоб ратувати свою репутацію, жонглює

то в один то в другий бік і звільна утверджується в переконанні, що її пісня виспівана. По нещасних автономічно-територіальних залицяннях партія ця попала в кризу і розкололася на дві групи. Але ні лівиця ні правиця не мають ніякої сили й досі не зуміли зясувати собі, що одна і друга представляє собою і на якій платформі стоїть.

Врешті радикали. Ті славні радикали, яких так важко переконати, що вони тепер не то з соціалізмом по суті, але і з соціалізмом по формі не мають нічого спільного. Цей політично-партійний анахронізм живе ще соками минулого, але на якийсь хочби менше поважний успіх числити не може. Провідники скомпромітовані нікчемною угодовщиною, фасцинуючий вплив радикального руху на селянські маси належить уже до історії, а теперішній провід партії „орієнтується“ на шаповалівські фокуси з домішкою краєвих орієнтаційних сурогатів. Але це все не перешкоджає тій партії все ще мріяти про кращі часи і навіть, з уваги на банкрутство трудовиків, про згуртовання всіх „національних елементів“ під своїм партійним омофором. Доказом цього старання радикальної партії створити бльок „національних груп“ для успішнішої боротьби з Польщею та до спільної плянкової акції в краї. У склад цього бльоку входять мають: радикали, волинські ес-ери та група „Заграви“... більш ніхто. Вже сам склад цього бльоку вказує нам гумористичний бік цієї акції, бо ні радикали, ні останні могікане волинських ес-ерів, ні врешті мініатюрна група „Заграви“ не представляють собою чогось реального, тим паче спосібного „рушити землю з основ“.

Годиться ще кілька слів присвятити згаданій вже вище групі „Заграви“. Провідник її — вічний політичний комівожержер др. Донцов. Її ідеологія: патетичні сторінки „Заграви“. Група ця базується головню на кількох бувших українських старшинах і кількох поміщиках у Львові і на провінції, стала навіть модною серед певних кол української дрібнобуржуазії, але її впливи подальше каварняних столиків не сягають. Група ця видає ще другий орган: „Новий Час“, що появляється двічі у тиждень. Іншої реальної роботи ця група не веде. В останніх часах переіменувала себе в політичну партію і почала свій рух від денунціації УСДП.

Ось і всі українські дрібно-буржуазні групування. Не багато їх, що правда, але і вони не в силі наладнати між собою відносин. Блукаючи між Сциллею і Харибдою, головню тим маркують своє існування, що ведуть безпереривну боротьбу, але не для якогось принципу, тільки наслідком особистих непорозумінь, а тих багато, пребагато на Галицькій Україні...

Це безсилля української дрібнобуржуазії дуже вміло використовує польський уряд. Він вже давно зрозумів, що дорога компромісу зайва тепер, що тільки силою п'ястука може він щось вдіяти і закріпити шляхетське панування на непевних кресах. В тій самій мірі, як занепадає українське громадянське

життя, в тій самій збільшуються репресії і протиукраїнська нагінка. Політичні свободи зведено до мінімуму, шкільництво тратить щоденно десятки українських шкіл, які перемальовується на скору руку польською краскою, університетська справа безнадійна і т. д. А громадянство всіх дрібно-буржуазних відтінків мовчить, неспосібне на ніякий поважний акт спротиву.

Банкротство орієнтації на антанту, повний декаданс політично-громадського життя в нутрі краю і невиносима екстермінаційна політика польської влади, — ось головні причини цього похмілля, яке під видом „радянщини“ охопило голови галицьких патріотів. Не переміна світогляду під впливом цілого ряду випадків історичного значіння останнього десятиліття, але безнадійність, зневіра, відсутність сильних характерів і виховання в старій святоюрській школі заставляють сьогодні українське дрібноміщанство зиркати в сторону червоного Київа. І як колись, у часі походу червоних військ на Варшаву, коли в межах Східньої Галичини гарцювали радянські полки і на вулицях Львова лунав гук червоних гармат, що грали вже десь близько міста українські патріоти прихапцем скидали старі, не модні костюмчики і вчилися „Інтернаціоналу“ — те саме помічаємо й тепер. Мусимо йти з масами, репетують вони — хоч як це нам не по нутру, бо маси орієнтуються тепер тільки на Схід.

Так, це правда. Маси справді тепер орієнтуються на Схід. Маси не вірять уже в давні обіцянки брехливі, маси зрозуміли, що українська справа і її розвязка можливі тільки на соціяльній базі, що справа визволення чи поневолення українських трудових мас тісно й нерозривно звязана з тим процесом, якого могутнє дріжання дається відчувати по всіх краях Європи. На цей шлях повернули їх також усі авантурничі експерименти безлічі отаманів, гетьманів і директорів, усі орієнтаційні крутіства й переторги, яких наслідки тепер добре розуміє і відчуває український робітник і селянин. Для трудових мас орієнтація на Схід, це **не тактичний маневр**, але віднайдення властивих шляхів, якими тільки можуть вони під сучасну хвилю йти. І тут лежить ця кардинальна різниця між масами й українськими дрібноміщанськими кругами, між справжньою орієнтацією і неширою, базарною „радянщиною“.

Львів, квітень 1924.

А. ПРУТСЬКИЙ.**Сменовеховщина.**

Серед української еміграції і серед українських кол вже від довшого часу чути слово сменовеховець. Одні вживають його, пятнючи ним тих українських інтелігентів, які повертають працювати і помогати в будівництві Радянської України, інші, не розуміючи генези і значіння цієї назви, приймають її в добрій вірі, ба навіть самі признають себе сменовеховцями.

Сменовеховство — це не український витвір. А щоб відповісти на це, чи сменовеховство можна примінити і до Українців, розглянемо вперед генезу й ідеологію творців сменовеховства.

* * *

I.

В 1909 р. вийшла в Петрограді невелика книжка під назвою „Вѣхи“, що була збіркою статей кількох російських письменників та громадських діячів. Між ними більше знані були такі, як Булгаков, Бердяєв, Струве... Зараз після появи наробила вона чимало шуму серед російської і головно московської інтелігенції тому, що, як говориться, зачепила за нерв життя російської революційної і ліберальної інтелігенції до революції, під час і по революції 1905 року.

Правда, самі імена авторів збірки говорили вже багато дещого за себе; те, що вони писали і сказали, мусіло заворушити і т. зв. „революційну“ й ліберальну частину інтелігентних верств, з яких кожна на свій спосіб готовилась перетворити самодержавну Росію при помочі „революції“ чи то „прогресу“.

Загальний тон книжки був один: досадна критика, можнаб сказати, лайка всіх великоруських (в авторів „русских“) освічених верств, що взялись у революційний спосіб обновлювати спорохнявілу абсолютистичну монархію і не подумали над тим, що є й інші способи, котрими по думці авторів вдалосяб зробити це, і то далеко краще.

Треба пригадати, що була це пора (1909 р.), коли по всій Росії лютувала чорна реакція царського уряду з одного боку, та з другого все освічене й пів-інтелігентне громадянство охопило велике розчарування по невдачній революції 1905 року. Воно розбрилося знов ріжними шляхами, що повели його або в брудне bagno здегенерованого міщанства і його героїв (Арцибашев-Санін) або кинулося за границю. Там вони, як одірвані від життя фанатики-сектанти, робили ріжні фокуси або вчаси рішались і далі вести попередню боротьбу, не навчившись нічого за революції, своїми старими способами терору (есери на чолі із Савінковим) рамя об рамя з провокаторами (Азєв, Гапон, Петров і інші).

З другого боку була тоді в Росії ще надія на конституційний монархізм, при допомозі котрого молода російська буржуазія та її інтелігентські прислужники сподівались добитись різних міщанських свобод і привілеїв у парляментарний спосіб. Кадети всіх національних мастей, як виразник цього міщанського лібералізму, popisувались і собі в Думі, вказуючи, що тільки еволюція виведе Росію на рівну дорогу понад те провалля, в яке грозить кинути її революція. Цими міщанськими гаслами захоплювалось багато „симпатиків“ революції з різних російських інтелігентських кол і автори „Вѣх“ рахували, що й тут знайдуть собі прихильників.

На тлі цих після-революційних зявищ і писалася книжка „Вѣхи“. Головною ціллю авторів було переконати громадянство, що революція, демократія, соціалізм і т. д. привели російську інтелігенцію до безвихідного становища, а щоб вивести її з цього, подавали їй кожний на свій спосіб окремі рецепти. За ними звернулись вони до глибини російської історії, кому як хотілось: до славянофілів, до теоретика візантійського абсолютизму Победоносцева, до суто капіталістичного-імперіялістичного поняття про будучину Росії, до різних „богоискателів“ і всякого иншого реакційного знаряддя.

Так напр. Бердяєв взиває інтелігенцію, щоб не займалась і не захоплювалась західньо-європейськими філософічними ідеями про науковий критицизм, економічний матеріалізм і т. д., бо вони не годяться для специфічних російських обставин; ці модні захоплення хутко минаються, а російській інтелігенції треба виробити традицію універсальну і національну і з цієї традиції творити свою культуру! Це иншими, хитро обдуманими словами спроба відвернути очі й увагу від зрозуміння і поняття клясової боротьби, котра одна могла рознести в шматки царсько-поміщицькі кайдани та заставити й на далі (для вироблення традицій — потрібні цілі століття) селянина й робітника тягти ярмо й увагу інтелігенції та її постанову вести боротьбу проти політичного й економічного гніту звернути на віднайдення ідеалу високого і світлого, національного й універсального, бо „в русской душе заложено великое томление, неустанное богоискание“. Шукай цього ідеалу, де і скільки хочеш, шукай, хоч і лопай, на те в тебе є й „русска натура широка і душа глибока“, тільки не думай про революцію, бо вона не годиться для російських обставин.

Другий автор Булгаков обвинувачує інтелігенцію за невдачу революції через внутрішні противоріччя між цією інтелігенцією. „Человекобожество“ — це найбільший гріх інтелігенції, звідси її сліпа принципіальність, самообожання, максималізм, культ тільки своєї програми, космополітизм і вкінці й революційність. Як довго інтелігенція буде жити цими космополітичними ідеалами, так довго буде вона наражуватися на невдачі, бо головною задачею російської інтелігенції є стати вже раз на-

ціональною, зрозуміти національну проблему, й головною її ціллю повинно бути вироблення „личности“. Для самоудосконалення і виховання личности подає автор і готовий рецепт: „смирненіє“ та вироблення в собі „почуття гріха“, бо тільки через відсутність цих головних прикмет „личности“ стали можливими ті розпучливі явища як підчас, так і по революції серед російської інтелігенції. Революцію як таку треба назавсіди рішуче відкинути й піти по дорозі виховання „личности“, а дорога ця спокійна, рівна, без скоків і катаклізмів.

Третій автор, вже й тоді добре знаний П. Струве, що з марксиста переродився в теоретика російського буржуазного імперіялізму, просто так і вилаяв усю революційну інтелігенцію. Для нього, як для панросійського імперіяліста, було ворожим і просто злочинним явищем те, що російська інтелігенція не перенялась буржуазним розумінням поняття „держави“ і випливаючої з неї „державности“ та жила й боролася за ідеї, ворожі цьому поняттю, просто відкололася від держави, готовила революцію і т. д. Він завзиває покинути цю боротьбу і зрозуміти вже раз „містику“ держави, бо тільки в цім зрозумінні є можливість для дійсної позитивної і творчої праці, тільки в ім'я „государственности“ (розумій: імперіялізму) вона зможе стати державним чинником. Для цього потрібно інтелігенції не революції, каже Струве подібно, як і інші автори, тільки покірливості, самоуглиблення і перевиховання самих себе в релігійнім дусі. Завдяки цьому створяться нові покоління, котрі після нас вироблять між урядом і громадянством здорову атмосферу й тоді вже не буде потрібно ніяких революцій і жертв для них. Орієнтуватись і рахувати на нарід, і то російський нарід, годі, бо він ще темний і некультурний і не є в силі підняти тепер так високо, щоб міг відповідати за свої поступки; кожний, хто числить і надіється на нарід, скоро розчарується.

Інші автори секундують йому в унісон і закликають „покаяться та очиститься“. Розуміється, що на ці виводи „Вѣх“ мусіла прийти відповідь із сторони інтелігенції, і відповідь була дійсно гідна тої вилаяної „революційної“ інтелігенції. Революціонери „чистої крови“, цебто есери, назвали збірник „Вѣхи“ найбільш реакційною книжкою, що появилася за останніх десять літ, а ідеологію авторів „махровою реакцією стиля-модерн“. Філістерсько-реакційний дух, що охопив Струве й інших авторів, це ще одна пляма морального фалшу й лицемірства на тлі російського лібералізму і т. п. В тім самім буфонаднім дусі пішли відповіді есерів на „Вѣхи“ без найменшої серйозної спроби критики своїх противників з „Вѣх“ і якогонебудь аналізу своєї праці. Не зроблено білянсу невдач і здобутків революції.

Інакше відповіли й реагували на „Вѣхи“ конституційно-ліберальні кадети та їх симпатичні зпоміж інтелігенції. На закид вехістів, що російська революція 1905 до 1906 рр. була дуже

інтелігентського характеру й без участі в ній народа, відповідають кадети, а головню П. Мілюков, що так і мусіло бути, бо інтелігенція і в Західній Європі грала і грає головну ролю при витворенні демократій і конституцій навіть і революційною дорогою, коли цього треба. Далі закид інтелігенції антидержавности та анархізму також невідповідний, а про брак традиції й говорити годі, бо вона вже давно була, ще від Чаадаєва і тепер ще більше кріпне та оформлюється! Цікаво, що тон видержали кадети багато краще, як „вічні революціонери“ (есери). Вони (кадети) вже тоді стали конституційною партією, готовились бути „опозицією його Величства“, котра ось завтра вже зможе взяти державну керму в руки. Це була відповідь і разом і агітаційна спроба російської ліберальної буржуазії зєднати вже тоді розпилену інтелігенцію з одного боку й виставити перед урядом собі свідоцтво політично-державної зрілості з другого. Для цього вона вже й указувала на стару традицію, котру потім довершила російським буржуазним імперіялізмом, вказувала на культурну місію і на свої ідеали. Взагалі відповідь була самонадійна й певна свого „завтра“. Відповідали „Въх“ ще й інші інтелігентські гуртування, приймали протестуючі резолюції в Москві й денед в провінції.

Але цього спору про ролю інтелігенції в революції, про взаємне відношення і вплив між інтелігенцією і народом, що повинно було бути головною і першою задачею всіх критиків і обсерваторів, усіх громадських як революційних, так і буржуазних поступових діячів, і це в першій мірі зараз по невдачах революції, — цієї спроби самокритики й аналізу не зроблено. Авторам „Въх“ хотілось попросту розвінчати і принизити російський тип інтелігента-революціонера, перед яким звичайно звикли були всі схилити голову, котрий сам також уважав себе за непомильного мученика-ідеаліста, що приносить себе „в жертву народові“. Буржуазія з кадедами намагалась розчаровану і спантеличену „революційну“ інтелігенцію протекційно-звисока приласкати, доказати зараз по програній революції, що єдина дорога для неї це тільки процес „прогресу“ в спілці з поступовою буржуазією, котра у „відповідний“ час також не буде мати нічого проти революції.

Причини невдачі революції ніхто не хотів чи не міг як слід прослідити. Де-хто з авторів „Въх“, як напр. К. Гершензон ще може найближче, — хоч, правда, виразив він це й неясно, — підійшов до цієї причини, а головню до того великого провалля, що було між російською інтелігенцією і народом. Якби революційною і демократичною ця інтелігенція не була, скільки жертв, праці, грошей, свого власного життя вона не приносилаб для цього народу, то нарід все-таки не бачить і не буде бачити в ній, у такій, як вона тепер є, свого приятеля і товариша в революційній боротьбі, свого друга в щоденнім

житті, як рівного собі, — тільки завсіди цілком для себе чужого і навіть ворожого.

Гершензон і каже: „Ми для народу не грабіжники, як свій брат, сільський паук, ми для нього навіть не так собі просто чужі, як Турок або Француз, він бачить наше людське і то власне руське лице, але не відчуває в нас людської душі і тому ненавидить нас пристрасно, здається, з несвідомим містичним страхом глибоко ненавидить нас тим більше, що ми якраз свої. Такими, як ми є, нам не то не думати про злиття з народом, — боятися ми його повинні більш, ніж усіх нападств влади і благословити ту владу, що тільки одна своїми багнетами і тюрмами загороджує нас від народного гніву“.

Це були слова чоловіка-міщанина з полохливою міщанською психологією, що хоч відчув напів свідомо одну з причин невдачі революції, але в своїм страху не бачив покищо ніякого іншого рятунку й іншого виходу, як тільки благословити багнети і тюрми царської влади.

Але просто дивуєшся, яка сліпа і глуха, майже навіть інертна й лінива була т. зв. „революційна“ інтелігенція на всі аналітичні спроби перевірки причин невдачі революції. Найліпшою характеристикою і прикладом для цього може послужити один з головних провідників есерів Савінков, що під псевдонімом Рожищева почав писати свої романи-сповіди, де просто плював на все, що було для нього і його партії святе в революції.

Такий моральний упадок охопив російську „революційну“ інтелігенцію по невдачній революції 1905-6 рр.

Причин цьому було чимало, але головною була, здається, та, що ніде в Європі інтелігенція не була відірвана від народу, не була йому так чужа своїм життям і способом думання, притім така незорганізована і нездисциплінована з природи, як це було в Росії. Це було може чи не найтяжчим злочином царських деспотів і їх опричників-поміщиків, що вони відчували так далеко від себе спочатку всі верстви і потім соціальні класи, викопали ту прірву між ними, через яку годі було переступити „еволюційним“ способом, бо для цього „злиття“ оставався тільки один спосіб, а то залізна диктатура революційного пролетаріату з кривавим класовим терором, при помочі якого було тільки можливо засипати те провалля й подати руку і мужикові як рівний рівному, заключити революційний союз між містом і селом, щоб повести революцію зорганізовано і бути певним перемоги, не страхаючись ніяких жертв, навіть жертв крові.

Треба було вказати цю дорогу, віднайти спосіб, при помочі котрого можна буде ввести стоміліонову мужицьку масу в характері непереможних рядів у революцію, як творчий і зорганізований чинник революційної боротьби і революційного будівництва.

Як це перевести, як це зробити, передбачив і вказав В. І. Ленін. Він єдиний своїм титанічним умом зрозумів це, що мостом через провалля будуть ряди революційного пролетаріату, що це єдиний позитивний здобуток невдатної революції, що це ключ до перемоги нової революції і що тільки революційному пролетаріатові повірить мужик, тільки до нього простягне він свою дужу руку, як рівний до рівного, а не до тієї кволої інтелігенції, що хоче бути його провідником-опікуном.

Але це був тоді майже голос „вопіючого в пустині“.

„Революційна“ інтелігенція поставилася просто ворожо до цих висновків, не хотіла зійти з педесталу „опікуна і провідника“ і пішла спокійненько на службу до буржуазії і то не за страх, а за совість, або зарилася у працю „для народа“ по земствах, кооперативних організаціях і т. д., повіривши в „прогрес“ і „еволюцію“.

Не дивно, що коло Леніна осталася жменька 4—5 тисяч людей, які і творили тоді партію більшовиків. Де-хто вже тоді бачив, що ця група людей із своєю залізною сцентралізованою революційною організацією відіграє провідну роль в новій російській революції, як це потім історія ствердила.

II.

На цих роздоріжжях захопила російську інтелігенцію і світова війна. Про той шал і патріотичну дурійку, які охопили російську інтелігенцію й кинули її на службу „родине“ Романових і иншій імперіялістичній сворі, й говорити годі. В „патріоти“ посунули всі майже без виїмку, з Плехановами і Ко. на чолі.

Щось подібне сталося й у всій Європі. Ні разу, за весь час своєї боротьби, соціалістичне робітництво світу не було так осамітнене.

І лише одиниці осталися вірні старим революційним гаслам класової боротьби. На чолі їх являється знову Ленін і на конференції у Цімервальді кидає він нові гасла. Вказує на те, що зброю, яку дістали робітники й селяне до своїх рук, мусять вони звернути проти свого внутрішнього ворога, проти своїх імперіялістів та що лише революція з нутра дасть пролетаріатові остаточну перемогу.

І тоді був це голос майже самотнього, бо навіть ті, що зібралися у Цімервальді, не всі пішли за ним. Мусіло ще впасти мільйони жертв із рядів робітництва й селянства на вівтарі імперіялістичного Молоха, бо „революційна“ інтелігенція знову стала „патріотичною“.

Але врешті вибухла в Росії революція. Причини її об'яснювалося дуже різно, як цього кому хотілося: „голодними розрухами“, „бунтом рабів“, „гнилизною монархії“ і т. д. Та об'яснення цього роду давала сама інтелігенція і це треба мати на увазі. Ніхто майже не думав над тим, чи не був це перший

крок самого народу, що озброєний мужик вийшов із казарм, убив своїх наставників-опікунів, цебто офіцерів, і рішився сам у спілці з голодним робітником рішати свою долю без ніякої опіки із сторони „патріотичної“ інтелігенції. Ні! Революцію названо було „великою і безкровною“, як цього хотілося і бажалося інтелігенції і патріотична дурійка охопила цю „революційну“ інтелігенцію ще більше.

„До победного конца“ — це було наймилішим слівцем розкислої інтелігенції, але ту перемогу мав їй здобути отой „сірий герой“ (це так називали тоді мужика-„хахла“) і революційний робітник із фабрик, а не вона сама. Ні! Вона творила „революцію“ в тилу і то чудово на різних концертах, мітінгах, у театрах, на балях, курортах і де кому хотілось і була дуже незадоволена, коли де-хто посмів отому „сірому героєві“ говорити про землю, мир, клясову боротьбу, а не про „перемогу до кінця“.

Для утихомирення сірих героїв знайшовся дуже добрий вентиль, а це „Учредительное Собрание“, що мало (після перемоги, — не раніше) дати їм усе.

Але озброєний народ не послухав її і прогнав усіх: Мілюкова дарданельського гістєричного манекіна „революційної“ інтелігенції Керенського й інших комедіантів. Уявці під проводом більшовицької партії, що від самого початку революції єдина стала на правильну дорогу, сам народ, той озброєний робітник і мужик, рішає про долю революції під гаслом диктатури пролетаріату і найгострішої клясової боротьби; і коли він у жовтневім перевороті здобуває державну владу, то вся, майже без виїмків, „революційна“ інтелігенція поставилась рішуче ворожо до цього всенароднього акту.

Після невдачного „саботажу і бойкоту“ народньої влади посунула вона, де тільки могла, гуртувалася в гнізда й обози царських генералів і чорних офіцерських банд, щоб повести звідти дику і зрадницьку боротьбу в плечі революційному народові. Вона дала своє ім'я „революціонерів“ на покриття як найогидніших, брутальних злочинів одичілих генералів і офіцерських озвірілих свор, що в своїй злобі та гніві проти революційного народу перевищили й оставили поза собою всі звірства й насильства, які тільки знає історія з нападів азійських горд Атилів, Джінгісхана й и.

Ця „патріотична“ інтелігенція простягла без сорому руку міжнароднім грабіжникам, що згуртували довкола себе все шумовиння, авантюриків і бандитів, яких лишень мала буржуазна Європа та Америка, й запросила їх до себе „спасати родину“.

Три роки найтяжчої боротьби завдячують радянські республіки оцій інтелігенції, але і три роки небувалого героїзму й енергії, незнаної досі й нежданої сили й волі приносити жертви для своєї революції. Три роки війни, в якій боровся за себе сам революційний народ, мусіли принести йому не тільки перемогу, але й віру в себе самого, тверде переконання,

що він зможе завершити своїми власними силами будову новоутвореної своєї радянської держави.

За те розбита інтелігенція з іншими буржуазними паразитами і чорним гайворонням „втікла“ за кордон, або іншими словами „виємігрувала“. І тут за кордоном, відпочавши трохи по своїх трудах, вона береться знов за працю для „рідного краю“. Для цього входить вона в порозуміння і згоду, як кому з ким було до смаку і до вподоби. Одні з Пуанкаре і Мільраном, інші з 2 або 2½ Інтернаціоналом, інші з Пасічем, Масариком і Бенешом, з Вандервельдами...

Але в короткім часі всіх, що готовились ось „завтра“ вертати до „свобідної“ Росії, як призвані і довго очікувані мученики та страдальці, охопив незабаром одних страх і розчарування що-до того „завтра“, з іншими сталося ще більше чудо: вони почали „лівіти!“ І то всі, від Мілюкова до Керенського, ба навіть і чорні зубри монархізму. Всім до одного захотілося не демократій, конституцій, а просто таки самих „совітів“. Усі в унісон заспівали, що немає нічого кращого для народу й них самих, як „совіти“, але тільки з одною маленькою і неважною поправкою: совіти без комуністично-більшовицької партії.

Але знайшлась іще інша інтелігентська порода, що зважилась на краще „чудо“, правда, чудо тільки для неї самої і для нікого іншого. Була це дуже пестра і zarazом „бувала“ публіка; вона й спробувала на інший лад добитись де-яких втрачених становищ.

III.

В липні 1921 року вийшла в Празі під редакцією Ю. Ключникова книжка — збірка статей усяких „інтелігентів“—авторів, розкинутих революцією по різних містах від Харбіна аж до Парижа. Вони зібрались разом, задумуючи одну ціль: коли революція викинула їх із Росії крізь усі двері, то вони все таки поспробують пробратись назад у Росію ріжними вікнами й віконцями. Вони замаскувалися й підфарбували себе для цього назверх у революційні барви, хоч у душі осталися і на далі такими, як були „вехистами“. Книжка та називається „Смѣна вѣх“.

Придивімся трохи ближче до де-кого з цих авторів.

Ю. Ключников, як головний коновод, стверджує, що всі ті інтелігенти й інша публіка, котрі ще й тепер думають, що після жовтневої революції „Росія“ умерла або воскресне за їх помічу, дуже помиляються. Вона вже воскресає і не сьогодні, то завтра покличе свою інтелігенцію до себе. Але покличе не тих, що вже popisувались раз так невдачно, не тих Струве, Мілюкова, Авксентєва, котрі ще й тепер полишилися такими, як були раніш, тими старими консерватистами, кадетами або есерами, що не навчилися за час усієї революції нічого. На його думку інтелігенції треба: „в світлі наших новіших революційних переживань переоцінити свою передреволюційну думку,—

в світлі наших старих понять про революцію пізнати вкінці змісл витвореної сьогодні революції“. Тільки тоді можна буде пізнати обовязки інтелігенції що-до революції, котра не сьогодні — то завтра „перерветься, виродиться і забудеться“.

Отож уже відразу видно, чого цьому „перефарбованому“ інтелігентові хочеться. До революції, що вирвала з корінем усе старе, що розбила й вимела залізно-кривавою мітлою всі старі поняття міщухів про революцію, до зрозуміння соціальної революції береться цей бідолашний автор, опираючись на якісь там свої „новіші революційні переживання“, яких він набув собі, кочуючи по обозах контрреволюції. Але для контрабанди своєї цілі, інтелігентського опікунства й ролі провідника над народом і в пореволюційній „Росії“, сменовеховські автори готові погодитись із багато де-чим, що принесла революція, щоб тільки їх поставили на те місце, де їм хочеться стояти. А звідти вже до великої нової Росії, про котру вони мріють, котру вони вже й сьогодні бачать, хоч рукою сягни.

Для ліпшого замаскування себе і своєї компанії приходить автор після солідної і подрібної психоаналізи російської інтелігенції до висновку, що вся інтелігенція як-раз через свої „недостатки“ є більшовицька і тільки треба де-яких недотатків збутись, тоді і спиниться той характер революції, який витворився в Росії — більшовицький характер — і все піде тоді на инший лад. Бож жовтнева революція в Росії взагалі не була „більшовицька“. Ні! Більшовики — це була тільки та частина російської інтелігенції, що вгадала напрямок і змагання народньої стихії і противенства між усією російською інтелігенцією. Все инше — це одно непорозуміння!! А тому, що відгадання було вдачне, то „революція перемогла“. В автора повно таких фраз, як: революція перемогла, революція восторжествовала, русская революція і т. д. Ціллю автора є такими недокладними „інтелігентськими“ фразами нарочно затемнити і не вказати на головний характер східно-європейської революції, в якій революційне робітництво і селянство здобуло перемогу виключно у клясовій боротьбі. Автор не бачить, а радше не хоче бачити, що ця перемога дісталась не „новой и великой России“, як це хочуть підсунути російські сменовеховські націонал-шовіністи, тільки цілій низці національних радянських республік, котрі з клясового почуття увійшли в свободний Союз Соціалістичних Радянських Республік (ССРР.).

Але раз перемога остала за революцією, то інтелігенції, — цій, що осталась у Росії і тій на еміграції, — не треба вести одним проти одних дальшої боротьби, тільки в імя „восторжествовавшей“ революції об'єднатися в одну могутню соціальну силу, котра і зможе потім у новій великій Росії зайняти те місце, яке їй належить. Для цього потреба тільки всій російській інтелігенції покинути свою „більшовицьку натуру“; потім уже буде можна й „изжить революцію“. Бо може статися таке, що

революція „виродиться, забудеться“ і взагалі інтелігенція може опинитися за бортом. Тому він кличе всіх, і головню Мілюкова, Струве й Авксентева, щоб і вони спам'ятались і зрозуміли революцію. Вона вже не така страшна, як це їм здається; для зрозуміння революції навіть і не треба лівіти, як це робить головню Мілюков. Бідний мужичок і пригноблений робітник не хотіли й не хочуть виключно дістати пару десятин землі. Вони й не думають навіть про якусь там клясову боротьбу, соціальну революцію і т. д., ні! Увесь секрет революції тільки в тім, що руський мужик і робітник захотіли „постраждати“ за мужиків і робітників, за принижених і кривджених усього світу. Чисто по руськи постраждати й більш нічого. І от тепер, уже постраждавши до схочу, не бажають більш нічого, як довгожданої опіки свого „барина“, своєї інтелігенції.

І бідолашний Ключников, зрозумівши цей секрет, так і кричить на все горло: Велика „русская“ революція, перетворюючи все, в першій мірі являється спосібною відкрити дорогу блеску-чому і могучому „руському“ лібералізму тепер після революції являється можливість для прогресивного і кріпкого „русского консерватизму“!

Будуча російська інтелігенція, перейшовши так усі горнила революції, буде напевно такою, „якою її вчасні хотіли бачити автори старих „Вѣх“, — розважає себе автор — буде мати традицію і містику, „смирненіє и богоисканіє“ й інше, а щоб цього всього добитись і зайняти належне і заслужене місце для консерватизму, лібералізму і революціонізму (sic !), не треба навіть робитись більшовиком-комуністом, тільки погодитись із революцією.

Другий автор, проф. Устрялов, російський теоретик великодержавного російського імперіялізму, був уже більше щирий, ніж Ключников і поспробував відразу взяти бика за роги. Він годиться з тим, що на Зимнім Двірці повіває червоний прапор, а годинник у Спаських воріт на Кремлю грає Інтернаціонал. Це не вадить нічого, бо східньо-європейська революція (в автора „велика, русская“ і т. д.) тільки й мала ту одну ціль, щоб збирати розсипану Росію. Сам вождь революції Ленін, каже Устрялов, правда, великий утопіст, але ще більший опортуніст. Він перший іменем і задля совітів не потерпить „білих“ Фінляндій, Естоній і інших одірваних од Росії держав, тільки буде продовжати діло Каліти.

Слава Богу, революція вже не та, — ликує харбінський Устрялов, хоч і ВЦИК. ще попередній. А коли він почув про НЕП., то так і крикнув на радощах. Це „спуск на тормозах“ від великої утопії (цебто революції) до попереднього становища, бо на сцену виступає вже компроміс. Революцію здамо спокійно в архів і будемо хіба от так собі хвалитись нею, як це роблять наприм. Французи (автор розумів тут французьку буржуазію-міщанство), котрі й говорять: Франція велика Декартом і Руссо, Вольтером і Гюґо, Бодлером і Берґсоном, Людвигом XIV.,

Наполеоном і... великою революцією. Так і наші внуки на питання, чим велика Росія, скажуть: Пушкіном і Толстим, Достоевським і Гоголем, руською музикою, релігійною думкою, Петром Великим і... великою „русскою“ революцією. Більше наслідків по революції не буде й не може бути.

В унісон, і то високим інтелігентським дискантом, співають і інші автори. Один з них (Лукіянов) стверджує факт, що жовтневу революцію робили не революційні соціальні класи, цебто безземельний мужик і робітник, але неоформлені, класово несвідомі маси, котрі склалися з мужиків, що хотіли більш мира, ніж землі, та з розяраних голодом міських пролетарів, котрі згуртувались тільки в жовтні під „демагогічними гаслами“ і тільки, дякуючи екстремістичній інтелігенції (цебто більшовикам), удалось створити революційну владу та оформити революцію. Диктатура, терор, клясова горожанська війна — це були тільки так собі атрибути для витворення державних основ „Русского Государства“. Мужик уже тепер помалу відказується від неможливих ідеалів-утопій, бо розчарувався.

І після Лукіянова сама влада й більшовицька партія переходять еволюцію, ба навіть і сам Ленін назвав усе „фантазерством!“. Тому інтелігенція хай уважає й уважно слідує за тим, щоб не прозивала „рожденія подлинного русского гражданства і неразрывно связанного с ним Русского Государства“. Селяне й робітники вже давно переконались про необхідність „единства Россіи“, ба навіть і перенялись „національним сознанієм високого русского подвига“, що несе визволення пригнобленим усього світу. Пролетаріят уже зрозумів, що в цім ділі помічні йому будуть інтелігенція й буржуазія, бо вони тепер уже не страшні для народу-переможця.

Другий взиває інтелігенцію до отверезіння і закликає до „Каносси“, бо патріотичним обовязком інтелігенції є відкинути тепер збройну боротьбу проти „родини“, коли більшовики тільки й допомагають процесові збирання й закріплення Росії! Дайте їм змогу закріпити національного духа, а там — життя покаже.

Ще один з них, Потехін, відкриває й собі новий секрет, а саме, що вся фізика й метафізика російської революції, що тверда рука і диктатура революційного пролетаріату — вода на інтелігентський млин. Радянській владі тільки одно й судилося: нашими контрреволюційними методами перевести в життя революційно-національні завдання Росії. І тому тепер інтелігенції остається: „Домой! в Росію! бо русское национальное дело можно сейчас делать... и в Россіи III. Интернационала“.

IV.

Щоб познайомитись ближче з тою „родиною“, поїхали Ключников і Потехін у Москву і там пробували виступати публично із своєю перемальованою ідеологією. Але там дістали вони добру відправу з одного боку від провідників комуністичної пар-

тії Зіновєва, Сталіна, Бухаріна й інших, із другого від нової радянської інтелігенції, бо всі вони вказали їм, що в радянських республіках немає місця на великоруський націонал-шовінізм.

От хіба що зустріли вони в Москві недобитки-останки таких як і вони інтелігентів, котрі не встигли були втікти за кордон, тому й „примірились“ згодом із совітською владою і потім з такими самими петроградськими примиреними інтелігентами взяли видавати журнальчик „Россия“. Там почали вони описувати свої переживання, „наочні й автентичні“ спостереження з життя радянської республіки, але, дивлячись на все через свої старі „інтелігентські“ (вехістські) окуляри, заквашували все великоросійським квасом.

І так коли Лежнев бачить рішучі демонстрації класово-свідомого, революційного пролетаріату в Москві проти англійських капіталістів-імперіялістів (ультимат Керсона), що готовий стати в оборону своєї радянської вітчизни, — це для нього прояви російського патріотизму. „Новая Россия“ — на його думку, — „не только класс, но и нация с новым русским патриотизмом“. „Национал и Интернационал“ — це тільки два різні вигляди, під якими здійснюється завітне бажання славянофілів „об освободительной миссии России“ й на азійськiм Сході. З часом примиренці ще більш лівіють, хочуть „культурной смычки“ верхів і низів, „демократизації культури“, але як інтелігенти не хочуть влитись у комуністичну партію, бо ця партія не по їх смаку. Але що активна робота інтелігенції під цю хвилю мусить бути — контрреволюцією і тільки шкодити новій Росії, то інтелігенції і радиться тепер у національнiм житті „добровольная аскеза“. Колиж вона хоче бодай про око сповняти свій обов'язок перед „родиною“, дораджується їй зайняти дуже вигідне місце, себто переводити „доброзичливу критику содействия“ і т. д.

Та незабаром усі сменовеховці знову розбрелись. Де-які з них поховзнулися ще більше на „ліво“, як прим. берлінська група „Накануне“, що вкiнці зважилася стати на становищі оборони „еволюції революції“. Вона хотіла при цій обороні перебільшувати самих більшовиків, але своїми низькими поклонами та компліментами перед владою само собою не могла в нікого викликати довіри. Врешті і для неї самої стає не цілком ясна та еволюція революції. Як інтелігенти-вехісти сідають вони свого давнього коника — „месіянство России“. „Царство Труда и Высшей Правды“ в міжлюдських і міжнародніх відносинах — оце „запрос русского народа и истории“, оце заповіт революції. А харбінському Устрялову прийшлося тепер оспівувати „океанську епоху“ історії, бо Росія для нього Сфінкс, якого загадку тепер ще годі розгадати. Треба поки-що мати всю надію на „русского Бараса“ й на „чесного спеца“.

Так було й є із сменовеховством російської інтелігенції й емігранткини, котра бажала собі із затаєною ціллю вернутися на „заслужене“ місце.

(Кінець буде.)

С. УЖСЬКИЙ.**Вибори на Прикарпатській Україні.**

Дня 16. марта 1924 року відбулися на Підкарпатській Русі¹⁾ вибори послів до чеського сойму і сенату.

До виборів стануло 13 партій, а то: 1. комуністична, 2. жидівська сіоністична, 3. русская трудовая в злуці з чсл. народньо-соціалістичною, 4. мадярська автохтонна, 5. земледільська республіканська (аграрна), 6. жидівська демократична, 7. руська соціалдемократична, 8. руська хліборобська, 9. карпаторусскій земледільскій союз, 10. мадярська соціалдемократична, 11. русская народно-демократичная, 12. горожанська партія жидівська, 13. мадярська т. зв. чанковців. З усіх 13 партій було 7 правительствених: 1 жидівська (горожанська), 1 мадярська (чанковці) і 5 руських (крім карпаторуського земл. союзу, який держить з Мадярами). Дальшіб були опозиційні.

Коли говоримо про руські партії, то треба сказати отсе:

1) Про їх партійну самостійність треба говорити з великим застереженням, бо по правді ні одна з них не є вповні самостійна. З них 5 є або фузіоновані в поодинокі чеські партії і є лиш їх філіями, або є з чеськими партіями в кооперації, а шеста (К. Р. Земл. Союз) є — як сказано — партією, підпираною Мадярами і стоїть з ними в стислійшій союзі.

2) Про їх напрям соціальний, національний і політичний також треба говорити з великим застереженням, бо ці поняття ні в одній з сих партій ще дотепер не є як слід скристалізовані. А спорять межі собою не раз про таке, що необзнайом-

¹⁾ Підкарпатська Русь, це офіційна назва сеї східної частини Прикарпатської України, яка має законно признану автономію. Територіяльна комісія мирової конференції ухвалою з дня 10. вересня 1919 року в St. Germain en Laye призначила всю Прикарпатську Україну чсл. республіці з виїмком округа Вишівського, який припав Румунії. Одночасно означила також граничну лінію між Словаками й Українцями в нутрі республіки в цей спосіб, що залізничний шлях Чоп—Ужгород, а дальше в продовженню ріка Уг творять демаркаційну лінію; частина на схід від цієї лінії дістала автономію і називається Підкарпатська Русь. А що Українці живуть також у великій числі, бо 250.000 душ на захід від цієї лінії, то мирова конференція рішила, що оба сі народи мають погодитися межі собою в додатковім приділі західної часті української території до Прикарпатської України. Прикарпатська Україна обнимає 12.694 км², а по переписі з 1921 року має 604.521 мешканців. В тім є 374.163 Українців (з них 53.816 душ записано урядово Росіянами, в той спосіб, що мешканців із трьох округів [Довжанського, Росвидівського й Іршавського] начальники цих округів з невіжества записали під назвою „Rusove“, а не „Rusini“), 102.998 Мадяр, 82.325 Жидів, 19.289 Чехословаків, 10.719 Німців, 13.816 Румунів і 1211 ріжних. Підкарпатська Русь, се XXIII. виборчий округ Чехословащини. Вибори в Прикарпатській Україні, приділеній до Словащини, відбулися враз із виборами до цілої республіки в 1920 р. Тамошні Українці, живучи компактною масою в північних, гористих частях жупи Земплінської, Шаришської і Спишської, не виступали при виборах самостійно, але в злуці із словацькими партіями. Вийшов лиш один Українець до сенату, селянин Лажо з соц. дем. партії.

лений і не вгадає, чого котра хоче і чим одна від другої різниться. Сього якраз не може зрозуміти й український селянин. Боротьба за те, чи писати „ъ“ та „ѣ“, чи ні, або за те, чи писати „по великоруськи з малоруським проізношенієм“, чи ні, або боротьба за те, чи попи мають носити бороду, чи ні і т. д., є звичайною темою партійних газет і партійних агітацій. Звичайно ролю грають особисті напади. Ще найвлучнішим буде вияснення напрямків поодиноких партій, коли скажемо: напрям політичний, соціальний і національний кожної з цих партій витворювався і витворюється звичайно під впливом натиску і забаганок дотичної чеської партії, а менше можна констатувати вплив котроїнебудь з руських партій на політичний напрям чеських.

Ясне, що подібні шукали подібних і лучилися з подібними.

І так чеські народні соціалісти получилися з руською трудовою партією і попирають на Прикарпатській Україні ширення православя і російської ес-ерівщини. Чеські народні демократи злучилися з руською народною партією і є єдинонеділимці, але за гр.-кат. церквою. Руська соціалдемократична партія, злучена з чеськими соціалдемократами, має національний напрям український, а руська хліборобська партія, що кооперує з чеськими людоями-клерикалами, боронить гр.-кат. церкви і має національний напрям український. Партія республіканська аграрна, філія чеської республіканської партії, заступає під національним оглядом думку витворення так званого карпато-руського народу, окремого від Росіян і від Українців. Підпирає православя, але чеське;²⁾ таке саме становище займає з національного боку партія К. Р. З. Союз, лиш під оглядом релігійним є за гр.-кат. церквою. Це справжня вавилонська вежа!... Всі ці партії мають претенсії заступатись за народ та часто на нього покликуються. Ось — мовляв — народ хоче в школах мови Пушкіна та Достоевського, або хоче попа уніята чи православного; а народ далекий від цих сварів, хоче хліба. А попа, все одно, якого, викине з села, як йому не подобається, хіба що жандермерія не допустить до „скандалу“.

Словом, низів ніяка партія не має, лише провідників. Бували випадки, що селянин заїде в якімсь ділі до партії та легітимується партійником. А що часто-густо не вміє читати, то витягне легітимації з трьох і чотирьох партій: читайте, одна легітимація є вашої партії. Ось такі партії приступили до виборів дня 16. марта. Цей день просто перелякав своїми виборчими вислідами правительство і правительственні партії.

На 254.205 голосуючих на кандидатів до сойму впало голосів:

²⁾ Тут витворилися три православні церкви: московська, сербська і чеська, а навіть у декого з православних була думка піддатися під омофор патріярха константинопольського. Всі тепер межі собою воюють, а народ викидає з села кожного попа, який йому не подобається та приймає иншого.

1. на комуністичну партію 100.242,
 2. „ жидівську сіоністичну 17.942,
 3. „ русскую трудовую і числ. соціялістів 20.075,
 4. „ мадярську автохтонну 28.150,
 5. „ республіканську (аграрну) 15.071,
 6. „ жидівську демократичну 9.946,
 7. „ соціалдемократичну 20.950,
 8. „ руську хліборобську 11.129,
 9. „ земледільський союз 21.117,
 10. „ мадярську соціалдемократичну 2.856,
 11. „ русскую народну демокр. 2.762,
 12. „ горожанську (жид. правителств.) 2.733,
 13. „ чанковців (мад. правит.) 1.232.
- На 212.505 голосуючих на кандидатів до сенату впало голосів:

- на
1. — 82.273,
 - „ 2. — 15.830,
 - „ 3. — 16.753,
 - „ 4. — 24.944,
 - „ 5. — 12.248,
 - „ 6. — 5.913,
 - „ 7. — 16.610,
 - „ 8. — 10.717,
 - „ 9. — 20.018,
 - „ 10. — 2.365,
 - „ 11. — 2.361,
 - „ 12. — 2.473.

Партія 13. (чанковці) кандидата до сенату зовсім не ставила.

Таким способом всі правительственні партії дістали до сойму 73.952, а до сенату 61.162. Опозиційні партії здобули до сойму 180.253, а до сенату 151.343 голосів.

Характеристичне, що сама лиш комуністична партія своїми голосами побила всі правительственні партії разом і вона одинокка вийшла побідницею в повнім значінню того слова; другим побідником вийшла партія мадярська автохтонна. Ці обі партії дістали виборче число голосів, приписане законом, то є 20.000 голосів на 1 кандидата. На основі додаткового розпорядку властей признано, що також і сим партіям можна признати посла, які дістали мінімум голосів 20.000. Цим способом виборча краєва комісія сконстатувала, що партія число 1 дістає 4 мандати, а партія число 2 дістає 1 мандат, бо мають приписане законом число голосів. Також партії число 3, 7 і 9 дістають по одному мандатові, бо осягнули мінімальне число 20.000.

Лишився ще один необсаджений мандат, який повинен був дістатися в руки комуністів, тому, що в них був найвисший злишок голосів. Одначе власти хотіли за всяку ціну придбати ще 1 правительственний мандат. Тож аграрна (республіканська) партія зголосила свої претенсії до мандату, тому, бо хоч вона

дістала лиш 15.000 голосів, але є тотожна з аграрною чеською що-до суті і форми, а чеська аграрна має злишні голоси з виборів до парламенту в 1920 році, які якраз вистарчають на число 20.000. Власти старалися всіма силами перефорсувати легальність сього становища на краєвій виборчій комісії. При голосованню було 5 голосів за і 5 проти. Правительственный комісар як председатель комісії вирішив своїм дірімующим голосом в користь аграрників. Так вийшов до парламенту девятий посол.

Нині засідають а) В парламенті:

1. Др. Йосиф Гатті, адвокат, комуніст, Жид,
2. Иван Мондок, редактор, ком., Українець,³⁾
3. Емануїл Шафранко, робітник, ком., Словак,
4. Микола Сидоряк, робітник, ком., Українець,
5. Инж. Яромір Нечас, урядник, соц.-дем., правительственный, Чех,
6. Иван Куртяк, властитель посілости, опозиційник, земледіл., Українець,
7. Др. Андрій Гагатко, адв. конц., чсл. соціяліст, правительственный, „русский“,
8. Др. Андрій Корлят, адвокат, опоз. націоналіст, Мадяр,
9. Др. Йосиф Камінський, властитель реальности, аграрник, правительственный, Українець.

б) В сенаті:

1. Иван Боднар, селянин, ком., Українець,
2. Андрій Чегій, селянин, ком., Мадяр,
3. Франц Еґрі, ремісник, ком., Мадяр,
4. Беля Ріжко, бувш. урядник, оп. націоналіст, Мадяр.

Так отже на 9 послів і 4 сенаторів є лише три послы правительственні.

Сей фатальний для правительства, а світлий для опозиції і комуністів вислід виборів упав на владу нагло і ненадійно. Наслідки сих виборів відбилися поза границями республіки, а ще більше в республіці, голосним гомоном. Сусідня заприязнена Румунія так налякалася большевизму за своїми плечами, що замкнула границю і для приграничних українських селян, які мають свої поля та господарства по румунським боці, а хати в Прикарпатській Україні. Американський консулат перестав видавати візи для мешканців Прикарпатської України.

В самій чеській пресі появилася безліч міркувань на тему неподовження в сих виборах.

З початку були сі міркування безкритично і смішно зловілі.⁴⁾ Пізніше зачали появлятися статті з більше здоровими

³⁾ Всі записані Українцями тут вписували себе при приреченнях „Русинами“. В деяких національна приналежність ще не дозріла.

⁴⁾ Появлялися приміром безкритичні твердження, що комуністи виграли, бо їх ліста мала число перше. А кождий ішов на одинку, бо перша — видко — найліпша. Якби ала, не булаб перша.

поглядами, з критикою дотеперішньої праці урядів та партій. Але й ці думки поодиноких чеських політиків у неоднім хотілиб закрити правду, бо — мовляв — сього вимагає державний інтерес.

Ми спробуємо з'ясувати ближше причини такого якраз висліді виборів, вглянути глибше в ситуацію, в якій знаходиться Прикарпатська Україна та в життя українського населення, а побачимо, що виследи сих виборів не були випадковим епізодом, як то дехто хоче в себе вмовити, але неминучим вислідом всього попереднього.

* * *

Прикарпатській Україні, цій незнаній і світом забутій частині українських етнографічних земель з часів австро-угорської держави, припала нині, дякуючи її міждержавному положенню, визначна роля в міждержавних взаєминах і висунула її на визначне політичне місце. Ця українська частина стала „камнем предкновенія“ для всіх держав, що її оточують.

Тепер „правним“ і щасливим посідачем є чесько-словацька республіка, на основі підписаного договору між антантськими державами і чсл. республікою з дня 10. березня 1919 року в St. Germain en Laye⁵⁾, та з сусідніми державами, які оточують чсл. республіку.

Для чеського народу цей договір став важною історичною подією і то з двох головних причин. Дав можливість чсл. республіці видовжитися коштом цих українських земель далеко на полудневий схід, вбитися клином між три сусідні держави: Польщу, Малярщину і Румунію. Цим ослабила чсл. республіка територіально свого непримиримого ворога — Угорщину. Одночасно відділила від Угорщини природного її союзника Польщу та ослабила взаємно допомогу і безпосередні зносини цих обох держав.

Через цей договір стала Прикарпатська Україна для Чехословаччини коридором до Румунії і довела ці обі держави до безпосереднього сусідства. Географічне сусідство обох цих держав отворило політичну передумову для пізнішої „малої антанти“, то є для союзу Чехословаччини, Румунії і Югославії, які оточили перстеном Угорщину.

Отсим є тепер Прикарпатська Україна переважна для чсл. республіки в її заграничних взаєминах і загр. політиці.

А не менше важна є перспектива ваги Прикарпаття для чсл. республіки на будуче, як отверті ворота на схід Європи в її життю політичним, а ще більше в життю господарським у висвободженню себе від Польщі в господарських взаєминах

⁵⁾ Договір цей перефорсував міністр загр. справ чсл. республіки др. Бенеш, опираючися на предложених там протоколах прикарпатських Українців в Америці з дня 12. листопада 1918 року, на протоколі прямих-ської Ради з 7. січня 1919 і на протоколі руської центральної ради в Ужгороді з дня 8. мая 1919, в яких ці Українці ждали злуки з Чехословаччиною.

зі сходом. І з цих причин — для Чехів корисних — є українське Прикарпаття для Польщі, а тим більше для Мадярщини територією зовсім незручною. Тож не диво, що Мадярщина ні на хвилю не зрікається сього „свого історичного“ краю. Тут лежать усі ті причини, чому справа Прикарпатської України, територіально незначної, так часто видвигається на європейським форумі. Ясно, що кожний невдачний крок влади чсл. республіки викликує в Мадяр тільки радість.

Для Чехів має цей край ще друге важне внутрішньо-державне значіння. Прикарпатська Україна є краєм багатим. Великі багатства, ліси, сіль, худоба, кожа й ин. творять уже тепер предмет обильної експлоатації, а сіль⁶⁾ є одиноким жерелом для цілої республіки. Численні жерела мінеральних вод, нафтяні жерела, мінеральні багатства то що ще донині лежать невикористані як слід, ждуть на успокоєння політичне і на фінансове поліпшення. Прекрасні пасовиска і полонини дають можливість до випасу дешевої худоби, яка йде масами на західні різні. Але є це край занедбаний, малорозвинений та в порівнянню з чеськими краями слабо заселений. До того має обмаль інтелігенції. Це дав Чехам можливість помістити і заняті багато своїх людей в урядах, підприємствах чи в інших вільних званнях. Прикарпаття є в часах господарської депресії і безробіття, при надмірній густоті населення в чеських краях, кольтонією та резервоаром для надміру Чехів та їх урядовців, що шукають заняття.⁷⁾

На мировій конференції признано українському Прикарпаттю автономію в його етнографічних границях. Власний сойм⁸⁾ має забезпечену значну законодатну силу. Справи спільні мають полагоджуватися в парламенти і в сенаті.⁹⁾ Управа краю має спочивати в руках губернатора, одвічального перед соймом.

Власний сойм і власна самоуправа забезпечують Закарпаттю в нутрі республіки окремішність.

Отсе здобуток для Прикарпаття з революції і з прилучення її до чсл. республіки.

⁶⁾ Копальня соли в Мармарошській Солотвині (Акна Слатіна) достарчає денно 50—60 вагонів соли, вже з природи зовсім чистої, пригожої до ужитку лиш по змеленню, без чищення, а моглаб дати ще більше.

⁷⁾ Сьогодні на самій Прикарпатській Україні з виключенням українського Закарпаття, яке належить до Словаччини, є занятих около 15.000 Чехів, державних службовиків. Двічі стільки живе тут їх родин. Поважне є число купців, банків чеських та інших підприємств.

⁸⁾ Перша часть мирового договору каже: „Чехословачина обов'язується установити руську територію на полудне од Карпат як автономну одиницю і дати їй самоуправу в найвисшій мірі. Країна Русинів (по французьки *Ruthènes*) буде мати окремий сойм“. Дальше означає договір докладно компетенцію сього сойму.

⁹⁾ Договір каже про се так: Чехословацька республіка заporučує країні Українців (*Ruthènes*) справедливе заступництво в законодатних зборах республіки, до яких вона вишла послів, вибраних по думці закона чсл. республіки. Сі послы не будуть мати права голосувати в чсл. парламенті в таких законодатних питаннях, які є призначені для українського сойму.

Та однак нині не йде воно так, як признано. По заняттю Прикарпаття показалася друга сторона медалі. Вже конституційний закон¹⁰⁾ республіки в уступах, що відносяться до Прик. України, не сповнює як слід зобов'язань, підписаних на мировій конференції. Конституційний закон не зносить, що правда, сих зобов'язань, але, дякуючи двом кінцям параграфу, обходить усе те, що владі республіки в мировім договорі з огляду на централізацію в державі і на чеські національні апетити недогідне. А пішло се тим лекше, бо при ухвалі сього закона Українців не було.

Але різниця між конституцією і дійсністю далеко більша, як між мировим договором і конституцією.

Влада відкладає безнастанно сповнення обов'язку як що-до автономії, так і що-до поладження границь автономної країни в нутрі держави, а досі 5 повних літ кермує краєм на лад абсолютистичний — розпорядками.¹¹⁾ Се своє поступовання оправдує перед загрою неунормованими відносинами в Прикарпаттю.

По правді влада, користаючи з надто низького політичного і господарського стану місцевого українського населення, прикладає рук, щоб скріпити чеський елемент на кошт місцевого населення.

Чехи надіються, що прийде час, а вони тут так скріпляться, що зможуть, дякуючи невідпорности населення, обійти частинне зобов'язання хоч у практиці, як не вдасться в теорії.

І се їм дотепер вдається. Де можуть, підривають забезпечені права, а девізом „divide et impera“ стараються використати кожду слабу сторону населення, розогнити кождий роздор, кидати кість незгоди між сі і так політично невироблені інтелігентні одиниці, які мають між народом який-такий послух.

При абсолютистичнім буржуазно-шляхоцькім ладі панує повна безконтрольність. Де нема контролі населення, там мусять бути надужиття. А тут вони такі очевидні і то на кожному кроці!

Ся самовладна політика влади її уряду викликувала і викликає цілі маси негодовань у людей інтелігентніших.

А маси народні?

Народні маси ще більше відчують гніт. Маси мало відчують автономію, парламент, губернатора. Вони бачать і чують на своїй шкірі ще гірше для них лихо: серед мас панує біда,

¹⁰⁾ Див.: *Zakon ze dne 29. unora 1920, kterym se uvozuje ustavni listina Ceskoslovenské Republiky*. В зак. і розп. ч. 121 з 1920 року. Порівняй сейзакон з мировим договором.

¹¹⁾ Мирова конференція вирішила, що вибори до сойму Прикарпатської України мають відбутися „не пізніше, як 90 днів по виборах до парламенту в чсл. республіці“. До сього часу замінує влада адміністратора й автономну директорію. Але чеська влада ні одного сього зобов'язання не виповнила. Кермує краєм при помочи власного урядничого апарату, без участі населення. Про іменування губернатора скажемо пізніше.

нужда з кожним роком більша й більша, а оборони ні помочи ні звідки. Бачать, що влада зовсім не намагається поправити нужду, але ще сама пхає населення в біду. Видять, що там, де були 2—3 урядники мадярські, сьогодні є 3—6 урядників чеських і то в нічім не ліпших, не прихильніших. Не того надіялись вони від чсл. республіки.

* * *

Коли де на українських землях, то на Прикарпаттю поставилися селянські маси в часі революції як не найбільше, то напевно не менше різко проти своїх гнобителів, проти мадярської влади.

Подивляти треба виступи сих народніх мас, покинутих змадярщеною інтелігенцією. Революція від перших днів жовтня 1918 року аж до хвилі злуки з чсл. республікою була одинокою від непамятних літ нагодою виразної прояви народніх змагань. Не було майже села на Прикарпатській Україні, якеб не постановило відірватися від Мадярщини і прилучитися до України.

Протоколи, які можна знайти як не в записниках місцевих революційних рад, то в книгах громадських урядів¹²⁾, свідчать про це до сьогодні. Де протоколи вже понижені, там стверджують це наочні свідки. Від ріки Попраду здовж Карпат аж по ріки Тису й Вишову панувала в часах революції та сама ідея: відірватися від Мадяр і прилучитися до України.

Дарма, що нині хочуть деякі круги закрити ці прояви народньої волі, висміяти вартість сих делегатів, яких селянські маси висилали до Києва для проголошення злуки і прохання помочи. Факт є фактом, усе одно, чи сі делегати заїхали до Києва чи ні, чи застрягли лише в Станиславові, чи опинилися лише на границі Карпат.

Селянські маси ставлялись відпорно проти всіх, хто йшов з Мадярами, отже в першій мірі проти змадярщеної української інтелігенції. Маси розуміли надто добре, що лише в сей спосіб увільняться від сих змадяризованих попів, яким обов'язані були платити установлену мадярським законом панщину, стягану силою урядами, увільняться від учителів, які змушували їх діти вчитися мадярщини та погорджували селянською українською мовою, убранням, звичаями, увільнялись від коршмарів, у кишенях яких сиділи, від незрозумілих їм мадярських судів і всяких урядів, від панів, на яких добрах мусіли служити. За те горнулися приязно довкруги тих провідників, які при них станули і їх домагання підпирали.¹³⁾ А тих можна було порахувати на пальцях.

¹²⁾ Дуже часто повидирані зі страху перед мадярськими, румунськими й чеськими властями.

¹³⁾ Тут належить згадати про визначну діяльність головно двох провідників у цих часах, а то Ем. Невицького в західніх частих і дра М. Брашайка в східніх. Оба вони гуртували довкола себе народ під прапором: українські землі Угорщини до України.

В часі від перших днів 1919 року, як чеські війська ввійшли на прикарпатсько-українські землі, аж до червня 1920 року, як зі східно-українського Прикарпаття уступили румунські війська, повинуючись ухвалам мирового договору, ціле Прикарпаття (без Вишівського округу з около 15.000 українських душ) опинилося в руках чсл. республіки.

Нова чеська влада старалася спершу підхліблятися селянським масами, чим могла. Там на горі, в Празі, дивилися на український народ якимись ідилічними, милосердно розмареними очима, як на меншого славянського брата, якого чсл. республіка вирвала з єгипетської неволі і який очевидно є, а вже напевно повинен бути вдячний за це добродійство. Повинен бути вдячний, що чує від урядника чеську, славянську, а не малярську мову, що живе в славянській демократичній республіці, а не в малярській аристократичній державі.

Однаке такі сентименти були селянським масам чужі. Селянин виривався з малярських рук на те, щоб поправити свою злиденну долю, а не щоб потрапити в другу неволю. Сталося инакше, як він надіявся. Прикарпатська Україна найшлася нараз як в замкненім мішку.

Широко відомий був страшний гніт малярського уряду та малярських і німецьких маґнатів, які винищували національно й соціально українське населення Прикарпаття. Українські гірняки, яким в горах не вистарчало хліба, йшли з весною далеко в доли на малярську рівнину й до Румунії на роботу. Жінки обробляли літом свої поля та грядки. Зимом була праця в лісах.

Хто не міг найти роботи, цей їхав до Америки.¹⁴⁾ Не було українських купців ні промисловців, не було своїх організацій, зникали фахові фабричні робітники, бо ся верства скоро топилася в малярським морю, так як інтелігенція. Була лише вбога селянська верства.

Хоч і яке важке було селянське життя, та все таки не таке тяжке, як тепер в чсл. республіці. В республіці все те змінилося на гірше, стало з кожним роком тяжче. Границі на виїзд на роботу до Румунії і Малярщини замкнено. В лісах роботи майже нема ніякої увесь час аж дотепер. Домашнього промислу ніде збути. Фабрики, які передтим за мирних і за воєнних часів працювали, стоять нині майже всі. А стоять тому, бо вони не в силі видержати конкуренції чеських фабрик. В цілім Прикарпаттю дотепер ніхто нічого не будує, хіба тут і там будує сама держава мешкання для чеських державних урядовців. А дивне, що навіть цеглу на будову спроваджують із Словащини, бо тутешні цегольні стоять сьогодні всі безчинно. Словом — застій аж до мертвечини. Селянин, який доховався дуже багато худоби

¹⁴⁾ В Америці начисляється около 350.000 душ усіх Українців із Прикарпаття. Статистики дотепер нема докладної.

за воєнних часів, випродував її, щоб оплатитися. Але тепер і сього жерела доходу не стає.

За те податки наложено на нього за всі роки такі великі, що він не в силі їх оплатити. А й не привик він до того, щоби платити податок від усього, що лише на його обійстю найдеться, навіть від пса, або від свині, забитої на свята для власної потреби.

Худобу продає дешево, а за те втроє і вчетверо дорожче платить за плуг, за чоботи, за убрання та за всяку матерію, спроваджувану з заходу. Дорожнеча вдвоє більша, як в Чехії. Навіть за сіль, видобуту на Прикарпаттю, платить більше, як населення чеських країв, бо ся сіль мандрує аж до селевого млина в Оломунці на Моравії, а відти вертає вже змелена до продажі на Прикарпатську Україну. Ріжного роду меблі з тутешніх лісів не виробляються тут, бо дерево мандрує до чеських фабрик, там воно обробляється і вертає сюди назад, при чому прикарпатський консумент мусить оплачувати за перевіз дерева до фабрики в Чехії і назад з фабрики до Прикарпаття. А не можна забувати, що залізничні тарифи такі високі, що прим. 1 вагон матеріалу з Праги до Ужгороду коштує 2000—4000 Кч. Отся система просто руйнує кожне економічне життя, забиває в зародках кожне підприємство. Недостача хліба в 1920 році, то є в першій році життя в республіці, викликала масовий голод.¹⁵⁾ Голодові недуги десяткували села. Влада мусіла остаточно допомогати розділом зерна. Та це далеко не вистарчало. Населення мусіло братися до самопомочи, до інтензивнішої управи землі, до використання кожного шматка землі, який давніше не знав ніколи плуга.¹⁶⁾ А проте й нині голодує.

Тож не диво, що нарід безнастанно домагається розділу панських земель. Тисячі подань із проханням служби в державних установах залягають уряди.

Але Прага того всього не хоче ні бачити, ні знати. Вона все дивиться на тутешнє населення очима пана на молодшого, темного, потоптаного Мадярами слугу, якого про-око називає братом, якого завзялася навчити, що чсл. республіка це для українського селянина щастя. Висилає безнастанно нові й нові лівіони висших і низших службовиків з наказом, що вони мають ширити „культуру“. Кожний Чех, який вмів кілька слів по „gusku“, який був коли-небудь в Росії, вже має патент на посаду на Прикарпаттю для ширення „культури“. Але місцевих лю-

¹⁵⁾ Прикарпаття мусить спроваджувати з заграниці для виживлення свого населення річно найменше 3000 вагонів зерна на те, щоб запобігти голодові, бо хліба тут ніколи не вистарчало. Заледви 20% землі надається під управу зерна.

¹⁶⁾ Щоб роздобути хліб, селяне звикли вибиратися тайком до Румунії та Угорщини, де купують зерно значно дешевше. Тайком, бо виробити собі пас — це річ коштовна й довго триває. Купити не штука. Але перенести через границю се не жарт. Не одно людське тіло поплило з водою враз із хлібом, не одного поцілила куля граничної сторожі, а вже найбільше є таких, яким чеська гранична сторожа хліб відбере, їх набе, та ще й у суд віддасть.

дей до служби не приймається, хочби до найнижшої. Жандармерія, фінанси, слуги по канцеляріях, державна поліція, служба лісова і т. д. — все те майже Чехи, а прохання місцевого населення залягають канцелярійні бюрка, або петенти дістають негативну відповідь: „іzza недостачі місця“ . . . Всілякі конкурси на посади оголошуються в пражських газетах, так, що місцеві Українці майже не знають, чи отворилася де яка посада. Для невишколених чеських петентів устроюються всякі курси на кошт Прикарпатської України й вони незадовго йдуть уже „вишколені“ в народ „ширити культуру“¹⁷⁾. За це ширення „культури“ всі чеські урядовці дістають значні дієти.

Такий службовик зараз в першій хвилі забуває на свою „місію“ обіцяну в Празі і дбає тільки про свої власні вигоди¹⁸⁾.

* * *

Не менше прикре є для населення переводжування земельної реформи.

До великої посілости (висше 100 кат. моргів) належить аж 60% усієї землі,¹⁹⁾ а тільки 40% до селян. А що в цілім Прикарпаттю заледви 20% є землею орною, а до того селянська земля найгірша, то зрозуміле, який голод на землю. Влада обіцяє безнастанно розділ земель, але се кінчиться тільки на обітницях, на винаймі деяких панських земель до вжитку за високу ціну. В багатьох місцях прийшло до насильного забирання земель, до проливу крови, судів, вязниць. І аж після того всього зачався тут і там розділ земель, але селянам станули в дорозі до набуття землі дві перешкоди: височезна ціна за землею і повна недостача грошей та брак приступного оборотного кредиту.²⁰⁾ Ще як селянин може в своїм селі докупити один чи два гектари, а гроші дістав від свояків в Америці, то його можна назвати щасливим. На колонізацію є всілякі державні фонди, користають з них чеські легіонери. Легіонери дістають від урядів такі пільги, що без найменшого свого капіталу осідають на землях і то на найкращих місцях на рівнині. Це також називається: „для ширення господарської культури“.

¹⁷⁾ Це ширення „культури“ вже так увійшло в насмішку серед населення, що в деяких околицях народ не називає Чеха інакше, як: „культура“. А сміється тим більше, як бачить часто людей без моралі, грубих матеріялістів.

¹⁸⁾ Не знати, чи до гуманности, чи до глупоти зачислити се, що в 1920 і 1921 році уряди приділювали самі населенню рум, а коршмам заказали його продавати й самі розпивали народ. При тім деякі урядники робили золоті інтереси. В тому була також ціль: приєднати собі народ. Але се викликавало цілі бурі невдоволення, аж остаточно влада спинила сю „гуманну“ діяльність.

¹⁹⁾ В Чехії 40%. Там розділ земель відбувається безнастанно.

²⁰⁾ За 1 гектар орної землі пересічної вартости на долах вимагає уряд земельної реформи 5—6000 Кч. Недостача позичкових кас, брак капіталу і кредиту є на Прикарпаттю такий великий, що сьогодні на 16—20% тяжко найти позичку в банку. Приватно платиться і 50%. Визиск панує страшний.

Словом — ця „культура“ місцевим селянам уже боком лізе й викликає стихійну ненависть до чеських кольоністів.

Очевидно, вичислені тут моменти, — а таких є ще багато-багато, мусіли витворювати в селянській масі щораз більше й більше недовіря до урядів, а декуди перейшли в смертельну ненависть . . .

* * *

Акція викликає реакцію. Чеські урядовці не хочуть бачити властивої причини негодовання. Вони поясняють собі все те вигіднішим для себе способом. Усіх і вся без розбору вважають мадяронами, ворогами республіки.²¹⁾ А що на Прикарпатську Україну йшла більшість урядовців, які зовсім не доросли до повірених їм становищ, тому не диво, що пропасть між урядами й населенням зростала і зростає далі з кожним днем.

З цього виходило далі зло. Уряди старалися і стараються недопускати населення до ніякого самостійного організаційного кроку. В кожній спробі бачать щось вороже державі. Лише ця організація є по їхньому добра, яка твориться в злуці з якоюсь чеською організацією, з урядом, або хоч під безпосереднім їх доглядом. Однак там, де уряд пхає свої руки, населення тратить всяке довіря.²²⁾

З такої роботи уряду ні одна група людей не є вдоволена, а абсолютистичний лад здушує всяку відважнішу критику.

Але й за відважну критику також тут тяжко. Більшість української інтелігенції — звичайно духовенство й учительство — пересякла духом фалшивого аристократизму супроти мас, а рабства й боязни супроти влади, вихована в інерції до якої-небудь акції. Між тою інертною інтелігенцією є багато лю-

²¹⁾ Можна бути найбільшим прихильником чсл. республіки, але вистарчить не годитися з поступком уряду, або з якимсь зарядженням урядовця, а вже є готове клеймо: мадярон. За те підхлібники-мадярони живуть часто у великих ласках, а в ще більших підхлібники-Мадяре.

²²⁾ Це було між иншим причиною, що Кооперативний Союз, не дивлячись на охорону й безпосередню інтеренцію уряду, зовсім не має довіря мас і свою трирічну діяльність скінчив 10-міліоновим дефіцитом. Тепер він переорганізовується. Так само не тішиться найменшою симпатією господарське Т-во „Сільський Господар“. За те ніяка инша самостійна інституція не дістане піддержки, ні матеріальної помочи. Так прим. „Народня Торговля“, видавничі тов-а „Тиса“ й „Культура“ не дістали ніякої помочи. Що більше: коли заснувалося самостійне пожарниче й гімнастичне товариство „Січ“, поліційний реферат цивільної управи видав під ч. 2924 през. з 21. IX. 1920 обіжник, щоб „уряди довірочною дорогою докладно слідили, чи ці товариства не поширюють української ідеї“ і щоби про діяльність кожного товариства складали докладні звідомлення.

Одинока „Просвіта“ дістає на видавництва й на театр таку поміч, що заледво може жити. Але щоб і її роботу паралізувати, уряд закладає і веде при великій накладі грошей по селах „руські читальні“ та сам ширить роздори в просвітній акції.

Товариство для обезпечень від огню „Бескид“ чекає вже повних 10 місяців на концесію, але її діждатись не може. За те чеські товариства обезпечень в кожній хвилі дістають дозвіл на поширення тут своєї діяльності.

дей, які готові продатися кожному, хто платить, як колись продавалися Мадярам. Ось тут і причина, чому чеські партії, що йшли на Прикарпаття творити свої філії, найшли так легко ласих на зиски людей, всяких крикунів, безідейних, п'яниць. А на се далися зловити всі чеські партії. Дійшло до того, що кілька є чеських партій, тільки є на Прикарпаттю і їх руських філій. Найдовше, бо аж до самих виборів, держалася самостійно „руська хліборобська партія“, але й вона, бита з усіх сторін іншими партіями, безпосередньо перед виборами сховалася під омофор ще вільної від якої-небудь прикарпатської групи, чеської людової (клерикальної) партії і зрезигнувала зі свого радикальнішого напрямку.

На цих партіях оперлася влада й уряди. Серед таких обставин ні одна партія не змогла запустити коріння в народніх масах, а кожна пливала і пливає по верхах при помочи куплених крикунів. Ці партії не занялися життєвими справами народа, але за те всі вони воювали й воюють між собою „на життя і смерть“ за справи правописні, язові, релігійні, займаються особистими нападами та всякими іншими дрібничками. Така боротьба — це якраз вода на млин для урядів. Уряди лише підшували до такої паперової війни й радувалися тому. Чеські уряди на Прикарпатті придивлялися і придивляються спокійно, як люде по селах відбирають собі взаїмно церковні ключі, як захоплює ту саму церкву піп бородатий, то знов піп без бороди. Придивляються спокійно, як учителі скликають конгреси з протестами проти фонетичного правопису чи за фонетичним, як за те б'ються партії і як при всіх цих нагодах співають „Многая літа“ президентів республіки та засилають йому й міністрам привітні телеграми з зазначенням любови й льюальности...

Ut aliquid fecisse videatur, влада постановила зробити велике діло: іменувати місцевого уроженця губернатором.

Довго за такою людиною шукала. Аж найбільше криклива й найбільше впливова по її власній думці республіканська партія найшла такого і предложила владі. Найшла не тут, на Прикарпаттю, а на Словаччині у Пряшеві 70-літнього знемощеного старика Бескида, людину без волі й без переконань, ворога всього, що пахне поступом. Того респ. партія приголубила до себе й запропонувала на губернатора Прикарп. України. Бескид згодився і зобов'язався за цю почесність мовчати й не мішатися до нічого. Влада його й іменувала та наказала урядам його з помпою повитати в краю²³⁾. Так вивязалася чсл. республіка з першої частини зобов'язань дотично автономії.

Як уже сказано, найбільше крикливою є філія чеської республіканської партії, найбогатша з усіх на гроші. Ця філія в перших початках свого засновання держалася засади: без інтелігенції — лише з селянами. Організатор її пан Chloupek

²³⁾ Бескидові всі дали влучну назву: Тутанкамен.

винайшов собі до тої ціли селянина Балога і зробив його головою партії. Після зміни організатора змінила партія тактику. Новий організатор Франкенбергер старався стягнути до партії рухливіші елементи між місцевою інтелігенцією. Він то винайшов і приголубив Бескида та всякі інші, розуміється, найгірші елементи, погодив декілька груп між собою та предложив до Праги звідомлення, що погодив усі майже „руські“ партії і сотворив велику республіканську партію.

Не ліпше поводитися інші чеські партії, хоч не так крикливо. Всі вони давали до Праги звідомлення, що робота йде прекрасно. Тож остаточно правительство по таких приготуваннях і звідомленнях партій, певне, що вони вже приготували все, як слід, приступило до виборів. При агітації пішла завзята боротьба. Не так між партіями Прикарпаття, як ще більше між чеськими партіями. Чеські партії були певні перемоги. Справа для них була тільки в тому, хто з них має перемогти. За те ніколи не застановлялися в боротьбі над тим, що є може ще яка сила, їм незнана. Жидів і Мадяр ні правительство, ні ці партії не боялися, бо правительство витворило собі одну правительственну партію мадярську й одну жидівську, які працювали між своїми за добрі гроші не як-будь. Зрештою до боротьби станули аж три партії жидівські і три мадярські. Була певність, що вони самі між собою порозбиваються так, що і сліду з них не стане.²⁴⁾ Влада була певна, що комуністи можуть мати прихильників тільки між робітниками, а цих параліжувала грошевіта партія соціалдемократів. Не думала влада, що селянство може йти на кого іншого, а не на партії, які називають себе оборонцями селян. Тож чеські партії були певні, що можуть сміло поборотись між собою за шкіру українських селянських дрібняків. І боролися. Нераз так завзято, що взаємно закидували собі прилюдно державну зраду (Кльофач Нечасові). При виборах діялися найріжнородніші надужиття в користь правительственных партій. Щоб не дати опозиційним партіям більше часу до виборчої агітації, влада розписала вибори лише на 28 днів наперед, хоч закон з 29. II. 1920 р. 123 зб. зак. в § 15. приписує виборчий час найменше на 35 днів. У часі агітації пили гроші, як вода.²⁵⁾ В коршмах пило населення на кошт агітаторів по цілій території Прикарпатської України. Послів і сенаторів, а навіть міністрів з Праги наїхало так багато, що як жартувала собі одна пражська газета, могли обидва президенти: сойму й сенату отворити засідання в Ужгороді й не браклоб комплету до ухвал. Багато урядових і неурядових авт їздило по селах та розвозило людей. Села окрасилися ріжнобарвними веретами афішів. Урядовці розділювали на папері землі та ліси,

²⁴⁾ З Жидами так і сталося.

²⁵⁾ Це була, здається, одинока нагода, щоб не один мешканець Прикарп. України обдадувався дещо грішми та щоб випив на кошт кожної майже партії . . .

а все „s predpokladem, že ministerstvo zemedelstvi schvali“ (з застереженням, що міністерство земельних справ ухвалить). Але народ з того всього тільки сміявся в кулак. Він лиш раз, при громадських виборах, дав себе зловити на пустословні обітниці.

Краєва виборча комісія ствердила урядово багато всіляких надужить протоколярно. Так приміром ствердила, що в 40 громадах окружні виборчі комісії uznali важними більше голосів, як було всіх управнених до голосовання.²⁶⁾ Знова в інших недопускали до голосовання. В декотрих громадах переривано в часі обіду вибори, члени місцевих виборчих комісії лишали урну одному урядовцеві, так, що картки можна було зовсім вимінати (прим. громада Скуратовці.) Часто бракують на протоколах місцевих виборчих комісій записки, коли вибори скінчилися. Часто бувало, що за неписьменних голосували письменні. В багатьох громадах голосували неуправнені до голосовання. В різних місцях урядовці Чехи й військо (тисячі) голосували в Прикарп. Україні, хоч вони вже голосували раз в Чехії 1920 року. Також немало було таких, що голосували по два рази. В декотрих селах урядово місцева комісія оголошувала, що та чи инша партія в останній хвилі рішилася не брати участі у виборах, приміром в Ізі проголосила комісія, що ліста ч. 9 з тої причини не важна при виборах і виборчих карток цей лісти комісія не приймала. Так поступали в різних місцях з комуністичною лістою ч. 1 та з хліборобською лістою ч. 8 (в Келечині).

З наведеного ясно, що й мови не було про законну свободу, чистоту й тайність виборів. Розуміється, жертвою надужить при обчислюванню голосів у місцевих та окружних комісіях падала в першій мірі комуністична партія, коли влада зорієнтувалася і з острахом побачила, що на 9 послів готові комуністи вибрати до 7 послів. Тому й не диво, що влада не передала краєвій виборчій комісії до провірення протоколів, які предклали їй місцеві виборчі комісарі, начальники громад і нотарі, щоб ся комісія не могла порівняти обчислень місцевих виборчих комісій з обчисленнями виборчих комісій окружних. Влада станула на становиску, що краєва комісія компетентна обчислювати голоси, а не перевіряти.²⁷⁾ Цей доказовий матеріал знаходиться сьогодні в урядових звідомленнях цивільної управи Прикарп. України, приступних тільки втаємниченим особам і центральним урядам.

Тільки сим способом виратувала влада всього аж два польсьські мандати для правительства, а то мандат для чеських народніх соціалістів (русофіл др. Гагатко) і мандат для соціал-демократів (Чех, інж. Нечас). Щоб виратувати хоч один мандат ще для чеських аграрників, влада проти волі більшости членів

²⁶⁾ У Вучковім (окр. Волівський), в Чумі (окр. Севлюшевський) і т. д.

²⁷⁾ Так прим. не дала перевірити заквестіонованих около 400 голосів чеських нар. соціалістів, які лише тим способом дістали мандат.

краєвої комісії зачислила їм — як це перед тим згадано — останки голосів з виборів у 1920 році й таким чином іменувала третього правительственного посла, дра Камінського.

* * *

Так задемонстрували прикарпатські українські селянські маси свій протест проти дотеперішньої політики влади й чеських правительственных партій на сій території. Тим сказав народ ясно, що не дасть себе дурити також ухвалюваними на потреби Прикарпатської України бюджетами та проголошуванням світові про доплати республіки до сеї землі, бо зужиття цих бюджетових квот, що призначені на Прикарпатську Україну, ані в половині не йдуть на її потреби, але на потреби чеських країв. Народ осудив ясно політику чехословацького уряду і його партій. Він показав, що дурити, кольтонізувати, русифікувати його можна рік-два — але не безнастанно. Населення — по думці влади глупе — показало, що є розумніше, як „розумна“ влада. Одначе влада й тепер ще не змудріла. Доказом того є докучування виборцям за вибори: йдіть до більшовиків, хай вони вам зроблять, хай вони вам допомагають. Влада й тепер усе ще думає, що її спекуляції можуть і повинні анімувати народ.

А на чім те все скінчиться? Побачимо.

ПРОФ. ЮРІЙ ЛУКОМСЬКИЙ.

Українське мистецтво.

Охорона пам'яток старовини самим народом.

На обширній і багатій українській території існують чисельні і різнородні твори художнього генія людини або витвори цілого гурта людей; це — так звані „пам'ятники мистецтва“.

Розуміючи під тими словами взагалі все, що заслуговує подиву, вивчення і, перш усього, доконче, зберігання, ми скажемо, що „пам'ятники старовини“ заховуються і в багатьох сотках церков, розкиданих по селах, побудованих часто перед 200—300 роками (при чому багато з них деревляних), і в домах, палацах, що повстали під керівництвом окремих вельмож і мистців, але й не без впливу, талану і зусилля народу. До пам'яток старовини зачисляємо й чимало капличок і навіть христів та надгробників і де-які окремі світлиці й хати (і то чимало їх), — що існують нераз літ по 100 і зберігають оздоблювані різблені одвірки, писані сволюки, віконниці, особливу місцеву будову даху або стріхи й тому також являються взірцевими.

„Пам'ятники мистецтва“ це показчики народнього укладу, душі народа, свідки його любови до оздоблювання, його бажання прикрашувати свій побут, утворювати обстанову, не позбавлену чепурности . . .

Усі ці „пам'ятники“ вкупі: і старовинні церкви, особливо деревляні з „банями“ і навіть із цілим рядом немовби накопчених одна на другу бань, і палаци людей минулого віку, тепер уже історичних, — ото ж ці показчики побуту й укладу життя в минулому, — і каплиці і придорожні стовпи і брами — являються як-раз нашим народнім майном, нашим народнім мистецтвом, котре й цікавить нас і, зацікавивши, повинно викликати спочатку почуття прихильности, потім уперте бажання довідатись докладніше, яка це будова, ким, коли і для якої ціли збудована. Довідавшись про все це, тоб-то познайомившись із історією будівлі, ми вже схочемо зберегти й охоронити саму будівлю від усякої шкоди й зіпсуття. Бо найліпший спосіб збереження „пам'яток старовини“ від знищення — це доведення свідомости власників цих „пам'яток“ до такого стану, коли кожний зрозуміє значіння й вартість їх, „усвідомить“ собі їх красу, оцінить її. Це все вже й буде означати досягнення майже повного успіху, бо коли населення якогонебудь містечка, села, яке що-дня проходить повз свою старовинну церкву, не буде проходити вже байдуже повз неї, але спинятиметься й любитиметься нею, — таке населення вже не дасть свого пам'ятника ні розібрати, ні перебудувати без свого відомачи згоди!

В Італії, Німеччині й особливо в першій, де населення багатьох містечок живе переважно з доходів, які одержує від

приїзжих, що оглядають якунебудь історичну святиню або художній твір, справа так і уладилася, тобто прекрасні будівлі, гордості мешканців, тим самим і найпевніше охороняються. І не тільки з любови, але і з вирахування зберігає їх само населення, як джерела прибутку — й добивається засобів на відновлення та прохає поради і керівництва при напаві.

У нас поки-що ще рідко де можна спостерігати таке відношення, але воно вже починає тут і там виявлятися. Без сумніву, незабаром буде й у нас зовсім звичайним і тривалим явищем таке саме, або майже таке саме відношення до своїх цінностей, до свого маєтку.

В чім же і як, покищо, може виявитись це прихильне і таке симпатичне само по собі відношення населення до памяток старовини, що знаходяться в його безпосереднім посіданні і тільки у найвищій завідуванні комісаріятів відділів мистецтва і їм подібних урядових органів?

Правда, що тепер і уряд робить більше для мистецтва, і навіть старого мистецтва, ніж це робилося колинебудь раніш: вистарчаючи засоби призначає на відновлення, засновано різні комітети для збереження пам'яток мистецтва. Правда, що тим самим менша частина праці залишається за самим народом для прояву його власної допомоги — від нього не вимагається вже грошей (як раніш бувало, тобто збирання жертв на відновлення пам'ятника, потрібного для всіх, пам'ятника державного значіння і виїмкової художності, як наприклад „батуринського палацу“) — тепер держава сама приходить з допомогою для збереження своїх художніх цінностей.

За народом остається тільки ініціатива: побуджувати і переконувати, зберігати й тільки завчасу попереджувати про різні майбутні або загрожуючі пам'ятникові обставини (напр. коли задля невідомості хтонебудь, або яканебудь установа хоче надбудовувати, перебудовувати або навіть зовсім збирається розібрати якунебудь церкву, що має художнє значіння), або охоронювати безпосередньо від розгрому, нищення, коли це який небудь нижній пам'ятник, із цінного матеріалу, або поза сферою мешкання.

Так намічуються ті засоби, котрими нарід може висловити свою участь, своє сприяюче відношення до охорони архітектурної старовини.

Освітнє, охоронююче й навіть наукове відношення (коли він буде домагатись реставрації або бодай направи) може він також виявити — не посідаючи нічого, крім доброї волі, а й вона може вирости від самої лише свідомості. Свідомість же зобов'язані збудити там, де вона спить — керівники, люде, що розуміють цю справу; це їх святий обов'язок.

Але як тільки таким способом художньої агітації дійде до народу слово про необхідність береження свого добра, то нарід зараз-же починає брати найактивнішу участь у справі збирання

загального добра: відхиляє „руку, яка не знає, що творить“, коли бачить, що хтонебудь псує отак, на збитки, коли бачить, що дах тече, вікна побиті, і в церкві напр. прокидається вогкість, з'являються щілини і їх треба залити, або припинити їх зріст скріпами. Тоді викликають фахівця і його поради зараз таки виконують.

Крім безпосереднього охоронюючого відношення можливе, розуміється, поглиблення відомостей, або коли їх зовсім нема, розбуджування, розвиток і поширювання їх за допомогою за прошених лекторів, виписування інструкторів і. т. и.

Але навіть у самій початковій формі майже повного незнання істоти памяток мистецтва і їх значіння може виявитись корисне для художніх останків старовини відношення, колиб хоч засобами фізичної охорони нарід зберігав пам'ятники, коли тільки на саму вказівку людини, яку він знає і шанує, нарід зрозуміє, згодиться і зараз-же зробить те, про що його попросять. Наприклад — руйнується церква, треба поки-що, щоб запобігти дальшій руїні, поставити підпори, залатати дах, щоб не протікав, замінити гнилу замітницю новою: і от коли наступить здійснення цього негайно, тобто коли сам нарід, не чекаючи кошторисів, кредитів, асигнування, всього того, на жаль, часто неминучого затягування по установах — зараз-же візьметься за справу — ось уже в одному тому буде величезна сила й не менше значіння для добра мистецтва.

В чім-же ще може виявитись участь населення для мистецтва, головним чином будівельного, крім підтримки пам'ятників його старовини?

При творенні взірців нового будівництва самі будівничі-виконавці можуть виявити немалу участь, корисну для краси, можливо, участь навіть часом більш замітну, ніж думка або загальна композиція автора. Справді: не завжди „що“, але „як“ — важніше для краси архітектурної творчості. І за останній час можна з певністю сказати, що навіть частіше „як“ — було більш важливим, істотним, ніж „що“. Чимало будівель збудовано в 70—90 роках XIX. століття і в Києві, однак немає майже ні одної художньої, відчутної. Правильні були пропорції, гарні навіть окремі частини, але які дешеві, ганебно недбалі були всі деталі, які неvistудіовані орнаменти, які грубі були оздобы! Виконання зовсім не підходило під вимоги модерної архітектури: воно було невідповідне! Будівничим було байдуже, чи з гарного матеріалу і як вирізблений той чи інший орнамент: з гіпсу по цеглі або з цегли робили вони ті будівлі в стилях, які зовсім не відповідають цьому матеріалові брали оздобы з дерев'яних річей і вводили їх у камінь, або з гончарських виробів і переносили їх на дерево, а міжтим правилом справжньої краси повинно бути як-раз додержання споріднення природи кожного матеріалу і в першій мірі при оздоблюванні його.

Але як почуття гарного у кожного селянина безперечно існує — то для нього й важно, при розвиванні в собі цього почуття, намагатися, виконуючи орнамент із цегли або різьбу в дереві, перейнятися красою кожного закруту, намагатися зробити його дбайливо; тоді він вийде гарно, бо „нема ремесла без мистецтва“, як і нема мистецтва без ремесла. Отож користь для мистецтва навіть від „незнаючого“, але вдумливого виконавця каменяра, теслі, слюсаря, навіть маляря-фрескиста — може бути величезна, коли кожний виконавець зрозуміє своє значіння в справі творення художнього будівництва, чи то буде грандіозна громадська будівля, чи простенька хата селянина, чи церква в забутому селі, чи багатий палац-садиба.

Крім користи для мистецтва, завдяки охороні того, що створено минулих віків, і чималого значіння, того „як“ виконуємо все, що творимо сьогодні і що будемо творити, — участь селян мешканців маленьких, глухих містечок може висловитись ще хочби й у тому, що кожне товариство, громада, комітет можуть увійти в зносини із своїми представниками при відповідних установах і одержати від них на першу вимогу всі потрібні відомости, матеріяли, популярні поради, як, що і чи треба взагалі у них поновлювати, направляти, тобто замінювати одну частину другою (напр. іконостаси, ікони, хрест). Словом, коли кожна група віруючих, раніш, ніж що буде підприято — звернеться до спеціальної установи (комісії по ліквідації майна релігійних установ), від котрої одержить усі вказівки що-до церковного будівництва, або до комітетів охорони пам'ятників мистецтва і старовини, в котрих є завжди люде, що відносяться доброзичливо до старовини, які допоможуть порадою і грошима, — то і в цьому висловиться участь тих, що не знають навіть, „що таке мистецтво“, в справі зміцнення й розвитку цього мистецтва.

* * *

Отже раніш, ніж „знати“, що таке і в чім властиво полягає вартість наших пам'ятників старовини — будівництва, малярства, різбарства, кераміки, — ми можемо вже бути корисними нашим художнім скарбам. Але, розуміється, коли ми зуміємо відрізнити, котрий „пам'ятник“ у дійсности заслуговує особливої охорони, яка церква, яка плита, хрест чи вишивання в нас на Україні особливо рідкі й цінні, — тоді можливости і значіння цієї охорони стануть ще більші. Взагалі кажучи, для ока не-фахівця не трудно відрізнити, що буде цікаве й навіть замітне в нас, коли тільки ми перечислимо ті царини витворчости й типу будівель, котрі в нас на Україні уявляють собою особливу вартість і красу. Але, розуміється, по тім, як ми зробимо аналізу історичну й етнографічну, а також художню й артистичну, нам стане ясніше, виразніше, що являється в нас особливо річевим, як матеріял у сфері мистецтва краю й народу. Підкреслюю: краю й народу, бо раніш зауважили ми, що є мистецтво — нанесене,

європейське, збудоване приїзжими, чужинцями, але часто не чужими краєві людьми (будівничими, малярами) і це будуть будинки, де-які церкви, будівлі з кінця XVIII. і початку XIX. в. по містах, (державні установи). І є мистецтво — як джереляна вода, як ліс, що виріс на ґрунті води — природний первотвір. І те і друге ми віднесемо до мистецтва України, але мусимо розділювати; відкидати-ж першу царину, як робило багато істориків мистецтва України, буде неогрунтованим.

Ясно, що треба вибрати принцип територіальний для розглядання всього матеріалу, створеного на території України.

І так, кермуючись цим принципом, ми й розглянемо окремі типи й галузі нашого мистецтва, тепер-же перерахуємо тільки категорії виробництва і типи будівель, котрі уявляють собою особливий інтерес для охорони (або для вивчення і зберігання) наших пам'яток:

В будівництві: 1. Всі церкви деревляні. Нехай, що в цю групу дістануться і не дуже цінні, побудовані в 1870 роках, але справа в тім, що відсоток деревляних церков, що мають художньо-історичне значіння, принаймні 75%: в останні 25—30 років будували майже виключно церкви „кам'яні“ (цегляні, розуміється,) а в останніх 10 літах навіть з бетону; ці однак не мають жадної вартости.

2. Собори: Чернигова, Київ, Переяслава, Ніжина, Путивлю, Чигирин, Козельця, Білгорода.

В прикладнім мистецтві: 1. килими (плахти); 2. старовинні строї; 3. начиння (батьків, дідів), особливо „ведмедики“ (на горілку) шклянні; дзбанки; „барани“; „леви“ (глиняні); миски; 4. всі ікони; 5. народні картинки; 6. церковне знаряддя і меблі; 7. в бувших садибах усі меблі, картини і взагалі все, що тільки знаходиться в маєтках: повози, збруя (тут можливий великий відсоток „пам'яток“ мистецтва і „побуту“).

Г. СЛОБОДЯНСЬКИЙ.**Петлюрівщина.**

Найчорнішу сторінку в історії української революції займає безперечно Петлюрівщина. Мало в історії народів випадків, які можна би прирівняти до того морального упадку і прострації, якими зазначилася петлюрівська отаманщина.

Петлюра зі своїм штабом не завагався запродатися відвічному ворогові українських мас, польським шляхтичам, саме в той час, коли ці українські маси зі зброєю в руках кривавились і клали свої голови за визволення з вікової панської неволі.

Прогнаний українським народом Наддніпрянщини, втікає він зі своїм штабом і „урядом“ під опікунчі крила польсько-шляхотської влади та стає в руках польських панів гончою собакою супроти Східної Галичини й Радянської України. З горсткою наємників-погромщиків Петлюра вязнив, убивав і розстрілював українське населення всіх окупованих Польщею українських земель.

Польсько-шляхотська влада дозволила, що правда, в перших часах продовжати „головному отаманові“ забаву в уряди та толерувала його сидження в дворі князя Сангушка, але козаків та військових позамикала зараз за решітками в таборах. До дверей поставлено польського жовніра вартувати, а козаків десяткував голод і різні недуги, які буйно розвиваються по тих таборах. Хто оставав при здоров'ю і життю, мав бути дальшим знаряддодом відомої політики польсько-шляхотської влади супроти українських мас.

Животіння петлюрівської еміграції триває й досі. Розкинена вона по різних місцях і таборах в Польщі, Румунії і Чехословаччині. Але чим дужче розвивалось економічне життя на Радянській Україні і чим міцнішою ставала Радянська Україна, тим швидше розкладалася петлюрівська еміграція. Одна частина тої еміграції повернула вже на Радянську Україну, а друга лишилася на чужині ще донині і гниє по таборах або тяжко пр ацює на шматок хліба. А немало емігрантів школа Петлюри зробила провокаторами, слугами польської дефензиви проти українського населення на окупованих Польщею і Румунією українських землях.

Поворот Тютюнника на Україну був страшним ударом петлюрівській військовій авантурі й опричництву. Але не дивлячись на це, Петлюра все готовий, все надслухує, коли покличуть його криваві гнобителі українського народу засилувати шнура на волю і свободу трудової України.

Деякі „теоретики“ Петлюрівщини видають час до часу свої газети і журнали. Свого часу видавали у Варшаві навіть дневник „Українська Трибуна“, потім перевели дневник на місячник, а тепер на збірник „Трибуна України“. Автори „Трибуни України“ ставлять різні діагнози на хворобу Радянської Влади України і проінози на майбутнє; вигадують рецепти, як урятувати

Україну з рук Радянської Влади і таких рецепт і прогноз чимало в останньому 5—7 числі „Трибуни України“.

I.

Збірник одкриває стаття „До завдань нашої закордонної політики“ якогось О. Ряста. Самий титул статті дуже претенсійний і має показати, що Петлюрівщина може щось сказати в справі „закордонної політики“.

„В політиці нема помсти, а єсть тільки наслідки“, згадує він говірку й після довгих словесних виливів приходить до ось яких висновків: більшовики заваляться, але, на жаль, цей вельми бажаний процес довго не приходить і довго ще не прийде:

„Процес занепаду більшовицької влади буде більш довгий, „затяжний“, порівнюючи з остаточним занепадом царської влади або Тимчасового Уряду (Керенського).“ (Стор. 7.)

Хоч і „затяжно“, але занепад таки прийде й тоді все розсиплеться на окремі центри. Можливо, що одним з тих центрів буде також Україна, а може й ні. Цього автор ніяк не хоче вгадати.

„Поруч із повстаннями місцевих центрів, можливим є повстання єдиної центральної влади, незалежно від форми її, яка може перейняти від Комуністичного Урядового Центру урядові апарати і буде намагатися здійснити волю свою на території нинішнього Союзу Соціалістичних Східських Республік.“ (Стор. 7.)

Коли не повстане єдиний центр, тоді — очевидно — Україна сама собі буде робити центр і тоді автор властиво не знає, що робитиме він сам і Петлюрівщина. Але він знає, що робитиме, коли той центр повстане після завалу як єдиний центр на всю територію царської Росії. Тоді, звичайно, треба розпочинати якусь інтервенцію, — не проти більшовиків, ні! Проти них вона тоді вже непотрібна, бо вониж самі впадуть із причин внутрішнього розкладу. Ця інтервенція проти іншої якоїсь влади, що прийде по більшовиках.

„Коли взяти на увагу можливість експанзії на Україну з боку нової московської влади, то це ще збільшить і без того неминучу анархію і поставить Україну під загрозу інтервенції.“ (Стор. 7.)

Завдання-ж „закордонної політики“ еміграції якраз полягає в тім, щоб не допустити інтервенцію чужих сил, а виконати завдання своїми силами, хіба, що користуючись „піддержкою“ інших держав, даючи їм за це концесії.

Але допомога неможлива за дурно. Потрібні деякі жертви з боку України.

„В загально-національній політиці українського народу часткові інтереси окремих його земель та областей повинні бути підпорядковані інтересам Великої Наддніпрянської України, а на боротьбу з московською небезпекою повинно звер-

нути головну і виключну увагу“ (стор. 10) і „льоґічним висновком із такої концепції української державности буде покінчення з українським політичним дуалізмом. (Стор. 11.)

Зрозуміло, що в таких обставинах не може бути якогось дуалізму в політиці. Треба зрестися якоїсь частини України на користь сусідів. Перекласти це на просту мову з „дипломатичного“ язиччя — значить: Румунії дати Бесарабію, Польщі відступити, скільки обставини зажадають, скільки момент подиктує. А понад те все — великим державам і меншим сусідам дати концесії.

Оці завдання, звичайно, зробить еміґрація, але тоді, коли відповідно до цього підготується:

„Для нас ясно, що в звязку з доцільним поділом сил, працю, звязану з виконанням цієї частини практичного програму нашого національного будівництва, мусить взяти на себе українська еміґрація в цілому, допомагаючи певним одповідальним чинникам.“ (Стор. 14.)

От і все завдання „закордонної політики“.

Погойдавшись та покрутившись між інтервенцією проти єдинонеділимського центру та інтервенцією проти якогось самостійного українського центру, що от ніби зовсім таки сам собою повстане після „вибуху анархії“, автор таки прийшов хоч до одного ясного висновку, а саме: без інтервенції, як не крути, нема роботи для еміґрації. Виводи п. Рястя — річ зовсім не нова. О. Ряст забуває, що українські маси прогоняли й викидали поза межі України всі дрібно-буржуазні українські влади саме тому, що всі ті влади користувались інтервенціями чи то німецьких окупантів, чи французьких військ, чи інтервенцією Польщі й Румунії та що Петлюра це синонім зради українського народу. І саме тому п. Ряст і багато інших опинилися на еміґрації. Але п. Ряст нічого не навчився. Він і далі дожидає чужої інтервенції проти свого власного народу.

І на що було співати стару пісеньку аж на чотирнадцять сторінок? Невжеж тому, що папір терпеливий?

II.

Та коли один пан туманно, дипломатично-нудно викладав свої, з дозволу сказати, „тези“ закордонної політики й коли для цього пана очевидно пожадана контрреволюційна ініціатива з боку емігрантських груп, то другий автор, букарештенський посол урядів УНР., пан Мацієвич, робить доволі інтересні висноження і тому приглянемося ближче його статті: „Економічні завдання української еміґрації.“

На підставі дотеперішнього досвіду, каже автор, „наша еміґрація“ вже добре знає, що їй не допоможе ніхто, коли вона сама собі не допоможе. Минулість завдала таки чимало розчарувань. „Українська держава“ мала свою добу романтики, яка, „на жаль“, скоро минула. Багато не здійснилося, дуже багато.

Тепер уже годі скоро чогось сподіватись. Нічого не лишається, як примусити себе зайняти самовдосконалюванням, прислухаючись, звичайно, до того, що діється на Україні:

„Українська еміграція свідомо мусить обмежити себе лише допомоговою працею, чуло прислухаючися до того, що діється на Україні, стараючись підтримувати з нею як найтісніші звязки, щоб мати можливість в кожний мент прийти на допомогу бойовим і активним силам народу.“ (Стор. 15.)

Самовиховання — це велика справа, на яку треба звернути увагу, бо треба використати ці обставини, в яких доводиться жити.

„Тепер обставини склалися так, що ми маємо примусову передишку. І простий життєвий розум радить нам цю передишку використати якраз для того, щоб позбутися нашої найбільшої хиби, яка спричинилася не тільки до того, що ми взяли за працю по будівництву держави, не тямючи в цьому нічогоісінько, але не в меншій мірі виявлялась і в нашій нездібности використати сприятливі міжнародні обставини.“ (Стор. 16.)

„Колиб я тепер знову був міністром, то я вже не наробив би таких дурниць, яких натворив у перший раз“, — цитує автор слова бувшого міністра фінансів УНР.

Одною з великих хиб урядів УНР. уважає він також і те, що не було між ними фаховців в економічних і фінансових справах.

„І дуже можливо, що всі наші змагання і спроби організувати національну державу європейського типу розбились через те, що ми не мали в своїм осередкові організаторів економічного життя.“ (Стор. 17.)

П. Мацієвич признає отверто, що всі уряди УНР. не доросли до тяжкого завдання будівництва Української Держави і тільки:

„Більшовицька революція зробила нам велику послугу тим, що вона зрізала вершолок соціальної піраміди, який у нас, на Україні, був найбільшою опорою русифікації і викинула його за межі України. Він вже ніколи не матиме ніякого впливу на дальшу долю нашої батьківщини... Дуже можливо, що сучасні загострення антагонізму поміж українськими більшовиками і „русотяпами“, по термінольогії Фрунзе, свідчать, що це утворення на Україні нового економічно-організаційного шару відбувається на ґрунті звязування їм своїх економічних інтересів не з Росією, а з Україною.“ (Стор. 18.)

Отжеж п. Мацієвич признає, що більшовики зробили велику прислугу Україні, зрізуючи вершок піраміди, яка була найбільшою підвалиною русифікації. Такого признання не надіятися від „Нової України“ й від „укапіста“ Винниченка...

„Справедливість примушує нас сконстатувати, що й на цей раз більшовики значно полекшили наші завдання. З-за їх політики Україна визволилася від тягару тієї зайвої проми-

словости, який на неї був накладений імперіялістичною політикою царської Росії. Україна наблизилася в своїй економічній структурі до типової сільсько-господарської країни, якою вона має бути довший час, і з промислом, пристосованим лише до потреб сільського господарства, а також до використання тих природних ресурсів, які в ній існують.“ (Стор. 19.)

Петлюрівська еміграція вже з традиції повторювала, що Україна має вугілля, залізо, хемікалії, які „загарбала“ червона Москва. Пан Мацієвич приходить до інших висновків. Москва не загарбала, але полекшила завдання невченим і недосвідченим петлюрівським спецам опанувати Україну. Або, як він каже:

„Для нас, неофітів у цій галузі, така ситуація уявляється дуже сприятливою, бо вона не вимагає великих капіталів і не дуже ускладняє на перші часи наші завдання.“ (Стор. 19.)

III.

Польсько-румунська петлюрівська еміграція вияснює також свої позиції що-до єдиного фронту з Винниченком і Шаповалом. Суть їхнього відношення формулюється досить коротко. Посам-перед пан В. Прокопович, що написав на цю тему довжезну статтю „Не з того кінця“, бачить в програмі „Нової України“ величезні суперечности. Вже коли війна проти радянської влади, то війна з усім радянським ладом, а нема чого голову морочити тим, що там ніби всеж таки єсть „здорове зерно“ народоправства чи радянської демократії. Якеж це так, дивується автор, що:

„Диктатура невеличкої групки, брутальна військобюрократична окупаційна влада раптом стає народоправством. Добре народоправство, нехай Бог боронить!“ (Стор. 44.)

Ні, не так треба говорити. Ні, лінію єдиного фронту не додержано, позицію заплутано. Винниченко, на думку автора, „сам необачно розхитав підвалини, на яких будує свою політику“. Ні, рецепт Винниченка не підходить.

„Припустімо на хвилину нашому авторові пощастить переконати українську демократію, що це справді певна форма народоправства, що все лихо тільки від того, що вона в московських руках, а от опиниться в українських... Але щож вийде? З однієї сторони українська демократія — незорганізована, розпорошена, розбита на різні течії та групи, що має ще тільки переводити в життя оту абстрактну формулу, робити якісь експерименти й боротися за той ідеальний лад п. Винниченка і К-о, а з другої — рос. комуністична партія, злютована, збита до купи, стоїть міцно на реальному факті, — „советская власть“ і цупко боронить свій стан посідання.

„Треба бути великим оптимістом, щоб думати, що при таких умовах і таким методом перемога випаде на долю нашої демократії.“ (Стор. 45.)

Двох шляхів нема, переконує Прокопович. Або війна з цілим радянським ладом і радянською системою, або ж, признавши одну її підвалину, треба признати й цілий правопорядок совітської держави. Тай колиб уже взяти цілий зміст „Нової України“, то булоб далеко правильніше не обмежуватись тільки певними колами національної еміграції, а треба охопити всі напрямки, що стоять на ґрунті боротьби з радянською владою і Радянською Україною.

Прокопович вважає, що для них кожна одиниця, кожна найдрібніша сила — цінність, яку варто і треба зберегти. Тому вони не тільки не збираються помірати на пораду Винниченка, але хочуть далі жити та ще закликають самого Винниченка відкинути „вивіски“ і стати разом без вередування до одного фронту. Ні, петлюрівська еміграція ні кається, ні ховатись, ані викреслювати себе з числа живих не збирається. На її думку українська еміграція потрібна для того, щоби представляти за кордоном Україну, щоб бути готовою на великий випадок, щоби творити закордонний уряд самостійної України.

Але крім того, що петлюрівська еміграція тримає високо прапор української державности на „Алеї Руж“, крім того, що вона має армію в Щипюрні для „оборони“ України від північного ворога, вона ще шукає морального виправдання для свого закордонного існування в тім, що, мовляв, вона представляє грізне *memento mori* для „окупантів“ і піддає духа тамошнім *однодумцям*:

„Наше існування тут озивається там, на Україні. Ми самі з власного досвіду, з того часу, як доводилося перебувати і працювати під нагнітом більшовицьким, добре знаємо, яке значіння для національно-державної роботи там має те, що хоч за кордоном єсть правительство, військо; як багато важить самий факт їхнього існування; як дає себе відчувати їхня діяльність. Вже це одно й підтримувало нас морально і ставало у великій допомозі в усіх заходах організаційного і практичного характеру“. (Стор. 54.)

Мовляв, більшовики робитимуть більше концесій національному моментові, більшовики все оглядатимуться на нас і тільки завдяки нам узагалі більшовики роблять уступки. Мовляв, на нас усе покликаються, коли треба переводити якесь національне питання в життя, школу, то-що. І Троцький, і Раковський, і Фрунзе — всі говорять, що існує еміграція і тому:

„Оця непримирима течія самим фактом свого існування з одної сторони в людності будилаб думку політичну, заго-строувалаб національне почуття, заглиблюла державницькі настрої, постійно нагадувалаб про ще недосягнутий ідеал, кликалаб до його й показувалаб, кудю треба йти, щоб до нього таки добитися, а з другої — безперечно примушувалаб зверхню владу, що знаходиться в руках чужинців, поступатися все більшим і більшим на користь українській справі, волею

не волею поширювати державні права нашого народу, являючись для нашого народу кристалізуючим осередком у сфері національно-державній, а для чужої зверхности — грізним *temento mori*“ (Стор. 55.)

Запродування українських земель Польщі і Румунії, розстрілювання українського населення, оборона поміщиків і катів усіх поневолених українських земель, жебрання і дожидування милостині чи то від Польщі, чи Фоша, чи Фльореску, чи Гортія, ба навіть торгівництва православними душами у Ватикані — все це називає п. Прокопович грізним *temento mori*. Всі ці поступки Петлюрівщини є грізним *temento*, але огидного і безсоромного служальства у грабарів волі українських мас.

Але й цей грізний ментор Прокопович несподівано приходить до сумних для нього висновків, до цілком несподіваних результатів:

„І раз там, на Україні, свідомі елементи вже вступають і де далі, то все певніше на цей шлях, — то значну частину завдання можна вважати за вирішену“ (Стор. 59.)

IV.

Також інші автори збірника, хоча з іншого боку, дуже вдало довели, що ізза недостатчі українських фахових сил на полі економіки та фінансів не можна було їм пориватися до кермування такою великою державою як Україна. Єдиноісторично можливою і найбільше правдоподібною в умовах і реальних відносинах нашого часу й після воєнної доби булаб або перемога революції або реакції в Росії. Петлюрівцям не треба доводити, що російські есери провадили до реставрації царату і прихід Денікіна або інших панів був би неминучий, колиб не більшовики. Так само повинні були тепер уже ці пани одверто признати, що всяка російська влада булаб покінчила з Україною, що тільки при радянській владі в Росії можливе існування України, що тільки тоді, коли цяж такі радянська влада буде існувати на Україні, — тоді тільки буде можливе зміцнення української державности. Цеглинка-ж тої державности виробляється ніде инде, тільки на Україні.

Може в Галичині, Холмщині, Волині, може в Буковині, може в Бесарабії, або навіть може в Карпатській Україні ростуть основи української державности? Ні, панове Петлюрівці не показують на приклади національного будівництва в цих країнах, що стогнуть під пятою здружених сусідів і приятелів „Трибуни України“. Тому так злиденно звучить формула петлюрівської еміграції про завдання:

„Завдання — розпадаються на дві частини: першу — пасивну — збереження форм державности й людського матеріалу, що розкиданий по світах; другу — активну — поглиблення й поширення знаннів, здобуття досвіду, вироблення робочої дисципліни, витворення нових культурних цінностей...“ (стор. 62.)

Пасивне завдання — це збереження петлюрівського правительства за кордоном, а активне — це самовиховання, наука й повзання рачки перед панками цього світа, прохаючи їх, щоб при нагоді допомогли здобути державність на Україні коштом продажу частини земель українським сусідам, як Румунія і Польща.

Невжеж це має бути „національна демократія“?

„Ой поле, поле, хто тебе засіяв мертвими кістками“?!

Не допоможе „Трибуні України“ запевнювання, що ніби більшовицька влада йде на зустріч українству властиво через те, що за кордоном сидить еміграція, яка мов *temento mori* змушує більшовиків признати існування українства.

Досить простежити погляди більшовиків на національне питання від 1903 року до останніх днів, щоб кожному сліпцеві стало ясно, що більшовики в національному питанні не керувались тим, що скажуть Петлюри та Прокоповичі. Але їх не обходить це. Вони шукають діла.

Зрештою висунуть гасло: Самостійна Україна. Це все, що ніби ділить еміграцію від Радянської України.

„Бренить одна, рідна нам усім нота: Україна має бути непідлегла.

„Коли ми станемо на цей ґрунт життя і практичної роботи, коли справді не словом тільки, а й ділом одкинемо всякі амбіції, образи, рахунки і сварки, до чого так горяче закликав нас п. Винниченко, і самі почнемо це з себе, коли завжди матимемо на оці те, що нас зв'язує й об'єднує, коли над моментом партійно-класовим поставимо момент національно-державний, то тоді може ми дійсно й підійдемо шляхом довгої муравлиної праці до того, як нам таки навчитися в один гуж тягнути, як таки витворити в собі волю і думу єдину.“ (ст. 67.)

Але якось дивна та самостійна Україна. Це єдине гасло, за яке стоять варшавські центри, досить кумедно виглядає в їхній практиці. Ми кажемо: Хай живе Незалежна Українська Соціалістична Радянська Республіка й будуюмо цеглини української державности. Згідно зі словами самого Прокоповича виконує Радянська Влада найважливіше завдання українства: кооперацію, науку, школу, страхування, товариства, мистецтво, друковане слово, — все те будує таки Радянська Україна. Навіть автокефалія існує і веде боротьбу з тихонцями в умовах радянської державности. І навіть український „непман“ зі слів Мацієвича росте завдяки тому, що більшовики стяли верх старої соціальної піраміди. Словом: економіка, державність, чи — згідно з „Трибуною України“ — „цеглинки“ української державности й культура на Україні будуються, чим завдання „майже вирішене“.

Здавалось би, висновок звідси один: зачинаємо наш балаган, подаємо прохання до ВУЦВК-а про відновлення громадянських прав і повертаймо на Україну працювати в кооперації, робити непманські діла й ліпити „цеглинки“. Тай ще можеб закликали „гуж тягнути“ й Винниченка з Шаповалом, щоб і вони признали

врешті-решт Українську Радянську Республіку. Та ні... Така вперта вдача нещасних варшавських „політиків“. Вони непримиримі й виставляють свою програму „самостійности“.

Замість того, щоб доводити, що петлюрівська самостійність, як показала практика, глум над глуздом, замість того, щоб показувати їм неможливість і шкідливість того, що вони охрестили „самостійністю“, ми перекинемо кілька сторінок в тім-же збірнику й покажемо читачам, що думають ці добродії під самостійністю. Ми сподіваємося, що кожний Українець, коли в нім бється серце дійсного демократа, коли в його душі горить вогник достоїнства й коли в його розумі збереглась іскорка глузду і справжнього патріотизму, зробить не иншу, як ми, оцінку петлюрівської самостійности й побачить її в справжньому світлі так, як вона виглядає в конкретних політичних та історичних обставинах.

V.

Генер. Капустянський описує в спокійних фарбах і чисто епічних тонах боротьбу козаків петлюрівської армії в 1920 році, — боротьбу, якої инакше не можна назвати, як нечуваною злочинною зрадою батьківщини.

Але хай говорить сам пан генерал:

„Становище для Річі Посполитої Польської було загрозливим. Варшава і Львів евакувалися, більшовицькі „фонди“ йшли в гору. Вже Троцький почав формувати комуністичний уряд для Варшави.

„Однак Польща була не одна.

„З весни 1920 року, згідно польсько-української конвенції, поруч з польською армією билися Українці. На правому крилі успішно прикривала південно-східню Галичину невеличка, але міцна духом та загартована в боях українська армія під проводом генерала Омеляновича-Павленка. Вона весь час за більшовицьку офензиву давала червоним добру відсіч і відходила з Поділля крок за кроком, координуючи свої акції з 6-ою польською армією, що захищала Львів. Цими чинами українська армія стримувала наступ червоних, унеможливаючи їм скерувати маневр в запілля Львова, в напрямкові Стрий-Самбір-Перемишль. Останнє змусилоб 6-у польську армію віддати весь східно-галицький плацдарм.

„Крім того 6-а українська дивізія (її по наказу Головного Отамана було сформовано з наших інтернованих) відважно провадила свої акції тимчасово в складі польської армії Ридза Сміглого, що відходила від Києва на Коростень-Люблін, 6-а українська дивізія під командою генерала Безручка була одною з кращих частин цієї армії і значно їй допомогла (про це свідчать накази по армії Ридза Сміглого).

„Упертість та витривалість українських військ, які не покинули дружню польську армію в тяжкій пригоді, відтягуючи

на себе ворожі сили, були однією з причин, що дала змогу маршалові Ю. Пілсудському згромадити резерви за р. Вепрем і нанести більшовикам під Варшавою рішучу поразку. Три більшовицьких армій розгромлено. Поляки своєю ударною армійською групою намагаються відтяти відворот усьому північному більшовицькому крилу і приперти його до німецького кордону.

„Тоді червоні роблять останню рішучу диверсію і в кінці серпня скеровують усю армію Буденного з під Львова на Сокаль—Замостя—Люблін—Варшаву, на глибокі тили польських резервів, що маневрували на північному березі р. Висли, переслідуючи червоних. На цьому напрямкові вільних значних сил у Поляків не було, тому рух червоних з'являвся для них вельми небезпечним. І ось 6-а українська дивізія, підсилена невеликим польським відділом, зосередилась у Замості й загородила шлях кінноті Буденного. З 29. по 31. серпня Буденний, оточивши Замостя, силкується його забрати. Але дарма! Залога непохитно відбиває всі удари червоних козаків і цим дає змогу й час Полякам скупчити з різних боків свої резерви. Маневр Буденного не вдавсь.

„Ситуацію і на цей раз врятовано“. (стор. 39—40.)

„В кожному разі українська армія та її героїчні події (може подвиги? — прим. склад.) були одним із важливих чинників, що допомогли Річі Посполитій Польській уратуватися з майже катастрофічного стану і святкувати перемогу над більшовиками. Тому Українці, на нашу думку, безумовно заслужують на велику подяку з боку всіх верств польського народу без різниці політичних поглядів.“ (стор. 43.)

Якжеж відповіли на цю поміч політичних підніжків Варшави „верстви польського народу“? Якжеж ті „верстви подякували“ генералам Безручкам, офіцерам, полковникам, осаулам та козакам? Чи Польща віддячила їм хоча тим, що уможливила решткам і недобиткам знайти працю? Може оселила їх в Польщі, давши їм право працювати, вчитися? Може забезпечила їм принаймні мінімальні людські права?

Нічого подібного не сталося. Польща сказала козакам, офіцерам і політикам Петлюри: „Мавр зробив своє діло й може піти геть!“

Не наводити всі знущання, всі приниження, всі переслідування польської влади недобитків петлюрівщини, наругу, глузування над цими злидненими жebraками за інтервенцію. Ми обмежимося тільки загальними даними, бо ні один Петлюрівець не посмів заперечити їх правдивості, бо самі прожалілись і навіть деякі Поляки про це пишуть.

VI.

Що зробили з козаками? Заперли по таборах, віддали їх на злиденне голодне існування, оплутано їх шпигунством, насиль-

ствами, кепкуваннями; кинуто їх в холод і хвороби. Єдиним винятком була допомога перед бандитським наїздом. Але й тоді найбільша допомога — це рушниці проти більшовиків. Колиж прості козаки второпали значіння своєї ролі й коли вони почали домагатися повороту на Україну, то польська таборова адміністрація за допомогою „політиків“ із „Трибуни України“ почала репресії, які подякою назве тільки людина, що згубила межу між цинізмом і блюзнірством, людина з атрофированими чуттями людського достоїнства.

Цей спротив Поляків поверненню на Україну козаків можна пояснити тільки тим, що Польща береже їх до нової нагоди, коли можна буде ще раз ужити їх до „роботи“.

А що з тими, що на волі? За ними полюють жандарми мов за звірем. На днях в органі П. П. С. „Роботник“ появилася стаття, в якій признається, що Польща спаскудилася чорною невдячністю петлюрівській еміграції, яка врятувала її від більшовизму; особливо звертає увагу на розпучливий стан інвалідів, втративших ноги, руки на війні 1920 року.

Цей факт мабуть найганебніший, який таврує чоло Капу-стянських плямою безсоромности; інвалідів, саме тих, що згубили здоров'я і втратили можливість нормально заробляти на життя, навіть цих польсько-шляхотський уряд з чисто „лицарським“ призи́рством копнув ногою на вулицю. Ось „подяка всіх верстов польського народу без різниці політичних поглядів“.

Тільки в однім польська камарилія допомагає: вона дає заробіток декотрим Петлюрівцям в... контррозвідці й дефензиві і платить їм нагороду за кожну впійману ними жертву на українських землях, зрабованих Польщею. Але ця робота в того роду, що на ній Юда не міг використати тридцять срібляників і повісився. Мав сором, значить — не згубив і совісті.

Чи зважаться на цей вчинок петлюрівські провокатори?

Невже після того всього для кожного об'єктивного ока не очевидна петлюрівська зрада всім найелементарнішим почуттям кожної людини, що вважає себе хоч трохи порядною і розбірається у своїх політичних вчинках? До такого петлюрівського яничарства можуть докотитися тільки найбезсоромніші авантюристи, за якими нема нікого й нічого за спиною, ні крихти сорому, ніякого ґрунту під ногами.

Пани з „Трибуни України“ віддали вже раз і готові ще віддати мільйони українських селян на повну загіладу, на руїну фізичну й економічну, готові й на далі віддавати селянство на поталу колонізації і терору. Концесії під контролею Польщі й самостійність, що спіратиметься на польські баїгети — ось практичні висновки цих політиків зпід омофору польської тортурної комори. Ось те, що вони пропонували Польщі в 1920 році у відомій конвенції і пропонують тепер.

А яка при тім безсоромність! Які гордощі, що врятовано Польщу й одвойовано їй Галичину від червоного козацтва кровю і кістками поляглих українських збаламучених козаків.

Нещасно злиденна, жалю гідна, мізерна українська патріотика! Бідолашня та ідеологія, що такі факти бере за підвалину своїх прагнень і на цих традиціях будує ідеали „визволення“! Від цих „ідеалів“, що мільони трудящих українських мас віддають у пастку ненаситному молохові розбещеного імперіялізму сусідніх держав, сусідніх суспільностей, які катують у дефензивах і сиґуранцах маси робітників і селян західніх українських земель, і від провідників цих „ідеалів“ віє духом смороду і гниття. Не ідеологія, а розпродаж en gros і en détail.

Видавалось би, що життя за останні п'ять років яскраво показало, де правда. Маєте, панове з „Трибуни України“, західні українські землі під владою ваших союзників; маєте, панове з тарнівських центрів, з Варшави й Букарешту, Бесарабію і Буковину, маєте ці українські землі як зразок державної мудрости ваших протекторів, зразок вашої демократії, демократичности ваших спільників і приятелів. Де ваші демократичні українські парламенти, автономії, хочби куценькі автономії, хочби буржуазні соймики, земельні реформи, національні школи, наукові установи, академії, вище шкільництво і права української мови в державному й публичному житті?

Невжеж вам не досить цих ударів? Невже ви не в силі второпати в кінці, де суверенність, а де плазування? Де регрес, а де поступ? Де народ, а де бидло? Чи може ви з природи і традиції, з виховання і кляси шукаєте союзників, щоб обернути український народ у бидло від Карпат до Кавказу?

Може такої незалежної України хочете?

За зєднання в Радянською Україною!

Ріжні кола українського населення внесли до Уряду Радянської України і до Союзу Радянських Соціалістичних Республік пропамятне письмо, в яким підносять протест проти окупаційного панування теперішньої Польщі над українськими землями Східної Галичини, Волині, Холму, Полісся і Підляшшя, проти панування Румунії над українським населенням Бесарабії, Буковини та частини Прикарпатської України і проти влади Чехословацької Республіки над українським населенням Прикарпатської України.

В цім письмі передають вони домагання українських працюючих мас усіх окупованих українських земель до Уряду Радянської України і до Союзу Радянських Республік, щоб вони в переговорах з Англією заступали позицію, що українські маси підносять гарячий протест проти чужої окупації та домагаються зєднання всіх окупованих українських земель з Радянською Україною.

Ці самі кола повідомили уряд Англії, що українські маси окупованих Польщею, Румунією та Чехословаччиною земель визнають суверенність визнаної урядом Англії Влади Радянської України в Союзі Радянських Соціалістичних Республік.

Осібна депутація вручила Уповаженому Заступникові Союзу Радянських Соціалістичних Республік у Відні це пропамятне письмо. На промову члена депутації уповажнений заступник Михайло Левицький дав таку відповідь:

„Ваше пропамятне письмо перешлю негайно мойому Урядові. Вам відомі ноти Радянських Урядів, як Росії так і України, до держав антанті з протестом проти приєднання Східної Галичини й інших земель до Польщі проти волі українського населення. Ми стоїмо на точці погляду самоозначення народів. Тим більше ясне наше становище в справі Східної Галичини й інших земель, які заселює рідний нам по духу й мові робітник і селянин“.

Пропамятне письмо.

Українське населення Східної Галичини, Волині, Холму, Полісся і Підляшшя тільки дорогою насильства і проти його волі дісталосся під окупаційну владу створеної по світовій війні польської держави. Українську частину Буковини, частину Прикарпатської України і Бесарабію проти волі населення загарбала Румунія, заявляючи через своїх представників, що окупація тільки хвилева і відбувається ізза стратегічних причин. Більшу частину Прикарпатської України загарбала Чехословаччина і зобов'язалася сенжерменським договором дати Прикарпатській Україні автономію, але цього зобов'язання досі не виповнила.

В ході подій українська нація в своїй переважній більшості добилася створення державного організму в формі Української Соціалістичної Радянської Республіки.

Волинь, Холм, Полісся, Підляшшя і Бесарабія разом із тими українськими землями, які тепер входять у склад Радянської

України, від століть були під пануванням царської Росії, а Східня Галичина, Буковина і Прикарпатська Україна аж до революції 1918 р. були під пануванням австро-угорської монархії.

Царська Росія, вступаючи у війну проти осередніх держав, заключила з англійською і французькою державами договір в Лондоні 1915 р., яким Східня Галичина аж по Карпати і Буковина по ріку Сучаву мали припасти Росії. Також Румунія, вступаючи до війни 1916 р. як аліант царської Росії й антанти, особним договором признала Росії українську частину Буковини від ріки Сучави і Прикарпаття.

В часі світової війни українські землі були тереном пересування різних ворожих армій, а по війні були предметом торгу між створеними антантою Польщею, Румунією і Чехословаччиною з одного боку, й побідною антантою з другого боку.

Імперіалістичний мир у Берестю Литовським визначив кордони України, в склад якої увійшли Волинь, Холм, Полісся і Підляшшя, а тайною клявзулею зобов'язалася Австрія до пізнішого прилучення також Східньої Галичини й української частини Буковини, які тоді були ще під пануванням Австрії.

Ціле населення України, зложене виключно з селян і робітників, обурене на дрібно-буржуазну українську владу, яка запросила імперіалістичних німецьких окупантів, підтримуючи свою Радянську Владу, проганяло всі дрібно-буржуазні українські уряди, які проти волі українських мас спірались на владу чужих окупантів.

Українське населення, яке находилось під пануванням давньої Австрії, підносило невинно свій голос протесту проти чужої окупації і проявляло незломну волю визволення і зєдинення всіх українських земель.

Коли цісарська Австрія дня 4. листопада 1916 р. оголосила проєкт, що Східня Галичина має прилучитися до Польщі, тоді все українське населення Східньої Галичини виявило один голос обурення і рішучо запротестувало проти прилучення Східньої Галичини до Польщі, майбутнього васала Австро-Німеччини.

Українські дрібно-буржуазні послы до австрійського парляменту і галицького сойму заходилися коло створення автономної частини з українських земель Східньої Галичини й української частини Буковини в ряцях перебудованої Австрії. По розвалі австро-німецького фронту утворилась у Відні з українських галицьких і буковинських послів до парляменту Національна Рада, яка проголосила створення зі Східньої Галичини й української частини Буковини Західньо-Української Республіки.

В противоріччі до цього рішення тих дрібно-буржуазних українських послів ціле населення Східньої Галичини й Буковини, як також велика частина послів зажадали безоглядної злуки всіх українських земель в один державний організм.

По упадку Австрії українське населення Східньої Галичини прогнало австрійський уряд, перебрало в свої руки владу, а для

оборони своєї незалежності зорганізувало понад 200.000-ну Українську Галицьку Армію, яка разом із цілим українським народом проголошувала зєднання всіх українських земель.

Під напором українського населення дрібно-буржуазний український галицький уряд і Національна Рада проголосили дня 3. січня 1919 р. злуку всіх українських земель з Великою Україною. Західньо-Українську Республіку переіменовано тоді в Західню Область Української Народньої Республіки.

Національна Рада Буковини під натиском українських мас проголосила зєднання всіх українських земель на величавім маніфестаційнім вічу в Чернівцях дня 3. листопада 1918 р. і як символ цієї злуки увійшла в склад галицької Національної Ради.

Національна Рада Прикарпатської України на Всенародніх Зборах в Густі дня 21. січня 1919 р. проголосила також злуку всіх українських земель і заявила себе інтегральною частиною цілої української території.

Населення українських земель, які дісталися під окупацію чужих влад, підносило й підносить далі свої гарячі протести проти чужого панування і брутальної перемоги чужої окупаційної влади.

І так проти наїзду Польщі зорганізована і здисциплінована Українська Галицька Армія вела криваву війну від листопада 1918 до липня 1919 року.

Новостворена Польща у своїм імперіялістичнім поході на українські землі, натрапляючи на непереможний опір українського населення, відкликалась по поміч до своєї нової протекторки, побідної антанти, яка зі свого боку бажала задержати під своїм зарядом багаті українські території як дальший предмет торгу.

В січні місяці 1919 р. делегація антанти в складі представника Франції ген. Бартелемі, представника Англії К. де Віста, представника Америки проф. Льюїса і представника Італії Стабілія разом із представниками польської держави предложила домагання безпроводного завішення зброї під загрозою, що коли українська влада не згодиться на перемир'я, то вона відкидає інтервенцію Мирової Конференції 28. II. 1919 р. Комісія Бартелемі вручила делегаціям польської й української держави, кожній на окремім засіданні, проєкт перемир'я між обома державами.

Голова делегації антанти Бартелемі виголосив до делегатів українського уряду промову, в якій між иншим сказав: „Ми, представники держав антанти, себто Англії, Франції, Америки й Італії совісно і докладно розслідили справу, яку маємо рішати. Вимагаємо жертв від обох сторін... Колиж Ви приймете наше предложення, ми робити мемо заходи, щоб була признана Ваша суверенність. Факт, що ми переговорюємо з вами і звертаємося до вас із цими предложеннями, є вже до певної міри

признанням вашої держави, бо не переговорюється з кимсь, хто зовсім не існує.”

Польща разом із цими висланниками антанти зааранжувала ці переговори тільки тому, щоб дати час віддиху польській армії, яку розгромлювали Українська Галицька Армія й українське населення.

І коли далші бої Української Галицької Армії виказували перемогу над польським військом і Українська Галицька Армія проганяла польських окупантів з української території, тоді Найвища Рада Мирової Конференції в Парижі вислала до Начальної Команди Української Галицької Армії радіотелеграму з дня 19. березня 1919 за підписом В. Вільсона, Л. Джорджа, Клеманса і Ф. Орлянда, в якій повідомляє, що „підчас засідання 19. березня Найвища Рада Мирової Конференції рішила запросити обі сторони під Львовом заключити завіщення зброї після одержання цієї телеграми“ і заявляє готовість посередничити в Парижі між українською і польською делегацією.

Поміч Французів Польщі, яка мала виключно за завдання творити охоронний вал з одної сторони проти Німеччини, а з другої проти Радянських Республік, довела до того, що озброєний французькими капіталістами Галер звернув свій похід в першій мірі проти Волині і проти Східної Галичини, ширячи посів смерті, але натрапляючи заразом на тяжку, геройську оборону Української Галицької Армії. І тоді антанта 25. червня 1919 р. рішила, що Польща може окупувати тимчасово українську територію по ріку Збруч, але рівночасно заявила, що державну приналежність Східної Галичини вирішить пізніше, спіраючися на праві самовизначення населення тих територій.

Підчас конференції в Спа 10. липня 1920 р. Польща через свого уповноваженого міністра В. Грабського визнала т. зв. лінію Керсона, устійнену на конференції 8. грудня 1919 р., якою провізорично означено східну границю Польщі по лінії Іродно, Вапівка, Немирів, Бересте Литовське, Дорогуськ, Устилуг, на схід від Грубешова-Крилова, на захід від Рави Руської, на схід від Перемишля до Карпат і рішено, що тільки на областях, положених на захід від тої лінії, Польща має право завести цивільну адміністрацію.

Дня 14. липня 1920 р. міністр Великої Британії Бонар Лью заявив на засіданні в Палаті Громад між иншим ось що: „Між Польщею і Східною Росією підписується загальне перемир'я, через що устають усякі обопільні військові ділання. В договорі про перемир'я передбачається, що польська армія має сейчас відступити на лінію, яку минулого року установлено на Мировій Конференції як провізоричну границю на Сході, в обсязі якої Польща була управнена до заведення там польської адміністрації“.

Крім визнання лінії Керсона Польща через свого уповноваженого заступника міністра Грабського згодилась також на жадання антанти, що представники Східної Галичини мають

явитися на спільну конференцію до Лондону, в якій мали вирішитися кордони між Польщею і Східньою Галичиною.

Договір, заключений в Севрі 10. серпня 1920 р. між державами антанти з одної сторони і Чехословаччиною, Румунією і Польщею з другої сторони, у третій точці, яка визначає границі між польською державою і Чехословаччиною, каже дослівно: „границі між Польщею, Чехословаччиною, Східньою Галичиною...“ назначаючи, що границя Східньої Галичини має йти на схід від Любачева, Перемишля до Карпат, іншими словами, визнала, що Східня Галичина разом із Львовом лишається поза межами Польщі. Цей договір в Севрі підписала Чехословаччина, Румунія й уповноважений міністр Польщі граф Замойський.

Наїзд Польщі на українські землі, окупаційний похід польської держави в глибину України і хвилеве заняття Києва викликали спонтанічний, кривавий опір цілого українського населення.

Радянська Влада України перевела оборону українських територій, а створена українськими масами Червона Армія, підперта іншими Радянськими Республіками, виступила в обороні окупованих Польщею українських територій: Східньої Галичини, Холму, Волині, Полісся і Підляшшя.

Для заряду території Східньої Галичини, як частини української території, а спеціально цієї частини, що була давніше під пануванням австро-угорської монархії, Радянська Влада України створила обласну владу у виді Галицького Революційного Комітету.

Польща, підперта воєнними і фінансовими засобами різних капіталістів, головню французьких, побідила в кривавих війнах українське населення Волині, Холму, Полісся і Підляшшя, а також і Східньої Галичини, що вкінці довело до мира в Ризі, заключеного між Польщею і владою Східньої Росії і Радянської України, які заявили, що сей мир є накиненим імперіялістичною війною побідної Польщі та що українське населення на цей мир не годиться і проти нього протестує. Галицьке Обласне Правительство Радянської України осібною заявою відразу запротестувало в Ризі і заявило, що українське населення окупованих Польщею територій ніколи не згодиться на цей договір і тому Галицьке Правительство відмовило свого підпису під той договір.

Мир отже в Ризі, викликаний імперіялістичним походом Польщі, дав можливість Польщі хвилево подиктувати свої східні кордони, але не може і не служить підставою міжнародніх договорів.

Тим більше не може він бути обов'язуючим для українського населення, яке проти своєї волі дісталася хвилево під заряд і окупацію Польщі і по рижськім договорі виявило свій опір проти насильної окупації українських земель Польщею різними кривавими навіть маніфестаціями і кривавим опором, як також через різні свої репрезентації поза межами Польщі.

І не дивлячись на це, що Польща має в Лізі Націй своїх польських заступників і спірається на непереможні французькі впливи, Ліга Націй у своїй переважній більшості дня 23. лютого 1921 р. на сесії Ради Ліги Націй в Парижі рішила, що Галичина лежить поза кордонами Польщі і тому права національних меншостей в Польщі не можуть бути примінені супроти Галичан та що Польща є тільки фактичним мілітарним окупантом Галичини.

Ствердив це на засіданні англійської Палати Громад 6. липня 1921 р. англійський прем'єр міністрів Л. Джордж у відповіді на запит Р. Сесіля.

І на міжнародній конференції в Генуї англійський прем'єр міністрів Л. Джордж зложив заяву, що справу Східньої Галичини належить безпроволочно вирішити.

І тільки хвилева кон'юнктура, як заняття французькою владою рурської паланки, як загроза Французам зі сторони Німеччини, як обава перед Радянськими Республіками, — дала спрможність польській державі поставити держави антанти, головню Францію, перед альтернативу, що Польща дасть свою збройну поміч проти Німеччини, якщо Франція допоможе Польщі задержати під своїм пануванням всі ті українські землі, які вона здобула імперіялістичним миром в Ризи.

І під грозою політичних констеляцій Франція, забезпечивши своїм французьким капіталістам майже виключне право експлуатації природніх скарбів українських територій, окупованих Польщею, перевела на Раді Амбасадорів побідної антанти рішення з дня 14. березня 1923 р., яким признано за Польщею окуповані нею українські території.

Перед вирішенням справи східніх кордонів Польщі Радою Амбасадорів уряд Радянської України вислав ноту до держав антанти, в якій між иншим говориться:

„Факт окупації польськими властями і військами території Східньої Галичини, в якій $\frac{3}{4}$ населення є українське, Український Уряд уважав актом насильства і то навіть в такім випадку, колиб цей акт насильства потвердила Конференція Амбасадорів . . . Українському Урядові відомо про бажання польського уряду замінити акт тимчасової окупації в анексію. Та цілий світ знає, що населення Східньої Галичини рішучо противиться цьому замахові на його права і свободу. Відмова українського населення від участі у виборах, масова еміграція Українців і инших мешканців Східньої Галичини на територію сусідніх держав, щоби спастися перед грозою рекрутації до польської армії, повстання цілих областей у Східній Галичині, — все те говорить про рішучий протест сього краю проти анексії. Анексія викликає невдоволення населення Східньої Галичини й робітничих та селянських мас України і Росії. І тому то Український Уряд вважає своїм обовязком заявити, що він буде уважати обсолютно неважним і неправним всякий режім, установлений у Східній Галичині без його попередньої згоди і без згоди самого населення“.

І уряд Світської Росії нотою з дня 13. березня 1923 р. ч. 120 перестерігає союзні уряди перед вирішенням долі Східної Галичини, яку замешкує той самий нарід, що усоюзнену з Росією Україну, без співучасті Радянських Республік, і заявляє, що годі припустити, щоб український нарід міг лишитися байдужий на долю відламку цього самого народу, який замешкує Східню Галичину, і передбачає, що вирішення Ради Амбасадорів у користь домагань Польщі буде джерелом нових огнищ найбутніх заворушень.

Українське населення всіх окупованих земель давало раз-враз активно докази великих протестів. Створена Українська Галицька Армія веде повних 8 місяців війну з окупаційними польськими і румунськими військами. Здавлене переважаючою силою окупантів, підпертих збройною допомогою антанти, українське населення Східної Галичини оголосило бойкот виборів до варшавського сойму і конскрипції, які переводила Польща на окупованих землях. Цей бойкот виборів виказав, що у виборах взяло участь тільки 10% цілого населення Східної Галичини. Окупаційна польська влада заіменувала вправді кількох послів, але ціле українське населення поставилося до них з погордою, уважаючи їх зрадниками української нації.

В інших частинах українських земель, окупованих Польщею, як на Волині, не зважаючи на надзвичайний терор польської окупаційної влади, не вибрано послом ні одного Поляка, а самих Українців.

Румунія на окупованих українських землях взагалі не допускає Українців до виборів, хоча при виборах до першого парламенту в 1919 р. вибрано 13 українських послів. На окупованих українських територіях приголосила Румунія військовий стан, який триває вже шостий рік, а ціле населення безперестанно наражене на самоволю румунських генералів. Президент міністрів Авереску заявив отверто дня 17. X. 1921 р.: „Українці взагалі не можуть мати жадної надії на користування повними горожанськими правами, бо вони стараються відірватися від Румунії“.

Польща на окупованих собою землях веде політику цілковитого знищення української нації. Від самого початку війни й окупації українських земель Польщею відбувались там убивства українського населення, палення цілих громад, звірське знущання в таборах інтернованих. За саму тільки пасивну резистенцію при виборах до варшавського сойму і проти конскрипції розвинула Польща на окупованих українських землях шалений військовий терор і переводила арешти цілих громад.

Польські окупаційні влади викидають українську мову з усіх урядів, навіть громадських, всі українські школи, народні і середні, переіменюють на польські, а особний розпорядок польського уряду постановляє, що публичні середні школи можуть бути тільки польські. Заснований Український Приватний Уні-

верситет є причиною вічних арештів як учителів так і учеників і вважається польською окупаційною владою за державну зраду.

В цілі скорого винищення українського населення переводить польська окупаційна влада на українських територіях примусову колонізацію. Коли з одного боку при допомозі війська і жандармів гонять Польща українських селян і робітників на примусові роботи на лятифундії польських маґнатів, то з другого боку розділює українські землі між польських легіонерів, які, спекулюючи землею і винищуючи ліси, гонять прикладами і баґнетами українських селян і робітників на пільні роботи. На основі законів польського варшавського сойму земля не може перейти в руки місцевого українського населення і тому при допомозі мільярдних кредитів, признаних на сю ціль польським соймом, Польща колонізує всю українську територію не лише польськими легіонерами, але також спровадженими з глибини Польщі польськими селянами. І так в самій Східній Галичині сколонізувала Польща за перші два роки своєї окупації (до 1922 р.) 160.000 гектарів, то є більше як половину простору сколонізованого свого часу прусською колонізаційною комісією в Познанщині за 27 років (від 1886—1913 р.).

Спеціальну свою увагу звернула окупаційна польська влада на організаційний рух селян і робітників, систематично забороняє всякі сходини робітників і селян, а в останнім часі розв'язала Українську Соціал-Демократичну Партію, всі Робітничі і Селянські Ради, заборонила всі органи, як щоденник „Вперед“, усі тижневики і місячники цієї Партії, а всіх редакторів і членів Робітничих і Селянських Рад арештовано під закидом головної зради.

Катування польськими властями ув'язнених, масові розстріли робітників і селян, — все те від самого початку польської окупації стало звичайним явищем і довело польські влади до такого розпезання, що всіх арештованих катують способами середньовічної інквізиції, не виключаючи навіть і звичайних мордів, як це мало місце в поліційних арештах у Львові з Ольгою Бесарабовою.

Серед тих нечуваних звірств окупаційної польської влади, яка одверто йде на знищення всього українського населення, глумом і свідомим дуренням цілої Європи є так звана воевідська автономія, яку польський сойм ухвалив перед рішенням Ради Амбасадорів із 14. березня 1923 р. в цілі признання державами антанти анексії українських земель польською окупаційною владою. Цю автономію прийняли всі кола української суспільности як провокацію польської влади; польська преса признала одверто, що це тільки маневр перед вирішенням антанти.

В розгарі останніх подій утворилась і удержалась та закріпила свою владу Радянська Україна. Влада Радянської України проголошувала незалежність Української Республіки, а своїми рішеннями заявляла категорично бажання зєдинити всі укра-

їнські землі, які знаходяться під окупацією чужих держав. Владу Радянської України, на яку робили наступи і Польща і Румунія і навіть із нутра Денікін чи Врангель, обороняли українські маси як свою власну владу і ця форма влади відповідає найширшим масам і цілій українській нації, бо дає запороку і підставу до фактичного економічного і культурного розвитку цілого українського народу.

Радянська Україна — це одинока тепер фактична влада України, яка для оборони інтересів населення України увійшла в тісний союз з іншими радянськими республіками, що уконституувались як наслідники старої царської Росії.

Англійська держава, визнаючи Союз Радянських Соціалістичних Республік „де юре“ і „де факто“, визнала тим самим і Радянську Україну, яка входить у склад Союзу.

Виходячи з незломної волі цілого українського населення: бути зєдиненим в одну Українську Державу, виходячи з того, що цю волю зєдинення українських земель закріпляло і закріплює ціле українське населення потоками крови, розливаної жорстко окупаційними властями Польщі, Румунії і Чехословаччини.

Виходячи з того, що антанта зломила віроломно всі свої попередні постанови і виконала поспішно самосуд, роздираючи та шматуючи живий організм великої української нації, а підсичуючи глибоку ненависть одних націй проти других, творить вічно тліюче джерело нових неспокоїв та зародок великих воєн, які видніють уже на горизонті Європи.

Виходячи з того, що фєвдальна Польща в своїм імперіалістичнім розгоні посягнула по пануванню над ріжними народами, а в першій мірі по пануванню над українським населенням, яке вона безоглядно нищить і руйнує економічно, так само як і Румунія, а Чехословаччина не виконує навіть прийнятих на себе міжнародніх зобовязань.

Підписані підносять урочистий протест проти всяких договорів, впливаючих з імперіалістичних походів Польщі і Румунії на українські землі, як також із дипломатичних заходів Чехословаччини і стверджують, що одиноким представником волі всіх українських земель, які знаходяться під окупацією Польщі, Румунії і Чехословаччини, є Радянська Влада України, якої завданням є сповнення незломної волі всього українського населення — визволення і зєдинення всіх українських земель в одну Радянську Україну.

Березень, 1924.

Делеґація Радянських Республік і справа Бесарабії та Буковини.

В березні місяці зійшлися у Відні делеґація румунського правительства і Делеґація Союзу Радянських Соціалістичних Республік на переговори в справі взаїмовідношення.

В склад Делеґації Союзу Радянських Соціалістичних Республік входили: Крестінський, як голова і Михайло Левицький, Серебряков і Льоренц, як члени.

Наради, що почалися у Відні 28. березня, вже 2. квітня розбилися ізза справи Бесарабії і Буковини. Делеґація Союзу Радянських Республік зложила заяви і протести проти окупації Бесарабії, а рівночасно піднесла також протест проти окупації Румунією української частини Буковини.

Як історичний документ подаємо в цілому дві заяви Делеґації, які служать доказом, що Радянські Республіки, як уже в початках революції в кривавих боях оборонювали українське населення перед окупаційною інвазією румунських наїзників, так і далі виступають послідовно в обороні поневолених мас.

Ці заяви Делеґації Союзу є полічи́ником для контрреволюційної еміґрації, як також і для бувших дрібно-буржуазних українських урядів, які чваняться своїм „патріотизмом“, а без вагання згодилися на окупацію Бесарабії і Буковини румунською владою, та яких військові відділи допомагали заковувати в кайдани румунської неволі українське населення Бесарабії і Буковини.

* * *

Перша декларація Делеґації СРСР з дня 28. березня 1924.

Предкладаючи порядок дня конференції і включаючи в нього територіальне питання, ми були певні, що наше предло́ження не найде спротиву румунської сторони, бо дві сусідуючі з собою держави, заключаючи договір про відновлення зносин, не можуть обійти мовчанкою справи границь.

Одна́че ми не думали розби́рати в нині́шнім засіда́нні територіальне питання в ці́лій його́ основі.

Та румунська делеґація почала радити над першою точкою дневного порядку, під видом ви́ложення свого́ погля́ду на порядок дня, заявивши і́менем румунського правительства, що вона вважає вже справу прилучення Бесарабії до Румунії ви́рішеною і що при́їзд до Відня Сою́зної Делеґації уявляється їй як наша згода на при́знання Дні́стра границею між Союзом РСР і Румунією.

Делеґація СРСР у відпові́дь на деклара́цію румунської делеґації заявля́є, що вона уповнова́жена свої́м правительством по дру́жньому радити над усі́ми спі́рними спра́вами без ні́яких обме́жень, включаючи сюди й пита́ння територіальне.

Що торка́ється бесарабського пита́ння, яке займа́є головну ча́сть румунської заяви, то Делеґація Союзу РСР заявля́є отсе:

Уряд СРСР, а до повста́ння Союзу уряду РСФСР і УССР, ні́коли не давали сво́єї згоди на прилучення Бесарабії до Ру-

мунії і тому окупацію Бесарабії румунськими військами 1918 року, яка триває донині, вважали за насильне захоплення цієї округи.

Аргументи румунського уряду на виправдання того захоплення не переконують нікого. Неправдою є, будьтоби Бесарабія належала давніше до Румунії і від неї забрала її Росія 1812 р., тащо прилучення її до Румунії 1918 р. являється лише актом прилучення до Румунії тої частини, яку давніше захопили російські війська.

Бесарабія ніколи не належала до Румунії. Землі, які належать до сучасної Бесарабії, були під владою Туреччини і внаслідок російсько-турецьких воєн при кінці 18. і з початком 19. століття були звільнені зпід влади Туреччини, а 1812 р. приєднані до Росії. Сама Румунія утворилася пізніш на кількадесять літ.

Румунський уряд з початку сам не обстоював того погляду, що його тепер він обстоює, бо румунське командування, висилаючи до Бесарабії в січні 1918 р. свої війська, оголосило населенню Бесарабії, що прихід війська має тимчасовий характер і румунські жовніри вернуть незабаром домів. Пізніше за повною згодою румунського уряду старшина дипломатичного корпусу при румунському дворі, італійський посол Фасчіоті, писав тодіж таки італійському консулеві в Одесі для передачі командуванню російського революційного війська, що прихід румунських військ до Бесарабії є воєнною операцією без якогобудь політичного характеру й має на цілі тільки забезпечення постачання харчів російському й румунському війську та місцевому населенню. Вкінці сам голова румунської ради міністрів, генерал Авереску, у березні 1918 р. підписав із представником Радянського Уряду д-ром Раковським та військово-революційними організаціями румунського фронту й одеської округи угоду, що згідно з нею зобов'язувався він іменем румунського уряду вивести з Бесарабії румунське військо на протязі 2-х місяців.

Коли Радянська Делегація покликується на давніше положення Бесарабії і на договори з нею, а також на первісний характер румунської окупації, то не тому, щоб тим чином підкріпити свої права, а виключно тому, щоб доказати неправильність історичної аргументації румунського уряду.

По жовтневій революції головним принципом, на якому ґрунтується мирне співжиття народів на території бувшої російської імперії, є право націй на самовизначення. І лише тим принципом, а ніякими історичними правами, кермується уряд СРСР при установлюванні своїх взаїмних відносин із сусідніми державами. Уряд СРСР гадає, що населення Бесарабії само повинно вирішити, чи хоче воно зостатися в межах СРСР, чи бажає вийти з Союзу і приєднатися до Румунії, чи воліє існувати як самостійна суверенна держава.

Румунський уряд цілим рядом нот і інших офіційальних заяв старався доказати, що таке виявлення волі населення вже було, а справа приєднання Бесарабії до Румунії остаточно вирішена постановами Сфатул-Церія 27. березня і 27. листопада 1918 року.

Але ці постанови не мають ніякої юридичної сили.

Сфатул-Церій по самій своїй природі не мав права рішати такого істотного для життя всієї країни питання, як питання про таку або іншу форму державного існування Бесарабії. Сфатул-Церій створено постановою всеросійського конгресу молдавських військових організацій виключно для тимчасової управи Бесарабією до часу скликання бесарабських Установчих Зборів і для скликання тих Установчих Зборів. Той первісний і спеціальний характер Сфатул-Церія підтвердили також постанови бесарабського Селянського Зїзду й численні заяви самого Сфатул-Церія. Більшу часть мандатів у Сфатул-Церію постанови вище наведеного молдавського військового конгресу забезпечили Молдаванам, які становлять меншість населення Бесарабії. Далі оба засідання 27. березня і 27. листопада 1918 р. відбулися, нарушуючи норми, які регулювали роботу представницьких органів, ба навіть нарушили регулямін самого Сфатул-Церія. В оголошеннях про оба засідання не було питання про приєднання до Румунії. На засіданню 27. березня, всупереч бажанню багатьох депутатів перевести тайне голосування, питання вирішено голосуванням явним і поіменним. На засіданні 27. листопада, при вирішуванні питання беззастережного приєднання Бесарабії до Румунії, із 162 членів було присутніх тільки 46, себто менше як $\frac{1}{3}$ всіх депутатів. Над питанням зовсім не голосовано. Багато членів Сфатул-Церія, а також преставники цілих фракцій заявили протест проти прийнятих постанов, виданих як рішення Сфатул-Церія. Сам румунський уряд розумів, що йому в нормальнім засіданню не вдалосяб добитися від Сфатул-Церія бажаної постанови й тому тієї самої ночі, коли Сфатул-Церій „ухвалив“ так звану постанову про беззастережне приєднання Бесарабії до Румунії, його негайно розпущено королівським наказом. Вкінці обі постанови Сфатул-Церія і в березні і в листопаді 1918 р. ухвалено підчас румунської військової окупації і румунського воєнного терору в Бесарабії. В місті Кишеневі було повно румунських військ. Домівку Сфатул-Церія окружено військами, а навіть на засідання самого Сфатул-Церія, під покришкою почесної охорони, впроваджено озброєне військо. В таких умовах треба було мати надзвичайну громадську відвагу на те тільки, щоб просто утриматися від голосування над бажаними румунському урядові пропозиціями, і сторонники приєднання до Румунії могли легко примусити Сфатул-Церія прийняти їх резолюції.

Самозрозуміло тому, що уряд СРСР всі ті резолюції Сфатул-Церія не визнає за об'яв волі населення й уважає конечним переведення плебісциту серед населення Бесарабії з захованням, розуміється, умовин, які забезпечують повну свободу і правильність виявлення волі.

Вкінці, з погляду СРСР ніякого юридичного значіння не має і підписана в жовтні 1920 р. в Парижі без участі Росії й України угода Румунії з державами антанти про приєднання Бесарабії до Румунії.

Радянський Уряд своєчасно протестував проти заяви румунського уряду про приєднання Бесарабії до Румунії на підставі ухвал Сфатул-Церія, а також проти парижської угоди (радіоелеграма народного комісара закордонних справ Чічеріна з 17. квітня 1918р. і нота народніх комісарів закордонних справ РСФСР і УССР — Чічеріна й Раковського — правительством Франції, Англії, Італії і Румунії з 1. листопада 1920 р.). На тій самій точці погляду Радянський Уряд стоїть і тепер.

Вірний оснoвам своєї миролюбивої політики, яка довела до мирного урегулювання відносин між СРСР і всіми, крім Румунії, сусідніми з ним державами, Радянський Уряд змагає до такого самого миролюбивого і дружнього вияснення всіх спірних справ між Союзом і румунським урядом. Тому Союз пропонує вирішити основне спірне питання, а саме справу Бесарабії, шляхом правильно зорганізованого запиту самого бесарабського населення, з захованням умовин, що забезпечувалиб свободу і правильність виявлення волі.

Радянський Уряд підкреслює, що бесарабську справу він розглядає не з погляду історичних прав до Бесарабії, перебраних в наслідстві від царського правительства. Радянський Уряд не має на думці за всяку ціну приєднати Бесарабію до СРСР, але він має поважні підстави думати, що більшість населення Бесарабії незадоволена фактичною приналежністю до Румунії. І тому Радянський Уряд настоює на переведення плебісциту.

Колиб румунський уряд переконався в протинному, колиб він думав, що подавляюча більшість бесарабського населення справді вважає себе Румунами і є за приєднанням Бесарабії до Румунії, то йому не булоб чого боятися плебісциту й ухилитись від нього.

Тому, маючи намір предложити на слідуємій засіданні конференції переведення плебісциту в Бесарабії, делегація СРСР надіялася, що з боку румунського уряду не буде спротиву проти тої пропозиції.

Надія показалася мильною. Румунська делегація відмовилася говорити про Бесарабію і тим самим відкидає плебісцит. Це означає, на нашу думку, признання румунського уряду в тому, що він держить Бесарабію у своїй владі насильно, всупереч знаному йому настроєві широких мас бесарабського населення.

З уваги на те делегація СРСР змушена ще раз категорично заявити, що уряд СРСР не дав і не дає своєї згоди на приєднання Бесарабії до Румунії і рішучо протестує проти анексії Бесарабії Румунією.

Друга декларація Делегації СРСР з дня 2. квітня 1924.

На засіданні радянсько-румунської конференції 28. березня Делегація СРСР заявила, що „в бесарабському питанні Радянський Уряд не стоїть на ґрунті історичних прав на Бесарабію, унасліджених від царського правительства й не намагається удержати за всяку ціну Бесарабію у складі СРСР“.

Делегація пропонувала перевести в Бесарабії плебісцит, щоб шляхом запиту самого населення Бесарабії, переведеного в умовах, які цілком забезпечують справедливість і свободу виявлення волі населення, вияснити, чи бажає воно залишатись у складі ССРР чи хоче вийти зі складу Союзу та прилучитися до Румунії, чи вкінці воліє існувати як незалежна суверенна держава.

Румунська делегація у своїй одвітній декларації з 31-го березня пробує використати цю заяву Радянської Делегації, товкмачучи це як зречення Радянського Правительства від усяких прав на Бесарабію та як заяву про те, що Радянський Союз не заінтересований в долі Бесарабії.

Радянська Делегація не дозволить навязувати їй подібного неправдивого товкмачення її заяви. Нашу заяву треба розуміти виключно так, що колиб бесарабське населення через плебісцит, вільно, в умовах, що виключають усяку можливість якого-будь натиску румунського правительства, всупереч нашій твердій певности, заявило про своє бажання вийти зі складу ССРР й утворити самостійну державу чи навіть прилучитися до Румунії, — то Радянське Союзне Правительство дало би свою згоду на таку зміну теперішнього політичного становища в Бесарабії і не стало б силоміць, всупереч волі населення, як це практикує Румунія в цілій низці захоплених нею сусідніх країв, задержувати Бесарабію в складі Союзу.

В теперішніх же умовах Радянське Правительство вважає далі Бесарабію частиною радянської території, бо воно з природи річи не може признати, що насильне захоплення Бесарабії в 1918 році військами румунського короля витворило які-будь права на Бесарабію для румунської корони.

Головну частину румунської декларації присвячено викладанню румунської версії історії Бесарабії. Вважаючи ту версію цілком неправдивою і тенденційною і зістаючись на нашій попередній точці погляду, ми не вважаєм одначе доконечним повертатись іще раз до цього питання, бо ми не тримаємось історичного погляду й тому не вважаємо в бесарабському питанні рішуче важливою ту чи іншу історичну аргументацію.

Але ми не можемо поминути мовчанкою тої частини румунської декларації, котра говорить про події в Бесарабії 1917 та 1918 року.

Всупереч заяві румунської делегації Сфатул-Церій мав характер тимчасового орґану, складеного з випадкового числа представників різних, переважно буржуазних організацій. Наведене в нашій декларації твердження, що Сфатул-Церій не міг і не повинен був розвязувати питання політичної долі Бесарабії, належить не нашій Делегації, а по перше молдаванському військовому конґресові, котрий створив Сфатул-Церія, по друге бесарабському селянському зїздові, а по третє — самому Сфатул-Церію.

Не відповідає дійсности твердження румунської делегації, що ніби румунські війська ввійшли в Бесарабію виключно наслідком кількарразових запросин Сфатул-Церія.

На засіданні Сфатул-Церія з 13. січня 1918 року голова Сфатул-Церія Інкунець, голова Директорії Ёрхан і член президії селянського з'їзду Чумаченко, даючи пояснення з приводу вступу румунських військ в Бесарабію, категорично заперечували, що закликання румунських військ вийшло від Сфатул-Церія. Загально відомий факт, ще деякі молдаванські частини зустріли румунські війська вогнем. Картина впровадження румунських військ до Бесарабії мала далеко не той ідилічний вигляд, який малює румунська делегація. Румунське королівське правительство вислало в Бесарабію свої війська всупереч бажанню величезної більшості бесарабського населення й окупувало її озброєною силою, перемігши спротив солдатських, селянських і робітничих мас Бесарабії.

Неправда, ніби впровадження румунських військ до Бесарабії сталося після того, як Сфатул-Церій прийняв свої найважливіші рішення, і що військова окупація не виявила ніякого впливу на вирішення Сфатул-Церієм питання про долю Бесарабії.

На першій засіданні Сфатул-Церія 21. листопада 1917 року не було й мови про прилучення Бесарабії до Румунії. Навпаки, всі впливові члени Сфатул-Церія рішуче висловлювалися за збереження федеративного зв'язку між Бесарабією і Росією. 2. грудня 1917 року Сфатул-Церій декларував утворення Молдавської Демократичної Республіки, як федеративної частини Російської Федеративної Республіки.

І тільки через два і пів тижня після вступлення румунських військ до Бесарабії і після захоплення ними Кишинева, після того, як румунські військові влади арештували цілу президію бесарабського селянського з'їзду, після того, як переведено масу арештованих у місті, — Сфатул-Церій приймає 24. січня 1918 року постанову про проголошення повної незалежності Молдавської Республіки.

Минає ще два місяці. Терор румунських військових властей охоплює цілу Бесарабію, багато депутатів Сфатул-Церія арештовано, декотрі (Руднев, Чумаченко, Катарос, Прохницький, Панцир та інші) розстріляні, багатьом противникам румунської окупації довелося заплатити своїм життям або своєю свободою за свою боротьбу проти Румунів, багатьом довелося залишити межі Бесарабії, — в Кишинів приїхав сам голова румунського правительства Маргільоман, і тільки тоді, під його особистою пресією, уживши всіх засобів політичного насильства, румунське правительство потрапило перевести в Сфатул-Церію постанову про прилучення Бесарабії до Румунії.

Ще тяжчі репресії румунської окупації в Бесарабії між безрезнем і листопадом 1918 р., ще ганебніша картина нічного засідання Сфатул-Церія 27. листопада 1918 року. Румунська делегація нічого не може сказати проти наведених в нашій першій декларації фактів, які показують на очевидну незаконність прийнятих на цій засіданні постанов. Вона обмежується заявою, що все те, що відбувається в Бесарабії після 27. березня 1918 р., є внутрішньою справою Румунії.

Таке твердження суперечить основам міжнародного права. То, що діється тепер в Бесарабії, себто в окупованій Румунією частині території ССРР зовсім не є внутрішньою справою Румунії.

Румунська делегація не обмежується простим відхиленням нашої пропозиції плебісциту. Вона пробує збивати ці пропозиції, вказуючи на те, що ми не вимагали переведення плебісциту в державах, що утворилися здовж західного кордону бувшої російської імперії.

Нема найменшої аналогії між утворенням на територіях бувшої російської імперії нових держав і захопленням Бесарабії Румунією. В першому випадку Радянське Правительство доброохотно, низкою мирових договорів, санкціонувало території. В другому випадку сусідня держава озброєною силою захопила частину радянської території і держить її цілих шість років, ухиляючись до сього часу від усяких переговорів із правительством ССРР. А тепер, після відправки делегації для переговорів, фактично розбиває їх, поставивши умовою їх продовження попереднє признание Радянським Союзним Правительством законности анектування Бесарабії.

Румунська делегація у своїй декларації другий раз заявляє, що румунське правительство не приймало ніякої участі в інтервенціях у внутрішні справи Радянської Росії і Радянської України.

Делегація ССРР змушена з цілою категоричністю заперечити це твердження.

Насамперед факт окупації Бесарабії є сам по собі брутальною інтервенцією.

Далі не можна нічим як інтервенцією назвати ту допомогу, яку Румунія подавала спершу військам центральних держав, що окупували Україну, потім військам антанти на півдні Росії й Україні, а вкінці, після відходу тих військ, білогвардійським правительством півдня Росії і всілякого ґатунку бандам, що за піддержкою румунської влади нищили територію України.

Природно, що Радянська Делегація, переконана в тім, що Румунія держить у своїх руках Бесарабію всупереч волі переважаючої більшості населення, може тільки рішуче відкинути вимогу румунського правительства признати Бесарабію складовою частиною Румунії.

Ми пропонуємо румунській делегації зріктися поставлених нам усяких попередніх вимог і приступити до сукупного обміркування умов організації плебісциту в Бесарабії. Тільки тим робом зможе румунське правительсто увільнитися від обвинувачення в тім, що воно задержує Бесарабію в своїх руках таксамо насильством, таксамо проти волі населення, як це воно робить і на Буковині, заселеній переважно українськими селянами.

Радянська Делегація категорично відкидає спробу звалити на неї відповідальність за дальшу долю конференції. Коли румунська делегація зречеться продовжувати роботу конференції, відповідальність за це паде цілком на румунське правительство.

Лист до „Нової Громади“.

... Уважаю нині єдиною доцільною лінією — працю в кадрах нині існуючого ладу на Україні.

В системі Радянських Республік існує Українська Республіка, яка після радянського законодавства є рівною між рівними, а практично займає друге місце після Радянської Росії.

В нинішній міжнародній ситуації Україна може займати становище Великої Держави лише в контакті та союзі з іншими Радянськими Республіками. Виступаючи проти Росії, вона не викличе жадного активного інтересу у ніякого з рішачючих чинників світу. Вірити в селянські повстання, не серйозно. Смішно старатися переконувати когось у можливість чужоземних інтервенцій.

Ось чому, приймаючи все це на увагу розважно та спокійно, не можна не переконатися, що єдиною корисною для українського народу працею, яка може мати шанси на успіх, — є праця в кадрах радянської концепції.

В радянській концепції українська справа займає відповідне місце. Час нищення та руїни вже закінчений і нині починається час відбудови та стабілізації.

Не будучи комуністом, я глибоко переконаний, що нашим обов'язком працювати в кадрах нині існуючого ладу для поширення наших національних здобутків, та працювати щиро, без сієї постійної хохляцької звички старатися всіх і вся „обдурити“ й бути вкінці кінців завше всіма обдуреними

І я щиро нині вітаю Ваші наміри в цім напрямку й сердечно бажаю, аби цей новий 1924 рік був на щастя нашому народові, а нам, його синам, нині емігрантам внаслідок злих обставин та непорозумінь, позволив долучити наші сили для праці для його добра.

А. Севрюк.

Допись.

Новий похід на українство.

(Від нашого кореспондента.)

Здавалось би, що всі арешти, нагінки та переслідування українського населення в Східній Галичині та на західньо-українських землях стали зовсім звичайним явищем, яке не повинно нікого дивувати. Але початок цього року перевисшив усе, що ми бачили протягом останнього року. Що-дня газети друкують щось нове, що-дня газетна хроніка за останній місяць і оповідання людей із провінції в тім переконують. Але ніякі газетні вістки й ніякі цензуровані інформації не можуть переказати всіх тих вражінь і тих почувань, що їх переживає наша суспільність усіх напрямків протягом цих днів. Звідусіль ідуть чутки про масові арештування, як з Галичини, (Покуття і Бориславщини), так з Волині, Холмщини і з далекої Білорусі.

Усе, що робить дефензива, походить одне на друге, але теперішня практика виходить поза границі тогорічної практики польської фефензиви своїми розмірами.

На цих днях у пресі з'явилася вістка, передана польськими урядовими чинниками, що дня 12. лютого в поліційній в'язниці при вулиці Яховича повісилася Юлія Варська, арештована за приналежність до комуністичної організації. Вдруге та сама особа „малопольською“ пресою була роз'яснена, як арештована за волокитство. Та скоро після того в „Робітничу Трибуну“ наспів лист, в яким повідомлялося, що з тюрми привезено трупа Ольги Бесарабової! В тюрмі в'язнична управа, щоб затерти сліди цього злочину, все приймала харчі для Ольги Бесарабової!

Поминаємо всі арештування, що відбулися в кінці минулого року і переходимо просто до останнього місяця, який затьмив усе, що було.

Вже 21. січня на Покутті почались арештування наших селян Гуцулів та інтелігенції. Спершу з'явилися провокатори; один з них, під іменем Кондратенко, почав намовляти на повстання. На другий же день почались арештування і ревізії в тих, що балакали з провокатором. Паньствова поліція на спілку з військом за помічю поліції з Жабя почала арештування. По цілій Гуцульщині прокотилася повинь ревізій. Населення в страху чекало на нові карні відділи, як у 1920 році. Арештовано сотні селян з Жабя, Ясенева, Річки, Соколівки, Красноїли, Криворівні.

Та ці арештування не були чимсь надзвичайним. В Гуцульщині Поляки все чогось шукають і все когось арештують. Ці ревізії були тільки вступними пробами, лишень увертюрою. Дійсна повинь облави прийшла щойно в кінці місяця січня. В ночі з 30. на 31. січня на всіх теренах західньо-українських

земель та в Білорусі поліція паньствова почала оточувати дома і дільниці військами, у всіх мешканців усе перевертали до гори ногами; ламали двері, коли скоро не відчиняли. Всі тюрми набито „по береги“. Отся війна з мирними горожанами не припиняється й до сьогодні.

В Холмщині, в повіті Томашівському, Грубешівському та інших місцевостях переведено понад сімсот ревізій; арештованих дуже багато. Те саме сталося і в Тернопільщині. В село Чистилів наїхала хмара поліційних агентів, піших і кінних, які арештували п'ятнадцять громадян під закидом приналежности до комуністичної організації і розв'язали місцеву „Селянську Раду“ української соціал-демократичної організації. Привід до того мабуть найшли в тім, що її заснував місцевий селянин, що тепер перебуває на Радянській Україні. Скрізь головний заміт при ревізіях і арештуваннях — протидержавна організація і агітація. До того треба додати, що чистилівську Просвіту замкнено вже в жовтні місяці, а голова її Олекса Ліщина сидить кілька місяців у в'язниці. В цей-же час в кінці січня позакривала польська дефензива багато інших Просвіт в інших місцевостях, скрізь заряджено ревізії по читальнях. Польські провокатори крутяться по селах, випитуючи селян про їхні настрої в зв'язку з „недалекою війною Польщі з Совітами“.

В Рівному заряджено ревізії в товаристві Просвіта, а саме товариство замкнено і помешкання опечатано. В Дрогобичі і в Бориславі переведено арештування масового характеру і зачинено дрогобицьку Просвіту. Всі ті ревізії, охопивши цілий край, нарешті завершилися львівською нагінкою і замкненням українських соціал-демократичних часописів: „Нова Культура“, „Земля і Воля“ і „Вперед“. Замкнено і луцьку „Селянську Долю“ і холмське „Українське Життя“. Серед арештованих знаходиться секретар партії с.-д. А. Чарнецький, відповідальний редактор Іван Калятинський, редактор „Українського Життя“ Микита Матієнко і редактор „Селянської Долі“ Степанюк. В Луцьку-ж між иншим сидить уже другий рік і відома українська поетка Ганна Жешко.

Всі оті ревізії, розпочаті головним чином серед членів української соціал-демократичної партії, виказують тверде бажання польської влади ліквідувати взагалі цю єдину легальну організацію українського пролетаріату на теренах Західньої України під замітом комуністичної пропаганди і приналежности до Комуністичного Інтернаціоналу.

Крім ліквідованих соціал-демократичних організацій, завішення чинностей товариства „Воля“ у Львові й цілого ряду робітничих і селянських організацій та цілком легальних, на ґрунті конституції існуючих товариств, поліційні чинники приступили до ліквідації українського тайного університету. Хоча ця ліквідація українських приватних лекцій почалася трохи пізніше (8. лютого), як ліквідація партії, але зовнішнє вражіння

таке, начеб ці гуртки професорів і студентів мали в очах Польщі не менше грізне значіння, ніж гуртки українських робітників і селян, організованих у своїй партії.

Але й це не задовольнило польсько-шляхотської влади. Справа з ліквідацією — це ще не вся практика польської поліції за останній час. В польських кругах кружляють вістки, що дефензива напала на сліди широко закровної конспіративної організації, яка буцімто мала стати на послугах Радянській Україні на випадок війни. Під таким приводом арештовано на днях на Волині масу людей.

Як бачимо, поліція виказує багато причин арештовань. Але вона не висказує всього. Головне — це смертельний страх панів з Варшави перед українським спротивом; страх перед українським робітничим рухом; перед українською освітньою працею; перед робітничою пресою; перед Просвітами, студентами, селянами, інтелігентами, „конспіраторами“; перед організаторами, соціялістами і комуністами. Страх і жах — ось що характеризує західно-українську політику всепереможної сваволі польської шляхти і малопольських дефензивних провокаторів.

Отцей страх перед революційним рухом народніх мас села і міста, отцей жах перед карою за всякі злочинства загнав польську владу у сліпий проулочок, поставив її в становище скаженої люті.

Бож нічим инакше не можна пояснити страшних репресій і цілої оргії переслідувань, якими польська влада Варшави оповила окуповані українські землі. Парляментська інтерпеляція в соймі, внесена українським клубом, твердить, що кількість арештованих — не одна тисяча, як це запевняла польська кресова поліція, але понад три тисячі.

Вінцем діяльності поліційних агентів була справа з Ольгою Бесарабою. Її трагічна смерть забарвила всі останні події. Щоб не бути голословними, ми наводимо оцінку тої події з „Газети Поранної“, яка також не може зрозуміти всіх таємниць зо смертю арештованої: „Поперше невідомо, пише вона, чому слідча комісія подала до відома преси неправдиві відомости про призвище покійної, а також, чому її так надзвичайно скоро поховано, не повідомляючи про самогубство її брата. Виходить таке, що слідуючого дня після переслухання Ольги Бесарабової вона в 9 годині 10 хвилин повісилась. За кілька годин пізніше її трупа поховано, не повідомляючи про те її брата, при чому пресу повідомлено, що повісилась якась Юлія Барська, арештована за волокитство.“ Отже навіть польська буржуазна преса, з почину якої почалась нагінка, не може зрозуміти всіх таємниць смерті О. Бесарабової.

По кількох днях по місту почали кружляти чутки, що арештована була заангажована у важній політичній роботі на користь ворожої держави. „Курієр Львовські“ твердить знову, що покійниця була „жінкою-шпигом“, аполіційне фальшування зроблено

з розмислом, щоб не дати спільникам її довідатись про її смерть. Так обілює рептильна преса страшний морд польської дефензиви і вчинок поліції.

Випадок з Ольгою Бесарабовою тим важний, що він в найголосніших формах відкриває інквизиторський, давно практикований звичай польських поліційних агентів. Побой стали звичайною подією по всіх тюрмах і при всіх арештах тортури стали таким частим і щоденним явищем, що вже перестали на них звертати увагу.

Ольга Бесарабова є вдова забитого на війні інженера Бесараба. Вона відома в українських колах, серед українських жіночих організацій. Її смерть викликала протест Союзу Українських Жінок, інтерпеляцію в польським соймі; з приводу її трагічної смерті заговорила ціла преса навіть за кордоном.

Але що діється за мурами польських інквізицій з тисячами наших селян і робітників, арештованих на провінції, в повітових містечках, по селах, на Бориславщині, з нашими Гуцулами, з арештованими на Волині, Холмщині і північних округах, де немає української преси, звідкіля ніякий голос не досягає „широкого суспільства“, — про це не завше чують широкі верстви людности. Про подвиги дефензиви знають тільки коресподенти робітничих часописів, редактори, що одержують безчисленні листи з провінції. Інколи про це щось напише газетярська хроніка, коли вона потрапить проскочити око „демократичної“ цензури. Більша половина всіх арештованих стає з правила жертвою польського терору, жертвою катувань і знущань. Поліційні агенти і провокатори бють арештованих до безтями.

Так, ми маємо свій білянс пацифікації. Ми маємо катування по тюрмах від кількох років. Ми дістали на початку нового року подарунок в автономії для трьох тисяч Українців, засаджених в тюрми, щоб повчилились і щоб призадумались над польською конституцією і демократією. Живемо під знаком нагінки і нечуваних репресій, під знаком ліквідації легальної соціалістичної партії. Під знаком ліквідації Просвіт, преси і товариств.

А укоронує цю геройську діяльність лицарів згід поліційної буцигарні нечуваний факт: Ольгу Бесарабову, жінку, якої вини нічим не доказано, кати польської дефензиви замордували в тюрмі і проголосили, що вона сама повісилась.

Найтемніша ніч. Та чи не перед світанком?

Львів, 20. лютого 1924 р.

О. Т.

На еміграції.

З українського робітничого руху у Відні.

Українське робітництво міста Відня, велика частина якого здавна стало живе тут, а друга частина перебуває на еміграції, вигнана з краю ізза боротьби з польською окупацією, живо відчуває страшне положення робітництва й селянства у Східній Галичині і в інших поневолених чужими окупаціями землях і чутко реагує на всі прояви життя в рідному краю.

Доказом того різні збори, віча, протести, як відповідь на кожодчасні події в окупованих українських землях.

На звістку про розв'язання Української Соціал-Демократичної Партії на українських землях, окупованих Польщею, про завішення її органів, розв'язання робітничих товариств, Робітничих і Селянських Рад, українське робітництво, згуртоване в тов. „Єдність“, підняло зараз свій голос протесту.

На день 3. січня 1924 р. скликано велике протестуюче віче в льокалі „Єдности“, на якому промовці представили розгром УСДП польським урядом, а навівши численні факти, зясували цілу страшну систему пануючих кляс в теперішній Польщі супроти українських працюючих мас. На промови реагували зібрані бурливими окликами. Висказом обурення була односторонньо прийнята резолюція, в якій піднесено грімкий голос протесту перед обличчя пролетаріату цілого світу і нап'ятовано винищуючу політику окупаційної польської влади, яка такими жорстокими способами вбиває все життя українського робітництва й селянства.

Коли рознеслася сумна відомість про смерть вождя революції Леніна, українське робітництво зібралося дня 27. січня на жалібні збори до „Єдности“. Збори вислухали реферату про життя і значіння Леніна для пролетаріату цілого світу й порішили в доказ глибокого співчуття вислати телеграму до Екзекутиви Комуністичного Інтернаціоналу в Москві. Осібна делегація зборів передала слова співчуття і жалоби представникові СРСР.

Дня 3. лютого ц. р. відбулися в тов. „Єдність“ святочні сходини в пам'ять К. Лібкнехта і Р. Люксембургі. У святочній промові підніс референт значіння цих двох борців за справу пролетаріату і представивши їх діяльність серед німецького робітництва, поклав їх за взірць великого геройства і правдивої посвяти для революційної боротьби цілого пролетаріату.

Бивство Ольги Бесарабової було причиною скликання нових протестуючих зборів українського робітництва, які відбулися дня 24. лютого в льокалі „Єдности“ під проводом Василя Пирого. Збори з незвичайним зворушенням вислухали референта, який у своїй промові представив образ тих мук і катувань, що їх переходять в арештах і в'язницях невинні жертви терору нечувано розузданих польських пануючих кляс і їх посіпак. Нема слів для висказання терпінь, які зносять по в'язницях переслідувані клясо-

вими ворогами українські, білоруські, литовські, а також польські і жидівські робітники.

За прикладом цих зборів відбулися подібні збори в інших українських товариствах: в „Родині“ і в їмн. тов. „Січ“. Усі ті товариства приєдналися до акції, веденої в справі протесту проти білого терору в Польщі та Румунії і в особнім письмі звернулися через делегацію до Уповноваженого Заступника СРСР Михайла Левицького з проханням поробити відповідні заходи проти окупації українських земель Польщею, Румунією і Чехословаччиною, а за зєдиненням всіх українських земель з Радянською Україною.

Память Шевченка вшанували українські робітники окремим святом, яке відбулося дня 6. квітня ц. р. в салі архітектів при співучасті робітничого хору і хору студеньського т-ва „Січ“. По святочній промові хор „Єдности“ відспівав „Заповіт“, а відтак слідували на переміну співи робітничого і студеньського хору та деклямації: „Наймичка“ (Зоня Шкомбатюківна), „Якби ви знали паничі“ (Щиголь) і діточа деклямація (Кашуба). Свято закінчено відспіванням Інтернаціоналу.

Крім цих масових зборів, віч і свят в робітничім товаристві „Єдність“, яке стоїть під головуванням Івана Рудницького, відбувається систематична праця над організуванням та освідмленням робітництва. Що неділі відбуваються відчити й дискусії на різні теми, посвячені заспокоєнню клясових і культурних вимог робітництва. На окрему увагу заслугоє мішаний хор товариства, який вже так гарно вишколений, що виступав прилюдно.

По волі й неволі взяли представники робітництва участь по розвалі т. зв. уряду Петрушевича в заснування Громадянського Комітету Допомоги всій еміграції.

Робітництво з далека держалося від усіх акцій цього уряду, воно осуджувало його політику обіцянок, але для улєкшення зорганізованої поворотної акції також для робітництва увійшло в Громадянський Комітет Допомоги. Його становище в поборювання протекціонізму і безконтрольної господарки, а з окрема нап'ятовання голосного серед віденьської еміграції запропашення майна і льокалю, такого потрібного для емігрантів, для студєнства, а також і діточої школи, одним з недавніх підпор „пана диктатора“ —, зискало загальне одобрєння майже цілого громадянства.

Але коли під строгим осудом робітництва найшлися „батьки народу“ — Ліквідаційна Комісія, якої співвину в запропашенню публичного майна ствердила слідча комісія, тоді нагло розпочалась агітація проти робітників і то не тільки посеред „старшої генерації“, але й посеред цього студєнства, яке одно з перших дало ініціативу до нап'ятовання такого руйнуючого еміграцію вчинку. Робітництво не далось стероризувати і сповняє далі свій обовязок оборони публичного майна.

Зі студенського життя у Відні.

Велика частина українських студентів з окупованих Польщею і Румунією українських земель перебуває за кордоном з ціллю здобути знання. Чи вміло використала студенська молодь час за кордоном, чи набула нові сили знання, чи оправдає надії українського робітника і селянина, чи може навпаки, час побуту за кордоном страчений, її психіка чужа психіці українського працюючого народу?

Відень — це давній осідок українського студентства, а тов. „Січ“ — одне з найстарших українських студенських товариств. Відень також давній осідок політичної еміграції, яка корисно впливала на духовий розвій українського студентства. Під впливом таких емігрантів, як Драгоманов, який живо займався молодю, вона захоплювалася вселюдськими ідеями, ознайомлювалася з ними, поглиблювала нові здобутки науки, а тов. „Січ“ мало таких людей, як Франко, Остап Терлецький та ин. Віденська „Січ“ мала свою традицію, як джерело поступу, нових ідей і культури.

Та відносини у війні, а ще більше по війні змінилися. Змінилося студентство, яке в місце благородного впливу давньої української політичної еміграції піддалося впливам так званого уряду ЗУНР та його міністрів і різних політичних інтригантів та авантюристів. Студенське тв-о „Січ“, що начисляло м. р. понад 300 членів, замінилося в експозитуру цього уряду. Його задачею було викорінювати всяку ересь проти політики цих „батьків народу“, вірити в антанту і Лігу Націй і перестерігати, щоби всі члени окрашували собою „урочистоти“ уряду. Із студента, який мав шукати в суспільному життю нових доріг, нових думок, став під впливом цього уряду уповажнених студент-раб, бездушний невільник. Усі взаїмвідносини між старшими громадянами, „міністрами“ і гофратами та студентством зводились до короткої формули „мовчати і слухати“.

До групи молоді, що, навязуючи до традицій давньої „Січі“ часів Драгоманова, Франка та Остапа Терлецького, зорганізувалася в Драгоманівську Громаду, „правовірне“ студентство віднеслося крайне ворожо.

14. березень 1923 р. вніс у студенські ряди немале замішання. Розвіялися мрії... рунули ідоли, не стало кому покланятися. І пішло „бродження“, а за цим апатія, життя з дня на день, без ясно окресленої ціли і курс „навмання“. Не стало місця для пропаганди й агітації за урядом ЗУНР, пішла пропаганда принагідна: раз за мощами Йосафата Кунцевича, який опинився у віденській Варварі, раз за посвяченням катедри в Лінцу, а завтра... може де-інде. Все, розуміється, під плащиком пропагування української пісні серед чужинців. На доповнення пішла мода на чужі середньовічні традиції, вишукування нагоди до провокації, образи, висилання свідків, поєдинки і т. д. Засновується група буршів, де приймається ідеологія гульні, бійки, мордобиття, — і то серед

студенства, отуманеного провідниками, яке жебрає матеріального поратунку від „найменшого брата“ — робітника.

Публично кажуть вони на зборах „Січі“: „Для нас думка двох гофратів дорожча, як усі робітники разом“. Такі оклики піднесли вони проти робітників ізза того, що делєгати молоді в одній громадянській інституції переочили думку гофратів і представники робітництва, діставши від них поміч, переголосували. Але амбіція гофратів не позволяла на таку поразку, вони наперли на своїх слухняних студентів і в обороні амбіції гофратів счинилась на „Січі“ буря. Націоналісти й бурші зорганізувались і вибрали нових делєгатів, які мали бути сліпою підпорою гофратів і добрими „громителями“ робітництва. На зборах „Січі“ посипалися проти робітників грубі лайки.

Є ще частина українського студенства, що йде середньою дорогою: „Не зачіпай мене, я тебе не буду“, або „все бери, а мене лиши“. На словах поступова, на ділі нерішуча, незорганізована й тому безоблична.

Найбільш інтересна, найбільш рішуча, підприємчива і серйозна є Драгоманівська Громада. Соціалістична идеологія, виховуюча праця, інтерес до суспільних справ виховує в її рядах студента з поглядом, зверненим вперед, з любовю до мозолистих рук робітника і селянина. Громада працює над духовим розвитком молоді, уладжує відчити й реферати. Та, на жаль, ця група студенства невелика.

Лякаючись поширення ідейних впливів групи соціалістичної молоді, послушні вказівкам „батьків“ віденської еміграції, як бурші так і націоналісти сконсолідувались, щоб так чи инакше позбутися небажаного, а ще більше неvigідного впливу соціалістів. Щоб не брати на себе відвічальности за безпосередній розвал тов. „Січ“, вони роблять настрої, агітують, тратають час, щоб одного по однім члена Драгоманівської Громади усунути з тов. „Січ“.

На „Січі“ була колись можливість плекання різних суспільних идеологій, була можливість свободної виміни думок, можлива була співпраця. Нині, з огляду на висше наведені настрої і факти та на свідому резигнацію виділу з об'єктивного становиска і з огляду на нескликування зборів та викидування неvigідних собі елементів з товариства, запанувала в „Січі“ затровна атмосфера, яка ставить під знак запитання дальше пробування соціалістичних елементів у спільній організації.

С.

З життя українських студентів-радянців у Чехословаччині.

Українське радянське студентство в Чехословаччині почало жити своїм організаційним життям ще з весни 1921 року. Одначе ввести своє організаційне життя в статутново-правні форми не дозволяла в той час радянському студентству загальна політична ситуація. До того ще занадто цупко була вкорінена серед „культурного“ світу українська емігранщина, яка не нехтувала найпідлішими засобами в боротьбі з усякими об'явами радянських елементів. Коли в кінці 1921 й на початку 1922 рок урадянською молодю в Чехословаччині була розвинута акція допомоги голодуючим в радянських республіках та створено комітет допомоги голодуючим на Україні, українська контрреволюційна емігранщина разом із російською розпочала проти радянських республік скажену кампанію. „Револуційний“ ес-ерівський Гром-Ком, не вагаючись, став за отримувати від Чехів для „допомоги“ еміграції гроші організувати „легіон“ і готовий був просто йти походом на Рад. Республіки. Радянська молодь виступила одверто й публично, розкриваючи замисли українських „патріотів“ із Гром-Кому. На публичні обвинувачення в організації військової частини, на документально доведені публично обвинувачення в крадіжці наші „патріоти“ не знали нічого відповісти, як тільки продовжувати свою ганебну брудну роботу далі, організовуючи свою контррозвідку та широко вживаючи системи доносів до чеської поліції про „неблагонадійність“ тої чи іншої особи, ба навіть цілих груп осіб.

Одначе, не дивлючись на всі зусилля захоронити себе, єдиний протиреволуційний фронт тріщав, войовничому націоналізмові не вдалося подолати розкладового бацилю пробудженої свідомости еміграційного студентства. На місце одної студенської організації — Укр. Акад. Громади — на весні 1923 року повстало кілька-надцять, диференціяція яких продовжується ще й далі. Проголошений тодіж Винниченком і Шаповалом „єдиний, революційний, демократичний“ і т. д. фронт лише сконстатував повний розброд в контрреволюційному стані, якого, очевидно, не зеднають уже жадні деклярації й заклики.

На початку березня минулого року старанням української радянської молоді засновується в Празі Українське Товариство ім. Т. Шевченка і з цим ментом життя українського радянського громадянства на Чехах розвивається в більш певних організаційних формах. Т-во Шевченка дістало поволі досить значну кількість літератури з Рад. України й таким чином радянське громадянство в Чехословаччині, де воно являлось малесеньким островом у великому морі протирадянського світу, відразу здобуло можливість більш повно й організовано розвивати своє культурне життя в радянському духові, ознайомлюватися з дійсним станом річей на Рад. Україні.

Не дивлячись на те, що Т-во мало в своєму розпорядженню де-що з радянської літератури і з Радянської України регулярно діставались часописи, газети й т. ин., доводилося все таки на кожному кроці боляче відчувати свою відірваність від того безпосереднього життя, яке з ліквідацією фронтів новими вільними шляхами широко розгорталося на теренах радянських республік. Не досить було „інформуватись“, а треба було зв'язатись з ним безпосередньо. Скориставши з нагоди всесоюзної господарсько-промислової вистави в Москві, Т-во в початку вересня минулого року делегує на виставу т. Веретку, який разом з тим мав змогу завітати й до Харкова.

В початку жовтня чеський уряд затвердив статут Спілки студентів УРСР в Чехословаччині, яка дає змогу організованому в ній українському радянському студентству прокладати широку дорогу до чеського суспільства через товщу української контрреволюційної емігранщини. Остання до цього часу монополює репрезентувала перед чеським суспільством українство, безоглядно витроюючи все те, що так чи інакше нагадувало, що Україна не в такою, як її представляє емігранщина та що дійсна Україна в радянською. Всякі брудні й підлі засоби були в її руках гарними, аби лише ними можна було здискредитувати і знищити симпатиків радянства.

Після свого повернення з поїздки до радянських республік в кінці жовтня т. В. перед широкою аудиторією, при численній участі чеського громадянства, головним чином студентства, робить два доклади: перший — про вражіння з поїздки на Радянську Україну (в укр. мові), а другий — про високу школу на Радянській Україні (в чеській мові).

В свідомості свого безпосереднього зв'язку з радянськими республіками та контакту з ними, спілчане енергійно беруться за організаційну працю. 17. листопаду в Академічному Домі — найбільшому осередкові чеського студентства в Празі — Спілка відсвятковує роковини Жовтневої Революції та святкує своє заснування. Вперше в Празі залунали в українській мові слова інтернаціонального гимну працюючих. В гості до Спілки завітали представники поступової молоді майже всіх народів, заступлених у пражських високих школах. Слова привіту братської солідарності, єдності залунали у всіх мовах: чеській, російській, білоруській, німецькій. Голова Спілки, дякуючи за слова привіту в українській і чеській мовах говорить про значіння утвореної організації і витичені нею шляхи та, навіязуючи завдання Спілки до свята Жовтня, згадує поляглих борців за волю працюючих. Тов. Гаржа відчитав реферат про жовтневу революцію, а т. Михалкин про робітничі факультети в УРСР. Після деклямацій, сольових точок, присвячених Жовтневі та червоних колядок, бурливими аплодисментами приймаються привітальні телеграми на імя Іліча, урядів і студентства Союзу й Радянської України. Свято Спілки закінчується заповітом Шевченка.

Далі в Спілці розвивається напружена й систематична організаційно-культурна робота. Кількість членства Спілки значно зростає. В двох найбільших після Праги місцях скупчення української еміграції — в Берні й Подебрадах засновуються філії Спілки й розпочинають свою самостійну працю.

З невеликої групи осіб, із 30 співаків-спілчан виростає на пражському краєвиді — „Інтернаціональний Хор при Спілці студентів УРСР“, до складу якого входить студентство українське, болгарське, югословянське, російське, чеське й ин. та який нині нараховує понад 70 людей. За який місяць підготовчої праці під талановитою рукою дірігента т. Сердюка, хор робить один за одним 8 публичних виступів серед місцевого робітництва, на уряджуваних Пролеткультом вечірках і проявах і т. д. 11/III хор виступає в одній з найбільших саль Праги на міжнародньому прояві пролетарського жіноцтва в Празі. 1/IV й 6/IV хор виступає на двох уряджених Пролеткультом концертах червоного скрипака з Радянської Росії — Сермуса. Після осудку пражських знавців, Інтернаціональний Хор, коли буде й далі так успішно працювати, як досі, може в скорому часі стати одним з найліпших хорів у Празі

Ідеологічно-культурна робота в Спілці чим далі все більш поглиблюється й розгалужується. Марксівський гурток, який повстав у листопаді, перетворюється 1/IV в Ленінівський культ.-просвітний гурток. Поклавши в основу своєї роботи програму марксівських гуртків другого ступня, семінарний метод праці та прийнявши на увагу досвід подібних гуртків у рад. республіках, Ленінівський гурток уже успішно закінчив свою працю по вивченню діалектичного матеріалізму і приступає далі до більше ґрунтовного студювання історичного матеріалізму. В початку квітня філії Ленівки утворилися при обидвох філіях Спілки. Подебрадська почала свою працю з вивчення економічної теорії К. Маркса, а Берненська — діалектичного матеріалізму. Послідовність у вивченню окремих галузів наукового марксизму доводиться ставити в залежність від літератури, яку напереміну використовують у Празі та в філіях.

Ідеологічно-культурна робота Спілки однак не обмежувалась тими рефератами, які відбуваються в Ленінівських гуртках. В цьому відношенню Спілка влаштовувала реферати більш широкого характеру, обовязкові для всіх членів. І так в останньому часі відчитано два реферати — один про будову й життя радянської школи, другий про париську комуни як передвістника пролетарської революції — з нагоди її роковин.

Рівнож Спілка використовувала всі нагоди, які давали членам можливість почути живе слово про життя Радянської України. В лютому м-ці на публичних зборах членів Спілки т. Холодний, що загостив був під цей час до Праги, зробив доклад про діяльність Українського Червоного Хреста.

З березня м-ця стала розвивати свою діяльність заснована при Спільці агрономична секція, котра об'єднує до 30 членів Спільки, студіюючих агрономію на високих чеських школах. Агросекція увійшла в зносини з різними господарськими інституціями й закладами та дістає майже всі господарські часописи Чехословаччини. Редакції чеських часописів дуже радо відгукнулись на пропозицію агросекції про навіязання тісніших зносин, запрошують членів агросекції до співробітництва та висловлюють готовість висилати свою літературу сільсько-господарським установам Радянської України. Агросекція дістала вже дещо з фахової літератури, яка виходить в Радянській Україні, та навіязує зносини з Всеукраїнським Агрономичним Союзом. Намічена й опрацьована вже ціла низка рефератів та статей до чеських і радянських часописів. Перший реферат відбувся 1. квітня в Студенському Домі на тему: „Майбутнє скотарства на Україні“. Разом із тим вживаються заходи по підшукуванню для членів агросекції літньої практики з тим, аби кожний агроstudent як можна краще використав літні вакації для практичного ознайомлення з господарською культурою в Чехословаччині. До праці агрономів приєднуються лісники, й тим чином при агросекції утворюється лісовий відділ. Можна сподіватися, що при сприятливих умовах агросекція в великій мірі спричиниться до зближення господарської культури Чехословаччини й Радянської України.

Засновано в березні м-ці й мистецька секція. Дякуючи тому, що в складі Спільки знаходяться відповідні малярські й скульпторські сили, на реальний ґрунт поставив свою роботу поки що відділ витварного мистецтва. Своїм завданням згаданий відділ ставить зв'язати чеське мистецтво зі сучасним пролетарським мистецтвом як на Україні, так і інших радеспубліках. Зараз перекладаються виготовлені чеськими критиками для України статті про чеське мистецтво та виготовлюються фотографії деяких творів чеського мистецтва для відіслання на Україну. Тов. Бринський виготовив для Спільки два бюсти: Шевченка й Леніна. Тов. Б. являється відомим українським скульптором з Галичини, має за собою багато гарних мистецьких праць та виготовлює тепер проєкт пам'ятника розстріляним Поляками в Галичині т. т. Мельничукові й Шереметі. Відділ заготовив відозву, в якій мистецькі кола Радянської України закликаються до ознайомлення і співробітництва з мистецькими колами Чехословаччини за його посередництвом. Як відгук на дужий розвиток пролетарського письменства навколо мистецьких об'єднань „Плуг“ і „Гарт“ на Рад. Україні, почалась організація при мистецькій секції гуртка письменників.

Слідкуючи за розвитком і життям радянської школи та бажаючи докладно зазнайомитись з принципами радянського шкільництва й ознайомити з ним чеське суспільство, особливо — вчительство, спільчане — бувші вчителі, які тепер студіюють педагогіку в чеських високих школах, зорганізувалися в педагогічну секцію. Маючи в своєму розпорядженні необхідні матеріали про шкіль-

ництво на Радянській Україні, підсекція відразу приступила до праці, виготовивши вже де-кілька рефератів про стан школи й методи та систему навчання на Радянській Україні.

Перебуваючи в країні, що на весь світ славиться постановкою фізичної культури, українське студентство, -самоозвучило, не могло поминути увагою й цієї поважної галузі, тим більше, що в республіках на плекання фізичної культури тепер звертається належну увагу. В листопаді м-ці минулого року утворився при Спілці невеликий гурток (13 чл.) для плекання фізичної культури. Гімнастичні організації місцевого робітництва дуже радо пішли на зустріч гурткові, як представленням всіх необхідних літературних матеріалів, гімнастичної салі, приладдя, так і лекторськими та інструкторськими силами. Як перший іспит що-до успішності шостимісячної праці гуртка буде участь його членів у Гімнастичній Академії, на якій виступає разом з тим і хор Спілки. В скорому часі при місцевій гімнастичній організації відкриваються санітарні курси, в яких приймуть участь також і члени гуртка.

Щоби вшанувати пам'ять Леніна, Спілка утворює в своєму помешканні „куток Леніна“, де буде зібрано різні матеріали, що мають відношення до його пам'яті.

Переводячи в себе внутрішньо-організаційну роботу, яка чим далі все більш ускладнюється й поглиблюється, радянське студентство своїм положенням і оточенням було висунуте на роль нині досить поважного громадського чинника. І коли життя навколо ес-ерівського Гром-Кому в Празі трохи оживлюється тоді, як добродії „революціонери“ виканючать від заощадливого Чеха якийсь гріш, а завмирає майже цілком, як тільки чергова субсидія затримається, і всі „революціонери“ готові розлістись як руді миші, — життя організації радянців розвивається з неослабленим темпом, захоплюючи все ширше й ширше поле діяльності. З великою тривоги вороги радянства спостерігають, як власними силами зі своїми дуже мізерними матеріальними засобами радянська молодь розвиває своє громадське життя, черпаючи дужий темп його від того здорового морального ґрунту, на якому воно побудовано. Дуже мізерними й нікчемними випадують усі Винниченківсько—Шаповалівські аргументи й рецепти спасення „Неньки“. Одно їм залишається, як то вони практикують на своїх відчитих: не давати радянцям говорити, вривати їм 5 мін. слово, аргументувати дискредитацію радянців.

23. І., в день отримання тут звістки про смерть Іліча, тоді, як контрреволюційна емігранщина заворушилась, окрилюючи себе надією на скоре повалення ненависного для неї більшовицького ладу, для спілчан наступають дні смутку. В суботу 26. І., в день жалібного прояву пражського робітництва з приводу смерті т. Леніна, українське радянське студентство разом з білоруським, російським і ин. слідує в одній лаві багато-тисячного величавого жалібного походу засмученого робітництва. Під лісом загорнутих

в чорні стуги червоних прапорів робітництво пливе вулицями Праги до Радпредставництва передати своє співчуття урядові СРСР. Після походу, в одному з місцевих театрів, Спілка разом зі Союзом студентів РСФСР при численній участі чеського робітництва й молоді влаштувала жалібну академію. Коли затишають сумні акорди жалібного маршу, один за одним виступають голова Спілки й голова Союзу й висвітлюють ту величезну втрату, яку зі смертю т. Леніна понесли російський і український працюючий нарід, велика пролетарська революція, працюючі всього світу. Після прийняття тексту телеграм зі словами співчуття на ім'я Союзного Радянського Уряду й радянського студентства, академія закінчується співом Інтернаціоналу.

25/III Спілка разом з Т-вом ім. Шевченка влаштувала в одній з більших саль Праги концерт на ославу 110. роковин з дня народження Т. Шевченка. Власними засобами, в більшій частині власними силами, українська радянська молодь у Празі дала багату й різноманітну програму, виконану найліпшими артистичними силами. Ще ні один з тих різних концертів, які досі монополює уряджувала українська емігранщина, не пройшов так успішно й не зібрав такої величезної аудиторії, як радянський. Поступове студентство майже всіх народностей у Празі, чеське робітництво й робітниче жіноцтво з великою зацікавленістю йшли відвідати концерт радянців і вертали з нього з великим задоволенням. Не дивлячись на те, що с-рівський Гром-Ком у Празі зарядив на той-же вечір Шевченківську Академію, аби розбити радянцям аудиторію, багатьом бажаючим попасти на концерт доводилось відмовляти, бо в сально було впущено понад 700 душ і вона була переповнена. В своєму слові голова Спілки т. Х. яскраво довів, чому Рад. Україна святкує пам'ять Т. Шевченка. Те, за що Шевченко змагався, аж тепер здійснюється на теренах радянських республік, і недалекий вже той час, коли на всіх українських землях запанує довго очікувана правда й воля, коли ті частини українського трудового народу, які нині стогнуть під чужою окупацією, рівнож здобудуть собі виспівувану поетом волю. Другий референт розповів по чеськи, хто такий був Шевченко, чим він є для трудового укр. народу, чому про нього мусять знати працюючі маси інших народів. Бюст Шевченка, убраний червоними стугами і квітами, серед живої зеленої декорації, як до фокуса тягнув до себе очі всіх учасників-гостей, і всі сказані про поета слова, деклямації та співи вяжуться з зоровими образами в одну чудову картину, яка довго буде пам'ятна для всіх.

Тепер у Празі та по філіях спілчане готуються до відсвяткування 22. квітня — дня народження т. Леніна — та до 1. майської академії, яку влаштовує Спілка разом з радянським студентством Галичини, Буковини, Бессарабщини, Білорусі та Союзом студентів РСФСР. Виготовляються доклади, хор вчиться нових революційних пісень, присвячених 1. травню.

В Празі, 10. квітня 1924 року.

В. Даньків.

Діяльність Українського Червоного Хреста в 1922/1923 р.

(Доклад відчитаний членом Головної Управи УЧХ. Д-ром Холодним на зборах Шевченківського Товариства Українських Студентів у м. Празі.)

Ще з осені 1921 року почав УЧХ. допомагати голодним. З початку він відчинив 19 харчових пунктів на головніших вузлових станціях залізниць, де харчувалися діти збігців, які великими неорганізованими масами напливали з голодних губерній шукати інших країв, де їм не загрожувалаб голодова смерть.

З початку 1922 р. він почав відчиняти харчові пункти і по селах тих губерній, де панував голод. Одночасно він розвинув чималу агітацію про необхідність широкої і швидкої допомоги голодним. Ця агітація велася на Україні і закордоном, куди було вислано спеціальну місію. Наслідком цієї агітації був значний приплив ресурсів, які зібрано на Україні і які надійшли з закордону. На Україні почала працювати Місія проф. Нансена, Міжнародна Спілка Допомоги Дітям, Чехословацька Місія, Меноніти, пізніше АРА і т. д. Коли утворилася Центральна Комісія Допомоги Голодним при Всеукраїнському Центральному Виконавчому Комітеті, Комісія (яка за півтора року своєї роботи видала на допомогу голодним на Україні біля 7,000.000 пудів жита), домовилася з УЧХ., щоб він узяв на себе технічне переведення в життя харчування голодних південних губерній України. Скоро один за одним відкривалися харчові пункти в містах і по селах і протягом де-кількох місяців число їх досягло майже тисячі.

За півтора року в цих їдальнях було видано понад 45,000.000 обідів, з них біля 15% на власні кошти УЧХ. Де-які закордонні організації, як Місія Нансена, Міжн. Спілка Допомоги Дітям та інші, коли побачили, що Український Червоний Хрест добре провадить роботу харчування, так само відмовилися від первісної думки годувати власним технічним апаратом і до-ручили відкриття харчових пунктів УЧХ. У цих їдальнях видано було понад 6,000.000 обідів.

Надалі, після ліквідації ЦКДГ, він продовжував і зараз ще продовжує харчування дітей частинно на власні кошти, частинно на кошти Центрального Комітету Допомоги Дітям при ВЦВК.

Це харчування переводиться тепер у двох напрямках:

1. Харчування дітей до 4-х літ на молодших пунктах у селах та містах.
2. Харчування бездомних дітей у нічліжно-харчових пунктах переважно по містах і по станціях залізниць.

Одночасно УЧХ. почав переводити і більш широку медичну допомогу населенню. Багато харчових пунктів було перетворено в лікарсько-харчові, й пізніше було відчинено цілу низку окремих сільських амбуляторій і сільських лікарень. Число таких сільських медичних установ тепер доходить до 35. Вони розкидані по всіх губерніях України. Має УЧХ. і більші лікарні: в Одесі, в Житомирі, в Полтаві, в Харкові й Острі.

В листопаді м. р. діяльно взявся Червоний Хрест до боротьби з туберкульозом. Протягом 5-ти місяців відкрив він 15 диспансерів для туберкульозних у багатьох місцях України. В цих диспансерах що дня одержує допомогу порадою і безплатним лікуванням більше 400 чоловік. Майже при всіх диспансерах відчинено їдальні, де що-дня харчується більш 400 чоловік, які одержують також без грошей добрі обіди в 2500—3500 калорій. Літом цього року почав відкривати сільські диспансери. Вже відкрито де-кілька диспансерів на Катеринославщині і підготовляється відкриття диспансерів і по селах інших губерній. Під Харковом, у Таганрозі і в Чернигові має УЧХ. санаторії для сухотних. Разом з Вереліфом удержує він санаторію для робітників науки в Києві. Літом так само з Вереліфом було відчинено в Одесі великий Соняшний Городок і санаторію в Холодній Балці під Одесою. В Харкові і Миколаєві має Черв. Хрест денні дитячі санаторії й улаштовує нічні санаторії в Миколаєві. Літом на південній березі Крима в Алупці було відчинено Дім відпочинку і такий же дім було відкрито в Межигіррі під Київом

разом з Профспілкою Робітників Освіти для учителів. В Александрівці під Києвом, в Дергачах під Харковом та в Полтаві (в останньому місті разом з Міжнародною Спілкою Допомоги Дітям) має УЧХ. дитячі трудові колонії, де зібрані переважно діти-сироти. Крім того має УЧХ. декілька дитячих будинків. Також активну участь брав УЧХ. в реєвакуації з України дітей з Надволжа, яких протягом цього року відправлено з України де-кілька тисяч. Цей осени з'явилась на Україні велика кількість збігців з Болгарії, Бесарабії і головню з Галичини. УЧХ. бере активну участь у допомозі цим збігцям. У Харкові уряджено для них переходову станицю, де багатьом видано одяг, їжу одержують вони в їдальні УЧХ.; при станиці заведено також бюро, яке підшукує для цих збігців відповідну роботу. Такі станиці мається улаштувати також у Києві і в Одесі.

Торік почав УЧХ. відчиняти аптеки й аптекарські магазини. Тепер він має 25 аптек і 12 магазинів. Ліки з цих аптек частинно відпускалися і без грошей або по зниженій ціні. В Харкові відчинено чималу лабораторію, яка виробляє Галенові препарати і де-які ліки. Багато ліків з неї виходить в оригінальній дрібній упаковці. Через аптеки Черв. Хреста, через уповноважених, через місцеві комітети УЧХ. та різні кооперативні організації значна частина цих ліків найшла дорогу на село, що дає селянам змогу мати добрі й дешеві ліки. Недавно закінчено влаштування у Харкові великої майстерні для ремонту і вироблювання медичного приладдя та інструментів. Вона має склодувний, теслярський та механічно-інструментальний відділ. Більша частина праці йде на станках, які приводяться в рух електрикою. В ній працює біля 20 майстрів. Вона виробляє термометри, ареометри, інші речі зі скла, повністю направляє всякі хирургічні інструменти і т. д. і між инцим виробляє приладдя для штучного пневмотораксу системи керівника майстерні інженіра Качкарева. Такого приладдя вироблено вже більше 100 штук і воно розходитьсь не лише на Україні, але йде до Криму, Кавказу, в РСФСР і т. д.

В м. р. розпочато культуру лікарських рослин. Головні плянтації цих рослин — біля 3 десятин — заведено в Олександрівці в Трудовій Дитячій Колонії, за яку згадувалося вище. Мається на меті з цих дітей виховати інструкторів цієї справи, які пізніше розвинуць цю дуже корисну культуру серед селян. Інші плянтації є у Винниці і невеличка, головним чином до-свідна, в Житомирі. За останні роки Черв. Хрест розділив серед лікарень і амбулаторій з доручення Нансена і Міжнародного Комітету Черв. Хреста біля 10 вагонів ліків.

Для харчування безробітних УЧХ. разом з Біржами Праці відкрив у декількох місцях їдальні для безробітних. Далі в Києві було організовано Дім Праці, де мало роботу біля 300 чоловіка, переважно жінок. Пізніше цей Дім Праці передано було Київському Відділові Праці. В Харкові відкрито цілу низку майстерень, де знайшло працю понад 200 чоловіка безробітних.

Ще в 1921 р. група художників — учні проф. Михайла Бойчука — почали працювати над відродженням Межигірського керамічного заводу і з цю метою заснували там керамічний технікум. Вони працювали завзято і само-віддано, але справа сильно гальмувалася через відсутність грошей. З весни ц. р. УЧХ. став їм у допомогу і матеріально й організаційно, і там зараз виробляються вже речі не лише з глини, як було з початку, але почали виробляти фаянс, а на весні в думка почати фарфорові вироби. Там вже другий рік під проводом учня проф. Бойчука проф. Сейдлера працює колектив з 42 чоловік. Цей осени було прийнято 50 нових учнів. І сам колектив і нові учні в більшості — селянські хлопці і дівчата, які покінчили керамічні школи. На той рік технікум уже буде мати І-й випуск досвідчених майстрів художньої кераміки.

В осени цього року УЧХ. відчинив курси сестер жалібниць у Кам'яній Подільському і Полтаві — де одержує освіту 140 слухачок.

По де-яких вищих школах УЧХ. видає стипендії студентам. Крім того він допомагає студентській їдальні і студентській лікарні в Харкові. З осени ц. р. разом з комісією для поліпшення побуту студентів УЧХ. відчинив туберкульозний диспансер для студентів у Харкові.

Торік почав УЧХ. видавати свій друкований бюлетень.

Щоб дати спроможність ученим, лікарям, інженерам і т. д. мати закордонну наукову літературу, УЧХ. відкрив торік у Києві і в Харкові спеціальні книгарні для виписки книжок з закордону. Через ці книгарні перейшло з закордону понад 10.000 наукових книжок.

На свою роботу УЧХ. тепер витрачає щомісячно біля 10.000 червінців себто річно до 100.000 зол. карб. Дістає він ці кошти з членських внесків, жертв, регалій, які дав йому Уряд УСРР (налог на залізничні квитки, на закордонні паспорти, на театральні квитки і т. д.) І головним чином з власних торговельно-промислових підприємств, аптек, аптечних магазинів, лабораторії Галенових препаратів, мастерні для медичного приладдя, млинів, олійниць, садків, від обробку землі, якої йому уділено біля 1200 десятин. Крім більших участків, ведеться більшу господарку майже при кожній амбулаторії силами місц. комітетів, котрим приділено 10—15 десятин землі, яка тимиж комітетами толокою і обробляється. Крім того УЧХ. заснував разом із Центральним Комітетом Допомоги Голодуючим Торговельне Товариство. Згідно із статутом цього товариства всі прибутки з торговельних операцій йдуть на гуманітарну роботу Червоного Хреста і Ц. К. Допомоги Дітям у рівних частях. Товариство це за рік своєї праці дало значні прибутки, справи його йдуть добре і все ширшають і зараз воно займає досить почесне місце серед торговельних організацій України.

До осені цього року УЧХ. всю свою увагу й усі свої організаційні сили звертав на боротьбу з голодом і іншими соціальними лихами, які спіткали Україну. Через це він не міг звернути дуже великої уваги на організацію і розвиток своїх місцевих комітетів. До цієї осені число їх не перевишувало 80. Майже всі вони були по селах і невеличких містечках. Де-які з них, що правда, були досить численні, в поодиноких випадках (Дунаївці на Поділлі) — число членів доходило до 1000 чоловік. Частина з них працювала добре, подекуди навіть остільки добре, що власними коштами утримували амбулаторію і т. д.

Підчас „Тижня Червоного Хреста“, який цієї осені переводився на Україні, головну увагу було звернено на вербування нових членів Товариства УЧХ., на утворення нових його місцевих відділів і на зміцнення тих комітетів, що вже існують. Ще немає повних відомостей, оскільки успішно пройшла ця робота, не тільки з сіл, а навіть з великих міст, де ще тільки йде реєстрація і видача членських квитків тим, хто бажав вступити до членів УЧХ., але по тих відомостях, які вже надійшли — ця робота йде успішно і кількість нових членів доходить до де-кількох десятків тисяч членів.

Ця організаційна робота буде і надалі проводитися поволи, але безупинно, і можна сподіватися, що УЧХ. все далі буде втягувати до своєї роботи широкі маси селян і робітників та інтелігенції.

За ці два роки УЧХ. приймав участь у 3-х міжнародних конференціях. В серпні-ж цього року УЧХ. також мав запрошення на Міжнародну Конференцію Червоних Хрестів у Женеві, але через політичні ускладнення між Урядом УСРР і швейцарським урядом відмовився послати свого представника.

Хроніка.

Радянська Україна.

Політичне життя.

Комінтерн проти білого терору в Польщі і Румунії.

До працюючих цілого світу!

Товариші, Робітники й Селяне!

Виконавчий Комітет Комінтерну звершав уже частіше Вашу увагу на нагінку й самоволлю польської буржуазії проти працюючих мас Польщі. Поляки й Жиди, Українці й Білорусини, робітники й селяне — всі шерпалась однаково під нечуваним гнітом і шерором, що скривавсь під гучними фразами демократії, республіки й конституції.

В останніх днях насіли з Польщі вісти, які вказують, що цей режім шерору зріс наново.

В басейні Домброви, де 60.000 гірників застрайкувало в обороні 8-годинного дня праці і для піддержки страйкуючих шоваринів у Горішньому Шлеську, стріляла поліція на безоборонку масу. Трох робітників убило, 37 ранено, з шого 7 смертельно. 200 страйкарів арештовано.

У Варшаві засуджено на 3—6 літ шюрми, без відшягнення слідчої вязниці, 27 дівчат і хлопців, робітників, студентів і жовніврів у віці від 16—21 літ за принадлежність до комуністичної молодечої організації. Всі ці особи сиділи у слідчій вязниці по 18 місяців. Вони привітали засуд відспіванням Інтернаціоналу. В Кракові мав зачатися великий процес проти кількох десятків робітників і жовніврів за участь у краківських заворушеннях в листопаді 1923. Обжалованим грозить кара смерши. Редактора хлопської газети в Кракові засуджено за принадлежність до Комуністичної Партії Польщі на 10 літ вязниці.

Такі засуди мають місце майже щоденно у всіх містах Польщі проти кожного робітника й селянина, що виступив до боротьби проти капіталістичного визиску, проти національного і клясового поневолення польськими панами й польською буржуазією.

В окупованих Польщею землях України й Білорусі пригошовляються нові злочини. Польща вводить там

полеві вовні суди і по приміру царських генералів Міна, Дубадса й Касакова пригошовляє карні експедиції.

Під цю пору шомиється 4.000 політичних вязнів у польських шюрмах. Вони там голодують, над ними знуцаються, їх замикають разом із звичайними злочинцями й не допускають до них ні газет ні інших посилок. В останніх чоширьох штигнях вибухло в польських шюрмах 6 голодових страйків, у яких взяло участь кількаош вязнів.

Знуцання над арештованими і примінення шоршур стали щоденним явищем. У львівській шюрмі замучено на смершь в часі переслухання жінку, Ольгу Бесарабову. У вязниці Білосшока померло в останніх місяцях 7 вязнів наслідком знуцань у часі голодового страйку. Кошний день приносьть нові вістки про жорстокости поліції проти працюючих Польщі, особливож проти селян білоруських і українських пограничних областей.

Товариші!

Пашуйте польських кашів! Пашайте, що Польща, подібно як Румунія, в гніздом реакції на Сході, що вона в одноу величезною шюрмою для всіх працюючих і для національних меншостей. Як заступники польської демократичної республіки прийдуш у Ваші краї, щоб говорити про цивілізацію, демократію і Союз Народів, дайте їм відповідь, на яку заслугоють. Киньте їм в обличчя Вашу погорду й ненависть!

Геть кашів і облудників!

Чесць і слава робітникам Кракова й Домброви! Чесць і слава польській комуністичній молоді! Підпомогайте всіми силами вязнів капіталу! Хай живе спільна визвольна боротьба польських, українських, білоруських, жидівських та німецьких робітників і селян під шягом Комуністичної Робітничої Партії Польщі!

**Виконавчий Комітет
Комінтерну.**

—

3 II. Сесії Всеукр. Цен. Вик. Комітету (11.—15. квітня 1924 р.).

На пропозицію Петровського ухвалено такий порядок денний сесії:

1. Доклад про радянське будівництво (про поширення прав Райвиконкомів, структури та штатів їх). (Буценко.)

2. Відчит НКЗема про становище сільського господарства й заходи щодо розвитку сільського господарства, постачання с.-г. знаряддям селянства та про кредитування селянства. (Клименко.)

3. Доклад про внутрішню торгівлю. (Лобачов.)

4. Доклад про становище споживчої кооперації на Україні. (Витошкін.)

5. Доклад Київського ГВК про становище фінансового господарства Київщини. (Гринько.)

6. Доклад НКПраці про стан безробіття і про заходи щодо боротьби з ним. (Доброхотов.)

7. Доклад НКЗдоров'я про становище справи лікування на Україні. (Гуревич.)

8. Доклад про дитячу безпритульність на Україні. (Затонський.)

9. Затвердження складу Уряду УСРР. (Буценко.)

На наради Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету прибули селяне з найдавших закутків і в своїх промовах порушували всі справи дотично будівництва Радянської України. В нарадах взяла участь і велика кількість жінок. Подаємо деякі доклади.

Доклад Буценка.

В справі радянського будівництва ми ставимо своїм завданням спрощення і здешевлення нашого радянського апарату; та робота, що її переведено Україною в справі районування, дала іншим Республікам, що входять до складу Союзу, матеріал для використання. Наше районування дало скорочення 52,5% нашого апарату, і це зберігає до 1,8 міл. карб. зол. що місяця. Ми скоротили витрати на утримання рад. адміністративного апарату на 50 коп. на рік з кожного селянина.

Після районування перед нами стало завдання закріплення і зміцнення нашого низового апарату, поширення прав нашого низового апа-

рату. НКРІ було переведено обслуговування низового апарату, й це обслуговування дало багато матеріалів для вивчення справи про низовий радянський апарат, про його стан, хиби, перешкоди в роботі й т. и.

Ми бачимо, що зараз майже всі губернії перенесли центр ваги на село; слід далі поширити цей принцип: треба розподілити наше господарство на республіканське, міське, губерніяльне, окружне й районове. Нами було видно положення про маєткові права райвиконкомів, де було зазначено поширення прав низового апарату Радвлادی. Зараз ми збираємо відомості з місць про те, як це переводиться в життя. Необхідно як найкорше закінчити справу про розподіл майна на майно союзна, республіканське, губерніяльне, окружне й районове.

Далі Буценко зазначив на необхідність визнати, що склад Райвиконкому в числі 3-х чол. не може задовольнити потреб села, і ухвалено збільшити його склад до 7 чол., а Губвиконкомам надано права збільшення цього числа до 9 чол. До складу Райвиконкомів ми зараз можемо цілком спокійно обірати ті культурні сили, що є на селі; раніш ми до сільської інтелігенції ставились обережно, вона не була радянською інтелігенцією. Зараз ми можемо сказати що вона стала радянською і що її можна притягнути до виконкомів, до наших керуючих органів на селі. Радянського вчителя й агронома ми запрошуємо в наші органи.

Сільради мусять брати жваву участь в загальній роботі по радянському будівництві. Сільради повинні бути найближчими помішниками Райвиконкомів при переведенні РВК-ами роботи на селі, адміністративної і господарчої.

Доклад Клименка.

Після голоду й неврожаю ми зараз можемо констатувати, що сільське господарство відновляється стихійно; тому головним завданням сесії ВУЦВК є намічення шляху, щоб використати цю стихію, щоб зазначити плян роботи протягом низки років, щоб зв'язати наше сільське господарство з кон'юктурою нашого зовнішнього ринку. В першу чергу слід звер-

нути увагу на основну галузь сільськогосподарства — польоводство.

Найбільшу увагу слід звернути на степову й лісостепову Україну: цифри засівної площі в різні роки такі: в 1916 р. — 19.260 тис. дес., себ-то 100%; в 1921 р. — 17,1 міл. дес., себ-то 88% від площі 1916 р; в 1922 р., з огляду на голод, засівна площа зменшилася до 14,4 міл. дес., себ-то 74,7%, а в 1923 році знову збільшилася до 16,3 міл. дес., себ-то 84,7% від площі 1916 р.

Зараз вжито заходів до збільшення зяблевої запашки, що повинно збільшити засівну площу в біжучому році ще на 1 міл. дес. Вжито заходів до збільшення площі інтенсивних культур і товарних культур; до цього ми помічали поступове зменшення площі цінних культур — пшениці, вівса і т. д., і збільшення площі засіву так званих сірих і крупняних культур.

Протягом біжучого року ми повинні виконати низку завдань у справі відновлення сільського господарства, але вони тісно зв'язані з землеустроєм. Без ліквідації черезполосиці, без правильного розподілу й устрою земель ми не зможемо перевести інтенсифікацію промисловости. Також необхідно вжити заходів до розвитку с.-г. промисловости, в першу чергу — цукрової промисловости. Зараз цукрова промисловість забезпечена на 50% своєї продукційности, — останні заводи резервовано. Необхідно загрузити всі заводи цукрової промисловости, щоб ця галузь промисловости мала можливість дальшого розвитку.

Доклад Зашонського.

Справа боротьби з дитячою безпритульністю найактуальнішою стала в той мент, коли після смерті Леніна було кинуте гасло: допомога дітям — найкращий пам'ятник Ленінові; дитяча безпритульність є наслідком війни, і вона є в усіх країнах; у нас після війни й революції стала надзвичайно гостра справа з цією безпритульністю, яка набирає нині великого значіння.

Картина безпритульності така: на 1. січня 1921 р. ми мали 53 тис. дітей, що були на утриманні Наркомосу, найбільшу цифру дітей ми маємо 1. січня 1923 р. — 118,3 тис. дітей; зараз ми маємо лише 90,5 тис. дітей,

ЦКДД утримає 15,4 тис. дітей і Український Червоний Хрест — 1,1 тис. дітей, а разом — 107 тис. дітей, себ-то в 20 разів більш, ніж за часів царату, але й цього дуже мало.

Склад Уряду УСРР.

Буценко оголошує склад Уряду УСРР, який сесія затверджує одностанно: Голова Раднаркома — Чубарь, Заступник Голови Раднаркома — Владимирський, Народний Комісар Внутрішніх Справ — Балицький, Народний Комісар Юстиції і Прокурор Республіки — Скрипник, Нарком Робітниче-селянської Інспекції — Медведів, Нарком Продовольчих Справ і Внутрішнього Торгу — Лобачов, Нарком Охорони Здоров'я — Гуревич, Нарком Освіти — Затонський, Нарком Соціального Забезпечення — Познанський, Фінансів — Кузнецов, Нарком Праці — Доброхотов, Голова ВРНГ — Максимов, Уповнаркомпоштеля — Сінков, Наркомзаксправ — Шліхтер, Уповнарком-зовнішторг — Золотаріов, Уповнаркомшляхів — Рудий.

В Президію ВУЦВК замість Буздалина обрано Совцова.

Радянська Влада України в обороні поневолених українських земель.

Інтерпеляції на II. Сесії ВУЦВК-у.

14. квітня, на сесії ВУЦВК'у з інтерпеляцією Урядові виступив селянин член ВУЦВК'у тов. Колісниченко.

— Я буду говорити про те, в якому важкому стані перебувають наші брати — робітники й селяне української національності в Польщі та Румунії. Наших товаришів арештовують, над ними знущаються, їх пригноблюють.

Промовець приводить низку цитат з польських газет, де повідомляється про масові арешти і труси серед членів українських освітніх і політичних установ, серед українського селянства й робітництва.

Далі промовець оголошує пакт 1 Ризької Угоди між Польщею й УСРР, де зазначено, що всі громадяне української національності мають повні права на самовизначення. Цей пакт не виконується польським урядом — тисячі робітників і селян арештовують, їх б'ють і мордують у поль-

ських в'язниць. Промовець приводить цитати з українських газет, що виходять в Польщі, де українські селяне й робітники, яких було заарештовано польським урядом, повідомляють про те, як їх б'ють і як над ними знущаються польські жандарми й попліцаї.

— Це, каже промовець, тільки газетні відомості; я сам бачив, як Українці тисячами тікають з Польщі й повідомляють, що їм забороняється балакати українською мовою, що Польки нищать українську культуру, зачиняють українські школи, арештовують робітників і селян-Українців. Галичина захоплена Польщею, і там пригноблюють наших братів. Селяне й робітники, з якими я балакав, зобов'язали мене порушити цю справу перед нашим робітничим урядом.

— І ми тут вимагаємо від нашого уряду, закінчив промовець, вжити необхідних заходів для захисту інтересів наших братів — робітників і селян, які перебувають за кордоном Радянських Республік.

Гучні оплески покрили слова т. Колісниченка.

Промова Хвилі.

— Я, бесарабець з Хотинського повіту, звертаюсь на сесії ВУЦВК до нашого уряду — бо уряд Радянського Союзу є урядом не тільки Радянських Республік, але і всіх робітників і селян усього світу! (Оплески).

Коли буржуазні уряди не визнають дипломатичних заходів і переговорів, то слід вжити інші методи, методи Жовтня, методи революційного дійства. Я дам де-які справки: в той час, коли радянські війська відступали з Хотинщини, себ-то в 1918 р., селяне Хотинщини на своєму з'їзді висловили побажання, щоб Хотинщина була приєднана до Рад. України. (Оплески).

Ми чекаємо не дипломатичних конференцій, а гарматних і кулеметних. Бесарабія чекає від Радянського Уряду, щоб він захистив інтереси Бесарабії.

Румунські бояре мусять пам'ятати, що річка Прут є кордоном між Румунією й Бесарабією; через Прут бояре прийшли до нас, але вони не повернулись через нього; всі вони ляжуть в цьому Пруті. Через Прут підуть робітники й селяне Бесарабії,

які не зупиняться ні в Ясах, ні навіть в Букарешті, а підуть далі на Захід, щоб збудувати там робітничо-селянську владу!

Після Хвилі виступали селяне Франко, Щербина, Гуделяк і інші, які зазначали, що українські робітники й селяне в Бесарабії чекають допомоги. Радянський Уряд, який є представником робітників і селян України й інших Радянських Республік, повинен дати їм братерську руку, повинен підняти свій голос на захист їх інтересів.

Резолюція сесії ВУЦВК-у.

Кока від імені групи членів ВУЦВК — делегатів Полтавщини, оголошує резолюцію, яку сесія ВУЦВК затверджує одностайно при гучних оплесках: „Заслухавши пояснення Уряду, II Сесія ВУЦВК-у 8-го скликання Всеукраїнського З'їзду Рад Робітничих, Селянських та Червоноармійських Депутатів постановляє:

Надаючи надзвичайно важливе значіння миролюбивій міжнародній політиці РСР, ми вважаємо правильним, що Уряд в питаннях міжнародної політики керується всіма інтересами господарчого будівництва Радянських Республік, що направлено до поліпшення становища працюючих РСР, але в той же час ми не можемо залишитися байдужими до надзвичайно тяжкого становища наших закордонних братів, пригноблених буржуазними урядами тільки через те, що вони одірвані від нас межами сучасного дня.

Сесія доручає Урядові вжити самих рішучих заходів для припинення гніту, що веде до цілковитого знищення українського працюючого народу, де він, через випадкову історичну ситуацію, опинився в меншості.

Ми не маємо сумніву, що наш Уряд зуміє знайти шляхи і заходи для захисту наших братів, що відповідають інтересам і пошані Республіки працюючих“.

(Вісті, ч. 85.)

„Чую, сину!“

Ціла українська радянська преса подає що дня вісті про знущання Польщі. Відголосом нарад сесії ВУЦВК-у була стаття у „Вістях“ ч. 85, якої уривки подаємо:

Як батько українського козака, катованого польською шляхтою в по-

вісті Гоголя, не змовчав, коли син його на тортурах простогнав: „Чи чуєш мене, батьку“ — так зараз, із трибуни робітничо-селянського парламенту України, її селянство не змовчало і у відповідь на стогін мордованих українських селян Східної Галичини, Західної Волині і Підляшша голосно озвалось: „Чую, сину!...“

Молода демократична польська республіка що-до національних утисків „інородців“ наздогнала, коли не перегнала, царську самодержавну Росію, в котрій польський нарід був у числі гноблених і гнаних. Так історія наміхається над буржуазними революціонерами!

Всі шари радянського суспільства з величезною увагою стежать за трагічними подіями, що відбуваються по той бік Збруча. На сільських сходах, селянських конференціях, робітничих зборах, на різних з'їздах не раз лунав голос радянського суспільства, обуреного брутальною поведінкою окупантів західних українських земель, що дишилися за межами Рад-республік. Ідучи з самої гущи народних мас, цей крик обурення польською національною політикою і співчуття до поневолених братів дійшов до трибуни Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету й вилився в інтерпеляцію Радянському Урядові та палкі дебати з приводу неї на другій сесії ВУЦВК.

Представництво УСРР. при Уряді Союзу РСР.

Згідно з постановою ВУЦВК. за-сновується постійне представництво УСРР. при уряді СРСР.

До компетенції постійного представництва УСРР. відноситься: захищати інтереси УСРР. у вищих адміністративних органах СРСР., проводити обмін взаємними інформаціями у справах компетенції необ'єднаних наркоматів УСРР. і РСФСР., доглядати за діяльністю торговельних, промислових та інших господарських організацій УСРР., що функціонують в межах СРСР. відповідно до вказівок УСРР., а також виконувати окремі доручення і завдання уряду УСРР. і окремих наркоматів, по згоді їх з постійним представництвом.

В своїй діяльності постійне представництво керується директивами,

постановами і розпорядженнями президії ВУЦВК. і РНК. УСРР., при чому найближчий напрям діяльності повноважного представництва вказує голова РНК. УСРР.

На чолі повноважного представництва стоять: постійний представник і його заступник, яких призначає президія ВУЦВК. на пропозицію РНК. УСРР.; крім того, до складу постійного представництва входять: представництва від окремих наркоматів УСРР.

Повноважним представником УСРР. при Уряді СРСР. призначений Антін Приходько.

5-ліття перебування тов. Петровського на становищі голови ВУЦВК-у.

Тов. Затонський при кінці засідання сесії повідомляє про це, що минуло 5 літ з того часу, як т. Григорія Івановича Петровського вибрано вперше на голову ВУЦВК-у.

Всі делегати сесії встають і уладжують т. Петровському бурливу овацію.

— Я пам'ятаю — продовжує тов. Затонський, — як 5 літ тому назад т. Петровський разом з т. Ворошиловим приїхав у Київ, коли части міста вже займали зелені банди. Тільки завдяки щасливому випадкові т. Петровському повелося вирватися з рук бандитів.

У 1919 р. радянська влада очевидно утвердилася на території України. Григорію Івановичу прийшлося з того часу багато напрацюватися для скріплення радянської влади.

Маємо надію, що т. Петровський і далі буде міцно стояти на своєму становищі.

Я хочу внести пропозицію, щоб цей ювілей відзначити установленням 20-бох стипендій для бідних робітників і селян.

Предположення т. Затонського викликає овації.

Після того виступає т. Лебедь.

— Сьогодні випадково святкуємо ювілей Григорія Івановича. Мусимо однак підкреслити, що в особі Григорія Івановича робітники й селяне України висказували Радянській Владі глибоке довіря і підтримку.

Григорій Іванович вийшов з робітничої класи. Пам'ятаю, як в 1912 р.

група катеринославських робітників радила над тим, кого вибрати в IV. Думу. Не дивлячись на всю скромність Григорія Івановича, ми тоді сказали, що він одиникий, який сповнить робітничі постулати.

Сьогодні, шануючи ювілей Григорія Івановича, ми можемо сказати, що це довірря, яке він одержав тому 25 літ, збереже він і в будучому.

Тов. Сербиченко: Я вискажу думку широких робітничих мас, коли пропону, аби 5-літнє перебування Григорія Івановича на становищі голови ВУЦВК-у відзначити пагородженням його орденом Червоного Прапора.

Сесія знову уладжує т. Петровському овацію.

Відповідь тов. Петровського: Як-би жив тов. Ленін, він добре змив би нам голову за те, що зїзд займається одною людиною (Тов. Затонський причіпляє тов. Петровському орден Червоної Звїзди. Вся сесія встає і знову уладжує бурливу овацію).

Ся честь і слава — продовжає тов. Петровський, — як тут рознеслись і приписувались тільки одній людині, належитья всім вам, робітникам та учасникам революції.

Сесія знову уладжує овацію тов. Петровському.

Позатим тов. Петровський одержав численні привіт з усіх кінців України, а селяне-незаможники вручили йому пропамятну грамоту.

Завдання незаможного селянства

Розмова з Головою ВУЦВК і Головою ЦКНС Петровським.

Незаможне селянство -- в центрі уваги.

— Зараз, — сказав Петровський, — в Харкові засідає сесія Центральної Комісії незаможних селян; в порядку денному сесії стоять справи про зміцнення комітетів незаможних селян, їх колективів, завдання комнезамів у справі землеустрою, кооперації, освіти і т. д. Ця сесія має велике значіння, оскільки наше незаможне селянство стоїть зараз в центрі уваги як союзного, так і міжнародного селянського руху.

На міжнародній селянській конференції незаможне селянство України

виступало з докладом про розвиток селянської організації на селі, якою є наші комітети незаможного селянства й якої нема в інших республіках нашого Союзу, про колективні незаможників, як початок соціалістичного будівництва на селі. Цей доклад був зразковим навіть для міжнародного селянського руху.

Центральний Комітет РКП також зацікавився роботою наших комнезамів на Україні: на скликаній ЦК РКП нараді про роботу на селі було визнано, що на Україні маються досягнення в справі переходу до вищої форми селянського сільсько-господарчого життя на селі.

Далі: селянські зїзди Туркестану і Білорусі надсилали ЦКНС вітальні телеграми і прохали приїжджати до них на зїзди; значний ріст комнезамів в минулому році — на 112.000 членів, діяльність комнезамів, міцність колективів, — усе це вказує на те, що незаможне селянство України провадить велику роботу і викликає творчість селянських мас не тільки на Україні, але й по всьому Союзі.

Комнезами й господарчі питання.

Оскільки кооперація, сільсько-господарчий кредит, землеустрій повинні бути основними джерелами роботи на селі, остільки головною метою і підставою діяльності комнезамів повинна бути економічна діяльність. Завданням соціалістичної держави є допомога незаможному селянству, щоб забезпечити в дальшому соціалістичне будівництво на селі, а також і вищі форми сільсько-господарчого життя.

Буржуазна влада прагнула до роз'єднання пролетаріату і селянства: вона бажала об'єднати дворянство і кулаків для пригноблення селянських працюючих мас: але ми ставимо своєю клясовою метою об'єднання великої маси пролетарів і селянства як в політичному, так і в господарчому відношенню.

Колективне господарювання.

Ми мусимо знайти форми життя села — колективні соціалістичні форми в обробленню землі селянами. В капіталістичному підприємстві основною силою його розвитку було об'єднання великої маси пролетарів, кон-

центрація робітничих і технічних сил фабрично-заводських підприємств; цей момент ми мусимо внести в сільсько-господарче життя, але забезпечивши індивідуальний культурний розвиток.

З огляду на це, перед незаможним селянством України стоїть завдання зробити перелом в настрої широких кол середняцького і незаможного селянства, щоб стати на певному шляху до переведення колективних форм господарства на селі.

— Слід закінчити примітивність сільського життя, — закінчив Петровський, — і все селянство, а в першу чергу незаможне селянство, повинно стати на шлях прогресу і комунізму і разом з революційним пролетаріатом всього світу утворити нові форми найкращого пролетарського життя.

(Вісти, ч. 81.)

Проф. Грушевський в Києві.

До Києва повернувся бувший голова Центральної Ради проф. М. С. Грушевський, що перебував п'ять років за кордоном.

У розмові з представниками преси Грушевський сказав, що він вирішив ще два роки тому повернутися на Україну.

Лише з огляду на те, сказав Грушевський, що моя наукова діяльність, беручи на увагу тодішні умови на Україні, могла бути видатнішою за кордоном, примусила мене відкласти мій від'їзд. Однак відомості про те, що умови на Україні для культурної та наукової праці поліпшуються, наприкінці переконали мене, що найсприятливішим місцем для продуктивної наукової діяльності є СРСР, а зокрема — Україна.

— Відомість про моє повернення на Україну — сказав далі Грушевський — зацікавила всю українську еміграцію.

Грушевський повідомляє, що більшість емігрантів співчувала його вирішенню. Більшість української еміграції, як сказав Грушевський, з пильною увагою стежить за всіма успіхами України, за її відродженням. Особливу увагу звертає на себе національна політика українського уряду, що здійснює українізацію.

— Ця частина емігрантів не покидає надії повернутися на батьківщину до культурної та економічної праці. Більшість українських емігрантів — сказав Грушевський — взагалі не виявляє жадної політичної активності. Брак можливості якоїнебудь творчої діяльності на чужині дуже тяжко впливає на українську молодь, що перебуває в закордонних школах. Надія вжити знання та енергію на рідному ґрунті не покидає їх тому, що польський уряд заборонив від'їзд Українцям в українські краї, що перебувають під польським пануванням. Тяжка економічна криза західної України примушує українську молодь усі надії покласти на економічний та культурний розвиток УСРР.

Професора Грушевського обрано академиком Всеукраїнської Академії Наук. Грушевський вважає за своє найважливіше наукове завдання — закінчення своєї „Історії України“. Він гадає також відновити працю, щодо дослідження первісної культури на Україні, що її почав у 80. роках у Києві небіжчик професор Зібер, один з перших українських марксистів. Грушевський оселився в Києві, де й вестиме свою наукову працю.

Економічне життя.

Народне господарство на початку нового 1924 р.

Зріст продукції промисловості.

Загальна вартість всього виробу української великої держпромисловості, обрахованого ВРНГ. УСРР., була в 1921—22 році — 113,6 міль. довоєнних крб., або 67% програмного завдання. Продукція-ж 1922—23 року дала вже 173 міль. довоєнних крб., або 96% програми і на 52%

більше ніж в 1921—22 році. По окремих галузях особливо зміцніло становище важкої промисловості і цукрової. Так, вартість продукції ЮРТ-а збільшилася в порівнянні з передущим роком на 120%; вартість продукції Південно-сталі і ЮМТ-а — на 52% і вартість продукції Цукротреста на 330%. Продукція кам'яно-вугляної промисловості, хоча трохи й зменшилась, що пояснюється тяжким фінансовим станом Донбасу в кінці

1921—22 року, але за те зріст продукції в протилежність попереднім рокам йде з одного кварталу в другий, а нині продукція Донбасу досягла рекордних розмірів і надалі збільшення її залежить уже від збільшення збуту.

Поліпшення якості продукції.

Одночасно з ростом продукції йшло загальне поліпшення якості її відбувалась концентрація виробництва. На 1-ше жовтня 1923 року з 24 українських великих трестів лишилося з 218 до 194, а число робітників навпаки, збільшилося з 117 тис. до 141 тисячі або на 20%. Це — помімо кам'яновугляної промисловості, де число робітників збільшилося з 83 тис. до 131 тис., або на 72%, причому особливо зросло число зайнятих.

Завдяки упертій роботі й інтенсивному ремонту, проробленому в 1922—23 р., значно зросла загальна могутність (можлива навантаження) промисловості, яка збільшилась на Південносталі, напр., з 30 до 50%, довоєнного часу, по ЮМТУ з 75% до 90% і т. д. Пересічно, на більшості трестів можлива навантаження досягає вже 75%—95% довоєнного часу.

Що-до інших технічних досягнень, то тут слід зазначити безупинне збільшення виробів на одного робітника і скорочення норм витрати палива, а також поліпшення якості продукції. У всіх цих напрямках стан, порівнюючи з минулим роком, значно покращав і все більш наближається до норми довоєнного часу.

Дальші успіхи.

В останню чверть 1923 р. (1 чверть господарського 1923—24 р.), не вважаючи на кризу збуту, дуже розгортання промисловості продовжується. Зростає виріб нашої важкої промисловості, особливо добуття кам'яного вугілля і металу. Цукрова промисловість знову значно збільшує свою продукцію і в зв'язку з цим сильно зростає загальна вартість продукції всієї держпромисловості. Напр., на Україні добуття вугілля у жовтні і листопаді досягло вже 60 міл. пуд. на місяць, виплавка чавуну досягла в жовтні 1,1 міл. пуд. і в листопаді 1,4 міл. пудів і т. д. Виріб

цукру досягає по Україні вже 16 міл. пудів (по СРСР 21 міл. пудів).

Поліпшення роботи транспорту.

Величезних успіхів досягнуто також на транспорті. Тут запаси палива стали вже більші, ніж перед війною. Одночасно йде мінералізація паливного бюджету і досягнення довоєнних норм; витрата вугілля і нафти визначається вже не виробничими можливостями, а співвідношенням цін на вугілля, нафту і дрова.

Разом з тим число паровиків збільшилося остільки, що Наркомшляхів порушує справу навіть про скорочення паротяго-будування. Збільшились також роботи по прокладці шпал й инш. роботи. Загальний фінансовий стан залізниць також значно покращав.

Боротьба за ринок і зближення „ножиць“.

Взагалі, в основних галузях — паливо, метал і транспорт — виробничі можливості розвинулись в більшій мірі, ніж можливості збуту. Через це центр уваги від збільшення продукції перейшов на зниження собівартості, поліпшення якості і боротьбу за ринок.

В боротьбі за „зовнішній“ для нашої держпромисловості ринок увага, перш за все, звичайно, фіксується на селянському ринкові, купівельна спроможність якого значно підупала в зв'язку з „ножицями“. Боротьба за зближення „ножиць“ дала вже досить значні наслідки. Так, співвідношення цін на промтовари і на с.-г. продукти зменшилось на Україні з 3.45 у жовтні до 2.44 в середині грудня.

Загальні підсумки і перспективи.

В 1924 рік ми вступаємо з значною розгорнутою роботою у всіх галузях нашого народного господарства. Виробнича база скрізь значно розширилась, зміцнилась і дозволяє надалі широко розвинути виробництво. Але цей зріст продукції гальмується відсутністю налагодженого як слід зв'язку між окремими галузями нашого народного господарства в формі дешевого і добре розгалуженого торговельного апарату.

(Вісти.)

Дрібна промисловість на Україні.

Дрібна промисловість, що в найбільш критичні й найтяжчі часи на Україні не переставала цілком існувати, як це було з великою індустрією, починає тепер що дня набирати сили, тим більше, що її вироби мають усе більший попит на всіх ринках.

В 1923 році продано було виробів на загальну суму 21 міл. зол. карб. (в 1922 р. на суму 16 міл.), з чого припадало на державні промисли (держ. кредит, контроль, інвентар і т. д.) 60.8%, на приватні підприємства 33%, а на кооперативи 6.2%. Робітників, що працюють у цих підприємствах, було 18.513 чол. (в 1922 р. було робітників 13.652), а заробітна платня їх тепер вже багато краща, а в деяких кваліфікованих галузях дорівнює вже довоєнній. Трудова продукція повисилась до 31% довоєнної. Відновлено між іншим, а подекуди й розроблено нові промисли, як напр. в Чернігівщині добувають тепер каолін для фаянсових і фарфорових виробів, на Поділлі й Волині добувають слюду та мінеральні краски, крім того лісові промисли, в Харкові й Одесі пивоварні заводи, а в Катеринославі дрібно-металеві вироби, в Чернігівщині торф'яні промисли, які тепер дають до 1/2 міліона пудів торфу, а в цьому році рішено довести добування до 820.000 пудів. Крім цього Укрдержплан в бieżучому році поширить взагалі торфові промисли на Україні, що дали в минулому році 4.5 міл. пудів, до 11 міл. пудів. Розрібка торфу буде переводитися в першій мірі на тих торфовиськах, де буде можливо на місці переводити меліорацію цих земель, щоб їх віддати зараз в сільсько-господарське користування.

Цукрова промисловість.

Цукрова промисловість, що до війни представляла одну з найбільших індустрій на Україні, в дуже короткі часі відновила свою працю і тепер становить одну з найздоровіших галузей української індустрії. Ця промисловість, що стоїть в безпосередньому звязку з сільською господарською і українським селом, при допомозі енергії українського селянина та радянської влади, що пішла тут на стрічу, не жалкуючи ніяких коштів

і затрат для її відбудови, — станула тепер на трівкі ноги.

Цілу цукрову промисловість рішено згуртувати в цьому році на Україні в 3 цукрових трестах, що будуть цілком самостійними у господарському відношенні. З них Харківський трест матиме 21 працюючих цукроварень, 10 готових до праці, 6 зруйнованих, 5 рафінадних і 1 кістко-обробляючий завод; Київський трест 45 працюючих, 24 готових до праці, 8 консервованих (під охороною), 5 зруйнованих, 10 збудованих в аренду та 5 рафінадних; Вінницький трест 24 працюючих, 29 готових до праці, 4 консервованих, 3 рафінадних (1 працює, 1 в аренді, 1 зруйнована).

Продукція цукру за останній рік на всій Україні дала 17 міліонів пудів або 85% всього цукрового виробу в СРСР, а позатим і 3 міл. пудів плянтаторського цукру.

На заводах за останній рік переведено основний ремонт та пороблено запаси вугілля на слідуочий рік. Заводські правління ввійшли у тісний контакт із селянами, доставляли їм в кредит господарські машини до оброблення бурякової культури. Культурно-просвітня та санітарна і гігієнічна сторона на заводах поставлені взірцево. Щоб піднести рафінад, котрий на Україні до війни представляв 2/3 цукрової продукції, окрім працюючих вже заводів, пущено в осіні 1923 р. рафінадний Михайлівський завод на Чернігівщині, знищений гетьманськими військами зимою 1918 року, де тепер працювало до 2000 робітників.

Цукротрест, що є тепер монопольним виробником цукру, намагається монополізувати також і збут цукру для прямого доставлення його самим споживачам і бере собі право також і регулювати ціни на цукор. Щоб захопити службовців баз-складів до діяльності й почину, Цукротрест пропонує встановити для них премії, а саме відсотковий відрахунок з обігу, а для збільшення продукції та посівної площі селянам, що живуть подаліше від цукрових районів, видавати нагороди за посів буряків.

Цукротрест задумує оглянутись тепер і за кордоном для експорту цукру в осіні цього року, де надіється здобути йому те значіння, яке він мав до війни, відзначаючись своєю високою якістю.

Фабричні виробы і сільський ринок на Україні.

Українське село, що підчас горожанської війни потерпіло дуже від реакційних наїздів, а по часті (південь) і від голоду, починає підійматися й хоч сьогодні ще дуже бідне, то все-таки видно, що відродження його вже близьке.

Цілих п'ять літ український селянин не купував нічого для поліпшення свого господарства, бо не мав де й не міг нічого майже купувати. В минулому році, коли то урожай на Україні обнови́в і село, почало оживати й торговельне життя. Село взялося насамперед за відновлення свого господарського інвентаря. На стрічу йому пішов тут великий промисл, що виробляє тепер майже один усі сільсько-господарські машини. Все инше господарське знаряддя доставляє в село тепер або дрібний промисловець або кустар, що дістають сирівці у великих заводах і постачають дешеві товари, але за те далеко гірші. Великий промисл продаж у село поверх 800.000 пудів виробів, а кустарі і дрібні до 400.000. В порівнанні до передвоєнного часу це ще дуже мало, бо до війни купувало українське село поверх 80 мільонів пудів фабричних дрібних товарів, а сьогодні всього 3. 1 міл. пудів. В останніх двох роках кустарні виробы дуже збільшилися і в українське село попадає далеко більше наведеної суми, але докладно означити тепер це ще годі. За минулий рік напр. одна Південносталь продала загалом на 23 мільони зол. карб. своїх товарів (5,554.000 пудів) в українське село.

Впадає в очі, що кооперація замало виконувала своє головне завдання — безбарийного посередника між містом і селом. Занявшись головню виминою і торгівлею продуктів поживи та хлібом, брала вона аж занадто слабу участь у доставлюванні до села найбільш необхідного господарського знаряддя; видно це хочби з цього, що кооперативы продали в село всього 461.000 пудів фабричних виробів на суму 1,869.000 зол. карб. В цьому році це змінилось тому, що кооперативні організації будуть тепер в першій мірі виконувати своє головне завдання, дістаючи просто з державних складів як сільсько-господарські машини, так і всі инші дрібні

виробы для доставлення їх просто селянинові, а крім цього рішено дати кооперативам кількадесятмільонний кредит з довшим речинцем звороту для підкріплення їх вимінних і торговельних операцій. Затим доручено Південному машиновому трестові приспособитися більш до селянського ринку, відкривати всюди свої власні контори і склади та йти в більшій як досі мірі на зустрічу селянським потребам, бо з виробів цього тресту в цьому році на суму близько 19 міл. зол. карб. попало в село товару тільки на суму 77.000 зол. карб.

Південносталь відпусти́ть в цьому році і другому сільсько-господарському заведенню, а це Сільсько-машиновому синдикатові в більшій мірі свій кредит у сирівцях (в минулому році 939.000 пудів металу на суму 1,621.000 зол. карб.). Виробляється тепер різні лопати, топори, вила, борони, наковальні, чавун, а в цьому році буде усилена продукція плугів і иншого господарського знаряддя. — За останні три місяці 1923 року вироблено Укртрестсільмашин 9.156 плугів, 1.500 сіячок, 1.650 жаток 1.720 молотилок на суму 2,449.000 зол. карб. —

Для піднесення продукції й обезпечення фінансово сільсько-машинних заводів рішено прийняти певні міри, між иншим удешевити продукцію, утворити склади просто в селах, дістати державний кредит, віддавати й особні виробы в кредит селу, як це було досі з великими сільсько-господарськими машинами на основі розпорядження СТО, побільшити державні замовлення, обезпечити й колективні хазяйства господарським інвентарем і т. д.

Українська промисловість у лютому.

Південно-рудний трест. Протягом лютого три залізо-рудних підприємств Криворізького району добули 1396.6 тис. пудів залізної руди. Загальне лютневе добуття залізної руди перевищує січневе добуття на 200.000 пудів. Марганцевої руди в сирому вигляді добуто на копальні Комінтерна в Никопольському марганцевому районі 932.520 пудів. У січні-ж б. р. добуто 757.620 пудів. Збагаченої руди у лютому добуто першого сорту

227.160 пудів, другого сорту — 152.040 пудів.

Електротрест. Два основних заводи Електротрест за лютий місяць випустили електротехнічних виробів на суму до 225 тис. зол. карб. Завод Електросила випустив машин постійного току — 52 штуки, машин перемінного току — 77 штук. Трансформаторів різних типів — 58 штук, моторів — 22 штуки. Весь випуск заводу оцінюється в 243 тис. зол. карб. На заводі електротехнічної порцеляни в Слов'янську виготовлено ізоляторів, втулочних роликів й инш. виробів електротехнічної порцеляни на суму вище 11 тис. зол. карб.

Тютюнтрест. Протягом лютого місяця шість тютюнових фабрик треста випустили 135.715 тис. цигарок, замість 106.524 тис. у січні місяці. У лютому місяці збільшено виріб цигарок, що пояснюється де-яким оживленням на тютюновому ринку.

ЮМТ. В лютому працювало 5 заводів: Харківський, Луганський, Миколаївський, Торецький і Лутугинський. Випуск нето на Харківському заводі дав 270.643 карб., що, порівнюючи з попереднім місяцем, дає збільшення на 23.000 зол. карб. Головні вироби заводу: один паровик серії „6“, два дізеля по 175 кінських сил, один компенсатор.

Торецький чавуно-літейний завод випустив виробів нето на 142.136 карб., що перевищує випуск попереднього місяця на 50.000 карб.

Луганський завод випустив виробів нето на 17.162 карб., що перевищує січний випуск на 4 тис. карб. Загалом лютий на всіх заводах ЮМТ'а дає збільшення.

Олійтрест. За лютий місяць на 5 олійницях вироблено 30.100 пудів олії і 70.000 пудів макухи.

Укрпапертрест. У лютому місяці на п'яти паперових фабриках виготовлено 25 тис. пудів паперу. Лютнева продукційність перевищує січну на 2 тис. пудів. Крім паперу на підприємствах Укрпапертресту виготовлено 2.815 пудів деревної маси, 6.232 пуди целюлози, 3.318 пудів ганчірок і 9.925 пудів картону.

Явсна промисловість.

Інтерес до явсної справи прокидається на Україні вперше в 1923

році (так само в СРСР) в низці організацій, головним чином, у кооперації. Заготовку та збут явщ зроблено Вукопспількою, українським представництвом Центросоюзу, частково самостійно Райсоюзами.

Загальна кількість вагонів, вивезених за межі України в 1923 році (весняна й осіння кампанії), більше 200 вагонів. З них Вукопспілька заготовила більше 100, Центросоюз коло 50 вагонів (відомости не перевірені), Райсоюзи самостійно реалізували (на внутрішніх північних ринках) коло 50 вагонів.

Відсоток експортних вагонів з цієї суми порівнюючи невеликий.

Наприклад, з кількості заготовлених Вукопспількою 110 вагонів явщ тільки 30 вагонів було експортовано. З них перших 6 реалізовано в Данцігу, решта 24 вагони — в Лондоні.

Треба зазначити, що Вукопспілька розпочала вивозити за кордон яйця тільки в осені, таким чином, 30 експортних вагонів відносяться до загальної суми осінньої заготовки, себто до 71 вагону (весною — 39), як 1 : 2. Співвідношення майже нормальне, коли взяти на увагу спосіб сортування, при якому (в сучасних умовах прийому явщ) з 2½ вагонів удається мати один вагон експортний (перший сорт), один вагон (2 й 3-го сорту) — на внутрішні північні ринки й піввагону — браку, що залишається на місцеві заготовки.

Агрономічна організація.

На початку 1922 року вся агрономічна організація Народного Комісаріату Земельних Справ (НКЗС) складалася з 1936 робітників (Бюл. Н. К. З. С. ч. 25.)

Серед них було тоді:

З вищою освітою	17%
З середньою освітою	33%
З нижчою освітою	43%
Без фахової освіти	7%

На 1. січня 1924 року, згідно з відомостями, які зібрав Всеукраїнське Агрономічне Товариство, в агрономічній організації НКЗС. працює на місцях 1140 агрономів.

Якісний склад теперішньої наркомзёмовської агрономічної організації далеко кращий, ніж був два роки тому.

А саме — тепер агрономів:

З вищою освітою 24·2%
 З середньою освітою . . . 46·2%
 З нижчою освітою 29·0%
 Без фахової освіти 0·6%

Очевидно, що в процесі скорочення агрономічної організації залишилися на посадах агрономи більш освічені, а тому в масі більш працездатні.

Передача лісів у найближчому часі на трудове користування селянству.

Народній Комісаріят Земельних Справ (Наркомзем) переводить у життя прискореним темпом передачу частини лісів на трудове користування селянству. Мають на думці передати таку площу лісових ділянок:

Губернії	Загальна площа лісів	Загальна площа призначена до передачі	Передається в першу чергу
Харківщ.	350.000	70.000	35.000
Полтавщ.	215.000	50.000	27.000
Київщина	750.000	75.000	37.000
Чернігівщ.	412.000	58.000	29.000
Волинь	700.000	98.000	49.000
Поділля	327.000	16.000	8.000
Одещина	260.000	26.000	13.000
Донецчина	176.000	16.000	16.000
Катеринос.	220.000	21.000	10.000
Разом .	3.401.000	430.000	225.000

Передачу лісів, призначених для першої черги, маєтись скінчити до першого січня 1925 року.

Податкові пільги для кооперації.

Постановою союзного Ц. В. К. установлено такі податкові пільги для кооперативних організацій: від держав-

ного промислового податку звільняються первісні сільські, робітничі й фабрично-заводські кооперативні організації, а також їхні підприємства з річним обігом не вище 20.000 карб. у червоній валюті, сільсько-господарські підприємства кооперативних організацій і хліборобські артілі та комуні поза містом, збут кооперативними об'єднаннями продукції сільського господарства для їх членів, а також використання предметів постачання для їх сільського господарства, які утримують кооперативні організації і хліборобські артілі та комуні, стаєнництва і пункти для оглядення збіжжя, майстерні для ремонту сільсько-господарського знаряддя, а так само кузні. Що-до кооперативних організацій та підприємств, які вони утримують і торгово-промислових підприємств, що не сповна звільнені від податку, вирішено зменшити податок на 50%, коли вони обслуговують виключно своїх членів і на 25%, коли вони обслуговують також і не-членів.

Дається відстрічка на 2 роки від виплати податку кооперативним організаціям за перший піврік від часу заснування. Звільняється від податку особисті промислові заняття членів правління і службовців та виконуючих обов'язки безплатно, а так само службовці торгового відділу кооперативних організацій. Члени правління і службовці оподатковуються у чисті не більше трьох у кожній кооперативній організації. На всі види кооперації поширюються пільги, далі споживчій кооперації що-до податку на продукти, а також пільги що-до виплати акцизів кооперативними підгуппмотвами на тій самій підставі, як і відповідні галузі державної промисловості. (Вісті, ч. 279.)

Культурне життя.

Т-ва допомоги ліквідації неписьменности.

Скрізь на Україні відбувається тепер масова організація Т-ва сприяння ліквідації неписьменности. Велику ініціативу в цій галузі виявляють ріжні робітничі та селянські організації в Донбасі. Такі Т-ва існують у Бахмуті, Юзовці, Луганську, Алевську. Найбільше на Україні Т-во в Києві, де до його складу вступив

весь комсомол. Т-во має активні осередки на місцях і користується великою популярністю серед селянства, яке робить йому значну матеріальну допомогу. До Одеського Т-ва вступили всі члени Робітоса. В Лл-саветграді, Херсоні, Миколаєві організувалися відділи Т-ва. В Херсоні в члени Т-ва в повному складі вступила міліція. В Миколаєві до Т-ва ввійшов Райком металістів. В інших

губерніях Т-ва також розгортають роботу. Скрізь газети, госпоргани роблять Т-вам значну матеріальну підтримку.

II-га Всеукраїнська Конференція ліквідації неписьменности.

15. лютого в Харкові відбулася 2-га Всеукр. Конференція представників губерніяльних та окружних комісій ліквідації неписьменности.

Завданням Конференції було: 1) з'ясувати стан роботи на місцях, 2) вирішити організаційні питання про структуру й функції самих комісій і 3) зібрати відомості про діяльність товариств ліквідації неписьменности й малописьменности імені В. І. Леніна.

Сучасний стан боротьби з народною темрявою виявляється в таких цифрах:

Г у б е р н і ї :	Кількість лікпун- ктів	Кількість учнів
1. Київщина	1.323	47.385
2. Поділля	1.182	35.214
3. Одещина	1.175	32.882
4. Червонодніпров- щина	997	30.263
5. Харківщина	679	14.550
6. Полтавщина	561	15.442
7. Волинь	399	19.876
8. Чернігівщина	394	9.660
9. Донщина	—	—
Р а з о м . .	6.707	205.272

Мережі ліквідпунктів (ліквідаційних пунктів) згідно з пляном досягла лише Київщина та Поділля.

Учнями теж всюди являються неписьменні з організованих груп населення, себто допризивники, члени КНС та инш. Багато в школах учаться й підлітків.

Голова Всеукр. Грамчека Подгоренська підкреслила, що Україна методологічно скінчила період шукань. Навчання провадиться по одному букварю, що дає учневі і ґрунт політграмоти. В найближчому часі Всеукрґрамчека видає популярну бібліотеку для селянства і загалом приступний справочник по арифметиці. Буценко, що був присутній на конференції, підводячи підсумки зїзду, підкреслює, що завдання, яке стоїть

перед Укрґрамчека, не під силу одному учительству. Ліквідацію неписьменности розв'яже тільки загальна дружна праця громадянства. Президія ВУЦВК-у стежить за працею Всеукрґрамчека. Організаційну працю ще не можна вважати закінченою. Треба поширити кадри робітників для ліквідації неписьменности і поставити працю у всю широчінь. Неписьменність — це жертва царату, наслідки проклятого минулого. Ми знищили царат, — ми повинні знищити неписьменність. Жовтнева революція ще не скінчилась і на фронті освіти праця ще не почалась. ВУЦВК і Народний Комісаріят Освіти провадитимуть свою працю в найтіснішому і непорушному взаємному зв'язку і в зв'язку з місцевими органами.

На другий день після закінчення конференції переведено кожній губернії значні кошти для поліпшення праці по ліквідації неписьменности, зокрема серед допризивників та осіб змінного складу територіяльних частин.

На підвищення кваліфікації вчителів асигновано для кожної губернії відповідні суми (курси, семінари, зїзди ліквідаторів). Для переведення цієї роботи в масовому розмірі ухвалено звернути головну увагу на районі конференції вчителів.

В червні—липні в Києві має бути семінар для ліквідаторів неписьменности Київщини, Волині й Чернігівщини на 90 осіб. Такіж семінари відбудуться в Харкові, Одесі й Червонодніпровську.

Товариство сприяння лікв. неп. імені В. Леніна недавно організовано на Україні. На Одещині т-во утримує сто лікпунктів, на Катеринославщині (Червонодніпровськ) сорок. Успішно розвиває свою діяльність т-во на Волині. На Поділлі й на Чернігівщині ледве приступлено до його організації. Статут т-ва імені Леніна децентралізований: кошти, зібрані в даній місцевості, витрачатимуться тут же. Вищі об'єднання лише ідеологічно керують працею т-ва й контролюють діяльність місцевих товариств.

Конференцією ухвалено видати новий буквар для дорослих з переважаним сільсько-господарським змістом, а також збільшити тираж існуючих видань — часопису й журналу „Геть неписьменність“.

В праці конференції брали активну участь голова ВУЦВК і Всеукр. Надавч. Комісії ліквідації неписьменності Петровський, Затонський, Логинов, Буценко — секр. ВУЦВК і ин.

Зріст ліквідаційних пунктів.

Прикладом, що бе в очі своєю релефністю, характерною для росту і зрушення по лінії лікбеза за перший тільки квартал новобюджетового року, може бути табличка, з даних 4 губерній на 1-ше січня 1924 року. З першої таблиці видно: на Волині 235 лікпунктів було на 1-ше жовтня 1923 року, а на 1-ше січня ц. р. ця цифра доходить до 542 лікпунктів, на Київщині цифра жовтнева 716 досягає 1275, на Одещині 442 доходить до 727, а на Поділлі 702 до 1105.

Візьмим Київщину, де ліквідація неграмотності почалася з 1920 року. Крива йшла таким шляхом, ведучи, між иншим, паралель між містом і селом:

1920 рік в місті	32 лікп.,	а в селах	—
1921 " " "	67 " "	" "	98 (60%)
1922/23 " " "	101 " "	" "	554 (84%)
1923/24 " " "	150 " "	" "	1125 (88%)

На Поділлі на 1-ше січня ц. р. в містах 175, а в селах 930 лікпунктів.

В Кременчуцькій окрузі:

1919 р.	в містах	6 лікп.,	а в селах	0
1920 " "	" "	15 " "	" "	0
1921 " "	" "	20 " "	" "	0
1922 " "	" "	40 " "	" "	0
1923 " "	" "	40 " "	" "	40
На 1/1. 1924 р.	" "	45 " "	" "	91

З цих цифр виходить, що крива, помімо того, що підіймається і йде своїми кривулями угору, врізується поволи своєю течією в село і захоплює широкі маси неписьменного селянства; так на Київщині в кожному селі є по одному і навіть по кілька лікпунктів. Це велике досягнення в справі ліквідації неграмотності, бо на селі далеко більше темноти.

Участь професійних органів у ліквідації неграмотності.

Укрбюро ВЦРПС надіслало всім профрадам України обіжника про участь у справі ліквідації неграмотності поміж організованим пролетаріатом. Пропонується зміцнити агітаційну роботу, поширити мережу лікпунктів, роботу по лікпунктах не переривати й у літку, стежити за правильною організацією лікпунктів.

На профспілки взагалі покладено відповідальність за ліквідацію неграмотності поміж організованим пролетаріатом.

Ліквідація неграмотності серед робітництва.

Найбільш гостро стоїть справа в Донбасі, де особливо високий відсоток неграмотних. Гальмує працю відсутність засобів; організовані ліквідаційні пункти існують переважно на кошти культурних фондів профсоюзів.

Союз гірняків приміром має тепер 66 пунктів, що об'єднують 2956 людей, тоб-то приблизно 14—15% неграмотних робітників гірняків, з них 68% чоловіків і 32% жінок, 58% дорослих і 42% підлітків. Остання нарада Донбасу визнала необхідним ліквідувати неграмотність серед організованого робітництва Донбасу до 1-го січня 1925. року.

Зле стоїть справа на Волині. Там лише 49 пунктів, вони об'єднують 1500 учеників, 80% робітників. По селах праця провадиться лише там, де існують сільські будинки, а тим часом неграмотність серед батраків сягає до 60%.

Більш відрадну картину дає Одеська губернія, де завдяки енергійній праці ліквідац. пунктів в більшості союзів відсоток неграмотності не перевищує 1—3%, так що центр уваги зараз вже переноситься на ліквідацію малограмотності. В самій Одесі це переводять 3 районних вечірних школи, з кількістю 520 чол. і відвідуванням 95—98%. Школи малограмотності організовані в повітах — Єлисаветграді, Балті, Первомайську, де безграмотність вже майже ліквідовано. Гірше справа стоїть в Миколаїві, де при 1200 неграмотних в лише 7 учительських сил.

Праця дуже часто гальмується ізза браку засобів, однак йде безупинно вперед.

Робітничі клуби на Україні.

Не так давно було переведено дослідження робітничих клубів у 5 губерніях України. Дані маються про 258 клубів. З цієї кількості 42% знаходяться по губерніальних містах, 35% в повітових і 21% по селах. Організовані ці клуби між союзними

організаціями, губерніяльними та повітовими відділами, головним же чином — 43% фабричними та заводськими комітетами.

Клуби провадять різноманітну діяльність — 91·4% з них мають бібліотеки, 88·8% клубів мають читальні, 31% всіх клубів мають кіно. Розвинена сильно гурткова робота — існує цілий ряд типів гуртків: гуртки професійні — з безпосереднім завданням ліквідувати професійну неграмотність і провадити союзно-виховуючу працю серед робітників. Їх 39·1%, з середньою кількістю членів у кожному 32 людини; загально-політичні гуртки, ліквідуючі політичну неграмотність — їх 76·7%, з однаковою середньою кількістю членів; літературні гуртки 27·1% та наукових 14·3%.

Поza гуртковою роботою не менше місця займає праця різних студій.

Клуби улаштовують екскурсії — було уряджено 13·8% всіх клубів, при чім в кожній брало участь в середньому 46·1% членів клубу.

Лекції організовувалися майже кожним клубом; трохи менше уряджувалося спектаклів та концертів.

(Вісник профруху України, ч. 30.)

Найближча праця Всеукраїнської Академії Наук.

Проф. Михайло Грушевський, що прибув цими днями до Харкова, в розмові з співробітником харківських „Вістей“ сказав між иншим:

— Я прибув до Харкова по командировці Академії Наук в Київ; Академія Наук командувала мене до Харкова, щоб я в Народнім Комісаріяті Освіти виложив плян наукової роботи Академії і прохав коштів для реалізації цього пляну.

Особисто я хотів-би продовжати свою роботу „Велику історію України“, яку було перервано війною й яку я довів до 1650 р.; також маю на меті закінчити „Історію української літератури“, над котрою я працював закордоном і яку я довів до 15. віку.

В звязку з тим хочу організувати систематичне дослідження архивного матеріалу і видання його. Це дослідження має на меті вивчення економічної і соціальної історії від XVII—XIX віку. З нагоди 50-х роковин видання „Исторических песен

малорусского народа“ Антоновича-Драгоманова, яке відбудеться в цьому році, я запропонував Академії Наук продовжити до кінця роботу, що її почав Антонович-Драгоманов і якої вони не довели до кінця. Академія Наук прийняла плян наукового дослідження історичних пісень і балад, для якого треба в цьому сезоні організувати екскурсії з фонографом, щоб схопити остатки дум, що живуть в устах кобзарів.

З другого боку дуже актуально є організація наукового дослідження західних українських земель — Галичини, Волині, Холмщини, Закарпаття і т. д., з огляду на ту тяжку і затяжну кризу, в яку попали науково-культурні осередки Галичини, що вели цю роботу раніш. Ця робота також входить у плян майбутньої роботи Всеукраїнської Академії Наук.

Виставка Центр. Пролет. Музея Полтавщини.

Першою виставкою сього року була звітна виставка за рік 1923. На ній було виставлено придбання минулого року.

Природничий відділ виставив гербарій степових рослин, привезений екскурсією Музея з Струківського цілинного степу й орнітологічні придбання.

Археологічний відділ експонував матеріали, здобуті розкопами минулого року під с. Мачухами (могилиник скито-сарматської доби), під с. Брусією (неолітичне селище і колекції раннє неолітичної доби з околиць Полтави (Біла гора).

Відділ збогатився подарованою К. М. Мельник-Антоновичовою колекцією річей з городища в Ліплявому (86 номерів) і збіркою неолітичних виробів з неолітичної станції біля х. Триби під Полтавою. З инших придбань відділа заслуговує на увагу незвичайно цінна колекція срібних західно-європейських (переважно германських городських XV—XVII в.) монет.

Історично-етнографічний відділ виставив матеріали, здобуті екскурсією семінара при відділі в м. Решетилівку. Особливо збогатився кабінет славетних полтавців. Портрети пензлю Т. Шевченка (Закревські), листування

й речі М. Драгоманова, листування Г. Маркевича, збірка річей і портретів артистки Г. Затиркевич-Карпинської (між иншим посмертна маска роботи скульптора Кавалерідзе). Грамоти математику М. Остроградському, автографи Мирного (3-ій список роману „Пропаша сила“ і „Не вгашайте духа“, маска М. Старицького й инше — збільшують значіння Музея Полтавщини.

Музей нар. мистецтва розгорнув збірку старовинних килимів (18), рушників (40) і численних зразків шитва й тканин і т. и. здобутих екскурсією в Кобеляцькій повіті. Прекрасні речі (шиті підризники, хустки і т. и.) передано Музеєві з ліквідованого В. Будищанського монастиря на Зінківщині.

Серед придбанняв Картинної Галерії визначається великий олійний пейзаж пензлю Крижицького, акварелі й пастелі Авінова, кілька картин старих майстрів.

Відкриття виставки 24—II супроводилося прилюдними зборами, де зачитано було справоздання завідувачів відділами за роботу минулого року.

9—III в конференц-салі Музея відкрито виставку української книги з нагоди 350-літнього ювілею з дня виходу в люде першої на території України друкованої книги.

У відділі рукописних книг Пересопницька євангелія — найбільша цінність Музея Полтавщини — й Ірмологіон Полтавського монастиря (XVII в.)

Богаті збірки стародруків (Львів, Острог, Київ, Чернігів, Почаїв.)

XIX. вікові одведено чотирі щити (Енеїда, Харківська журналістика й альманахи. Київські видання середини віку. 70—80-ті роки, 90-ті роки. Благодійне Товариство. Вік. Просвіти. Полтавські видання). Кулішеві, Драгоманову й Грінченкові одведено окремі столи. На виставці — куток Шевченка.

Українську пресу, галицькі видання, українську бібліографію — виділено в окремі групи.

Кріза видавничої продукції за рр. 1798—1883 (за Комаровим), карта видавництва у рр. 1917—1923, найголовніші моменти друкарської техніки, медалі на честь Гутенберга й Івана Федорова.

У виставці взяли участь Полт Наукове при ВУАН. Товариство, Музей, Губархів, Ц. Н. Бібліотека. Секція наукових робітників, книгарні, Райспілки і ДВУ.

—

Два роки „Плуга“.

З нагоди двохлітнього ювілею „Плуга“ читаємо в літературному додатку до „Вістей“ п. з. „Література, Наука, Мистецтво“ про завдання цієї молоді організації:

„Особливо важкий і важливий бій точиться на ідеологічному фронті, на фронті культури. Бо в питаннях культурного будівництва справа вирішується органічним зростом елементів нової культури, скупченням сил нових суспільних верств, що стали до культурної творчості, опануванням всіх здобутків минулих поколінь і очистки їх від намулу варварського, паразитарного суспільства, його чужоїдних клас. І тому ювілею, хоча і двохлітній лише, молоді революційної культурно-творчої організації, якою є спілка селянських письменників „Плуг“, слід вважати неабияким явищем.

„Культурна обстановка“ на Україні в час заснування „Плуга“ була така: в містах здебільшого буйним цвітом квітла провінційально-міщанська „культура“, що наслідувала Москву, Ленінград та інші центри „російської культури“. На селі-ж і по Сонгородах — безпросвітне просвітянство з Олесем, Чупринкою, Вороним, як найвищими досягненнями та з автокефальною церквою, як ідеологічною базою. Селянські будинки — або животіли, не наповнені живим змістом культурно-творчої роботи, або були ти-ми-ж, тільки на рожеве підфарбованими „Просвітами“. І „Плуг“ виник, як антитеза просвітянству. Спершу в Харкові, потім поширюючись на провінцію — зроста молода організація письменників-громадян, селян, що прийняли пролетарську ідеологію, пробиваючи на село дорогу комуністичній культурній роботі, роблячи на полі культури приблизно те саме, що робили й роблять комнезами.

„Плуг“ не висунув де письменників „з іменами“. Рано ще про це говорити. Не має ще він широко розгалуженої мережі сільських гурт-

ків. Є в ньому, звичайно, й хиби й хвороби зросту. Про них подбає, над ними зупиниться зїзд плужан, що має відбуватися в ювілейні дні. Але вже тепер можна одмітити велику практичну роботу, зроблену „Плугом“. По толоці просвітянства „Плуг“ кладе нову борозну. Це його головна заслуга й головна (під сей час) задача. Задача, що й казати, відповідальна й важка.

Побажаємо-ж „Плугові“ розвитку і зросту.“

Виступ „Гарту“.

Перед початком першого виступу „Гарту“ Еллан зробив невеличкий реферат про „Гарт“.

„Гарт“ не видавав ніяких маніфестів, він не зв'язував рук своїх членів вузькими параграфами, бо члени „Гарту“ зв'язані не принципом гуртка, на пряму, форм висказу, — а виключно ідеологією. Програма „Гарту“ — програма комуністичної партії.

„Гарт“, як каже саме слово, ставить собі за ціль гартувати своїх членів проти індивідуалізму. В щоденній праці відкидає він все те, що не служить організації пролетарської психіки. Коли „Плуг“ об'єднює селянських письменників на основі походження і маси, серед якої вони працюють, то „Гарт“ об'єднує письменників тільки спільністю ідеології. Коли вкінці дрібно-буржуазні групи, епігони старої літератури, українські панфутуристи, силою діалектичного закону відкидають мистецтво, то „Гарт“ заявляє, що доки є гопак, доки по домах грають грамофони, доки публіка кожного вечора заповнює кіна й театри, — говорити про смерть театру можуть тільки зовсім короткозорі люди. Однак „Гарт“ не „робить“ мистецтва, літератури: він або творить, або допомагає творити життя. Умре мистецтво — туди йому й дорога, — тільки тоді письменники будуть в іншій області, вони будуть инакше організувати емоції, а може бути, і саме слово „емоція“ стане анахронізмом.

Наконець, основний фронт „Гарту“ — боротьба з останками старої кулачної інтелігентської української літератури.

Після реферату Еллана зачалися виступи. Побіч письменників

виступали артисти державної драми Е. К. Сидоренко, М. Грудина й ин. На особливу увагу заслуговує оповідання М. Хвильового, який є без сумніву визначним та інтересним письменником.

Публіки було мало, але настрої її був піднеслий. Почувалося, що Гартівці мають свою аудиторію. Тому вечір мав задушевний, інтимний характер.

І. Гразов.

(Коммунист.)

350-тирічні роковини української друкованої книжки.

У прол. музеї в Полтаві відбулося урочисте відкриття науково-ювілейної виставки, присвяченій 350-им роковинам першої друкованої української книжки, що вийшла на території України.

Голова полтавського наукового комітету в цікавому докладі познайомив зібрання з мало відомими даними з історії української друкованої книжки.

Часом розквіту українського друкованого слова був 16.—17. вік. В цей час друкування було засобом боротьби з польсько-католицьким впливом. Починаючи з 18. віку рішучу боротьбу з українським друкованим словом веде „святіший синод“. Немилосердно переслідують українське друковано слово за час царювання Миколи I., Олександра II. та Олександра III. Особливо страждала українська друкована книжка за часи царювання „царя освободителя“.

За час між 1865 і 1869 роками на Україні було видано не більш 10 книжок на українській мові. Українські письменники мусіли друкувати свої твори в Галичині та в Швейцарії.

Цинізм реакції 1907—1908 рр. перевищив усі попередні переслідування. За цей час остаточно припинено друкування книжок в українській мові.

Пролетарська революція, сказав, закінчуючи свою промову докладач, відкрила широкі можливості українській друкованій книжці. Функціонують сотки українських друкарнів, зростає творча українська культура, що намагається доповнити прогалини за довгі роки реакції.

На виставці є цікаві рідкі експонати з 16. та 17. віку. Тут-же демонструють техніку друкарської справи. Населення охоче одвідує виставку.

Київська Всенародня Бібліотека.

За п'ять років свого існування Київська Всенародня Бібліотека збрала 1,600.000 томів. Опрацювання цього величезного фонду провадиться на підставі операційного плану, затвердженого Укрголовполітосвітою.

Читальня Київської Всенародньої Бібліотеки нині найбільша в Києві. Зростає невпинно і швидко. За 1922 рік було 12.639 одвідувань і видано книг 14.937, а за 1923 рік було 103.064 одвідувань і видано книг 182.072.

За один рік роботи Всенародньої Бібліотеки розсортовано 700.000 томів, підготовлено до розстановки на полиці 200.000 томів.

Організовано нові відділи: марксізму та ленінізму, Україніка та Бібліотекознавство. Організовано бібліотечний семінар для персоналу Всенародньої Бібліотеки і 2 бібліографічних гуртки.

(Вісти, ч. 91.)

Українізація транспорту УСРР.

Встановлено порядок черговості для українізації апаратів Південного транспорту.

В першу чергу буде українізовано службу експлуатації та електротехніки. В другу чергу всі інші служби та відділи, а також правління, управління та залізничні лінії. Курси української мови мається на увазі закінчити не пізніш 1. серпня 6. р. Ті, що закінчили курси, повинні вміти говорити й читати й писати, а також перекладати на українську мову. Курси тривають три місяці.

„ЮЖОПС“ порушив перед НКШляхів справу про переклад на українську мову грузових тарифів, загального статуту та перевозочних документів. „ЮЖОПС“ ухвалив звернутися з проханням до українського РНК та НКШляхів про відпуск спеціальних кредитів на переведення українізації транспорту.

Начальник українського окружного відділу освіти на транспорті тов. Миколаєнко розіслав циркулярне

розпорядження всім Дорпрофсоюзам українських залізниць про організацію в терміновому порядку українських курсів для всіх службовців та робітників транспорту.

(Вісти).

Самодіяльний Театр.

На черговому засіданню Відділу Головполітосвіти було заслухано доповідь про Ленінградський Самодіяльний Робітничий Театр.

Цей театр засновано Шимоновським у складі 12 душ т. зв. „інструкторів“, котрі komponували зразкові „інсценівки“ — вистави без авторського тексту. Ця основна група інструкторів організувала досі робітників і червоноармійців Ленінграду в самодіяльні гуртки, котрі самі komponували й виставляли агітаційні інсценівки по завданнях агітпропу. Репертуар Самодіяльного Театру: революційний календар. Береться фактичний матеріал: декрети, накази, офіційні звіти і з цих текстів komponується масова дія. Наприклад вистава „Червона Армія“: текст — декрет про заснування, присягу червоноармійця, уривок з листа Леніна і з статті Троцького і т. ин. Маса робітнича і червоноармійська сама утворює текст і „виставляє“ без жадних декорацій, театральних убрань... Коли в робітничому клубі є кіно — дія де на сцені, коли немає, то просто в салі. Нині таких робітничих та червоноармійських самодіяльних гуртків у Ленінграді стільки, що вони об'єднують 28.000 душ.

По доповіді ухвалено заснувати в Харкові Самодіяльний Театр і доручити це Полферову.

(Вісти, ч. 81.)

Редакційна комісія для видання творів Леніна.

Секретаріат ЦК КП(б)У ухвалив: Для подешевшення творів Леніна і книжок про нього і знищення нездорової конкуренції між видавництвами, що випускають твори Леніна і мають на меті єдино наживу, при ЦК КП(б)У утворюється спеціальна редакційна комісія, з товаришів Квірінга, Лебеда, Мануїльського і Шумського, куди видавництва повинні надсилати свої видавничі плани на затвердження. Губками повинні не-

гайно утворювати відповідні авторитетні комісії для розв'язання справи про програму друку творів Леніна. Комісії на місцях повинні пам'ятати, що на провінції можуть видаватися тільки брошури і невеличкі збірки, а не великі збірники і хочби скорочені збори творів Леніна. (Ратау).

Відкриття секції соціальної асекурації при Харківському Інституті народного господарства.

З ініціативи Главсоцстраха при харківському інституті народного господарства відкрито в осіннього триместра 1923 року секцію при банково-асекураційнім факультеті інституту. Туди входять слідуєчі дисципліни: 1. історія соціальної асекурації у нас

і в Західній Європі, 2. радянське законодавство по соціальній асекурації, 3. робітнича медицина, 4. математичні принципи в соціальній асекурації, 5. практика соціальної асекурації (діловодство і статистика), 6. рахівництво (спеціальні курси).

Для будучих робітників по соціальній асекурації Главсоцстрахом установлено десять стипендій и асігновано спеціальні засоби на організацію і удержання кабінету та бібліотеки при секції.

На початку 1924. року мають бути організовані коротко-термінові курси (півтора місяця) по соціальній асекурації. На них прийматимуть участь переважно командировані місцевими асекураційними органами робітники.

Українські землі під Польщею.

Кровавий 1. травень в Заболотові.

Вісти, які наспіли з Польщі та з т. зв. „кресів“, говорять про гідне святкування пролетаріатом традиційного 1-го травня. Маніфестації працюючих мас не обійшлись без інцидентів. А вже найбільш агресивно виступила польська поліція в містечку Заболотові у Східній Галичині.

Члени „Селянських Рад“ УСДП зі всіх сіл коло Заболотова внесли вже ранше прохання на руки снятинського старости, щоб добути позволення на віче і похід у день 1-го травня в місті Заболотові. Ці прохання староста відкинув, а боючись нелегальщини, після до Заболотова свого заступника стар. Крушельницького і підкомісаря поліції Кшесінського з далекойдучими повновластями. На приказ тих емісарів стягнуто до Заболотова поліційні постерунки з цілого повіту і приготовлено все до стрічи „хлопського бунту“.

Очевидно — заболотівські селяне, мимо заборони старости, не зрезигнували з відсвяткування традиційного пролетарського свята і ранком 1-го травня лавою посунули з усіх сторін до міста. Та вже на периферіях Заболотова заступили їм дорогу поліцаї. Даремні були їхні зусилля. Кольосальні маси селян, не зважаючи на грізну поставу державних агентів, прорвали поліційні кордони і передістались у середмістя. Там пішли при-

готовання до віча, будування трибун і т. и. Появились таблиці з написами „Хай живе республіка рад!“, — „Хай живе пролетаріят села і міста!“, — „Звільнити політичних в'язнів!“

Та поліція, якій прийшло на поміч 20 жандармів, виперла селянські маси з середмістя. Демонстранти подались до ріки. Тоді селяне з сіл Балинци, Бучачки, Трофанівка і Кулачківці відперли відділи поліції, які заступали їм дорогу і поспішили на поміч тим, яких поліція загнала до ріки. В той спосіб поліція була окружена зі всіх боків. До того надходили селяне з Толукова й Олешкова. І коли поліція старалася відперти селян з Балинець, Трофанівки і Кулачківців усі інші дістались на місце зборів. Поліція перестав атакувати поодиноких селян і оточує зібраних на ринку.

Починається віче під охороною поліції, промовляє Корбутяк і визнає до спокою. По вічу, помімо перешкод поліції, уформувався похід, який спокійно перейшов улицями міста. В хвиль розв'язання віча староста Крушельницький видав приказ арештувати провідників маніфестації. Та тому рішучо спротивились селянські маси. Сердитий староста велів тоді своїм пахолкам з державної поліції стріляти. Приказ виконано. І кровю селян забрагрились вулиці міста, а гордий репрезентант шляхотського уряду зрадив перемогою.

Від куль жандармів згинули: 19-літній Василь Дашкевич, 19-літній Петро Андрусик, 18-літній Олекса Гнатюк і 28-літній Микита Харинюк. Крім цього 50 ранених, 100 арештованих. Швидко після „геройського“ подвигу державної поліції прибули до Заболотова військові частини на чолі з полк. Мондом. Хоч і раніш уже місто робило вражіння, немов-би недалеко був воєнний фронт — то після появи війська місто приняло характер воєнного табору. До похорону жертв не допущено селян, які і в той день виявили яскраво свої пролетарські почування.

Так кроваво відсвяткували трудові маси заболотівського повіта день 1-го травня, — а бажали тільки гідно заманіфестувати свою пролетарську єдність. (Н.)

—

Після розгрому УСДП.

Чергова філя арештів і трусів, що почалася під кінець січня на Гуцульщині і Покутті, перекинулася швидко на столицю, змітаючи перш усього все, що репрезентувало дійсно безкомпромісову для Польщі політичну думку в українському таборі, — в першу чергу організацію УСДП і її пресу.

Виарештовано всіх активних членів партії, перетрушено й опечатано Головний Секретаріат УСДП та редакції і адміністрації „Вперед“, „Землі і Волі“ та „Нової Культури“. Порозбивано замки в дверях, бюрках і шафах, — рознесено архів, бібліотеку та редакційні переписки. Приборкавши так всю живу силу українського пролетаріату, зломивши його організоване життя, а репресійна філя покотилась далі по повітах Галичини, Волині, Холмщини, Підляшшя і Полісся, змітаючи по селах „Селянські Ради“, по містах партійні установи та робітничі товариства.

Цим диким наступом формально припинено діяльність УСДП, — політичної партії, яка проіснувала легально 30 літ. Як мотив репресій подала поліція те, що УСДП розв'язано, хоч в дійсності не повідомлено про це Головної Управи партії.

Те все не було несподіванкою.

Довгий час лунали зі сторінок шовіністичної польської преси наклики до знищення „зброднічої акції“, яку

добачувано в діяльності УСДП. До цього голосу вшехпольських гієн прилучався часто-густо й орган галицьких автономістів „Діло“, — хоч після того, коли ці наклики не минули безслідно, „Діло“ ради пристойності п'ятнувало навіть поліцію.

Як чужих так і своїх „патріотів“ боліло об'єднання українського міського і сільського пролетаріату всіх зах.-українських земель, болів зріст організацій УСДП, не подобалася прямолінійність соціалістичних послів у соймі. Коли УСДП найшлась поза рямцями закону, коли розгромлено всі партійні установи та знищено всю пресу (крім згаданих львівських, ще й луцьку „Селянську Долю“), — радість була велика — в кого одверто, нескривано, в кого знов (ради національної спільності) більш таємно...

Три місяці минули від того часу. Чимало з арештованих сидить досі в тюремних льохах без слідства. Поліційне „вето“ не дає змоги відновити діяльність партії, держить під печатками партійні льокалі і редакційні домівки.

Як відгомін усієї нагінки — це перший процес в Луцьку.

Проти відповідального редактора „Селянської Долі“ Сергія Дробана відбулась розправа в окружному суді в Луцьку. Редактора обвинено в обиді державних властей і в підбурюванню населення тенденційними статтями. Обвинувачував підпрокуратор Бобковскі, проводив віцепрезес окр. суду в Луцьку Барановскі, боронили сен. Карпінський і др. Лев Ганкевич. Безпосередньою причиною обвинувачення була стаття п. н. „З віча в Луцьку“, в якій були ось які речення: „Досіль нікому й на думку не приходило, що тут буде Польща“, „Польща почала проглатувати кусень по кусневі чужої землі“.

Оборона покликala кільканацять свідків, між іншими послів С. Підгірського, Х. Приступу, А. Пашука, редактора Гр. Гладкого й ин. Не вважаючи на прихильні зізнання свідків і промови оборонців, трибунал присудив ред. Дробана на три місяці в'язниці.

Знищивши всю українську соціалістичну пресу, польська поліція ніяк не хоче допустити до появи будь-якої нової газети, якби заступала інтереси українського пролетаріату.

На місце припиненої поліцією луцької „Селянської Долі“ появилася газета „Селянин“. Та вже на першому числі — як подало холмське „Наше Життя“ з 24. лютого — поліція поцікавилася нею, весь наклад skonфіскувала, а редакцію і шрифт опечатала.

30-го березня появилось 1-ше число тижневої газети „Наш Шлях“, орґану Українського Соціал-Демократичного Клубу в польському соймі. Третє число цієї газети принесло не то хронічні білі плями, але цілі незадруковані сторінки.

Ще гірше представляється справа у Львові. Всі спроби відновити українську пролетарську пресу не пішли далше трьох одноднівок. Постійне видавання соціалістичної газети стрічається з рішучим противом поліції.

„Наш Прапор“ з 26-го березня ц. р. приніс слідуючу новину:

„Спеціаліст від пресового „закона“ львівської поліції комісар Вагнер починає вже від кількох місяців оперувати якимсь новим, ориґінальним кодексом. Українським соціалістичним послам заборонює постійно права видавання часопису, покликуючися все на якесь таємне „продовження попередніх“, хоч фактично ні один із цих послів досі ще нічого не видавав. Коли видавці зголошались з цим „законно умотивованими“ заборонами львівської поліції до міністерства внутрішніх справ, де навіть шеф пресового бюро обурився на це, від того часу ком. Вагнер не хоче вже давати нічого на письмі, ні заборон ні дозволів, щоб не давати міністерству, чи взагалі кому иншому нагоди обурюватися, вносити рекурси, чи використати ці „квіти кресової політики“ на належному місці. Зголошених часописів „Праця“ та „Правда“ не заборонив, за те, поклавши директора друкарні, заявив йому устно, що хоч правно друкувати вільно, він не сміє того зробити, аж поки не дістане спеціального дозволу з поліції. Знова інтервеніуючому в цій справі відвічальному редакторові заявив, що ніколи не дасть на письмі ні заборони ні дозволу!“

Є вістки, що у Львові збираються видавати далше „Нову Культуру“. Та не відомо, чи на появу її літературного пролетарського місячника позвogliono польська поліція...

Ненависть до українського пролетарського руху велика.

Але український пролетаріят, хочби в підпіллі, продовжати-ме свою працю. „Репресії досягають цілком противні наслідки, ніжби їх хотіли мати ті, які ці репресії примінують“ — як слушно зазначила „Наша Мета“, одна з одноднівок УСДП. (Н.)

Похід проти українського шкільництва.

На закінчення піврічної науки, вперше від десятків літ роздано дітям з українських шкіл свідоцтва в польській мові. Така була воля львівського „попечителя“ Собінського (обіжник льв. шк. кураторії з жовтня 1923 р.). Як сповістила краєва преса, — факт цей болючо вразив як дітей так і їхніх родичів і з цієї нагоди намічено цілу низку протестуючих віч, які однак через заборону поліції тільки денеде відбулися. 29-го березня ц. р. явилася у куратора Собінського делегація родичів, яка устно і письменно запротестувала проти згаданого обіжника. Куратор відповів депутатації, що справа знаходиться вже в Міністерстві Освіти у Варшаві, якому він обіцяв предложити і вручення йому протест. В самій справі не дав ніякої заяви, завважуючи, що вона знаходиться в дорозі інстанцій і тим самим підлягає вирішенню начальної влади.

Список зачинених приватних українських шкіл, поданий в попередніх книжках „Н. Громади“, поповнюється постійно. І так — у Грималові зачинено гімназійні курси та рівночасно арештовано всіх вчителів, які були там заняті. — Старостою в Рогатині розпорядком ч. 3057 закрило школу У. Пед. Тов-а в Посвержі, — і то на основі закону про приватні школи з 1850 р., себ-то закону, що відноситься тільки до середніх шкіл. Причиною послужило те, що школу відчинено без ласкавого дозволу влади, після того, коли ця влада протягом півроку не давала ніякої відповіді на постійні прохання в тій справі. — 10-го березня знов зачинено 4-класову школу У. Пед. Т-ва в Комарні по наказу самого куратора Собінського. В ориґінальному „указі“ подано чимало причин цього факту. І так: „...управа... школи... не

сповняє приказів шкільної ради повітової в Рудках, ... наука не відбувається згідно з обов'язуючими міністеріальними програмами... В школі не перестерігається шкільних приписів і заряджень контролюючої шкільної влади... і т. д." В Рогатині зачинено школу під закидом, що заряд школи не придержується регуляміну дотично польської історії і географії та дотично введення польської мови в зовнішньому і внутрішньому урядованні, а в Комарні замкнув укр. школу, бо, як стверджує указ, „існуючі в Комарні дві народні школи польські заспокоюють цілком культурні й релігійні потреби „рускего сполеченства“.

І як з одної сторони руйнується шкільні надбання українського населення приватним шляхом, так з другої сторони знов редукується постійно скількість державних шкіл, замінюючи викладову мову українську на польську. „Патріотичну“ діяльність в тому напрямі виявляють не тільки чинники за центру, але також „наказні“ війти і рядові вчителі-Поляки, — часто-густо шляхом хитрощів і брехні. Так прим. в Угерцях, пов. Городок, війт Ян Хмель в порозумінню з місцевим учителем сфабрикував протокол з засідання громадської ради, на якому ніби-то перейшла ухвала про зміну викладової мови. В цьому протоколі сказано між иншим (подаємо в перекладі з „Діла“, ч. 60): „Гром. Рада одноголосно рішила на сьогоднішньому засіданню, щоби знести викладову „руську“ мову... з тим, що „руска“ мова має залишитись як предмет в науці гр.-кат. релігії“. — Про сфальшовання такої ухвали і своїх підписів довідались радні тільки тоді, коли в школі на місце української мови появилася мова польська, — дарма, що в цілій громаді всього 10 дітей, які говорять по польськи.

На днях переіменили польські власти в Перемишлі всі українські школи на польські.

Зі страшною лютю накинудися шкільні власти на українські школи за участь учнів і учениць в панахидах по закатованій в польській тюрмі Бесарабовій. Слідства по школах велись довгий час і дали чергову приливу для репресій. Одна з кращих ілюстрацій, яку находимо в дописі

до „Діла“ з 28-го березня з місточка Сокаль:

„Дня 5-го березня відправлено панахиду (за Бесарабову). Не минуло і 2-ох днів... (дальше сконфісковано)... На домагання місцевих (skonфісковано)... зіхалось з шкільної кураторії двох інспекторів і давай пиятиком їм способом переводити слідство в тому напрямі, хто був на богослуженні. Вислідом цього слідства було усунення аж 12 учнів з одиноких шкільних заведень. Одночасно звільнено з посади вчителя гімназії І. Сокола, — катехита Лехицького завішено в сповнюванню обов'язків з внесенням на перенесення, а двох учителів віддано під „обсервацію“. Та на цьому не кінець. Бажаючи ще яркіше проявити свою всевладність, розв'язано бурсу св. Миколая, удержувану Тов. „Шкільна Поміч“, в якій було приміщено 43 незможних учнів“.

За те українську дітвору змушують святкувати роковини польської займанщини.

Рівночасно з українською школою страждає і українське вчительство. І так в останні часи перенесено „зе взглєндуф службових“ учителів української гімназії в Коломиї: Тимошука (до Кросна), Цісика (до Ніска) і Світлика (до Ряшева). З тих-же „мотивів“ перенесено проф. станиславської гімназії і дірігента місцевого „Бояна“ Смолинського до Кросна... Буває — карають ще радикальніше. Шкільного інспектора в Скольому Лобінського звільнено зі служби за те, що — мовляв — „його шкідливу і протидержавну діяльність стверджено доказами“...

Та все таки швехполякам не спиться.

28-го березня ц. р. — по звідомленню краввої преси — відбулось зібрання львівської „хієни“, яке винесло слідуочі постанови:

1. Зібрання „Хшєсціянського Звйонзку Єдносці Народowej“ львівського повіту визнає уряд, сойм і сенат „Ржечипосп. Польскей“, щоби в шкільних законах застережено польську викладову мову „бодай“ від III. річника в державних і самоуправних загальних школах; державні і самоупр. гімназії та середні школи всякого типу мають мати виключно польську мову.

2. Нагляхою справою — зокрема для „східних кресів“, в поспішне спольщення державної школи та усунення багатьох занедбань в тому напрямі.

3. Помисл творення „руского“ університету денебудь, отже й у Варшаві, бувби ділом погубним і нічим неумотивованим та мусів би спричинити поборювання його безоглядно і всякими засобами.

4. Зібрання звертається до парламентарних клубів „вісімки“, щоб розглядали справу шкільництва, зокрема „кресового“, так, як це на черкнув „знаменитий“ знавець тих відносин др. Прушинські.

Ось так воює державна нація з позбавленим навіть культурних прав українським населенням! (Н.)

Нагінка на читальні „Просвіти“.

Слідкуючи докладно за всіми про-
роями українського життя, агенти
Польщі звертають немалу увагу й на
сільські та міські „Просвіти“. Найбільш улюбленим мотивом при репресіях на просвітянський рух служить те, що — мовляв — та чи інша „Просвіта“ переступила рямці статута.

У Волюському Селі, на передмістію Болехова, припинено іяльність місцевої „Просвіти“, за те, що — мовляв — виділ відступив своє поміщення Управі У. С. Д. Партії. Тому, що згадана УСДП. — читаємо в розпорядженню староства — вела ярко протидержавну і політичну діяльність, то виділ, солідаризуючись з цією партією через улекшування її діяльності і зібрань, переступив границі ділання, окреслені статутом“. І з тої причини староста замкнув „Просвіту“.

З тих самих причин припинено діяльність „Просвіти“ в Судовій Вишні.

В Маркополі, пов. Зборів, заборонено дальшу діяльність читальні „Просвіти“ прямо без подання яких-небудь мотивів. Раніш відбули ревізію, пізніше покликали в староство виділ і переконували, що „таких часописей, як „Український Голос“ і „Земля і Воля“ (вона вже тоді навіть не появлялась) — не повинні громадяне читати, бо це комуністичні часописі, а тимсамим шкідливі“... Колиж старості не вдалось переконати віділових, виїшла заборона дальшої діяльності Т-ва.

Нічого й згадувати, скільки секатур, скільки заходів треба, щоб виведнати дозволення на реферат чи навіть аматорську виставу!

Ревізії, арешти й суди.

Перед нами ціла низка нових фактів з діяльності поліції, які реєструємо за краювою пресою.

23-грудня, як сповіщає „Н. Життя“, впала поліція до мешкання б. посла до польського сойму д-ра Пирогова, перевела ревізію, а потім арештувала його та урядовця банку Андрія Жуковського. Тогож дня перевела поліція ревізію в домі діякона української церкви в Ковлі о. Іова й, арештувавши відтак, вивезла разом з тамтими у луцьку вязницю.

У Львові арештовано О. Тарнавського, студ. укр. техніки і посаджено у вязницю на Яховича. 21. грудня зачав він голодівку. Та швидко після цього загинув слід його. Всі заходи його адвоката найти місце його перебування, — як подає „Діло“ в новинці п. з. „Тюремні містерії“ — закінчилися невдачею. Навіть сам Кайдан заявив, що нічого не знає в тій справі.

21-го грудня органи поліції перевели ревізію в льокалі т-ва українських техніків „Основа“, а опісля опечатали льокаль без подання причини („Н. Прапор“ ч. 40).

Пошукуючи за саботажниками-студентами, впала поліція до філії Т-ва ім П. Могили та перевела ревізію між присутніми там студентами. Тим разом пішло лекше, бо, як подає „Н. Прапор“, студентів тільки „розпрусую“...

Та не тільки студентів боїться польська влада. 22-го грудня м. р., на перших сходинах „Союза Українок“, — як довідуємось з „Діла“, ч. 208, — явилось 12 мушан, з того 8 поліцаїв та 4 агентів, які почали провіряти легітимації. Ледви голові т-ва, Малицькій, вдалось вкінці переконати ревних „ступайків“, що присутні — це не студентки українського університету, а члени легального жіночого товариства.

Нагінка поліції не менший розмах має на провінції. Особливою „опікою“ тішається ті, яких підозрюють у комунізмі. Фактів чимало.

В село Курники, пов. Тернопіль, появилось 4-ох жандармів, які, після могоричу в „начальніка“, поділились на дві партії. Двох пішло в „Просвіту“, а двоох до студ. П. Бабяка. В обох поміщеннях почалась ґрунтовна ревізія, шукання „комуністичної літератури“. Поруч з книжками такими, як „Ком. маніфест“, „Соціалізм і етика“, числа „Нової Культури“ і „Землі і Волі“ — сконфісковано також по вісткам останньої (ч. 52.), „Життя і здоровля людей“ д-ра Курівця, часописи „Рогатинець“ та „Есперанто“...

Про подібний факт донесла „Земля і Воля“ з 6-го січня ц. р. В Колпцях, пов. Дрогобич, відбулась у домі В. Шиха шоста з черги ревізії (сам він був уже 4 разів арештований за те, що є свідомим робітником). Один поліціант зігнав усю сімю в один кут і пильнуючи, щоби хто не посмів рушитись, штовхав Шиха прикладом у груди, а другий нишпорив по всіх закутинах хати, шукаючи „небезпечної літератури“. В результаті забрано кілька чисел „Землі і Волі“, „Вперед“ і „Нової Культури“.

Організація клясово-свідомого селянства та робітництва, звичайно, не по душі шляхетській владі. Тому то й зачинено робітничі т-ва „Воля“ в Станиславіві й у Львові, тому то так часто сипляться репресії на „Селянські Ради“ та їх членів.

Ось один з яркіших фактів.

В другій половині грудня явилися в домівці „Сел-ради“ в Хлібичині, снітинського повіту, два жандарми та агент дефензиви з командантом постерунку на чолі та почали ревізію. З собою привели вони голову „Сел-ради“ з села Демитча, якого тільки-що арештували. І хоч ревізія нічого „небезпечного“ не виявила, арештовано голову Ради та поведено на постерунок. Коли по дорозі арештований питав про причини арешту, то агент дефензиви відповів йому, що „ліпше молоде дерево стяти, як тоді, коли воно розростється“. На постерунку було вже кількох членів „Сел-рад“ із сусідніх сіл. З усіма списано протокол і відставлено до Станиславова, прилучивши по дорозі гурт коломийських соціалістів, скованих ланцюхами. В Станиславіві поконфіскували їм усе, що арештовані мали при собі і зачинили у в'язницю. На другий день видано всім по 8—10 дека хліба

і каву, себто харчів на 3 дні і відставлено разом зі снітинськими соціалістами до Снітина в тюрму.

„В цій тюрмі, а властиво смердячій ямі — пише дописувач „Землі і Волі“, в числі з 6. січня ц. р. — розпочав своє урядування магістрацький поліціант Фільварний в цей спосіб, що бив людей в лице і в голову, називаючи при тім кожного вульгарними словами. В 3. годині ночі поковано всіх по чотирьох за руки і відставлено на двірць, а з двірця до Коломиї. Тут поділено їх по одному між всякого роду злочинців. Прохання про перенесення їх до інших келій лишились без успіху. Тут доперва довідались тюремщики, що їм закидається злочин порушення публичного спокою. По скінченню слідства задержано на дальше всіх у тюрмі та аж по триднівній голодівці випущено їх на волю, залишаючи в тюрмі тільки голову тростянецької „Селянської Ради“.

Такі то „гаразди“ переживає активніший елемент зпосеред селянства. Наведений вище факт не являється фактом відірваним, випадковим документом жорстокости кількох поліціантів і тюремних наставників, а одним із перстенів того довгого лянцюха репресивних заходів, яким бичує шляхетська влада трудовий нарід села і міста.

В селі Верхраті, равського повіту, напали в ночі на хату голови „Сел. Ради“, щоб стягнути протокол, — в Тростянці, луцького повіту, знов перекинули все мешкання „Просвіти“ та кількох селян, шукаючи соціалістичних брошур. І хоч найдено легальну літературу, арештовано двох селян та посаджено в тюрму. 25-го грудня арештувала поліція М. Когута в Банюнілі коло Дідилова і побила на постерунку так сильно, що того самого дня вечером він помер від побиттів. Інквізиторські екзекуції це хронічне явище на „постерунках“, — тільки вони рідко відомі загалові, бо в пресі всяку згадку про них конфіскує польський прокуратор. Ось картина, гідна середньовіччя, яку находимо в „Селянській Долі“ (з 6. січня ц. р.), як інтерпеляцію, внесену в соймі (ранше вона була сконфіскована).

З нагоди грабунку Жидів у Здолбуніві арештовано невинно двох братів Хлебюків із Здовбиці. На poste-

рунку відбулась над ними тілесна екзекуція, після якої арештованих треба було відвезти до хати, бо йти в них не було сили.

Екзекуції ці, які примінюються там постійно, відбуваються ось в такий спосіб:

„Постерунковий підвал ділиться на декілька маленьких карцерів. Один із таких, де проводять допит при допомозі канчуків і рушниць, ізольований від інших, на цементовій підлозі в кутку стоїть голосна стара шарманка і в допомогу їй впускають привчених до цього собак. Винавтець зі звязаними наперед руками, в сидячій формі, коліна просунуті проміж руки, а попід колінами і руками протиснута рушниця.

„Питають: грабував? — Починають бити, а шарманка, приведена в рух поліціантом, під акомпанямент собаки і присутної поліції затягує дику пісню. І так заглушують крик від побоїв арештованого, який відповідає — ні. Двох поліціантів підносять звязаного по руках і ногах в гору і кидають на підлогу, потім перевертають до низу обличчям і січуть канчуками в підшови.

„Перестають бити, — запитують: грабував? — Мучений відповідає: грабував... Його розв'язують і у звільненого від мотузків вимагають признатися, що грабував. Колиж той, не почувачи себе винним, каже, що ні — починається вдруге та сама історія. Подібна екзекуція повторюється з переривами декілька разів. Потерпівші нараховують найменше 100 ударів, мішаних гумовою кишкою і воловою жилою“ ...

Звичайно — сильніший видержує ці інквізиторські допити, а слабші, як ось згаданий нами вище Когут з Банюнина, гине під канчуками поліційних „пахолків“.

Швидко відбувається на Волині декілька політичних процесів.

Перший з них — це процес проти Микити Матієнка, б. редактора закріплого владою „Українського Життя“, який уже 7 місяців карається в луцькій тюрмі. В вину йому ставлять „комунізм“. В Ковлі відбувається процес Ганни Жежко, якій ставиться у вину приналежність до УСДП., улаштування 1. майського свята, революційну промову та співання

„Інтернаціоналу“. Сидить вона в тюрмі з травня м. р.

Та й наглі військові суди ще не перевелись.

25. грудня м. р. станув перед наглим судом студент української техніки, тепер канонір тяжкої артилерії, Іван Стеців.

Військовий прокуратор закинув йому, що в часі від 18. жовтня 1923 до 9. грудня м. р., ділаючи в порозумінні з іншими членами тайної укр. організації, вивідувався про всякі військові урядження свого полку, щоби про них дати відомости чужій державі та що цим шпionуванням працював у напрямі відірвання від Польщі „Сх. Малопольщі“. Очевидно, що доказів ніяких не було і наглий суд віддав справу звичайному судові.

(н.)

Професійні Союзи проти поліційних інквізицій.

Професійні Союзи вислали 2. березня ц. р. делегацію до новоіменованого львівського воеводи Зімого з протестом проти знущань поліції над в'язнями. Делегація вручила воеводі письмений протест з наведеними параграфами з польської конституції, в яких говориться про недопустимість биття в'язнів, та з поданими кількома найбільш яскравими фактами поліційного своєвілля.

І так:

1. Підкомісар Кайдан скатував у жовтні 1923 р. студента Івана Полюгу, який пізніше вніс скаргу до прокуратурії, але справа досі „спочиває“.

2. При вул. Яховича побито студ. Якуру, який також вніс зажалення.

3. Минулого року скатовано Петра Тимочка і Степана Коцюбу так, що перший з них оглух.

4. Цього року тортуровано на поліції Брехера і Райсса.

5. В'язня Іріна били в той спосіб, що головою товкли до муру.

6. Поліційний агент Щерковскі катував нелюдським способом Коршмаря і Апфельзіса.

В дальшому наведено факт убийства в поліційних арештах Ольги Левицької-Бесарабової.

Делегація домагалася припинення тих нелюдських знущань і потягнення винних до відвічальности.

У відповіді вєввода признав, що поліція дійсно вживає тих методів. Він, мовляв, видав уже гостру заборону. Що-до минулих фактів обіцяє перевести слідство і потягнути винних до відвічальности.

Але кожному звісно, що як ця заборона так і обіцяне слідство будуть так серйозно трактовані, як і мертві букви польської конституції, на яку відкликалась делегація.

Дикунська самоваля військових частин.

До села Мушкатівки біля Борщева вправ — як пишеться в „Ділі“ (з 23. березня ц. р.) — відділ кавалеристів з Турильча з двома старшинами на чолі. Відділ побув у селі всього дві години, та село довго тямитиме цю „гостину“. Старшини казали повиганяти зі стаєн худобу і загнати там коней. Коли місцевий папрох звернув командуючому відділом поручникові увагу, що реквизиції скасовані, що він сам на власну руку не може реквірувати, поручник розлаявся: „Дивися на попа, — я таких попів за австрійських часів повісив 25“. Надіхала підвода з Жидами. Поскидали Жидів коміть головою, а фірманові велено їхати до двора (власник — Жид) за снопами. Привезено снопи і тоді примушувано селян молотити. В селі лунали крики і проклони, неначе підчас пожежі. Після двогодинної „гостини“ відділ повернув до Турильча.

Катування на поліції.

Численні факти про биття арештованих красномовно ілюструють вартість оправдання пєпєсєвця Недзялковського про „злочин одиниць“. Недзялковскі ніяк не хоче в своїй „улюбленій батьківщині“ добачити жорстокої системи та береться до її оправдування.

Ось низка фактів.

„Дзєннік Людови“ подає вістку про страшне побиття шлюсарського учня Рибчинського в Стрию. 30. березня арештовано його за мниме кєпкування з поліцією. Його звязано, заклебляно уста і побито так, що тіло його представляло одну синю, спухлу масу. Відтак його звільнено...

Інтерпєляція пос. Скрипи й Укразького Соц. Клубу подає другий факт. Жертвою тут був Никифор Бортинчук. Арештовано його за те, що мав відозву Крулківського і кілька чисел „Землі і Волі“ та „Трибуни Роб.“. Героем в цій фізичній операції виступив відомий комісар Кайдан. Він бив наперед Бортинчука по лиці, відтак шаблею по тілі, — а коли нічого не міг довідатись, щоб його вдоволяло, почав катувати арештованого електричною струєю, вигукуючи: Не залежить нам на комуністі, здохнеш як собака! Зімлілого привів Кайдан до притомности, знов бив і знов колов електр. струєю. Відтак почав збиткуватись над половим органом арештанта, поки той не виявив того, чого він ніколи не зробив, щоб ратуватись від болю.

Третій факт подає інтерпєляція Білоруського Клубу, внесена 8-го квітня ц. р. в соймі.

В ній оповідається про катування державною поліцією в м. Кузниці, со-кільського пов, 15-літніх хлопців Кєдиша, Севастіянєвича і Лєнкевича. „Баданє“ зводилось до биття і ріжного рода знущань. Арештованих заставляли пити через ніс масу води, але коли й це не помогло, почали поліцаї мучити їх в страшний спосіб, бити до пів-смерти. Після того випущено їх на волю.

Четвертий факт подає інтерпєляція кля Клубу УСДП, надрукована в „Триб. Р.“ з 4-го квітня ц. р.

13-го березня ц. р. приїхало до села Тинне, сарненського повіту, 4-ох агентів дефєнзиви, які, підозріваючи місцевих селян в переховуванні зброї, арештували 7 осіб, між ними Дм. Гудимка, Ол. Остаповца і Макс. Котєка. Арештованих зачинено в будинку місцевого дідича на 2-му поверсі в ізолюваній світлиці, а на другий день при слідстві бито кожного в нєлюдський спосіб. Побитий Дм. Гудимка близький смерті.

Після такого слідства арештованих відставлено до поліційних арештів у Сарнах, звідкіль звільнено їх після 3-ох днів їзза відсудности яких-небудь доказів, Інгєнти дефєнзиви залишились ще кілька днів у селі, домагаючись від селян горівки і добрих закусок.

А вжеж клясичний зразок знущань над політичними в'язнями подає

„Трибуна Роб.“ з 18-го квітня ц. р. Владислава Кукидла, політичного в'язня, і його товариша, інваліда, хорого на ногу, з 86% втраченого в війні здоров'я, перевозила поліція зі Стрия до Гродна, як свідків. На приказ військового суду ското їм ноги „на горячо“, себ-то наложено на ноги грубі залізані кайдани 10 фунтів ваги, злучено ланцюхами і занітовано так, що ніхто крім коваля не міг їх зняти. Причиною було те, що вони находились на території „кресів“...

Таких і тим подібних фактів безліч. (Н.)

Кольонізація.

Однорідка „Робітничка Думка“ принесла ось такі цифри про парцеляцію в Польщі (точніше „на кресах“):

В 1919 р. розпарцельовано 12.729 ha. землі, в 1920 р. — 27.722 ha., в 1921 р. — 67.563 ha., в 1922 р. — 51.909 ha. і в 1923 р. 110.000 ha. За п'ят літ отже скольонізовано 269.923 ha. землі двірських обшарників. Зазначити однак треба, що обсаджено ці землі польськими легіонерами та розпродано польським хлопам, богачам з табору Вітоса, які будують польськість „кресів“; дрібні малоземельні або безземельні не дістали в свої руки майже нічого, поминувши вже те, що про українських та білоруських селян, які гинуть без землі, і мови бути не може.

Мимо перестерігування великих ошадностей в державних видатках, польське міністерство фінансів згодилось на обтяження квітневого бюджету новими великими кредитами на кольонізаційні цілі на „кресах“. Кредити будуть уділені більш усього на поміч при закупні польськими кольоністами будівельного матеріалу.

Масові арешти на Волині.

Кравці галицькі газети сповістили про нові поліційні репресії на цілій Волині в другій половині квітня. В багатьох містах і селах, особливо в Рівному, Сарнах, Ковлі та Здолбунові, переведено масові арешти. Мнимим мотивом для цього мало послужити викриття повстанчої воєнної організації проти Польщі.

Шкільна справа на Волині, Холмщині, Підляшшу і Поліссю.

Волинь і Полісся являються окремими шкільними округами, на чолі котрих стоять кураторії. Холмщина належить до варшавської, а Підляшша до виленської округи. У волинській кураторії працює 37 урядовців, а в поліській — 35, — між ними немає ні одного Українця. На Волині є 9 інспекторатів, які відають народнім шкільництвом, з 55 урядовцями, на Поліссю — 12 з 63 урядовцями. І в інспекторатах немає Українців.

На просторах Волині находяться 1301 початковтх шкіл, в яких занято 2476 учительських сил. На Поліссю поч. шкіл є 1393 з 2000 учительських сил. (Всі цифри подаємо за пос. Приступою, „Сел. Доля“, ч. 2. ц. р.)

В тих початкових школах ледви чи в одній четвертині ведеться навчання в українській мові.

Ще гірше представляється справа освіти в рідній мові населення в Холмщині й Підляшшу. Там не тільки що немає буквально ні одної української школи, але навіть в існуючих польських школах не викладається для українських дітей їхньої рідної мови.

Звичайно, — цього щоб само населення піклувалось освітою, бодай закладаючи власним грошем приватні школи — польсько-шляхетська влада не допускає, бо низький культурний рівень населення робить його більш підходящим об'єктом для експлуатації, а потому це й недопустиме для неї ізза шовіністичних денационалізаторських тенденцій. А для цього служить польська школа.

Над „сирим“, мовляв, душевно матеріалом працює ціла хмара зайшлих учителів-Поляків, — кваліфікованих учителів-Українців переносить шкільна влада туди, де вони менш небезпечні або взагалі звільняє з посад ізза мнимої недостатчі „обивательства“, а то й взагалі без причини. В соймовому Українському Клубі є довгі списки імен тих позбавлених хліба людей, та ніякими інтервенціями послів не вдається повернути їх у школи. Це робиться тоді, коли що-до Поляків не дивляться навіть на ніякі кваліфікації.

До чого доводить така система — ось один зразок із безчисленної суми фактів. (Зразок цей очевидно не най-

яркіший, бо таке не проскакує в місцевій пресі. Прокуратор конфіскує не лиш усі дописи про надужиття влад, між иншим і на полі шкільництва, але навіть посольські інтерпеляції, оголошені в соймі.)

До луцької „Селянської Долі“ зб. січня ц. р. пишуть із хутора Калиновник: „На нашому хуторі немає школи, бо в нас усього 27 дворів. Але кожен чоловік прагне науки і наші деякі діти ходили давніше до школи до сусіднього села Брихович; — тепер не ходять. У Бриховичах є більш 150 дворів Українців, а польських 5—6, але вчать там мовою польською, бо вчитель по українськи не розуміє. Один учень розскажує, що при диктаті велів учитель писати: „Ойцец глова родзіни“, але деякі, а може всі, не розуміли, що то значить і запитали вчителя; він хотів розяснити по українськи і сказав: „Батько голова над сімєюном.“ Хібаж це наука? І ото селяне стали турбуватися про українського вчителя і добилися того, що прислали до школи вчительку-Українку. Повчила вона дві неділі і вчителів щось не сподобалося. Він написав жалобу до інспектора та її зараз її звільнили. А тепер немає українського вчителя і діти не хочуть ходити до школи; сидять дома без науки.“

Батьків, звичайно, болить це. Збираються на сходи, посилають прохання і делегації, оббивають усі панські пороги, та те все на ніщо не здається. Часто буває, що навіть не дозволяють селянам зійтись, щоб побалакати на тему школи. З Голоб, ковельського повіту, писали до „Сел. Долі“ ось що: „Нашу школу, що колись була двох-клясова й українська, перемінено на польську. А в селі маємо всього щось до 5 родин Поляків, а Українців до 2000 душ. Наш війт як почує, що хочемо зібратись поговорити про школу, то каже, що начальство не дозволяє“.

Та частенько за саме старання селян про рідну школу обвиняє їх влада в „протидержавних виступах“ і карає тюрмою або накладає високі грошові кари.

Домагання початкової школи в рідній мові видвигається не лишень на сільських сходах, але й на повітових соймках і в варшавському соймі в цілій низці інтерпеляцій як по комісіях так і на пленумі. Та все те

голос „вопіючого в пустині“. Польська школа на Волині, Холмщині, Підляшшу й Поліссю при відсутності або недостаточності навчання в рідній мові — це такий атут в руках швепольських патріотів, що його вони не випустять, хоч-би як того домагалось все населення.

Коли в початковому шкільництві бо-дай про око людське існує на Волині й Поліссю „дещо“, хоч як воно мізерне, то в царині середнього державного шкільництва є лиш одна „незаписана карта“. В кожному повітовому місті Волині, Холмщині, Підляшшу й Поліссю утримуються щедро субвенціоновані урядом польські гімназії, — з українських ані сліду там немає. Те саме з учительськими семінарами. Навіть на приватні середні школи дозволу добитись ніяк не можна. Дві приватні українські гімназії в Луцьку і Кременці (рівенська має всього одну клясу), які вже довше існують, не тільки що не дістали по сьогодні ні одної марки допомоги, але ще й примушені дорого, дороще як инших, оплачувати вчителів по польських „спеціальностях“. А діти, по скінченню тих гімназій, позбавлені прав до вищих студій, мусять або їхати за кордон або залишити всі мрії про вищу освіту.

Коли з початком нового року заїхав до Луцька тодішній міністер освіти і рівночасно голова експанзивного „Т-ва опіки над кресами“ Гломбінські, то в розмові з директором місцевої прив. української гімназії, Власовським, заявив він, що, мовляв, від уряду можна добитись прав для гімназії, але треба звертатись туди безпосередньо, не через послів, які в своїх інтерпеляціях подають часто неправдиві вісті... Ось як!

Такий то стан українського шкільництва в головних рисах на північно-західних землях. Населення Волині, Холмщині, Підляшшу й Поліссю очевидно з тим станом не погоджується. Воно бореться і боротиметься далше за українську школу, хоч не легка тут перемога. Є надія, що швидко централія Рідної Школи у Львові поширить свою діяльність і поза „сокальський кордон“. Про це мабуть подбають представники Волині, які в числі двох вибраних на останніх Загальних Зборах Українського Педагогічного Т-ва в його Головну Управу.

Польща.

„Кресові“ турботи у Варшаві.

Строгий осуд „кресової“ політики за границею, особливо підчас паломництва ППС-овців, Недзялковського і Жулавського, до Лондону, заставив центральні варшавські влади проголосити ревізію в питанні інородців. Тугут заявив у Лондоні, що Польща займеться справою „інородців“, як тільки поборе економічні труднощі. Польські газети з 12-го квітня сповістили, що при варшавському міністерстві внутрішніх справ проєктуються утворення спеціального підсекретаріату для справ „кресових“. Справою „мнейшосці народових“ мають зайнятися також вєводи цілої Польщі на своєму зїзді в перших днях травня. Політичний комітет польської ради міністрів займався на засіданні 7-го квітня справою організації й адміністрації на „окраїнах“ і справами т. зв. „національних меншостей“. А як ці реформи будуть виглядати, то вистарчить вказати, що до співпраці запрошено таких „спеців“, у „кресових“ справах, як відомого вшехполяка Ст. Грабського, д-ра Левенгерца і Недзялковського, який розбивався по цілій Європі і доказував у Парижі, що Східня Галичина мусить залишитися під окупацією Польщі і відомого Жулавського який вкупі з іншими заявив у Лондоні, що українське питання в Польщі, а спеціально питання Східньої Галичини — це питання... нафти і рисував перед очима політиків з „Партії Праці“ марєво більшовицької небезпеки.

Тюрємний режім.

„Трибуна Робітнича“ подає часдо-часу автентичні голоси зпоза в'язничних мурів, які виявляють трагічну картину з життя політичних в'язнів. Та в тих кровю писаних фєйлетонах стрічки чергуються з білими п'ятнами, які залишив олівець прокуратора. Ось голос з білостоцької в'язниці („Трибуна Роб.“ з 5-го квітня ц. р.). Після skonфіскованого уступу читаємо:

Кормлять в'язнів гірше, як в інших в'язницях. Денна порція складається з $\frac{1}{8}$ ф. хліба і невеличкої скількості брудної, мутної води, званої зупою. Ще більше доскулюють моральні страждання. Досіль не від-

окремлено політичних в'язнів від кримінальних, — вони часто сидять вкупі з бандитами і конокрадами. Всі протести в'язнів лишаються без відгуку. Політичним в'язням залишилася ще одна зброя — голодівка; голодівки стають одиноким середником боротьби і потягають за собою все більш численні жертви. На протязі останніх 9 місяців згинувло підчас голодівок біля 10 в'язнів. Надзвичайно трагічний перебіг мала голодівка в липні м. р. Взяло в ній участь около 37 осіб, в тому числі жінки, білоруські учительки, і двох старців у віці понад 52 роки.

Політичні в'язні жадали тоді: відокремлення політичних від кримінальних, витирання долівки ганчіркою, людського обходження і т. д.

Адміністрація суворо розправилася з голодуючими; жертвами тієї голодівки стали Пантель, робітник з Берестя Л. і білоруський селянин Бондарчук. Крім цього до останнього часу багато в'язнів тяжко хворіє ще в наслідок тієї голодівки. Нещодавно помер один з хворих, К. Бартошук.

Голодівка, яка тревала 8 днів, не принесла ніяких результатів і тепер умовини життя у в'язниці залишилися тіж самі, що перед вибухом голодівки.

Скількість білостоцьких в'язнів хитається біля 70. Автор звертається до пролетаріату білост. землі з проханням ратувати в'язнів від голодової смерті.

Знуцання поліції.

Навіть пєпєєсники, які підпирають кожне польське правительство і теперішній „демократичний“ лад в Польщі, підносять жалі на знущання польської поліції. І так в соймовій дискусії на 115. засіданні пєпєєсєвєць Цупал виступив зі жмутом фактів із діяльності державної поліції.

В гєндзїєському повіті, — говорив він — в осєредку найбільшого промислу, поступовання поліції є таке ганєбнє, як це чується так часто від послів зі „східніх кресів“. У Зобко-вицах тортуровано бідного залізничного робітника ізза маловажної причини, бито його до непритомности, відливано водою і знов туртуровано. Дїється те все з відома старости

Тжичинського. Не менш ганебні були вчинки поліції у Львові і Стшмешицах. Тепер-же у вугляному басейні в часі страйку ранено було 37 робітників, з цього 7 смертельно, двох уже померло, решта бореться зі смертю. Поліція стоїть на службі промисловців і на їх приказ стріляє до безборонних робітників. Посол Вендзягольскі з „Визволення“ обширно розказав про зловживання поліції в Дуніловичах, виленської землі. Івалти поліції супроти лівих послів переходять усяку міру! Поліція не має для послів ніякої пошани. Коли на вічу в Дуніловичах пос. Шапель вияснив зібраним, що про всі зловживання поліції треба негайно доносити послам, командант поліції заатакував послів у брутальний спосіб і приказав своїм ступайкам розігнати товпу. А було зібраних тоді 4.000 осіб і колиб не інтервенція послів — дійшлоб було до кривавої розправи...

Стріляють до робітників.

3-го квітня ц. р. робітники копальні „Пяски“ (в Домбровському басейні) зажадали нормальної виплати. Дирекція відмовила і поклікала поліцію. Ця дала сальву до зібраних робітників, наслідком якої був один убитий і 12 тяжко ранених.

Присуд у процесі комуністичної молоді.

5-го квітня ц. р. покінчився у Варшаві процес проти 31 членів „Союза комуністичної молоді“; 21 з них присуджено на кількालітню в'язницю, разом 69½ року. Головний обжалований Цитершпіллер дістав 6 літ тяжкої в'язниці, двох — по 5 літ, 1 — 3½ року, 6 — по 3 літа, 5 — по 3 літа кріпости, 1 — 2 роки, двох — 1½ року. Присуд прийняли обжаловані співом Інтернаціоналу. — В провину обжалованим поставлено те, що ввійшли в конфлікт з § 126 (приналежність до товариства, якого метою було повалення існуючого державного устрою). Видну роль в процесі відіграв про-

вактор Маліновскі, якого брехливі доноси мусів ствердити навіть сам прокуратор.

Випродують ліси і державні підприємства.

Польська преса сповіщає, що польський уряд підписав угоду з представником англійської фірми Джеймс Кольдером у справі експлоатації біловіської пуші й інших лісних теренів. Ця угода має забезпечити заграничну позичку. В соймі посол Робуля запротестував іменем Білоруського і Українського Клубу проти цієї розпродажі. Він сказав м. и.: „Біловіська лісовина та інші ліси будуть мусіти платити за позичку. Великі власники вже давно вирубали на спекуляцію, „державні“ ліси віддається знов заграничній буржуазії, а наш народ гнитиме далі в землянках, як це діється й досі, і надаліше останеться без даху над головою... Таке обезпечення смію назвати продажою майна й життя наших трудових мас...“

Цей голос, звичайно, залишився „голосом вопіючого в пустині“...

Фінанси Польщі ратується випродажою останків державних підприємств. Економічний комітет ради міністрів намітив до продажі: копальні вугля „Бжеще і Спитковіце“, гуту „Бляховня“, механічні заведення „Бялигонь“, фабрику телегр. і телеф. апаратів у Варшаві, нафтові збірники „Польмін“ в Данцігу, скарбові уділи в акційних спілках тов. потасових солей, т-ва „Азот“ і т-ва міжгородські газо-водопроводи“.

Крім тих підприємств, які є під зарядом міністерства для промислу і торгівці, міністерство залізниць — як сповіщає „Триб. Роб.“ (з 5. квітня) — має продати старі локомотиви, вузкаторові залізничні і т. п., а міністерство рільництва, публичних робіт і рільничих реформ приналежні їм млини, цегольні, тартаки, деревні й інші заведення. Врешті міністерство фінансів уповажнено до продажі акцій Будівельного Банку.

Проти білого терору в Польщі.

Протест міжнародного робітництва.

Білий терор на території Польщі, морди польської дефензиви, знущання над робітництвом і селянством, середовічні інквізиції викликали велике обурення серед пролетарських мас цілої Європи.

З ініціативи польських і українських робітників скликала австрійська комуністична партія великі протестуючі збори до салі на Дрезднерштрассе з програмою: „Проти білого терору в Польщі“.

На збори явились не тільки місцеві німецькі робітники, але також у великому числі Українці, Поляки й Жиди, а крім того Чехи, Румуни, Болгари, Югословяне і Мадяри.

Реферат виголосив секретар комуністичної партії Австрії, Бродніг, який в довгій промові, перериваний бурхливими окликами й оплесками, яскравими фактами освітив те страшне пекло, в якому страждають мільйони трудового населення Польщі.

Голос протесту піднесли як представники німецького, так українського і польського пролетаріату, — привднались до нього також промовці чеські, румунські та мадярські.

Зокрема румунський делегат пригадав зібраним подібні знущання румунської сігуранци і румунських жандармів над українським, молдаванським, мадярським і румунським населенням та поставив резолюцію проти окупації Бесарабії Румунією.

Резолюції проти білого терору в Польщі і в справі Бесарабії, які відчитано на німецькій, українській і польській мовах, ухвалили зібрані одноголосно.

Перебіг зборів найшов широкий відгомін у пресі.

Культурний світ Франції проти терору Польщі.

В польській пресі запанувала велика констернація, коли французькі вчені, публіцисти, письменники і політики видали відозву під заголовком: Білий терор в Польщі.

У цій відозві закидується Польщі переслідування преси, поліційні шикани, знущання над 3000 політичних в'язнів у норах без світла, повітря і поживи, тортування в'язнів, убийство у в'язниці Ольги Бесарабової. Відозву підписали: Romain Rolland, публіцист Severine, Jean-Richard Bloch, повістьєр Pierre Hamp, драматург Charles Vidrac, літерат Lucien Descaves, письменник Henri Berand, повістьєр Michel Corday, поет Georges Pioch, критик Leon Bazalgette, Colin Paul, Albert Cremieux, Henry Noix, Paul Rebouss, Noel Garnier, Pierre Carron, професор університету Charles Richet, славний математик Hadamard, професор Сорбонни Victor Basch, історик французької революції A. Aulard, соціолог Bougle, про-

фесори Сорбонни Bougle, F. Herold, бувший президент міністрів Paul Painleve, був. міністр Paul Boncour, провідних правих соціалістів Leon Blum, Mathias Morhardt, предсідник Ліону і провідник бльоку лівиці Herriot.

Ціла польська преса всіх таборів не могла мовчанкою полишити цієї відозви еліти французької інтелігенції, тим більше, що відозва появилася перед Конгресом Поневолених Народів, який має небавком відбутися у Відні.

Польська „демократична“ і вшехпольська преса лає тих, що писали відозву, а саму відозву називає „новою напастю лицарів зпід масонського стягу“, забуваючи, що ще недавно той сам цивілізований світ і робітничі партії світа подібно пятнували в своїх протестах неволю Поляків під царатом та кольонізаційну політику юнкерської Німеччини.

Найбільше кривляться на цей протест ППС-івці, які давали звіт польському урядові і польській публичній опінії, що публична опінія Франції і французьких соціалістів оброблена їх членами Недзялковським і Левенгерцом, які раз-ураз їздили то до Франції то до Англії. Прийшлося отже їм гірко і як полин мусіли вони проковтнути, що цю відозву підписав також соціаліст Блюм, якого Недзялковські в своїх звітах підносили під небеса. І ППС мовчала. Але вкінці „Роботнік“ був змушений заговорити, щоб оправдати себе перед польською дефензивою за невдачі ППС на французькому ґрунті.

Цілій польській пресі, а зокрема ППС, легко приходилося кидати громи обурення або згідно дивитися, коли проти катовання українського населення заговорила Радянська Україна або міжнародний революційний пролетаріат. Вони називали ці протести большевицькою агітацією, або роботою „заборчої Росії“ проти цілоти польської республіки. Але тут протестують верхи французької інтелігенції і протестує їх товариш, соціаліст Блюм!

Що-до самого протесту, який є висловом обурення проти варварства польського уряду, ми будемо в праві взяти за слово Герріота і Блюма, які по поваленню бльоку Поанкаре-Міллера при останніх виборах прийдуть до керми у Франції і тоді на ділі покажуть, чи їх протест є тільки на словах. Бо якраз французький уряд озброїв Галера й остаточно віддав українські землі Польщі — для безоглядного визиску їх французькими капіталістами!

З багна Петлюрівщини.

Новий скандал петлюрівських „дипломатів“.

Усім ще в пам'яті скандальні афери різних місій УНР, які голосним гомоном відбивалися в Європі й безчестили ім'я України перед обличчям цілого світу.

Афери місій УНР в Парижі, ряд скандалів місії УНР в Берліні, якими переповнена була німецька та голяндська преса, кримінальні історії членів місії у Відні — все це наносило сором українському імені.

Справами цих місій займалася не тільки закордонна преса, але також поліція і суд різних держав.

А все таки т. зв. петлюрівський уряд і далі продовжує ці скандальні афери.

В останніх часах появилася в закордонній пресі знова острога перед обманами, яких допускаються Петлюра та його міністри Андрій Лівіцький та Чижевський.

Низше подаємо деякі уступи із статті д-ра Ернста О. Швагера, яка появилася у великому мінхенському філіателістичному журналі „Sammler-Woche“, ч. 16/17 з 1924 р.

Др. Швагер пише з Відня п. з. „Нове українське шахрайство“:

... „Несподівано появилися у фаховій пресі величезні оголошення, в яких подано три якості тої серії з новим перестемплюванням вартости, як найновішу серію України (яка, як самостійна держава, як відомо, не існує). Се отсі 11 значків: 1000, 1500, 2000 на 10 гривень (червоні), 2500, 4000, 5000 на 20 гривень (блакитні), 8000, 10.000, 15.000, 20.000, 25.000 на 40 гривень (ліліово-червоні). Тому, що також ці „марки“ мали бути виконані у Відні, я маю змогу подати bliщі інформації про спосіб, як безвартісне сміття можна все таки з добрим виском використати.

„В січні сього року віденська поліція одержала від одної великої друкарні повідомлення, що міністр фінансів УНР. Павло Чижевський передав через посередника більшу скількість марок (саме оттої серії) в цілі перестемплювання їх на вищу вартість. Власник друкарні засягнув інформацій у віденській поліції, чи може він це перестемплювання виконати; він одержав вказівку за цю роботу не братися. В цій справі віденська поліція розвела слідство й довідалася від п. Чижевського отсе: Емігрантське правительство Великої України, якого осідком в Тарнів, доручило своему міністрові фінансів (Чижевському) видрукувати для військ, що борються на Великій Україні проти більшовиків, полеві марки. Згадане доручення означувало, що подані в горі марки мають бути перестемпльовані словами: У. П. П. (українська полева пошта) і новою вартістю.

„Цілком нових марок, з уваги на теперішнє фінансове положення, не можна було видрукувати. Опісля кажеться там дослівно: „Деяку кількість тих марок треба вислати нам для поштового

обороту, а решту зужити так, як вам диктує добро України. Документ підписаний українським президентом Лівичким і має число 506, Державна Канцелярія УНР, дата 2. травня 1923 р. Де виготовлено документ, на ньому не зазначено. Після того звернено п. міністрові увагу, що австрійське правительство на подібний поступок дивиться дуже нерадо.

„Зрозуміло, що марки перестемпльовано не у Відні, але, як здається, в Берліні. Інтересна ще одна подробиця: сі три якости, які мали бути перестемпльовані, закуплено в одного віденського торговця, який продав 21 мільйон значків за ціну 40 мільйонів корон. Зовсім поважні „рештки“ — за справді добру ціну!

„Як бачимо, український „уряд“ в Тарнові після чотирьох майже літ зважається подавати збирачам марок сі образочки все ще за правдиві, а щоби справу зробити смачнішою, видруковано на марках нову вартість. Відгребують у торговця рештки (він певно скаче в радости, що позбувся сміття) і хочуть їх так зужити, „як вимагає добро України“, значить — продадуть їх іншому торговцеві або якійсь спілці. Яку вартість має висилка до Тарнова, щоб частину марок „зужити поштово“, може і собі кожний сам доспівати! Де борються українські війська, що потребують полевой пошти? А може ми на передодні нової війни? Ні, „марки тої спілки“ знаємо надто добре. Не допоможуть і урядові документи, які говорять такою ясною мовою! Ми маємо багато примірів того роду; вже вислів „спілкові марки“ доказує, що для сього роду марок, які друкуються тільки на те, щоб найти якнайбільше відборців, ся назва найбільше відповідає. Ціла та справа це знова тільки спроба піддурити збирачів!“

Стільки др. Швагер, віденський кореспондент „Sammler-Woche“, найповажнішого філіателістичного органу в німецькій мові. Слідом за ним заговорила про „нове українське шахрайство“ ціла філіателістична преса Європи. А не забуваймо, що в самій Німеччині є понад 70 філіателістичних органів! Оттак компромітують українське ім'я за кордоном петлюрівські „дипломати“...

Продавати український народ, фалшувати марки, викликати європейські скандали, — це роля Петлюри і його міністрів.

Бібліографія.

Червоний Шлях. Громадсько-політичний і літературно-науковий місячник. № 9. Харків, грудень, 1923. Стор. 268, вел. 8°.

В ч. 9-ім передового журналу України подибуємо в літературній частині між иншим поезії П. Тичини („Харків“, „Фуга“), І. Шкурупія („Романси баналі“), О. Донченка („Поезії“), М. Дра й-Х м а р и („Шехерезада“), В. М и с и к а („Трави“), М. Й о г а н с е н а („Хуга“) та М. З е р о в а („Скорпіон“). Що-до вартости сих поетичних спроб, то вона нерівна. Захоплюючої солодкости справді ліричної пісні тут небагато, мабуть тому, що здебільшого всі ті поезії є артефактами холодної рефлексії, а не безпосереднім висловом безпосереднього почування. З особливим вдовolenням читаються тут вірші Тичини, надихані теплом справжнього чуття, як нпр. такий гарний згук з циклю „Харків“:

Мадонни, Ундіни, Гудруни,
Ізольди мої злотокоші,
Любив я вас тисячу тисяч,
а жінки не знаю ще й досі.

Стрічав я вас тисячу тисяч
І всеж не знаходив по спану.
В еротику кличуть поети,
а я її знаю й не знаю...

До висот справжньої сатири, перепоеної творчим глумом і вражаючим болем поетової душі, видвигається Тичина в IV. частині сього циклю. В ньому освітлює поет короткими як блискавка рефлексамися грязь тої частини еміграції, яка клеймом зради таврує навіть письменників та вчених, що працюють в радянських журналах і радянських установах. Не можемо відмовити собі й читачам приємности, щоб не навести на осььому місці надиханої гнівом і образою відповіді поета:

Осінь з рухів, сонце з маси,
лист із золотону.
Вітер проситься на руки, —
звідти, ззакордону.

Осінь з рухів, сонце з маси,
тум-туман підкрався:
„не співай-співай, поете,
бо ти вже продався.

Не співай-співай, поете,
бо хто зна, в чім сила? —
щоб буває твоя пісня
нас не воскресила.

Щоб буває твоя пісня
не стала між нами.
Лучче кулями влучай нас,
а не голосами.

Лучче кулями влучай нас,
та частіш, частіще!
Ой, якби ти там побачив,
що в нас за гноїще!

З прози поміщені в сім випуску М. Івченка „Наступ“, Н. Романович-Ткаченко „Із зеленої книжечки“, Д. Бузька „Лісовий звір“ та цілий ряд статей на сучасні теми: В. Чубаря „Проблема ножиць“, Д. Петровського „Повстання Андрія Заливчого“, М. Ялового „Перші хоробрі“. З області науки й письменницької критики подibuємо праці: акад. Д. Багалія „Історія України М. Яворського“, Юр. Меженка „Театр Михайличенківців“, М. Йогансена „Латиниця в українській мові“ а далі проф. О. Білецького „Сучасне красне письменство Заходу“ і В. Коряка „Життя й мистецтво“. Замикає сей відділ цикль листів М. Коцюбинського до П. Мирного. Інші відділи, як хроніка, бібліографія і т. д. зложені так дбайливо і з таким розумінням, а до того приносять такий багатий і цінний матеріал, що з того боку „Червоний Шлях“ дорівнює найкращим європейським журналам.

Гн—в.

Червоний Шлях. Громадсько-політичний і літературно-науковий місячник. № 1—2. Харків, січень-лютий, 1924. Ст. 260, вел. 8°.

Отсе подвійне число відомого харківського журналу таке багате й цінне своїм змістом, що основно обговорити його в короткій рецензійній згадці не дасться, тому ширшій оцінці дотеперішніх випусків „Червоного Шляху“ присвяtimo в одному з найближчих чисел окрему статтю. Поки-що зазначаємо, що отсей випуск харківського місячника заслугоує особливо в своїй літературно-науковій частині на пильну увагу що-найширших кол українського громадянства. Всі зібрані тут твори красеного письменства дають в цілості дуже цікаві зразки сучасної поетичної творчості по той бік Збруча, — в першу чергу твори прозові, між якими першество треба признати оповіданням В. Підмогильного: „Військовий летун“. Без огляду на те, що в автора — як слушно підносить М. Доленго в статті про імпресіоністичний ліризм в сучасній українській прозі — зазначається подекуди вплив Пушкіна, Шевченка і Винниченка, твір Підмогильного перевисшає в області оповідання значно наші традиційні фабрикати на тлі дряхлої побутовщини. Підмогильний розмальовує подію по лінії яскраво зазначеної ідейної проблеми — се відовічна проблема боротьби людини за щастя кохання — і тому в нього вже від перших сторінок оповідання віє гострим подихом свідомого творчого хотіння. Але глибокий ідейний підклад не нарушує в нічмі захоплюючої свіжості, справді реалістичного малюнку, проблема втілюється тут без решти в живих, жорстоко правдивих людей, які психологічно поставлені так бездоганно, що оконечний трагізм події се все таки неминуча послідовність із даних характерів. Сей хист малювати не побутових манекінів, а справжніх людей на овиді вражаючих трагізмів життя — се чи не найцінніший здобуток найновішого українського оповідання такого типу і престижу, як нарис Підмогильного. Він зазначається теж у двох інших оповіданнях, поміщених у сім випуску „Ч. Ш.“, а саме в нарисах В. Шопінського: „Білий порошок“ та в романовім фрагменті О. Досвітнього: „Американці“, які цікаві особливо своїм середовищем та тою живучістю оповідання, що пливе з неохитного володіння сюжетом. У Шопінського і постає московського царського генерала Владимира Івановича, — що по розвалі царської імперії примушений працювати простим робітником в одному американськім заводі — і його все ще гордовитої жінки Марії Николаєвни дуже вдатні своєю психікою, яка розмальована автором тут і там з нюансами не то Дікенсового, не то Чехового, але скрізь дискретного й симпатичного гумору. Тимто й оповідання Шопінського цінний доказ на те, що малювання справжніх людей по лінії вищого реалізму в наших найновіших оповіданнях важніше, ніж скучні переповідання колишніх побутових небилиць з їхніми п'яними Іванами, Грицьками та Процьками. І може запорука того, що під животворним подихом нового часу й український роман розвинеться гідно в напрямі новітньої духовості. За теж не так додатно, як оповідання, представляється в журналі віршована поезія. Ще найкраща річ в сій області лірично-епічні октави М. Рильського п. н. „Чумаки“. Але значна хиба тут ся, що велика сила гарних, сміливих, дотепних та захоплюючих

слів поета все-таки не витворює ні одної справді вдатної, справді живої людської постаті. Читач так і відчуває, що в Рильського є трохи не геніальний розмах, який тут і там пригадує навіть радісно творчий темперамент октав Байронового Дон-Жуана, але на якусь виразну й заокруглену духову цілість ціляти нашого високоталановитого лірика не складаються. Та як не як, а ця поема Рильського все таки дуже помітний почин в області нашої новітньої епіки. З лірики подибуємо гарний цикл В. Сюзюри „Місто“, вірш І. Цітовича „Гроза“, Гр. Коляди частину з поеми „Крізь сизий дим“, О. Лана „Поезії“, В. Ярошенка „Труп“, Т. Осьмачки „Весна“, поезії Н. Бажана, М. Доленга „Золоте коло“, та по однім перекладі із П. Б. Шеллі („До британського люду“) та з В. Газенклевера („Вперед, друзі люде!“). Про вартість усіх тих поетичних спроб нині подрібно не говоримо, однак годиться зазначити, що від них дише палким духом обнови і творчого шукання та хотіння, хоч не всюди в межах тої несвідомої достойности, яка все була й буде найзнаменішою признакою всякої справжньої поезії. Особливож Ник. Бажан уражає читача доволі дивно ось таким пів-кумедним, пів-кабалістичним іржанням свого Пегаза:

Мене зелених ніг
тіл тють люля хміль.
О, хто зазирає ввечері на зорі
в хвиль слютьну толь?
Маг гамм втом —
гілля хили чоло.
Лягай, гаї лагун
на килим, легінь лон.
О кого, локон лих
у голих ніг і мхів твоїх.
Не келих хилить літо то —
а плахту,
не конопель стон —
жах туг —
тінь туг.
Коло плеса оплетене тло
навкруг.
Плахта там.

На щастя, таких непростими хрозпнять поетичного слова тут не багато а зрештою немалою розвагою стає для читача з того погляду критична стаття Б. Тиверця: „Спад ліризму в сучасній українській поезії“, яка з великим знанням предмету із великим критичним тактом ясує плюси й мінуси тої нашої сучасної лірики, останніми послідовностями якої є ось-такі вірші, як наведена спроба Бажана. Тиверець стверджує як дуже відемне явище в області нашої теперішньої поезії спад справжнього, чистого ліризму і перевагу елементів протилежних, — тематизму, епічності, надмірної образовості та ин., хоч що-до оцінки й характеристики сих елементів, а передовсім самого ліризму та його ролі в нас — можна з автором в дечому не погодитися. Та про те требаб говорити в окремій статті, тут вистане сказати, що стаття в цілості оригінальна думками й тому цінна й багато може навчити. Добрим доповненням до неї є розвідка М. Доленга „Імпресіоністичний ліризм у сучасній українській прозі“, яка вкупі з працею Тиверця дає доволі інструктивну картину сучасної української поетичної творчості на фоні тонкого критично-естетичного зясування. Сей синтетичний рис у названих тут критичних працях — явище дуже відрадне, бо справжня літературна критика стоїть усе синтезою, а не дрібничковою аналізою у стилі традиційного в нас передавання змістів. Мало синтетичного зясування — особливо на овиді даної епохи — додачується за те в статті Бургардта про П. Б. Шеллі, хоч треба сказати, що як інформативний нарис про самого поета — ця стаття добра. Дуже

цікаво читається накінець стаття І. Ткаченка „Літературна спілка Г. Мирного та І. Білика“.

Стільки що-до літературно-наукової частини в сім випуску нашого місячника.

А позатим є тут ще ряд статей і матеріалів на громадсько-політичні теми, які теж заслуговують на увагу кожного українського громадянина, хочби з огляду на пекучу актуальність питань („Політична ситуація у Сх. Галичині“, „Далі шляхами розкладу“ [укр. еміграція в р. 1923.] і ін.). Говорити про них ширше можна тільки в окремій статті. І так-само всі інші відділи, а саме: міжнародний огляд, економічний огляд, хроніка, бібліографія та спис книжок, надісланих редакції — ведені так зразково і дають так багато матеріалу, що стануть певно цінним джерелом для будучого історика нашого теперішнього культурного життя.

Г.

Книжки й журнали надіслані до редакції.

Червоний Шлях, громадсько-політичний і літературно-науковий місячник. Харків 1922, 1—2, стор. 263+5 (ан.)

Зміст: В. Сосюра: Місто, поезії; І. Цітович: Гроза; В. Підмогильний: Військовий літун; Г. Коляда: Із поеми „Крізь сізний дим“; О. Лан: Поезії; В. Шопінський: Білий порошок; В. Ярошенко: Труп; Т. Осьмачка: Весна; Н. Бажан: Поезії; М. Доленго: Золоте коло; О. Досвітній: Американці; П. Шеллі: До британського люду. Перекл. О. Бургардт; В. Газенклевер: Вперед, друзі люде. Перекл. Д. Загул; М. Рильський: Чумаки, поема; М. Равич-Черкавський: Ленін проводир комунізму; О. Шумський: Політична ситуація в Сх. Галичині; М. Любченко: Далі шляхами розкладу; Проф. С. Остапенко: Капіталізм на Україні; Ан. Носів: Антропо-етнологічне вивчення людини-населення України; Б. Тиверець: Спад ліризму в сучасній українській поезії; М. Доленго: Імпресіоністичний ліризм у сучасній українській прозі; О. Бургардт: Співець з бунтарською душею; І. Ткаченко: Літературна спілка П. Мирного та І. Білика; М. Любченко: Міжнародний огляд; Економічний огляд; Хроніка; Бібліографія. Від редакції. Книжки, надіслані до редакції.

Наша Правда, видає Комуністична Партія Західної України. Редагує Колегія. Рік IV. Львів, березень, 1924, ч. 2—3, 8°, стор. 132+4 ан.

Зміст: Ольга Левицька: Пять років Комуністичного Інтернаціоналу; П. Куликівський: Революція, горожанська війна і збройне повстання. (На підставі творів Леніна); С. Павлишин: Ленін і селянство; Деякі виймки з творів Леніна; О. Іванович: Від саботажу до соціальної революції; На фронті пролетарської боротьби; Документи й матеріали.

О. Авсєм: Історія боротьби праці за визволення. Частина перша. До наукового соціалізму. Вид. „Космос“, Берлін 1923, 8°, 270 стор. з 65 малюнками.

К. Маркс: Злидні філософії. Переклав С. Вікул. Вид. „Космос“, Берлін, 1923, 8°, I—XLIV+136 стор.

— **До критики політичної економії.** Переклад М. В. Порша за ред. Евг. Касяненка. Вид. „Космос“, Берлін, 1923, 8°, 204 стор.

Н. Бухарин: Теорія історичного матеріалізму. Авторизований переклад М. Ільїчиної. Вид. „Космос“, Берлін, 1923, 8°, 326 стор.

Е. Мюггам: Юда. Робітнича драма на 5 дій. Переклад М. Йогансена за ред. О. Нитки. Вид. „Космос“, Берлін, 1923, 8°, 128 стор.

Дж. Лондон: Залізна пята. Переклад О. Нитки. Друге, переглянуте та І. Бабієм ілюстроване видання. Вид. „Космос“, Берлін, 1923, 8°, 308 стор.

С. Пилпенко: Євангелля часу. Вид. „Космос“, Берлін, 1924, 8°, 80 стор.

Український Літературно-Науковий
Громадсько - Політичний Місячник

Червоний Шлях

Червоний Шлях має на меті дати широкому читачеві все нове, що з'являється на полі художнього, літературно-наукового та політичного життя України, Союзу Радянських Республік та закордону.

Червоний Шлях містить кращі твори художні, літературно-критичні розвідки, наукові праці та статті на сучасні політичні теми. До участі запрошено видатніші сили літератури, економіки та політики.

Червоний Шлях має постійні відділи: а) красного письменства, б) науковий, в) громадсько-політичний, г) критико-бібліографічний і д) хроніки — міжнародної та внутрішньої.

Червоний Шлях має власних кореспондентів в Берліні, Відні, Нью-Йорку, Вінніпегу, Копенгазі, Празі, Варшаві, Львові, Москві, Петербурзі та по всіх губерніальних містах України. Журнал виходить розміром до 20 аркушів.

Умови передплати:

На 3 місяці — 3 карб., на 6 місяців — 6 карб., на рік — 12 карб., за курсом червінців (банкнот).

Передплату слати поштовим, або, краще, банківим переказом на адресу Головної Контори В-ва.

Окремі числа місячника вимагайте по всіх книгарнях — ціна 1 карб. 25 к.

Передплата для Америки 1 долар 25 центів USA, для Чехії 1 дол. USA, для Європи — 75 центів USA, з доставкою.

Закордонні передплатники мають звертатися до Видавничого Т-ва з о. п. „Космос“, Berlin, N 4, Wöhlertstrasse 3.

При журналі засновано Видавництво.

Адреса Редакції та Головної Контори:

Харків, провул. Свідомости (був. Мироносицький) № 1.

» КОСМОС «

УКРАЇНО-АМЕРИКАНСЬКЕ ВИДАВНИЧЕ Т-во з ОБМ. ПОР.

Видає літературу з поля:

1. Соціальної економії, 2. Красного письменства, 3. Школи й самоосвіти, 4. Індустріальної техніки і 5. Сільського господарства.

Вийшли з друку:

1. *Ю. Стеклов:* Карл Маркс, його життя і діяльність. 1922, 16°, 112 стор.
2. *А. Богданов:* Червона Зоря (Утопія). Друге, переглянуте видання. Переклад Ост. Нитки, ілюстр. Ів. Бабія. 1922, 16°, 160 стор.
3. *Проф. О. Снінявський:* Порадник української мови. 1922, 16°, I—IX + 150 стор.
4. *Б. Горев:* Матеріалізм-філософія пролетаріату, Переклад П. Де-ка за ред. Евг. Касяненка. 1923, 16°, 112 стор.
5. *К. Маркс:* Заробітна плата, ціна й зиск. Пер. О. Бондаренка, за редакцією Г. Петренка. 1923, 16°, 70 стор.
6. *Н. Бухарин:* Теорія історичного матеріалізму. Авторизований переклад М. Ільичної. 1923, 8°, 326 стор.
7. *А. Річницький:* Тарас Шевченко в світлі епохи. Публіцистична розвідка. 1923, 8°, 200 стор.
8. *Е. Мюзам:* Юда. Робітнича драма на 5 дій. Переклад М. Йогансена за ред. О. Нитки. 1923, 8°, 128 стор.
9. *К. Маркс:* Злидні філософії. Переклад С. Вікула. 1923, 8°, I—XLIV + 136 стор.
10. *Л. Троцький:* Тероризм і комунізм. Авторизований переклад. 1923, 8°, 224 стор.
11. *О. Авсем:* Історія боротьби праці за визволення. Ч. I. 1923, 8°, 270 стор. з 65 малюнками.
12. *К. Маркс:* До критики політичної економії. Переклад М. В. Порша, за ред. Евг. Касяненка. 1923, 8°, 204 стор.
13. *Дж. Лондон:* Залізна пята. Переклад Ост. Нитки. Друге, перегл. видання з малюн. Ів. Бабія. 1923, 8°, 308 стор.
14. *С. Пилипенко:* Євангелля часу. 1924, 8°, 80 стор.

В друку:

15. *Ф. Ентельс:* Анти-Дюрінг. 16. *В. Шопінський:* Коли бунтується раби. Драма. 17. *А. Сінклер:* Мене зовуть теслею.

Готуватиметься до друку:

18. *Е. Толлвр:* Машиноборці. Драма. 19. *Ф. Ентельс:* Людвік Фаербах. 20. *Ф. Ентельс:* Революція і контрреволюція в Німеччині. 21. *К. Маркс:* Горожанська війна у Франції. 22. *Е. Гекель:* Світові загадки. 23. *А. Богданов:* Інженір Менні. 24. *А. Сінклер:* Джімі Гігінс. 25. *А. Сінклер:* 100%.

„KOSMOS“ Verlagsgesellschaft m. b. H.
Berlin, N 4. Wöhlertstraße 3.

Н О В А КУЛЬТУРА

місячник культурного, суспіль-
ного і політичного життя.

Редагує Колелія.

Нач. Редактор: Степан Рудик.

Передплату, рукописи, листи і
книжки слати на таку адресу: Ре-
дакція „Нова Культура“, Львів,
-- вул. Осолінських, ч. 8. --

Цілорічна передплата в Америці
і Канаді 2 долари. Гроші вислати
реджістрованим листом на адресу:
Red. „Nowa Kultura“, Lwiw,
Osolinskych, 8. East. Galicia.

Редакція просить всіх товаришів
авторів надсилати матеріяли й ужи-
вати на будуче правопису Укра-
їнської Академії Наук у Києві.

Адреса: „НОВА КУЛЬТУРА“
Львів, вул. Осолінських, ч. 8.

Передплачуйте і збирайте на пре-
--- совий фонд журналу: ---

НОВА КУЛЬТУРА

УКРАЇНСЬКІ ЩОДЕННІ ВІСТИ

Часопис для українського робочого люду, виходить щодня,
крім державних свят і неділь.

П Е Р Е Д П Л А Т А :

На рік	\$2.00
На 6 місяців	1.00
Поодиноке число	0.03

Редакція приймає рукописи, писані виключно чорнилом і на
одній сторінці аркуша, при чому рукописи не повертаються.

Ukrainian Daily News, 502 E. 11-th St., New York, N. Y.

„МОЛОТ“

САТИРИЧНО-ГУМОРИСТИЧНИЙ ДВОТИЖНЕВИК,
:- ВИХОДИТЬ 1-го і 15-го КОЖДОГО МІСЯЦЯ. :-

П Е Р Е Д П Л А Т А :

На рік	\$2.00
На пів року	1.00
Поодиноке число	0.10

Редакція приймає рукописи, писані виключно чорнилом і на
одній сторінці аркуша, при чому рукописи не повертаються.

„МОЛОТ“

The Ukrainian newspaper for satire and humor published semi-monthly by
„MOLOT“ Co., 414 East 9-th Str. — New York, N. O.

„Українські Робітничі Вісти“

ГАЗЕТА ДЛЯ РОБОЧОГО ЛЮДУ,
виходить два рази на тиждень.

Видає Стоварищення „Українських Робітничих Вістей“.

Передплата на рік \$4.00

Адреса:

Ukrainian Labor News,

Cor. Pritchard Ave. and McGregor St., Winnipeg, Man., Canada.

Земля і Воля

орган української соціал-демократичної партії,

ВІХОДИТЬ ЩО ТИЖНЯ.

Передплата:

В Галичині й Польщі місячно 6.000 мп.; в Чехії, Австрії та
других країнах Європи піврічно 20 ч. к.; в Америці й Канаді
2 дол. річно.

Гроші за передплату слати:

З Чехословаччини й інших країв Європи:

Poštovní úřad šekovy v Praze, číslo účtu 79.117.

З Америки й Канади дребфом або режістрованим листом:

„Zemla i Wola“

Lwów, Ruska 3. East Galicia.

НАША ПРАВДА

ОРГАН КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ
ВИХОДИТЬ РАЗ В МІСЯЦЬ.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ:

NASCHA PRAWDA

BERLIN-CHARLOTTENBURG, POSTAMT 2.

Нова Громада

суспільно-політичний місячник

Нова Громада

друкує статті і праці з політичного й економічного життя на всіх землях України, а також з обсягу белетристики, поезії і культурного життя українського народу.

Нова Громада

виступає в оброні трудових мас усієї України.

Кожний, хто відчуває значіння й потребу такого журналу, — кому лежить на серці добро українських трудових мас та справа піднесення української культури, повинен підпирати

„Нову Громаду“.

„Нова Громада“, яка заступає інтереси українських трудових мас, може появлятися тільки тоді, коли знайде опору і зрозуміння серед широких кол громадянства. Просимо надсилати передплату, бо тільки в цей спосіб можна забезпечити дальше існування нашого журналу.

Передплата „Нової Громади“ виносить:

Одна книжка:

В Австрії 15.000 австр. к., у Чехословакії 8.— к. ч., в Галичині, Волині і Польщі — осн. ціна 2 п. м., в Німеччині — осн. ціна 2 н. м., у Франції 5.— франків, в Америці 40 центів.

Адреса редакції і адміністрації:

„Nowa Hromada“

Wien, VIII., Albertgasse 49/11.